

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

17. 9. 1882

708.

10. 6.

W E R K E N
V A N D E
M A E T S C H A P P Y
D E R
N E D E R L A N D S C H E L E T T E R K U N D E
T E L E Y D E N .

DERDE DEEL.

T E L E Y D E N
B Y P . V A N D E R E Y K E N D . V Y G H ,
M D C C L X X V I I .

ACAD

LVGD

A A N
ZYNE DOORLUCHTIGE
H O O G H E I D
NEDERLANDS ERFSTADHOUDER
WILLEM DEN VYFDEN,
*BESCHERMER VAN DE MAATSCHAPPT
DER NEDERLANDSCHE LETTER-
KUNDE TE LEYDEN.*

De Maar, Doorluchtig Prins! kwam naauwlijks U ter ooren,
Hoe, uit een kleene Vonk, een gloeiend Yvervuur
Voor Neêrlandsch Letterkunde ontbrande in LEYDENS muur,
Of die zoo heldre Vlam kost uwen Geest bekoren;
Het streefde uw Vorstlijk Hart dat hare zuivre Gloed
Door Zucht voor 't Vaderland gekweekt werdt en gevoed!

Toen bleef dat golvend Vuur in geenen Wal befloten,
't Verspreide zich alom door 't Vrijgevochten Land;
't Ontfak der Braven hart in Kunstmin door zijn' brand,
En kweekte een Maatschappij uit Neêrlands Lettergrooten,
Die 't Edelst van Vernuft, van Kunst en Naarstigheit,
In Gouden Druppen, op haar Landgenooten spreidt.

De t'saamgevoegde Vlijt dier wakkre Batavieren
Heft de oude Zuiverheit der Moedertale in top;
Delft Neêrlands Oudheit, delft der Vaadren Vroomheit op;
Kroont ware Heldendeugd en Wijsheit met lauwreren;
Terwijl de Dichtkunst, door een' Hemelgloed bestraald,
De Harten streelt en roert, Natuur en Godvrucht maalt.

Thans mag die Maatschappij U hare erkentnis wijden!
Thans juicht haar dankbaar hart, dat op uw Goedheit roemt,
Nu ze, edeläartig Prins, U haar' BESCHERMER noemt,
U, die de Liefde zijt en Glorij dezer tijden,
U, groote Batavier, die, met deez' Vrijen Staat,
In heil en glorij rijst of met dien ondergaat!

Met

Met welk Vertrouwen mogt Zij Hollands Wijze Vaadren ,
Wier schoone Kring Gij fiert als de eélste Diamant ,
Hen smeekende om hun Gunst, voor 't oog van Nederland ,
Op uw Geleide , ô Prins ! in diepen eerbied naadren !
Hoe minzaam werdt Zij door hare Overheid onthaald !
Hoe werdt Zij door den glans van hare Gunst bestraald !

Vergun de Dichtkunst des dat ze U ootmoedig nader'!
Dat hare hulde , ô Vorst ! U welbehaaglijk zij !
Door haar eerbiedigt U de gantsche Maatschappij ;
Haar mond is aller mond , haar hart hun hart te gader :
Elk hunner ziet met vreugd den Stoel , voor U gevest
In Neêrlands Letterkunde- en Kunstgemeenebest !

Op zulk een Liefde steunt de Hoop der Maatschappije.
Op die Bescherming treedt Zij moediger in 't Licht ,
En pronkt met uwen Naam aan 't hoofd van dit Gedicht ,
Met uwen grooten Naam , die Haar tot heil gedije ,
En , door zijn' Weerglans die zich op haar Werken spreidt ,
De Maatschappij versier' met Eere en Achtbaarheid !

ô Welgelukkig Land! ô wenschelijke Jaren!

Waarin de Wetenschap naar ware Glorij streeft!

Waarin de Aaloude Roem der Batavieren leeft!

Waarin 's Lands WILLEM tracht 's Lands FREEDRIJK te evenaren,

En, op het Voorbeeld van dien Held, uit wien Hij sproot,

De Liefde en Steun te zijn van Kunst- en Landgenoot!

Lang bloei de Maatschappij en groei in Kunstvermogen,

In Gunst der Braven, en der Vaadren van den Staat!

Dat haar BESCHERMER leev', haar groote Toeverlaat!

Een schoonste Levensloop blij' zijnen Roem verhoogen,

Die, met Batavie en den Roem der Maatschappij,

Tot aller Eeuwen Eind van elk gezegend zij!

Uit naam der Maatschappij

W I L L E M V A N D E R P O T.

V O O R -

VOORBERICHT.

De Maetschappy heeft het genoeg dit Derde Deel haerer Werken den Liefhebberren der Nederlandsche Letterkunde aen te bieden , in hope , dat hetzelve , zoo door de aengenaemheid en verscheidenheid , als door het gewicht der behandelde stoffen , niet min gunstig zal ontvangen worden , dan de twee vorige Deelen. Niemand kan zich verwonderen , dat Zy voëreerst geen grooter aental van Verhandelingen in het licht geeft , die weet , dat haere werkzaamste taelkundige Leden zich bezig houden met het verzamelen van den noodigen voorraed tot het vervaerdigen van een Algemeen Omschryvend Woordenboek onzer Tael ; een Werk , waer van de Vaderlandsche Taelkunde , en de Letterkunde in het algemeen , ene uitgebreide nuttigheid te wachten hebben , en 't welk niet dan door een Maetschappy gelijk de onze , en alleen door een arbeid van veele Jaeren , tot enige volkomenheid kan gebracht worden.

Het

V O O R B E R I C H T.

Het geeft der Maetschappij een byzonder genoegen , dat Zy thans met meerder luister kan te voorschijn komen , daer Zy niet alleen den Naem van *Zyne Doorluchtige Hoogheid, Nederlands Erfstadhouder*, WILLEM DEN VIJFDEN, als BESCHERMER der Maetschappij, aen het Hoofd van dit Deel, maer ook den Open Brief van *Oelroy*, waer mede *Hun Ed. Gr. Mog. de HEEREN STAETEN van HOLLAND EN WEST-VRIESLAND* Haer hebben begunstigd, achter dit Voorbericht mag plaetzen.

De Maetschappy wenscht niets vueriger, dan dat de arbeid haerer Leden, en ene uitgebreide nuttigheid, die voor de Nederland-sche Letterkunde daer uit geboren worde, ene waerdige beandwoording mogen zijn aen de hooge gunst van 's Lands Overheid! dat het Zyner Doorluchtige Hoogheid nooit berouwe, der Maetschappij zyne bescherming te hebben toegezegd! en dat de *Weled. Gr. Achtb. Regeering van LEYDEN*, die der Maetschappij ene veilige verblijfplaats vergund heeft, den roem van die Vergunning te gelijk met den luister van haere Stad vereeuwigd zie!

De teekening van het *Zegel*, 'twelk by den Open Brief van
Oelroy

V O O R B E R I C H T.

Oftroy door *Hun Ed. Gr. Mog.*, als het *Zegel der Maetschappije*, goedgekeurd en bekrachtigd is ; die van het *Cacbet*, waer van de Maetschappy zich bedient ; gelijk ook die van den *Penning*, waer mede *Zy* de Schryvers der gekroonde Verhandelingen vereert , zijn achter het *Oftroy* te vinden.

De Maetschappy heeft in 't Jaer 1774 uitgeschreven deeze Vraag, in de Taelkundige Klasse :

„ In hoe verre kan men uit de overblijffels van het Moesogothisch en Angelfaxisch , tot opheldering der oudheid van het Nederduitsch , aentoonen , dat de grond onzer Tale in de bovengemelde te vinden is ?

Doch, vermits deeze Vraag niet zodaenig beantwoord werd , dat enige Verhandeling over dezelve heeft kunnen worden bekroond , heeft de Maetschappy in haere Jaerlijksche Vergadering des Jaers 1776 besloten , deeze Vraag andermael voor te stellen met deeze opheldering : „ dat *Zy* verlangt , dat de Schryvers in hunne andere woorden beproeven , in hoe verre men de waerheid van het algemeen gevoelen , dat de Nederduitsche Tael haeren oorsprong grootendeels verschuldigd is aen de Moesogothische en Angelfaxische Taelen , zoo uit de Historien , als uit de Vergelyking

† †

„ dier

V O O R B E R I C H T.

„ dier beide Taelen met de Nederduitfche , kan bevestigen ” : en den tijd tot het inkomen der andwoorden voor den eerften van Slagmaend des Jaers 1779 bepaeld.

Van de Vraeg , genomen uit de Dichtkundige Klasse , en in het Jaer 1775 uitgefchreven :

„ Welke zijn de algemeene oogmerken , die een Dichter moet
„ bedoelen ? welke zijn derhalven de eigenaertige onderwerpen
„ voor de Dichtkunst ? en welke zijn derzelve algemeene regelen ?
zal de Maetschappy naderhand verflag doen.

Op de Vraeg , in 't Jaer 1776 uitgefchreven , en uit de Oudheid- en Historiekundige Klasse ontleend :

„ Hoe , en door wie , is de Rechtspleging in het Burgerlyke , Lijf-
„ ftraffelyke en Leenroerige , van de oudfte tyden af , tot de vijf-
„ tiende Eeuw , in Holland en Westvriesland geoeffend ? en welke
„ is de oorsprong van onze Rechtbanken , zoo van Welgeboren ,
„ als van Schepenen , en Leenmannen ?

verwacht Zy , voor den eerften van Slagmaend deezes Jaers 1777 , de andwoorden.

De Maetschappy betreurt het verlies van drie haerer Leden : De *Weleerwaerdige Heer WILLEM VAN MUYDEN* , die met zyne

ne-

V O O R B E R I C H T.

nedrige en vriendelyke inborst ene ver gevorderde kennis in Tael-
Historie- en Oudheidkunde paerde , en , door het een en ander ,
de Maetschappy en de geheele geleerde wereld aen zich verpligte ,
ontviel Haer in Wijnmaend des Jaers 1774. De *Weledele Heer*
JAN DE KRUYFF, die door rijkheid van gedachten, kracht van
zeggen , en netheid van stijl , uitmuntte , werd Haer ontrukkt in
Louwmaend des Jaers 1775. De *Weledele Heer* WILLEM KOPS ,
in wien Haerlem een steun , Nederland een menschevriend , de
Konsten en Weetenschappen een voorstander , en vooral de Maet-
schappy een waerdig en werkzaem Lid verloren heeft , gelijk zyne
geleerde en oordeelkundige *Schets eener Geschiedenisse der Rederij-*
keren daarvan ten blyke kan verstreken , overleed in Sprokkel-
maend des Jaers 1776.

Daerentegen heeft de Maetschappy , sedert de uitgave van het
tweede Deel haerer Werken , de volgende Leden verkozen :

den 6. van Bloemaend 1774.

Den Wel-Ed. Hooggel. Heer FRIEDRICH WILHELM PESTEL;
J. U. D. & Professor Jur. publ. & priv. te Leyden.

den 12. van Hooimaend 1774.

Den Wel-Ed. Gestr. Heer JACOB ERMERINS ; *Secretaris der Stad*
Campvere ; Lid van het Zeeuwfche Genootfchap der
Weetenschappen te Vlissingen.

V O O R B E R I C H T.

Den Wel-Ed. Heer **SIMON STYL**; *Medicine Doctor*, te *Harlingen*.

den 20 van Louwmaend 1775.

Den Wel-Edelen Heer Mr. **PIETER PAULUS**; *Tbesaurier van de Stad en Lande van Axel*; en *Advokaet voor de Edels Heren van Justitie in Holland*. te 's *Gravenhage*.

den 11. van Hooimaend 1775.

Den Wel-Ed. Geftr. Heer Mr. **MARINUS JOHANNES DE JONGE**; *Raed en Oud-Burgemeester der Stad Zierikzee*; en *wegens de Provincie van Zeeland Gedeputeerd in het Collegie der Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raeden ter Admiraliteit in het Noorder-Quartier*, enz enz. te *Zierikzee*.

Den Wel-Ed. Heer Mr. **HENRIK CALKOEN**; *Practizeerend Advokaet voor de Ed. Achtb. Vierschaer der Stad Amsterdam*; *Directeur van het Zeeuwfche Genootfchap der Weetenfchappen te Vliffingen*.

Den Wel-Ed. Geftr. Heer Mr. **JOACHIM RENDORP**; *Heer van Marquette*; *Schepen der Stad Amsterdam*.

Den Wel-Ed. Heer **JOHANNES LUBLINK**, *de Jonge*; *Lid van de Hollandsche Maetschappy der Weetenfchappen te Haerlem*; en *Directeur der Maetschappye tot redding der Dreukelingen te Amsterdam*.

Uit naem der Maetschappye

ADRIANUS VAN ASSENDELFT,

ibans derzelve Sekretaris.

OCTROY

O C T R O Y.

„ **D**E STAATEN VAN HOLLAND EN WEST-
„ **V**RIESLAND doen te weten : Alzoo ons te kennen
„ is gegeven by de Leeden van de Maatschappij der Nederlandſche
„ Letterkunde te LEYDEN ;

„ Dat sedert eenige Jaaren binnen de Stad LEYDEN een Gezelschap
„ van Kunstminnaaren heeft gefubfisteerd , welk tot onderwerp in hun-
„ ne bijeenkomsten had , het beöefenen der Nederlandſche Taal - Dicht-
„ en Oudheid - kunde.

„ Dat dit Gezelschap van tijd tot tijd in getal van Leeden aangroei-
„ de , eindelijk een ontwerp had gevormd , om het zelve tot eene meer
„ algemeene en gereegelde Maatschappij uit te breiden , welk tot haar
„ eenig oogmerk zoude hebben de beöefening en uitbreiding der Neder-
„ landſche Letterkunde , hebbende de Grondleggers van deze Maatschap-
„ pij zich tot het behandelen van zulke onderwerpen alleen bepaald ,
„ welke geene der Maatschappijen , door ons geötroijeerd , opzettelijk en
„ met uitfluiting van alle anderen tot haar bijzonder ſubjeet hadden ge-
„ nomen.

„ En dat ook dit ontwerp door het accedeeren van een aanmerkelijk
„ getal van Beöefenaaren dezer Kunsten en Weetenschappen , waar on-
„ der de Maatschappij het geluk had eenige uit de aanzienlijkſte Lee-
„ den dezer Republicq te kunnen tellen , was in zoo verre tot ſtand ge-
„ bragt , dat de Maatschappij reeds twee deelen van haare Werken der
„ Geleerde Waereld had medegedeeld , en dezelve , behalven hare an-
„ dere poogingen tot uitbreiding van de kennis Onzer Taale , den Lieff-

† † †

„ heb-

O C T R O Y.

„ hebben der Nederduitsche Taalkunde ook eene vraag had voorge-
„ seld , op welker beste beantwoording zy de eer en belooning van
„ eenen gouden penning met den naam van den Schrijver dier Verhan-
„ deling daar op gegraveerd , beloofd had , hoedanige vraag , geno-
„ men uit eenen van die Kunsten en Weetenschappen , welke tot haare
„ beoefening behoorden , jaarlyks door haar zoude worden opgegeeven.

„ Dat , tot meerdere bevordering van deeze onderneeming , de Suppli-
„ anten deeze hunne Maatschappij , even als alle andere foortgelijke Ge-
„ noodschappen zoo in als buiten deeze Provincie , gaarne bekroond za-
„ gen met de honorable approbatie , en gesterkt met de veel vermogen-
„ de auctoriteit van ons , zonder welke approbatie en confirmatie alle
„ verrichtingen der Maatschappije alleen konden worden geconfidereerd
„ als daaden van Perfoonen niet gemunieerd met het gezach van den Sou-
„ verain dezer Landen.

„ Dat zij Supplianten allereerbiedigst vertrouwden , dat aan hun de ge-
„ melde hooge approbatie en confirmatie door ons goedgunstelijk zoude
„ worden verleend , gemerkt de Vaderlijke zorg van ons , in het aan-
„ queeken van nutte Kunsten en Weetenschappen ; gelijk ook uit con-
„ sideratie van de blijkbaare welmeenendheid van deze onderneeming ,
„ waar toe de onkosten door de Leeden dezer Maatschappije zelve ,
„ uit liefde tot de Letterkunde wierden gedragen.

„ Terwijl het ook ontwifelbaar een allervoordeelgft denkbeeld van
„ deze Maatschappije bij ons moest verwecken , dat ZIJNE DOOR-
„ LUCHTIGE HOOGHEID DE HEER ERFSTADHOUDER , PRINCE VAN
„ ORANGE , nadat ZIJNE DOORLUCHTIGE HOOGHEID de twee uit-
„ gegeevene Deelen haarer Werken onder het oog had gehad , deeze

„ Maat-

O C T R O Y.

„ Maatschappije op haar verzoek met Zijne hooge Protectie op het al-
„ lergratieust wel had willen verwaardigen, met bijvoeging van deeze
„ voor haar zoo hoog te schattene concessie, omme van den Door-
„ luchtigen Naam van Hoogstgemelde ZIJNE HOOGHEID in zoo verre
„ gebruik te maken, dat het zelve aan ons, met Hoogstderzelvs gun-
„ stig medeweeten en communicatie onderdaanigst ingeleeverd wierd,
„ Bij al het welk zij het genoeg had ook noch te kunnen voegen,
„ dat de MAGISTRAAT DER STAD EYDEN, insgelijks, op het aller-
„ vriendelijkst, alle support aan de Maatschappije toegezegd, en ook
„ reeds dadelijk, goedgunstiglijk verleend had.

„ Door dit alles aangemoedigd keerden derhalven de Supplianten zich
„ eerbiedigst tot ons, ootmoediglijk verzoekende, tot meerdere aan-
„ was van den luister dezer Maatschappije, en tot verdere aanquee-
„ king der welmeenende oogmerken van derzelve Leeden, deeze Maat-
„ schappije met Onze hooge approbatie te verëeren, en met Onze Sou-
„ veraine auctoriteit onder en met den naam van de *Maatschappije der*
„ *Nederlandsche Letterkunde te LEYDEN*, te bekrachtigen en het Ze-
„ gel met het omschrift *Zegel van de Maatschappije der Nederlandsche*
„ *Letterkunde te LEYDEN* volgens de Teekening aan ons geëxhibeerd,
„ goed te keuren en te bevestigen; En voorts aan deze Maatschappije te
„ geeven zodanige andere en meerdere blijken van approbatie en Confirma-
„ tie, als W I J naar Onze hooge wijsheid tot nut en Luister van dezelve
„ best geschikt zouden oordeelen; verzoekende de Supplianten, dat aan
„ Hun daar toe mogten worden verleend brieven van Oëtroij in formâ:

„ Zoo is 't, dat W I J, de zaake en het verzoek voorschreeven over-
„ gemerkt hebbende, het prijslijk voornemen van de Supplianten al-

„ zints

O C T R O Y.

„ zints laudeerende , en geneegen zijnde tot accres van deszelvs Luister
„ zoo binnen als buiten 's Lands , op alle wijze te contribuëeren ter be-
„ vordering der Weetenschappen aan de Supplianten derzelve gedaan
„ verzoek hebben geaccordeerd , zoo als W I J 't zelve aan Hen accordee-
„ ren bij deezen, en mitsdien geapprobeerd , zoo als W I J approbeeren
„ bij dezen de voorschreeve Maatschappij der Nederlandsche Letterkun-
„ de , het zelve bekrachtigende onder en met de Naam van de *Maatschappij*
„ *der Nederlandsche Letterkunde te LEYDEN*, met approbatie en be-
„ vestiging van derzelve Zegel met het randschrift, *Zegel van de Maat-*
„ *schappij der Nederlandsche Letterkunde te LEYDEN*.

„ Gelastende een ieder dien het aangaan zal , zich naar dezen te regu-
„ leeren. Gedaan in den Hage , onder Onzen Groten Zegele hier aan
„ doen hangen den twintigsten Meij in 't Jaar Onzes Heere en Zalig-
„ maakers duizend zeeven honderd vijff en seeventig.

(was gearapheerd)

„ P. v. B L E I S W Y K, vt.

(onder stond)

„ Ter Ordonnantie van de STAATEN:

(was geteekend)

„ A. J. R O Y E R ”.

Dit Octroij is geschreeven op fransijn , en heeft onder aen
enen dubbelen fransijnen staert uithangen het Groot Ze-
gel der STAATEN van den Lande van HOLLAND en
WESTFRIESLAND, gedrukt in Roode Wasch.

„ Ex-

O C T R O Y.

„ Extract uit de Resolutie van de Hee-
„ ren Staaten van Holland en Westvriesland
„ in Haar Ed. Gr. Mog. Vergaadering ge-
„ nomen op

„ *Saturdag den 20^{en} Meij 1775.*

„ Is gelezen de requeste van de Leeden van de Maatschappij der Ne-
„ derlandsche Letterkunde te LEYDEN, te kennen geevende dat enz.

„ Waar op gedelibereerd zijnde, hebben Haar EDELE GROOT MOGEN-
„ DEN ENZ.

„ En is voorts nog goedgevonden en geresolveerd, dat het O&troij aan
„ *de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te LEYDEN*, bij *HAAR*
„ *ED. GR. MOG.* hier vooren verleend, geenzins præjudiciëeren zal aan
„ het geene bij *HAAR ED. GR. MOG.* op den 30^{en} Julij 1761. aan de
„ *Hollandsche Maatschappij der Weetenschappen te HAERLEM*, en op den
„ 5^{den} Julij 1770. aan 't *Batavisch Genootschap der Proeff- ondervindelijke Wijs-*
„ *begeerte te ROTTERDAM* is geaccordeerd, noch aan diergelijke Etablif-
„ sementen die in andere Steeden dezer Provincie zouden mogen worden
„ opgericht; Dat al verder 't voorschreeve O&troij tot geen gevolg zal mo-
„ gen hebben, dat door dezelve Maatschappije publicquelijk zal worden
„ gedoceerd; en dat eindelijk de Stucken die aan de voorschreeve Maat-

† † †

„ schap-

O C T R O Y.

„ schappij zullen worden toegezonden , en waar van dezelve zal goedvin-
„ den gebruik te maken, in geene andere Taalen door dezelve Maatschappij
„ zullen mogen werden gedrukt , als in de Nederlandsche Taal , of in die
„ Taalen waar in dezelve door de Autheuren geschreeven zijn.

(onder stond)

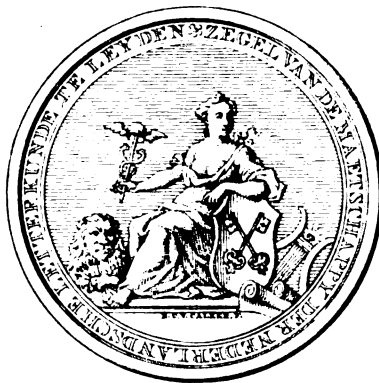
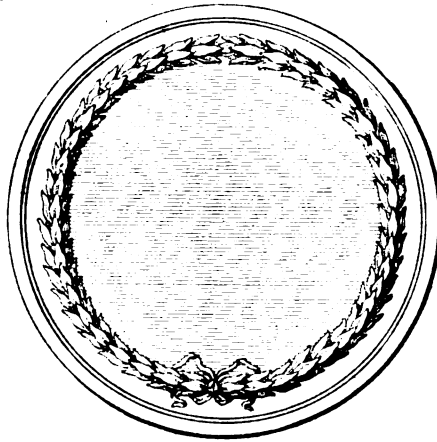
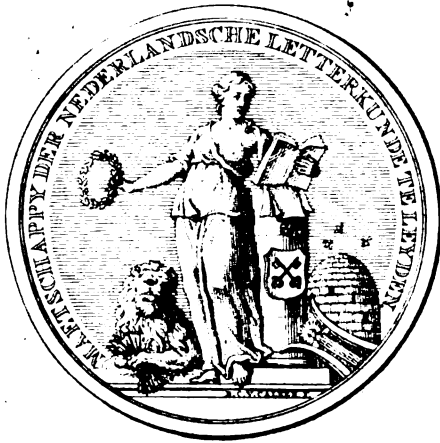
„ Accordeert met de voorschreeve Resolutie,
„ (voor zoo veel 't geextraheerde aangaat.)

(was geteekend)

„ A. J. R O Y E R ”.

B E R I C H T V O O R D E N B I N D E R.

De Plaet , waer op de teekening van den *Penning* der Maetschappij ,
als ook die van het *Zegel* , en van het *Cachet* , worden gevonden ,
moet hier tegen over worden geplaatst.

J. G. B. van der Vliet

W E R K E N
V A N D E
M A E T S C H A P P Y
D E R
N E D E R L A N D S C H E L E T T E R K U N D E
T E L E Y D E N .

L I J S T
D E R
S T U K K E N.

Vertoog over de tegenwoordige Spelling der Nederduitſche Taal , vergeleken met de Spelling der ouden , en uit dezelve ene ſoort van evenredigheid opgemaakt , door A. KLUIT. Bladz. I.

Over het Schoon in de Poëzye, door J. MACQUET. XLIII.

Verdediging van de voornaamſte Dichterlyke Vryheden, door Mr. ZACHARIAS HENRIC ALEWIJN. CIX.

Toets van de egtheid der Rymchronyke, die, op den naam van KLAAS KOLYN, uitgegeven is. door J. WAGENAAR. CCL

De ware Digtkunst altijd eenvoudig, door PIETER VAN DEN BOSCH. CCXXXVII.

1 2 3 4

5 6

7 8 9 10 11 12

13 14 15 16

17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200

201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300

301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400

401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500

501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600

V E R T O O G

OVER DE

TEGENWOORDIGE SPELLING

DER

NEDERDUITSCH E T A A L ,

VERGELEKEN MET DE

SPELLING DER OUDEN,

EN UIT DEZELVE ENE SOORT VAN

EVENREDIGHEID OPGEMAAKT,

DOOR

A. K L U I T .

V E R T O O G

OVER DE

TEGENWOORDIGE SPELLING

DER

NEDERDUITSCH E T A A L,

VERGELEKEN MET DE

S P E L L I N G D E R O U D E N,

EN UIT DEZELVE ENE SOORT VAN
EVENREDIGHEID OPGEMAAKT.

In een voorgaand Vertoog *over de Spelling der Nederduitſche Tale*, te vinden in de *Nieuwe Bijdragen tot Ophouw der Vaderlandſche Letterkunde* 1ſte Deel 3de Stuk bl. 284 en verv. heb ik mij alleen bezig gehouden met de eenvoudige *Vocalen* of *Klinkletters*.

Ik toonde vooraf de zoo nadeelige ongelijkheid van ſpelling onzer Nederd. Taal, en 't hinder, dat dit gedeelte der tale vooral geleden had door de Onkunde, of liever, onregelmatige manier van denken onzer meeſte Letterkundigen in hunne *Spraakkunſtige Opſtellen*: wier Schrijvers over 't gemeen weinig acht floegen op deze twee noodige Waarnemingen; waarvan de eene was, (1) dat men behoort onderscheid te maken, wat de Gemeene Landtaal, of zoogenoemde *Dialectus communis*, en wat de bijzondere *Dialecten* of Taalvormen vereiſchen; en (2) dat men in 't behandelen ener taal of een

Korte
inhoud
van 't vo-
rige Ver-
toog.

4 VERTOOG over de TEGENWOORDIGE SPELLING

gedeelte derzelve, moet bouwen op, en niet dan om dringende reden afgaan van de algemeene Regelmaat (*Analogia*) van alle talen, zoo als die in hare oorspronkelijke vorm uit een en denzelfden grond langs de werktuiglijke (*mechanique*) vorming van klanken, in een iegelijks mond gevormd worden; en die daardoor in de hoofdgronden ook elkander evenaren, en de deur toefluiten voor alle losse en dikwils zich zelf tegensprekende taalregels; hoedanige er bij onze Taalkundigen velen voorkomen. Hierop toonde ik, dat, wil men van den aard der spelling ener tale, bijzonder der onze, oordeelen, bij dit alles het Gebruik (*usus*) in acht moet genomen worden; en dat, dit Gebruik tweezins zijnde, namelijk dat onzer Oude Schrijveren, en het meer daarvan afwijkende der Nieuwer Schrijveren, men hieruit met behulp der bovengemelde Regelmaat aller talen, en bijzonder der onze, het beste licht omtrent den waren aard onzer Spelling verhopende konde (bl. 285—290.). Hierop merkte ik aan, dat onze N. Taal in hare eerste eenvoudigheid, zoo als zij bij de oudste Schrijvers, hoedanigen zijn *Melis Stoke*, *Broeder Thomas*, *Lod. van Velthem*, en *Klaas Kolijn*, (zoo dees laatste echt is (a)) voorkomt, over 't algemeen genomen enen vrij eenparigen voet in 't spellen gehouden hebbe, dien niet eer de bodem is ingeslagen, dan nadat, Kerk- en Burgerstaat in de XVI^{de} eeuw in rep en roer gebracht, de Taal mede daarin gedeeld heeft (bl. 290 *seqq.*). Ik merkte verder aan, dat, zoo wij noch ergens den oud- en echtduitschen Tongval aantreffen mogten,

zulks

(a) Over deszelfs echtheid wordt thans sterk getwijfeld, ja het tegendeel als bewezen aangemerkt. Ik verlange zeer alle de bewijzen voor de onechtheid volledig bij den anderen te zien. Niet, omdat ik het gezag van vele kundige mannen wantrouwe, en de zaak ontkenne; daar heb ik geen gronds genoeg toe: Maar omdat ik noch sterker bewijzen vordere, die mij vollediger overtuigen.

zulks zijn zoude in den Vlaamschen, en, mag ik er thans ook bijvoegen, vooral in den Zeeuwfchen: terwijl integendeel de Taalvorm van Amstelland en Noordholland zoodanig verre is afgeweken van de natuurlijke Spraak en Schrijfwijze der oude Nederlandsche tale, dat die geheel niet ten regel van spraak en spelling strekken kan; gelijk zulks bekend is aan een' ieder, die het fraaie Werk van TEN KATE *Nederd. Spraakkunst*, die zelf een Amstellander was, slechts ter loops heeft ingezien (bl. 290—293.). Ik ging verder en toonde (bl. 294. *seqq.*), dat, alzoo de natuur van alle bekende talen berust op de natuur van onze *organa loquendi mechanica*, d. i. op de aan ons met alle menschen gemeene vorming der *Spraakleden* van den mond, die naar mate van mindere of meerdere sluiting des monds helderer of doffer klanken uitbrengen, er dus bij ons, even als bij anderen, niet meer dan vijf hoofdklanken *a, e, i, o, u* gevonden worden; dat in de bepaling der spelling alleen deze hoofdklanken, en niet de bijkomende Toevalligheden, te pas komen; zoodat, wanneer men den Hebreewen 10. en meer, den Grieken 7. *Vocalen* toeschrijft, zulks een min juiste benaming ware, dewijl bij de Grieken de *η* en *ω*. in den grond niet anders zijn, dan ene lange *E.* en *O.* maar met een verschillend letterteeken uitgedrukt, hoedanig men ook 't zij willekeurig 't zij toevallig had kunnen maken voor der Grieken lange (*b*) *A. I. T.* terwijl de veelheid der Hebreewfche letterteekens slechts verschillendheid van *korte* of *lange Vocalen* of hare toevallen aanduidde, en juist even dat gene uitmaakte, 't welk bij ons *a, aa; e, ee; i, ii; o, oo; u, uu*, geteekend wordt;

(*b*) Ook wordt de lange *A* in 't Gr. veeltijds door *H* uitgedrukt, en de vraag zoude zijn, of de *H* niet eer in de plaats der *A* dan der dubbele *E* gekomen is.

6 VERTOOG over de TEGENWOORDIGE SPELLING

wordt; onder welke letters er ook bij ons *een* is, de *i* namelijk, die *thans* ook door toeval in hare verlenging een teeken op zich zelf (de *ij*) heeft aangenomen, en daardoor zeer verkeerdlijk in het getal der Vocalen als een zesde *Vocaal* geplaatst is: waarbij ook komt, dat door zekere taalverbastering deze dubbele *ii*, (thans *ij*, of door de Drukkers lomper *y*, geschreven) in sommige Provinciën of Dialecten den wanklank van de Diphthong *ei* gekregen heeft. Hierop verdeelde ik (bl. 297.) natuurlijk de *Vocalen* in 't Nederd. in vijf korte en vijf lange. Ik onderzocht (bl. 298.), of de Verdubbeling van *Vocalen* in zulke lange *Lettergrepen* (*Syllaben*), op welke geen (*Consonant*) *Medeklinker* stuit, in een taal van nooden zij of niet: dat is, of men *baanen*, *leeven*, *bliiven*, (thans *blijven*) *koomen*, *muuren* schrijven moest, of dat men *banen*, *leven*, *bliven*, *komen*, *muren*, schrijven kon.

Hiertoe toonde ik met *Turnebus* en anderen, dat de oude Latijnen (en mogelijk ook de Grieken), als zij ene lange vocaal schreven, die vocaal verdubbelden, schrijvende *amaare*, *legere*, *doceere*, *αιηη*, enz. en dat voor die verdubbeling naderhand plaats kreeg een lang schrapken, of toonstip, dat naderhand het kenmerk ener lange Syllabe werd; en vervolgens geheel is weggeraakt. Wat de Hebreëuwen deden, ging ik voorbij; omdat ieder weet, dat de Hebreëuwen de onderscheiding van lange en korte vocalen door onderscheiden taalstippen onder de medeklinkers in later tijd uitdrukten. Ik paste dit toe op de Nederd. tale; en bewees verder ten haren opzichte, zoo uit de achtbaarheid onzer oudste Duitse Schrijvers, als uit den aard en natuur onzer tale; dat dezelve in verlengde Syllaben voorheen nooit anders dan met ene enkele *vocaal* gespeld is. Deze geaardheid nu vloeyde, buiten andere oorzaken, bijzonder ook daaruit voort (bl. 305.), omdat onze tale een zeer voortreflijk voorrecht boven de Latijnsche, Fransche, en alle, niet van

van den Noordschen Taaltak afkomende, Talen, geniet, hierin bestaande, dat zich altijd de uitspraak of ware *accentuatie* onzer tale of Syllaben schikt naar- en plaatst op het wezenlijke en zakelijke deel des woords; zoodat, al was onze taal geheel verstorven, men alleen van nooden had, om het *radicale* deel des woords te kennen, om de rechte uitspraak in hare kort- en langheid wel te treffen: waardoor dan bijkomt, dat, om de uitspraak der woorden *verjagen*, *geleden*, *bedriiven* (thans *bedrijven*) *verloren*, *verhuren*, te kennen, men geene verlenging van *a*, *e*, *i*, *o*, *u* behoeft, door te schrijven, *verjaagen*, *geleeden*, *bedriiven* (thans *bedrijven*), *verlooren*, *verhuuren*: hoezeer ook de aard onzer taal anders vereischt, dat men bij 't stuiten op een *consonant* die *a*, *e*, *i*, *o*, *u* noodzaaklijk verdubbele in *aa*, *ee*, *ii*, *oo*, *uu*, en schrijve: *verjaag*, *leed*, *bedrijf* (oulings *bedrijf*), *verloor*, *verhuurd*. Ik toonde verder, dat, aangemerkt onze taal een groot vijand geweest is van enkelsyllabige woorden (*monosyllaba*), zoo zelf dat zij niet alleen *bane*, *hope*, *tide* (nu *tijd*) schreven, maar zelf *ave*, *vane*, *ane* voor *af*, *van*, *aan*; zij dit in navolginge van hare zusterspraak de Angelfaxische, -en dus ook de Engelsche, gewoon was te doen. Hierdoor dan kwam het, dat, als men eerst schreef en sprak *bane*, *deure*, *hope*, *strate*, (iets dat noch in Zeeland zeer algemeen plaats heeft), men, naderhand aan harder tongval gewennende, die tweesyllabige woorden eerst in 't spreken, daarna in 't schrijven, heeft gaan inkrimpen; zoo namelijk, dat men even als in 't Engelsch die achter aankomende *e* in de voorgaande syllabe introk, en daardoor in 't stuk der uitspraak van de *a*, *e*, *i*, *o*, *u* in *bane*, *splete*, *tide*, *hope*, *muur* zich gedroeg, gelijk thans, met te zeggen *baan*, *spleet*, *tiid* (nu *tijd*) *hoop*, *muur* (*e*); maar ten aanzien der spelling die opgemelde *e* niet wegwierp of af-

(e) Velen onkundig van dit ons taaleigen hebben hieruit ongerijmde regelen gesmeed; on-

8 VERTOOG over de TEGENWOORDIGE SPELLING

afneem, maar als te rugtrok of introk in de vorige syllabe door te schrijven, *baen* voor *bane*; *spleet* voor *splete*; *hoep* voor *hope*; *muer* voor *mure*: 't welk een geruimen tijd de verlengwijze onzer korte *vocalen* gebleven is; hoewel wij niet vinden, dat zij dit in 't verlengen der *i* medegedaan hebben; alzoo zij nooit in 't achtbare Gebruik schreven (*d*) *tiet*, *striet* voor *tiit*, *striis* (thans *strijd*, *tijd*); 't zij dat dit gelaten zij, om die dubbele of lange *ii* (nu *ij*) niet te verwarren met den diphthong *ie* in *zien*, *dienen*, *brieven*; 't zij uit enige Angelfaxifche en met ons gelijkstaande, daaropgevolgde verbastering des klanks dier lange *i*; gelijk noch in 't Engelsch *time*, *write*, enz. 't Is genoeg, dat we vinden, dat het niet geschied zij. Uit deze Opmerkinge nu ontvingen wij licht, waarom men veelal in de oude Schrijvers de *a*, *o*, *u*, niet verlangd vindt met *a*, *o*, *u*, maar met de inkrimpande *e*, in de woorden *baen*, *poert*, *muer*; en merkten teffens aan, dat deze wijs van verkorting door inkrimping der *e* nu afgeschafft zijnde, men niet meer behoeft te vragen, hoe men thans die woorden of *vocalen* verlengen moet: alzoo thans die regel geldt, dat letters van 't zelfde *organum* bijeenhooren, en dat men *a* met *a*; *e* met *e*; *i* met *i*; *o* met *o*; *u* met *u*, verlengende schrijven moet, *baan*, *spleet*, *tijd* (nu *tijd*) *hoop*, *muur*. En ziedaar dan reeds toen uit de Analogie en 't Gebruik beide bewezen den waren grond, waarom men thans *aa*, niet *ae*; *uu*, en niet *ue* behoort te schrijven; waarover door

an-

onder anderen dezen Regel, dat de *Nominat. Casus* zonder achterkomende *e*, maar de *casus obliqui* met die *e* gespeld moeten worden: schrijvende in *Nomin. de deur*, *de plaats*, *de ziel*; maar in *Genit. en Dativ. der deure*, *der plaatze*, *der ziele*: ja zelfs strekt men dit uit tot mannelijke woorden *de man*, *van den manne*, enz. Een onderscheid, dat de oudheid nooit gekend heeft.

(*d*) Schoon dit in later tijd in de eeu der verbastering ook al geschiedt is, waarvan bij *Dasheen* in zijne Psalmen *met vliet*, voor *vliit*, thans *vlijt*.

anderen zoo los zeer veel papiers verklad is (e). De valsche klank onder-
tusfchen, dien wij Hollanders thans aan de dubbele ii geven in *tijd*, *vlijt*,

spijjt

(e) Schoon ik mij in 't opstellen van mijn voorgaand Vertoog, wiens kort begrip ik hier opgeve, reeds bediend hebbe van de Spraakkunst van *Pontus de Heuiter*, en gevonden hebbe, dat hij een zeer zuiver begrip van den aard onzer sprake hadde, heb ik echter, ik weet niet bij wat toeval, van zijne woorden, zooveel ik heuge, geen gebruik gemaakt. Waarom ik hier het een en ander ter zake zal bijhalen. Bl. 33. telt hij onder onze 24. letteren de *a*, *aa*; *e*, *ee*; *i*, *ij*; *o*, *oo*; *u*, *uu*. Bl. 39. maakt het uitspreken bij hem de vocalen lang en kort in *bat*, *baat*: *let*, *leet*: *zin*, *zijn*: *grof*, *groof*: *put*, *puut*. Bl. 37, 38. telt bij *zien* vocalen, zoo namelijk, dat de vijf korte vocalen vijf lange voordbrengen, door 't verdubbelen der letters, als bij de Grieken de *e* en *o*. Van de letter *ij* of *ii*, die hij niet wil, dat men als een bijzondere letter in 't Alphabeth zal plaatzen, zegt hij bl. 63. volgens zijne aangenomen vreemde Spelling dus: „ *Die dubbel ij (zomen die qualic nomt voor letter, en wel als lainge vocael) heb ic achter gelaten* ” enz. namelijk in 't Alphabeth. En in 't gemeen bl. 65, 66, 67, en 68. schoon daarin dwalende dat hij de Diphthong *ie* in *dieren*, *vieren*, als een lange vocaal *diren*, *viren*, aanmerkt, zegt hij dus: „ *Die vijf korte vocalen hebben alle lezers en schrijvers, altoos bekennt geweest, maer die lainge vocalen qualic of niet* —

„ *Korte vocalen of klankers.*

„ a.	}	dat, lat, bart, vat, rat, plat.
„ e.		net, bet, let, best, het, er.
„ i.		dir, vir, min, zin, pin, ftil.
„ o.		lof, grof, hof, grot, pot, kot.
„ u.		put, zur, natur, schut, rut, but.

„ *Lainge vocalen of klankers.*

„ aa.	}	daat, laat, baart, vaart, raat, plaat.
„ ee.		neet, beet, leet, beest, heet, ecr.
„ ij.		dijr, vijr, mijn, zijn, pijn, ftijl.
„ oo.		loof, groof, hoof, groot, poot, koot.
„ uu.		puut, zuur, natuur, schuut, ruut, buut.

„ *Dees verdubbelijngc sprekende van veel geschiet die lainge vocalen niet zo diemale, te weten:*
 „ *daten, baten, vaten: nuten, beten, peten: diren, viren, minen, zinen: love, grove,*
 „ *hoven; zure, nature; alhier a, e, i, o, u, in deerste sijllaben lainge blivende, dat nau luis-*
 „ *terende ons d' oren leren, hou wel zij haer leste consonant niet dubbelerende, een vocale wek*
 „ *werpen. Tis even vele of ghij die lainge vocalen nomt grote a, e, i, o, u; lainge a, e,*
 „ *i, o, u; dubbel a, e, i, o, u; of elke letter twemaal nomt, allcen als ghize onder die let-*
 „ *teren niet en telt, dwelc alleen die korte vocalen, onder alle taets letteren, toukomt, ende dus*
 „ *lainge qualic ij heeft gedaen.* ”

B

spijs; en welke klank bij de geboren Inwooners van Leiden bijna als *ai* gehoord wordt : geheel anders dan noch in andere Provinciën van *Zeeland*, *Groningen*, *Overijsfel*, en sommige hoeken van Holland onder het gemeen; gaf mij toen ook aanleiding om te toonen, dat wij dezen klank zeer verbeterd gebruiken, en geheel verwarren met den tweeklank *ei*, die plaats heeft in *weiden* (*pasci*), *leiden* (*ducere*), *brein*, *klein*, enz. terwijl de dubbele *ij* of zoogenaamde *ij* in *lijden* (*pati*); *wijd* (*largus*); *tijd*, *spijs*, *sbrijd*, niet anders is dan ene lange *i*: waarvan men best oordeelen kan, zoo men slechts bij het Latijnsche woord *winum* in de uitspraak de *terminatie*-*um* afluat, en de drie eerste letters verlangd uitspreekt: of als men van 't Latijnsche *viso* (*zien*), de *v*. als onze *w*. uitbrengende, afleidt ons Nederd. *wisen*, (*wijzen*, *doen zien*) (*f*). Dus in 't breede den aard onzer Vocaalverlenging aangetoond hebbende, kwam ik tot een meerbijzonder en eigenaardig stuk onzer tale, 't welk vooral aanleiding heeft gegeven tot de verwarring, die in later tijd in de spelling gekomen is. Het is dit namelijk. Wij hebben in den grond van onze Noordsche of Teutonische Spraken, en dus ook in de onze, twee Diphthongen, of Tweeklanken, de *ei* en *au*; van welken bij ons de eerste, veelal, met *ee* geschreven wordt, de andere altijd met *oo*. De eerste ontdekt zich in de woorden, *klein*, *gemein*, *allein*, *teiken*, *meining*, *deilen*, *bleiken*, *stein*, *weiken*, *heilen*, waarvoor meest, schoon niet overal, of altijd, of in allen, gesproken, geschreven, of gespeld wordt *kleen*, *gemeen*, *alleen*, *teeken*, *meening*, *deelen*, *bleeken*, *steen*, *weeken* (*mollescere*), *heelen*.

(*f*) Op de bedenking, die men maken konde, of iemand *maken*, *leven*, *komen*, *duren*, schrijvende, dan ook thans regelmatig schrijven moeste *tiden*, *liden*, *bliven*, voor *tijden*, *lijden*, *blijven*, of *tyden*, *lyden*, *blyven*, heb ik onderscheidenlijk geandwoord bl. 342-344.

ten (g). De tweede is gesproten uit de oude, bij ons veelal verloren, maar in 't Hoogduitsch, of andere afftammende talen, noch voorkomende woorden, *kaupen* (H-D. *kauffen*) *kaul*, *aur*, *paus*, *maur*, *klauster*, *daupen*, *gelaufen*, *pauver*, (Gallic.): waar voor thans algemeen bij ons geschreven wordt: *koopen*, *kool*, *oor*, *poos*, *klooster*, *doopen*, *gelooven*, *poover*; waarvan er velen letterlijk ook uit der Latijnen tweeklank *au* genomen zijn, als van *caulis*, *auris*, *pausa*, *maurus*, *claustrum*, *pauper*, en welke tweeklank in der Franschen *pauvre*, *paufe*, enz. gezien wordt. Maar nu! deze verlangde, en scherper uitgesprokene *ee* en *oo*, geheel verschillend zijnde in aard en oorsprong van de verlangde en zacht uitgesprokene *e* en *o* in *leven*, *beyen*; *boven*; *loten*; hebben dan ook, als zijnde twee diphthongen, verschillende geaardheid in 't stuk van spelling, behooren niet tot den bovenbetoogden taalregel, en, in hare natuur een' gemengelden klank hebbende, kunnen dan ook nooit, 't zij er consonant volge of niet, hare eene *e* of *o* verliezen, en met eene enkele vocaal geschreven worden; of men slaat een voornaam gedeelte van onze taal zoo in hare uitspraak als in hare grondregelen van afleidinge den bodem in, gelijk dit blijken kan in mijn breeder Vertoog bl. 324-337. Maar dit stuk en dít onderscheid, zoo wezenlijk in onze taal, is niet te beduiden aan zulken, die uit hoofde hunner geboorte of opvoeding in de Amstellandsche Dialect of de aangrenzende streken, stijf staande houden, dat zij dit klankverschil, 't welk door dien tweeklank *ee* voor *ei*, en *oo* voor *au*, gevormd wordt, met hun gehoor niet onderscheiden kunnen, niet-tegenstaande andere *Dialecten*, bijzonder die van *Vlaanderen*, *Brabant*, *Zeeland*, dat onderscheid allernaaukeurigst doen doorstralen, en in acht nemen;

(g) Uit *heilen* voor *heelen* is noch over *heil* en *heiland*, gelijk van *vijen* (*odisse*) *vijand*; van *offeren*, *offerand*; van *aven* (*deficere*) *avond*, enz. Vgl. L. TEN KATE. T. II. bl. 77.

12 VERTOOG over de TEGENWOORDIGE SPELLING

men; en niettegenstaande LAMB. TEN KATE, zelf een *Amstellander*, door opmerking en eigen waarneming, dit verschil zoo duidelijk in allen opzichte heeft aangewezen, en in zijn treffelijk Werk door regels zoo opgehelderd, dat men willens blind en doof is, zoo men 't zelve niet leert kennen. (Zie mij bl. 333 — 350.) Dit klankverschil nu, volgens denzelfden TEN KATE, in de *Uitspraak niet waargenoomen* wordende bij die *geenen, die tusfen Noord-Holland en den Rijn wonen*, dewelke overal gebruiken ene zachte lange *e (h)*: zoo *zondigen zij*, zegt hij, *niet alleen teegens de Gemeenlands Dialect (dialectus communis)*; maar *vervallen ook in een Dubbelzinnigheid van woorden; van 't welke veele Zuid-Hollandsche Steeden, en andren van onze Nederduitsche Provinciën, die dit onderscheid in agt neemen, vrij zijn (i)*.

Aanvang
van dit
Vertoog.

Zie hier den hoofdzakelijken inhoud van mijn vorig Vertoog over de Spelling onzer tale, om dezelve, ware 't mogelijk, uit vergelijking der oude Spelling met de latere, of van oude Regelmaat met Gebruik, enig licht bijtezetten, en tot meerder evenredigheid te brengen. Daar blijven noch twee hoofddeelen over, uit welken ik ordeshalve eerst behoorde te spreken over de gemengde *vocalen* of *Diphthongen* en *Triphthongen*; daarna over de verwantschapping der *Consonanten*; eer ik in meer bijzonderheden intrede. Doch, om verandering te hebben, lust het mij thans eerst de verwantschappe *Me-*
de-

(h) 't Zij men die schrijve met *e* of *ee*. Ondertusfschen iemand, die dit onderscheid van spelling en uitspraak kent, kan zich niet genoeg verwonderen over de thans doorgedrongen verwarde en verbasterde manier van spelling, die thans in de voornaamste Amstellersche Schriften in 't verdubbelen of niet verdubbelen van *vocalen* voorkomt.

(i) In het volgend Vertoog of Vertogen besluit makende van 't betoogde, zal ik onderzoeken, of en hoeverre dit verschil door ons in de Spelling kan of moet waargenomen worden.

deklinters te beschouwen, door welken ik dezulken versta, die in haren aard verandering onderhevig zijn.

Ik zal derzelven behandeling of beoordeeling wederom bouwen op enen grondslag, dien alle talen gemeen hebben; en daarom eerst beschouwen de algemeene taalregelmaat dezer verandering.

Over de
verande-
rende
Mede-
klinkers.

Gaan wij bij de Grieken, wij vinden daar aanstonds de onderscheiding van die soort van letteren in

Tenues, π, κ, τ.

Mediae, β, γ, δ.

Aspiratae, φ, χ, θ.

in diervoege, dat deze drie soortgelijke letters, elk voor zich met haar drieën uit een en 't zelfde *mechanique organum* (om 't zoo te noemen) voordkomende, zoonau aan elkander verwantschap zijn, dat zij in de gelijkloopende linie

π. β. φ.

κ. γ. χ.

τ. δ. θ.

niet anders van elkanderen verschillen, dan in meerdere hardheid, of zachtheid, van uitspraak. Hoeveel de naaukeurige onderscheiding dezer letteren toebrengt, om de Jeugd de Grieksche taal aangenaam en gemakkelijk te doen zijn, weten de zulken, die hiervan het rechte gebruik weten te maken. Hoe noodig hetzelve ook zij, om reden te geven van de veelvuldige verwisseling dezer letteren met elkander, behoef ik niemand, die enige kundigheid heeft, te leeren. Wanneer ik bij voorbeeld in 't woord *λέγω* de *media litera* γ hebbe, zoo zal deze γ, zoolang zij op hare spitsbroeders β: en δ: blijft sluiten, haren vorm behouden; maar zoodra er een uit de *tenues* π. κ. τ.

14 VERTOOG over de TEGENWOORDIGE SPELLING

achter dezelve volgt, zoo zal deze *media γ*. overgaan in zoodanige *tenuis*, en hiervan nu niet meer *λεΓτες*, maar *λεΚτες*, *λεΚτες*; doch volgt er ene der *aspiratae*, b. v. de *Θ*., zoo vindt men niet meer de *γ*. in *λεΓθεις*, maar deszelfs nabuur *κ*, *λεΚθεις*. 't zelfde is met de *β*. in 't oude *κρυβω*, *εκρυβον*. achter welke *media β*. een *tenuis τ*. volgende, aanstonds *β* in *π*. verwisfeld wordt, en, als er ene aspirata *θ* volgt, veranderd wordt in *φ*, den spitsbroeder van de *β*. en hiervan *κρυβω*. *κρυπτω*. *κρυφθεις*. Hiervan wordt de *κ* voor de *τ*. in *δευδ* aanstonds veranderd in *γ* voor de *δ*. in *δυδος*. zoo de *π*. voor de *τ*. in *επτα* veranderd in *β*. voor de *δ*. in *εβδομος*. de *τ*. voor de *δ*. in dezelfde *δ*. in *καδδυναμιν*, voor *κατδυναμιν* uit *κατα δυναμιν*. En zoo met de rest. Op dezelfde wijze is 't gelegen met de Latijnen in *scribo*, *nubo*, wier *b*. in de *tenuis p*. verandert, zoodra er een volgende *tenuis t*. in de woorden *scriptum*, *nuptum* gezien wordt; zoo ook in *rego*, *lego*, wier *g* in *k* (die bij de Latijnen de *c* is) verandert voor de *t* in *rectum*, *lectum*; waaruit de dwaling blijkt van zulken, die *scribuntum*, *nubuntum*, geschreven willen hebben, omdat men *scribo*, *nubo*, zet: een dwaling, die, was zij in onze taal niet grootlijks ingedrongen, zoovele valsche taalregels in onze spelling niet zoude hebben ingevoerd. Want men ziet klaar uit deze opmerking, dat de natuur van de mondevormen, die naar gerade van de meerder of minder aanbotzing de klanken uitmaken, ons henenleidt naar dezen in alle talen vastgaanden regel, dat *Letters van een en't zelfde Organum, of werktuiglijk gestel onderling verwisfelen*. En een ieder, die, met dezen regel in het oog, alle onze spraakkundige opstellen van vroeger en later letterbazen nagaat, zal met verwondering bevinden, hoelos zij meerendeels te werkgaan, en naar allerlei gewaande regels, uit hun brein versierd, de spelling onzer tale vormen, en 't altijd daarhenen brengen, dat zij, of hunne bijzondere bevattingen, of het oordeel van deze

of

of gene bijzondere dialect, of het bijzonder oorgestel van zich zelf, ons voor de ware Taalregels opdringen. Ene wijze zoo verkeerd als onredelijk! Wil men de spelling ener tale beoordeelen, men moet op vaste en algemeene gronden bouwen, en dan inzien, wat de Regelmaat van ene bepaalde tale voor zich in haren eersten grond in 't bijzonder vereischt. Dit in onze taal doende, zullen wij vinden, dat in dezelve niet minder, dan in andere talen, deze vastgaande regel plaats grijpt, „ *dat Letteren van een en 't zelfde organum niet alleen met elkander kunnen verwisfelen, maar dat zij ook in der daad verwisfelen* ”.

Om dit uit de Oudheid te betogen, legge ik de woorden van den grooten Taalkenner L. TEN KATE (*k*) ten grond, waar hij, schoon tot een ander einde, dus spreekt: „ in beide gevallen, 't zij volkoomene of onvolkoomene Toesluiting, doen zig zulke Meede-klinkers op, die ten opzigte van hunne Vorming en uitspraak van den ander niet verder verschillen dan in scherpeheid van affnijding': in zooverre koomen bij ons in aart overeën

- „ de V en F;
- „ de B en P;
- „ de D. en T;
- „ de Z en S;
- „ de G. en CH.

„ van welken de Voorsten de *Zagte*, en de agtersten de *Scherpe* zijn ”.

Eer ik in 't gemeen deze letteren beschouwe, en de toepassing des Regels make, moet ik vooraf met TEN KATE aanmerken, dat ten aanzien der Z. de oudheid zeer onzeker geweest is. Ik wil hem liever zelf laten spreken bl. 121.
„ Voor omtrent een eew (zegt hij) was de Z. bij ons noch buiten ge-
„ bruik

(*k*) Verheven Deel der N. Spraakk. I. bl. 120.

15 VERTOOG over de TEGENWOORDIGE SPELLING

» bruik (1); de Letterkonstenaars erkenden wel, dat 'er tot onze zagte en
» harde Uitspraak elk een bijzonder Letterteeken vereischt wierd; maar de
» eene zag de Z. aan op de Hoogduitsche wijze, als Scherp, en de andere
» op de Fransche, als Zagt; dus bleeven veele Geleerden nog een wyl bij
» de owde gewoonte van S. in beide gevallen te gebruiken; doch eindeling
» drong het onderscheid van Z. voor de Zagte, en S. voor de Scharpe uit-
» spraak sterk door, onder de Geleerdsten; zoo dat dit nutte gebruik nu als
» onder 't agtbare mag getelt worden; immers in 't *Critique* is 't voor al niet
» te verzuimen: want onderscheid van Klank vereist onderscheid in Let-
» ters". Minkundigen mogten ook vreemd opzien, dat ik hier met L.
TEN KATE de dubbelvormige letter CH. onder 't getal der enkele Letteren
plaatze: maar deze behooren te weten, dat de CH. niet anders zijnde dan
een *geaspireerde C.* zeer gevoeglijk als een eenvoudige letterklank aangemerkt
kan worden, even als der Grieken ϕ , χ , θ . die geene dubbele letteren ma-
ken, maar alleen ene sterker blazing op de *mediae* en *tenues literae* brengen.
» Dat nu (zegt daarom dezelve TEN KATE I. bl. 122.) de klank van onze CH
» (welke met de Griekse χ . overeenkomt) éénvoudig, en derhalven een'
» enkele *Mede-klinker* is, word kenbaar, als men opmerkt, dat hij op de-
» zelfde plaats', en op dezelfde wijze als de G gevormt word, verschillende
» niet dan in scherpheid, eeven gelijk de T scherper is als D. Men neeme
» slegts ten proeve de woorden LACH (*Ride*) en LAG (*jacebat*) als men
» teffens de overeenkomst in aart, en 't nette onderscheid van scherpte tus-
» sen CH. en G. lust te weten." Schoon ik nu in dit laatste den H^r. TEN KATE
niet kan toevallen, als wetende, dat die gewaande scherp- en zachtheid van
klank

(1) Namelijk om dezelve standvastig als ene zachte letter aantemerken; dewijl men anderszins al vroeger deze Z. aantreft; waarvan hierna.

klank, in de voorbeelden *lach* en *lag*, op 't eind des woords, meer op de verbeelding berust, dan op de oudheid, die zulk onderscheid van *scherp*te in die woorden nooit gemaakt heeft; zoo ziet men nochtans hieruit genoeg, wat er van die letter CH te houden zij; „wier tweeledige gedaante (hij verder bl. „ 123. zegt) sommigen van nïewer tijd misleid heeft gehad, om de CH [in „ ons Nederduitsch] te willen verbannen, vermits in den Klank, voor wel- „ ken CH dient, geene dubbelheid, veel min C nogte H, gehoord word; „ waarom ze ook SG voor SCH (als *sgoon* voor *schoon*) zochten in te voe- „ ren: Dog, als men wel op 't vereiste geluid let, zal men de G veel te „ zagt in dit geval bevinden. Indien men zig ontslaat van dien verbijsteren- „ den owden naam van *Ceha*, en dit Letterteeken CH_I of CH_E noemt, als „ dan zal de gelijk-aardigheid tusfen G en CH zelf in naam en uitspraak „ blijken.”

Dit vooraf opgemerkt hebbende, ga ik over tot de Letteren in 't gemeen, en merke daaromtrent dit volgende aan: .Op den vroeger geleiden grond, dat onze taal in haren oorsprong zich meest bediende van woorden van twee syllaben (*m*); maar dat die daarna door den *Metaplasmus detracticius* (door besnoeiing of verharding van Uitspraak) veelal in een syllabige woorden vervormd zijn, waardoor onze taal oneindig vol geraakt is van *Monosyllaben* (*n*): op dezen grond berust het gansche gebou der verscherping of verzachting der genoemde Consonanten. Want zoodra men de E heeft begonnen aftekappen in de woorden van twee of meer syllaben, b. v. *tide*,

ge-

(*m*) Even gelijk waarschijnlijk in 't Hebreeusch en in het Grieksch; zoo dat de laatste letter bij ons den uitgang *e* maakte, gelijk in 't Grieksch de *o*, nu *o*.

(*n*) Zie mij *Maandelijksche Bijdragen* II. Deel, No. 29. bl. 57.

gebede, wive, dage, lede, lode, zoo heeft men aanstonds noodig gehad te schrijven, of *tijd, gebed, wijv, dae, lid* (oulings *led*) *lood*; of *tijr, gebet, wijs, dach, lit, loer*, enz. Immers, het mag uit de klaarheid der zake, in alle andere talen vastgaande, niet ontkend worden en 't onderzoek derzelve zake zal 't volledig bevestigen, dat, indien onze taal van oude tijden op 't slot der woorden, waar de meeste aanbotsing op 't einde valt, de zachtklinkende letters in scherper veranderd heeft, zij het dan juist in deze opgemelde,

V, F. B, P.

D, T. Z, S.

G, CH. en haren nabuur K.

gedaan heeft. Maar niemand, die ooit onze aloudste spelling zonder vooringenomenheid beschouwd heeft, kan enigermate onkundig zijn, dat, waar ter plaatze de *metaplasumus detracticius*, of de *aphaeresis*, de achterste E achter zachte consonanten wegnam, aldaar ook die zachte consonante in ene scherpere veranderd zij; zoodat men niet mangelde, om in 't gemeen voor de woorden *bleve, dade, dode, dage, zage, node, stonde* te schrijven *bleef, daet, doot* (oulings *doet*), *dach, zach, noot* (of *noet*), *stont*. Alle welke voorbeelden gij even zoo vindt in het **XXIX. Hoofd. IV. B. van L. VAN VELTHEMS Spiegel Historiae**. Deze evenredigheid, voordvloeiende uit de natuur der letteren, vindt gij, over 't algemeen genomen, in der Ouden schriften, en ik behoef dezelve niet verder te staven, omdat deze gewoonte van schrijven en spellen ook noch bij ons, volgens het achtbaarste gebruik te rekenen, voor een gedeelte gebleven is, in een ander gedeelte noch een geruimen tijd na 't verval der spellinggronden heeft standgehouden, en van het nu verloopen er noch vele voetstappen zijn overgebleven in deze en geene gevallen.

Dat

Dat de regelmatige spelling voor een gedeelte, volgens het achtbaarste gebruik, ons is bijgebleven, is aanstonds zichtbaar in de letteren V, F en Z, S.

Oudtijds hield de zachte V in *wive, ave, geve, hove, grave*, zoolang V, F hare plaats in, als de achtergevoegde E haar bijbleef: doch, zoodra het Rijnverlof (o) (*Metaplasmus*) in onze eerste Dichters, of onze meer verhardende tongval in volgende Schrijvers, deze E wegnoeide; zoo veranderde dezelve aanstonds en standvastig in F, en men schreef *wijf, af, geef, hof, graf*, ja in later tijd, ten bewijze der meerdere hardheid van die stuitletter, in een dubbele FF, schrijvende *wijff, aff, heff*; gelijk men onder anderen zien mag in den *Fasciculus Temporum* van VELDENAAR. Deze verharding in F was onzer Voorouderen schrijfmanier, en zij is het noch. En deze verharding van V in F heeft gevolgljik altijd het achtbaarste gebruik voor zich, en men zal, naar mijn bedunken, dan eerst recht hebben, om er van aftegaan en te schrijven, *wijv, av, geev, hov, grav, gav, heert, erv*; wanneer der geheele *Analogie* der tale de bodem zal zijn ingeslagen, of dat men bijzondere uitzonderingen van den taalregel maken wil.

Wat de Z en S betreft: men moet deze onze Z geenzins afmeten bij Z, S. die der Grieken en Latijnen. De Latijnen hebben deze in 't geheel niet, dan voor zooverre zij die in Grieksche woorden overnemen. In de Grieksche tale wordt zij als ene dubbele letter aangemerkt, klinkende, schoon met ene bijzondere zoetvloeiendheid (p), als ene DS, of volgens andere, als

(o) Door *Rijnverlof* versta ik hier niet de *vrijheid in het rijmen*; maar, algemeener, de vrijheid, om de vloeiendheid der rede (*numerus, cadance*) te maken, door *afwijding, invoeging, inkorting*, enz. van Letteren.

(p) QUINCTILIAN. *Inß. Or. XII, 10, p. 1092.*

20 VERTOOG over de TEGENWOORDIGE SPELLING

als SD. Ook hebben wij niets te schaffen met de Z der Hoogduitſchen; noch met die der oude Gothen, Angelfaxen, en Frankduitſchen. Wij willen alleen zien, wat zij in onze taal zij; en daar vinden wij, dat zij thans van een zachten klank is, en, voor zooverre wij de oudheid kunnen nagaan, zulks altijd geweest is: zooverre zelf, dat men bij de Ouden dezelve nooit op 't ſlot eens woords zal aantreffen, waar een ſcherper klank vereiſcht wordt.

Schoon 't nu waar is, dat ik deze onze zachte Z niet altijd in de oudheid aantrefſe in die plaatzen, waar een zachte *Sibilatie* vereiſcht werd: zoo achte ik evenwel te hard de uitspraak van den geleerden TEN KATE, boven gewaagd, welke wil, dat de Z voor omtrent een eew bij ons noch buiten gebruik was: alzoó mij even deze letterteekening in onzen zachten klank reeds in Schriften van drie en vier eeuwen voor onzen tijd is voorgekomen: men vindt dezelve by MELIS STOKK, bij L. VAN VELTHEM, bij BROEDER THOMAS; echter zoo ſchaars (q), dat het nergens anders toe diene, dan om te toonen, dat die letter er geweest zij, en om overtuigd te worden, dat zij toen reeds tot den aard onzer taal, als een zachte letter, betrekking hadt:

(q) In de xx. eerste fol. van BROEDER THOMAS over 't Heelal, waarſchijnlijk in dien tijd met zijn eigen hand geſchreven, vinde ik de Z niet dan tweemaal, eerst fol. v. r. 123. *Soude dit te zeer gaen; 't welk fol. xviii. weder ſeer geſpeld wordt, en fol. xx. zoemer, d. i. zomer.* Bij L. VAN VELTHEM *Spiegel Hiſtor.* II. B. LV. K. r. 23. *op d'ene zide beleegen die zee, en r. 24. volgt weder, Ende dander fide ſo dede hi mee.* M. STOKK in *Jan van Avenn.* Fol. 48. B. in 't midd.

*Segghen hier of ſinen wille,
Hierom moet ſi zwigen ſtille.*

Lees ook Fol. 68. B. Doch alles is, gelijk TEN KATE zeerwel aanmerkt, ten dezen aanzien zoo onzeker, dat daarvan geene vaste regelen bij de Ouden te halen zijn.

hadt: niettegenstaande het gebruik derzelve gestremd is geworden, door hun, die, volgens 't gebruik dier tijden, in hun geschrijf de Latijnsche taal gebruikten, welke zich alleen van de S bedient: waardoor men niet licht van de S in 't Nederduitsch afweek. Dit dan leeren ons der Ouden schriften evenwel, dat, waar zij de Z in 't Nederduitsch bezigden, zij haar altijd den zachten toon, tegen de scherper S overgesteld, toewezen: en, dewijl deze letterteekening van tijd tot tijd bij ons algemeener geworden is, en op 't voetspoor der Ouden, die wel nu en dan de zachte Z, maar voor de harde S, gebruiken; zoo zien wij hier uit, dat het ingevoerde onderscheid, na lange dobbering, ten laatste op zijne rechte zijde nedergekomen is. En, hiervan spelt men in 't begin zoowel als in 't midden der woorden met Z, b. v. *zijn, zalig, zaden, zuiver, zullen* (futura sunt) *muiszen, spijzen, lezen*, in tegenstelling van de S, in *sabel, suiker, sukkelzen, sikkell, sullen* (voor *glijden*, of ook voor *bedriegen*), en in 't midden *asem, wasem, brasem, gesel*, enz. welke laatste bij anderen, schoon buiten noodzake (r), met een dubbele *sf* gespeld worden, waardoor dan ook noodwendig de A in *aasem, waasem*, verdubbeld moet worden, schoon men reeds bij KILIAAN vindt *wasem, wasemen*, zoo wel als *waesem* of *waessem*.

Dit nu zoo zijnde, dat regelmatig de Z zacht, en de S hard, is, zoo vindt

(r) Men is veeltijds gewoon, om deze en soortgelijke woorden met een dubbele *ss* te spellen; men vindt er in de Oudheid ook voetsporen van; doch bij die was er reden voor, maar bij ons niet. De reden bij hun was, omdat zij overal *s* gebruikende, ook in de zachte Uitspraak b. v. *wesjel, besem, asen, vesel*, enz., hierom deze hardheid door de dubbele *ss* in de andere woorden moesten kenbaar maken. Maar, daar men thans schrijft *weszel, bezem, azen, vesel*, en de *s* nu standvastig hard gebruikt wordt, zoo is deze reden te niet; en men behoudt de harde *s*, om de scherphheid van Uitspraak volledig aantetuiden. Iets anders is het, wanneer de korte *Vocaal* op een *Consonant* stuit, als in *plassen, brasjen, lasjen*, waarvan 't Enkelvoud is *plas, bras, las*.

22 VERTOOC over de TEGENWOORDIGE SPELLING

vindt men ook regelmatig dezen grondregel, dat, zoodra de zachte Z in *huizen, spijzen, vriezen, lezen, doozen*, komt te stuiten op het eind der woorden, men aanstonds deze Z veranderd in de harde S, schrijvende dan niet meer *huiz, spijz, vriez, vriezt, leez, leezt, dooz*; maar *huis, spijs, vriest, leest, doos*. Een regelmaat, die zoolang blijven zal, als dezelfde blijft in de voorgemelde F en V, die regelmatig verwisfelen in *geve, geest; wijve, wijf*. En dit is het achtbare Gebruik, 't welk thans noch in onze Nederduitfche Taal blijft voordduren, ondanks de poogingen door fommige Taalkundigen aangewend, om en Regelmaat en Gebruik omverre te werpen, door in beide gevallen te fchrijven *leez, huiz, wij, hov*; waarin zij toch geene regelmatige gelijkheid bereiken kunnen; alzoo zij dus doende ook zouden moeten fchrijven *av, ov*, in de plaatze van *af, of (s)*, en diergelijken, die uit *ave, ove*, verkort zijn.

Ik trede tot de letteren G en CH, D en T, waarin ik eerst opsporen zal, wat de Regelmaat en de Oudheid in elk vereischt; en dan verder na-gaan, hoe verre men heden daarvan tot groote verachtering der ware spellinggronden afwijkt, of afwijken kan.

G en CH. De Oudheid wijst ons ene volmaakte Regelmaat uit, vooreerst, ten aanzien van de G en CH. Men kent bij de Ouden dien gewaanden en verdichten regel niet, dat men fchrijven moet *dag, weg, beleg*, met een G, omdat men zegt en fchrijft *dagen, wegen, belegen*. Dit ftrijdt tegen den aard onzer tale, die de fluitletters verhardt. Men brak zoodra de achterfte E in *dage, we-ge,*

(s) M. STOKER bedient zich meermalen van *ave* voor *of*. Zie hem fol. 5. *Quam fijn fone daar ic AVE Segghen fal.* En fol. 21. in 't begin van *Ada: Mer fonder oerlef fciet bijs AVE.* fol. 43. *Inden floet. Gherast fat AVE.*

ge, niet af, of men verscherpte die G, door ze te veranderen in CH. Hiertoe behoef ik niet veel bewijs bij te brengen. Men leze MELIS STOKER: aldaar vindt gij op een en dezelfde bladzijde (fol. 6, 7.) *rechte, pleecht, leecht, mach, dach, lach, noch, sommich, ghedochte, geflachte, machte, wech, echt, Sinte aechten* (Agatha), *Aelbrecht*, enz. Ook VAN VELTHEMS *Spiegel Historiael*, waar bl. 3, en 4. gevonden wordt, *brachten, verdochte, mochte, gerechten, slecht, gevecht, maech, plach, sculdich, belach, gecreesch*. Met een woord! Overal waar de G als een stuitletter voorkomt, vindt men ze aanstonds veranderd in CH, ten klaren bewijze, dat de oude Regelmaat der tale die verharding geëischt heeft: zonder in aanmerking te nemen van wat oorsprong zulk woord ware. De oorsprong des woords namelijk deed bij de Ouden er niets toe, en zij vraagden niet, of men *dagen, wegen, kregen* met een G, dan of men *juichen, lacchen*, met een CH, *juich, lach*, spelde: maar zagen alleen daarna, of de G een stuitletter wierd: zoo ja, dan veranderde hy in CH, en men schreef *vlucht, mocht, noch*, niet omdat die woorden in zich een CH begrepen (dit doen zij niet; want *vlucht* komt van *vliegen, mocht* van *mosen*); maar omdat de G te zacht was, om een Lettergreep te eindigen, of om op een harde T te stuiten. En hierom hebben de Ouden 't woord *doghede* (zoo schreef men oudtijds *Deugd, virtus*, van *dogen, deugen*) naderhand intrekkende altijd geschreven *deucht*. De taalspelling intuschen allengskens van hare oude en regelmatige zuiverheid afwijkende, zoo is er in vele gevallen bij dezen en genen enige verandering gemaakt, en men heeft gemeend, dat in woorden, die ene G in haren oorsprong vereischten, die G gezien moest worden. Dezelve echter te zacht zijnde om alleen te staan, zoo heeft men later gaan schrijven met ene CH, en vervolgens met ene enkele

24 VERTOOG over de TEGENWOORDIGE SPELLING

kele G. Zoo nochtans, dat daaromtrent weder nieuwe Regels gefmeed, en vele woorden als 't ware onder nieuwe *classen* hebben moeten gebracht worden, dat voorheen zeer onnoodig was. Om hiervan onderricht te worden, behoeft men slechts in te zien dat gedeelte van des H^{ren} ARN. MOONENS Spraakkunst, de *Spelling* (†) betreffende. Daarin zal men zien, op wat losse en willekeurige gronden die Taalminner zijne spraak bouwt, en hoe te recht op hem past, het geen hem door den doorkundigen Regelmatigen Taalkenner ADR. VERWER is voorgeworpen, *van dit of geene sekerijste te volgen*; 't welk zeggen wil, dat de Hr. MOONEN zijne spelkundige Regels meer op *meenen*, *gevoelen*, en *gelooven* gebouwd, en meer dezen of geenen bijzonderen taalvorm, of *Dialect*, ingevolgd heeft, dan de zuivere gronden der *Analogie*. Want zien wij uit de geleide gronden klaar, dat, wanneer de G sluit, men om die verharding oudtijds CH spelde, zonder enig onderscheid; schrijvende *dach*, *wech*, *lach*, of schoon het Meervoud zij, *dagen*, *wegen*, *lagen* (*jacebant*): zoo wordt hiermede ten eenemaal de bodem ingeslagen aan dat gewaande en naderhand verzonnen onderscheid, om klaarheids halve de woorden *licht* (*levis* en *lux*); *wicht* (*pondus* en *infans*); *lach* (*rifus*, *rideo* en *jacebam*); *doch* (*verum* en *canis molosfus*); *noch* (*adhuc* en *neque*); door bijzondere spelling zoo te onderscheiden, dat in 't ene geval een G, in 't andere een CH, gebruikt worde. Want, om niet te reppen van 't klein getal der zoodanigen, de *Analogie* der tale verbiedt dit. Deze zegt, dat ook hier moet gelden: *Similium similis ratio*. Daarbij is zulk ene onderscheiding niet alleen willekeurig, en dus gansch onzeker; maar wordt ook zelf bij velen niet recht gevat, ja gansch verkeerd gebruikt; en blijft veeltijds

(†) Hoofdd. II. bl. 7, 8. 1740.

zijds ook duister, omdat de oorsprong des woords ons dikwils onbekend is. Wat mij belangt, zoolang het achtbaarste gebruik hieromtrent niets zekers besluit, zal ik mij bij de ouden houden, die tusschen *licht*, en *licht*; *wicht* en *wicht*; *lucht* en *lucht* enz. geen onderscheid gemaakt hebben, en nochtans genoeg te verstaan zijn. De tegenwerping, die men thans maakt uit de *homonyma*, of *gelijknamige maar niet gelijkzinnige woorden*, gold oulings ook, en zal dan eerst kracht hebben, wanneer er geene talen *homonymien* meer hebben; of bijzonder, wanneer door dit middel in onze tale alle *Homonymien* verholpen zijn. Dat niet mogelijk is.

Wat nu betreft de later opgerezene, maar thans meer in onbruik rakende, spelling der GH in plaats der G, of der ouden CH. Men heeft deze ingevoerd, denklijk om enen middelweg te kiezen tusschen de genoemde CH en de eenvoudige G. Zulke GH was veelzins de schrijfwijze van HOOP en VONDEL, zoo op 't einde, b. v. *bevoeght*, *vernoeght*, als reeds in ouder tijden in 't midden, b. v. *begheven*, *verghaan*, *ghebruik*, *vergheten*. Maar verkeerdlijk, zoo mij dunkt, heeft men deze spelling met GH, in 't begin dier syllaben, toegepast op de spelling in 't slot der woorden. Dit zal blijken, zoodra men weet, waarom waarschijnlijk de ouden deze G, in het begin ener syllabe, met een H vermeerderd hebben. Deze reden nu, meen ik, te kunnen opmaken uit het gene ik opgemerkt vinde bij bovengemelden (u) PONTUS DE HEVITER bl. 47., die dus spreekt:

„ Ge. Alzomen dees letter overal qualic nomt, heeft zij grote gemeenschap
 „ met J. consonant. Maer gewent (gij Hollanders) die kinderen ge. te
 „ zeggen, alzo den Brabander *ghei*, ja wij die zelve in alle woorden, met G. be-
 „ gin-

(u) Wiens Spraakkunst ik hier boven op bladz. 9. not. (e) aangepreezen heb.

„ ginnende, nommen, te weten: *gaen, gapen, gaven, geven*, — zo zult
 „ dij die kinderen min mouiten dounde die letteren leren nommen alzomen
 „ die leest, en voortaen mogen schreven: (NB) *gij*: met meer duizent woor-
 „ den, zonder d'onnotelicke *h*: want nimant spreekt: *ij, jeven, jejeven,*
 „ *jelijc, jaen, japen, javen, jiften, jeloven*, — .” dat is te zeggen: „ in-
 dien *gij* afaat, den kinderen in hunne jeugd te leeren, de *G* uittespreken
 als ware zij *Je*, en hun aan den klank van *Ge* gewent; zoo zult *gij* voortaen,
 zonder bijvoeging der *H*, hun leeren uitspreken *gaan, gegeven*, in plaats
 van *jaan, jejeven*”. Uit deze aanmerking leere ik twee dingen:

1°. Dat men oulings aan die enkele *G* voorop den klank gegeven heeft
 van *je, gj*, of misfchien van iets, dat der Franfchen *gue* nabijkwam.

2°. Dat men den zuiverder klank van *Ge* willende doen hooren, daar de
H dan bijvoegde, om hem te onderscheiden van de *Je*.

PONTUS veronderftelt het eerfte, en hij verbiedt het laafte; zeggende:
leer de kinders, gewoon aan JE, GE te zeggen, en gij behoeft geen GH meer.

Dat nu de *G* voorhenen bij ons den meer fmeltenden of zachteren klank
 van *je* of *gj*; waarlijk gehad hebbe, kan uit velerlei opmerking betoogd wor-
 den. 't Is hieruit, dat men in plaats van *gij* en *ge* in de *communis dialectus*,
 en onder 't gemeen, noch veeltijds hoort *je* en *jij*. Van hier noch *iegens* en
jegenswoordig, voorhenen altijd gefpeld *gegens*, en *gegenswoordig*. Dit ont-
 dekt zich ook in de onverschillige spelling van *jicht* en *gicht* (*v*); *genever* en
jenever; *gelei* en *jelei*; *Jillis*, *Faspar*, *Jannette*, *Jelmer*, *jonst*, welke allen ook,
 of oudtijds of noch, gefpeld worden: *Gillis*, *Gaspar*, *Ghennette* (KILIAAN), *Gili-*
mer, *gonst* (*w*). 't Is uit dezen klank, dat wij een menigte woorden hebben,
 die

(v) Zie KILIAAN V. *Ghichte* en *Fechte*.

(w) Voeg er bij *Ghent*, *Fent*; KILIAAN.

die de twee syllaben *ege* te zamen trokken in *ei*. Dus heeft men gemaakt uit *dwegel* (*x*) *dweil*; uit *pegel*, *peil*; *stegel*, *steil*; *kegel*, *keil*; *zegel*, *zeil*; *zegen*, *zein*; enz. waarvan buiten de zamentrekking in Holland en elders noch in gebruik zijn *kegel*, en *zegen*, 't laatste in den zin van een treknet; en met de zamentrekking *dweil*, *peil*, *steil*, *zeil*. Die zelfde reden maakt, dat men van *leggen*, *zeggen*, even zoogoed, zoo niet beter, zegt: *geleid*, *gezeid*; als *gelegd*, *gezegd*; dat men *hij leide*, *hij zeide*, alleen thans bezigt, en niet meer *hij legde*, *hij zegde*; en dat men in de volkstaal meerder hoort: *hij leit*, *hij zeit*; dan *hij legt*, *hij zegt*. Van hier komt al mede, dat wij in de gemeene sprake de *Diminutiva*, of Verkleinnaamwoorden, als *schaapjen*, *draadjen*, doen eindigen in *jen*, in plaatze van *gen*; 't Hoogduitsche CHEN; 't welk naderhand deels verhard is in *ken* en *kijn* (*y*), deels verzacht is in *jen*, of *je*:

(*x*) Van 't Werkwoord *dwegen* (*lavare*); hinc *dwegel*, *dweil*, vanwaar *dweilen*. Zie ook van *zegel* (*velum*) KILIAAN V. *Seghel*. Van *zeglene* (*sagena*, *everriculum*) KILIAAN op *Seghene*. Van *Pegel* (*peil*) KILIAAN op *Peghel*; *peghelen*, *peghelstock*. Vergl. TEN KATE T. I. bl. 183 a. 184. f. 186. a. 188. 191. a. 197. a. b. T. II. bl. 29.

(*y*) „ Ten opzigte van den oorspronk van ons KEN, (zegt TEN KATE, T. II. bl. 73. f.) „ zoo vind men in 't *Vocabular. Anglo-Saxonicum* THOM. BENSONIS, **HN** *Diminutivorum* „ *terminatio*. Maer men heeft ook in 't A — S, (Angel-Saxisch) **Cpn/Cin/Genus, pro-** „ *logo*, en de **C** is de eigenlijk gewoone Letter in 't Angel-Saxisch, dog niet de **H**; „ zo dat dit **hpn** of **Cpn** in de A — S, en KEN in onze, en **Chen** in de Hoogd. „ *Dialect*, zo veel als *iet van zulk geslagt zou beteekenen kunnen*. „ Men ziet hier der Hoogduitschen *Chen*, en ons *Ken*, gelijk gesteld met der Angel-Saxen *Cyn*, en men weet, uit TEN KATE's tweede *Dialecttafel*, (T. II. bl. 19. not. 3.) dat men voor onze G ook veeltijds in 't Alemannisch C of K of CH gebruikt vindt. Men voege hierbij, dat de *Dialect* van *je* voor *gen* en *ken* zich in de gemeene taal van Dordrecht noch zeer laat hooren, waar zij spreken van *paardegie*, *mandegie*, *hondegie*, voor *paardgen*, *mandgen*, *hondgen*; of *paardken*, enz. Met ons *tje* in *paardje*, *steentje*, zegt TEN KATE T. I. bl. 74., dat wij alleen in 't veld staan, zonder in de dialecten makkers aantetrefen; doch men kan denken, dat diezelfde uitspraak van *je* voor *ge* daar oorzaak van is, geholpen door zulke voorafgaande Consonant, die de *g* anderszins in *k* vercherpt: b. v. men geeft in *vang*, enz.

28 VERTOOG over de TEGENWOORDIGE SPELLING

je: b. v. men zeide oudtijds *schaapgen*, *draadgen*, *mandgen*; naderhand, om de voorafgaande Consonant en verscherpenden tongval, *schaapken*, *draadken*, *mandeken*; ook voorder *schaapjen*, *draadjen*, *mandjen*, waarbij thans de *n* ook al achterblijft. Deze klank van *je* voor *ge* dan oulings in onze taal plaats gehad hebbende, zoo volgde hieruit, dat, wilde men voorop aan een syllabe den zuiverder klank van *ge* doen hooren, men de *h* daar tuschen voegde, en schreef *ghe*: om 't welk te zien, men met alle de ouden het Woordenboek van KILIAAN slechts behoeft opteslaan op *ghe*, zijnde bij hem *ge* geheel onbekend (z). En ziedaar dan de reden, waarom men noch lange daarna altijd *ghe* geschreven heeft.

Maar wat volgt hier verder uit? Mijns bedunkens, zeer klaar dit navolgende: dat zulken, die naderhand van de spelling met CH op 't eind der woorden (want hiertoe keer ik weder) afgegaan zijn, en daarvoor de GH gebruikt hebben, geheel uit het oog verloren hebben, dat deze H bij zulke letters niet te pasfe komt: gemerkt deze H niet diende om de blazing der G te verscherpen tot aan CH, in *doucht*, *maach*, *dach*; maar om te beletten, dat de G voor geene *Je*, of somtijds der Franschen *Gue*, werdt aangezien in den aanvang der syllaben; of als de *ng* en dubbele *gg*. op 't einde der syllabe komen, als in *vang*, *gang*, *rugge*, *hegge*: in welken foortgelijke klank gehoord wordt: waarvan hierna. Indien dan nu de G in *deugd*, *bevoegd*, *ge-
neugt*,

de *g* bijna de kracht van *k*, als *vangk*. Pas dit toe op *hondgen*, *steenkgen*, zoo krijgt gij daar gemakkelijk uit *hondtjen*, *steentjen*; 't *hondtje*, 's *steentje*. Doch dit laat ik daar. Hoen nu dit *ken* aan de kracht van een *Diminutie*, of beteekenis van een *kleintje*, gekomen zij, kan men gemakkelijk opmaken uit het aangeteekende door TEN KATE, T. II. bl. 227. a. Schoon hij van dien uitgang zwijgt.

(z) Ik zag naderhand, dat, ten aanzien van dezen klank der G en de bijvoeging der H, TEN KATE met mij eens is, T. I. bl. 148.

neugt, dien klank der *Je* niet krijgt, maar integendeel in 't spreken meer verscherpt wordt: zoo komt dan ook de H aldaar niet te passe; maar men moet aldaar dit door de CH uitdrukken; of 't thans ingewortelde gebruik te wille zijn, 't welk van *deugen, voegen, genoeg, dagen, plagen*, maakt *deugd, voegt, geneugte, dag, plaag*. Maar nu leze men, na deze Regelmatige gronden, de Regelen van den H^r. MOONEN, en hoore hem voorak bl. 8. van zyne *Spraakkunst*:

„ De Byvoeglyke Woorden, als *Graeg, traeg, veeg, hoog, droog, ruig*, „ en diergelyke, zoude ik hier van (van de enkele G in substantiva *maegt, jeugt, deugt, hoogte, droogte, ruigte*) uitzonderen, en onderscheits halve „ met eene H in het einde schryven.”

Welk een willekeurige regel! waarom zoude ik *graegte, hoogte, droogte*, zonder H; en *graegh, hoogh, droogh*, met een H; schryven: daar niemand hunner 'er recht toe heeft? Al verder, bl. 8. en 9.

„ IV°. Zelfstandige Naemwoorden, voor de G eenen enkelen klinker „ hebbende, neemen eene H achter die aen; als, *dagh, slag, zogh, be- dreg, magt*. Ook *braght* en *gebraght* van *brengh*.” Dit is ook tegen de oude taalgronden, welken hier geen GH, maar CH, gekend hebben, en 't noch vereischen; of anders de enkele G moeten hebben.

Voorder zegt die Taalkundige bl. 8.

„ De H wordt van zommigen achter de G, in het einde des woorts, „ daer zij van outs” (namelijk de middeloudheid, maar niet de vroege en regelmatige Oudheid) „ plagh geschreeven te worden, verworpen onder het „ voorgeeven van overtolligheid. Maar zij is noodigh, en brengt den Woor- „ den in de uitspraeke hulpe toe, zal men den *wegh*, dien men reist, van „ eene *weg* (wittebroot), den *dagh*, dien wij beleeven, van eene *dag*, dat

„ een wapentuig en een tou te scheepe betekent, en *plagh*, *folbam*, van „ eene *plag*, eene afgemaede veltzoode, behoorlyk onderscheiden, wanneer „ zy by verkorting, en zonder hunne tweede lettergreep *ge*, nu en dan *ge* „ schreeven worden.” Ziedaar! een wezenlyk onderscheid van verschillende Letterklanken, door den Schrijver dier Spraakkunst gezien en erkend, maar zeer verkeerdlyk in de spelling toegepast! Want *dag*, *weg*, *plag*, in 't meervoud *dagen*, *wegen*, *plegen*, zijn van aard zoo scherp en hard, dat zij geene GH, gelijk die Schrijver wil, maar regelmatig en natuurlyk de CH vereischen. Integendeel *dag*, *weg*, *plag*, of liefst *dagge*, *wegge*, *plagge*, in 't meervoud *daggen*, *weggen*, *plaggen*, zijn, in navolging van andere diergelijken, van een veel zachter geluid, 't welk zeer nabijkomt aan der Franschen *Gue*. Over welkers regelmaat ik in een volgend Vertoog nader spreken zal.

Laat ik het besluit opmaken ten aanzien van de oude Regelmaat der spelling met G en CH. Wij zien uit het opgemelde;

1°. Dat de stuitletter CH voor G op dezelfde gronden regelmatig bouwt, als de S en F voor Z en V, en ook altijd gelijkredig is veranderd geworden.

2°. Dat het een onzekere, ongerijmde, de Regelmatigheid krenkende, en den Ouden onbekende, Regel is, die ons voorschrijft, om *licht* van *ligt*, *dicht* van *digt*, *acht* van *agt*, *echt* van *egt*, *noch* van *nog*, *tocht* van *togt*, *wicht* van *wigt*, door de spelling te onderscheiden.

3°. Dat het even taalonrichtig is, om thans GH te gebruiken, in wat geval 't ook wezen mag. Soms tijds komt die geheel niet te pas. Soms tijds kwam zij voorheen te pas, maar in een geval, dat thans geen plaatze meer grijpt.

4°. Dat, eindelijk, de beoordeeling der G in de dubbele letter, *leggen*, *daggen*, *doggen*, een stuk op zichzelf is, 't welk niet uit deze, maar in 't vervolg uit andere, taalgronden nagegaan zal worden.

Vraagt

Vraagt men verder, of er middel zijn zoude, om ook in dezen de speling op een meer vasten voet te brengen; dit zal de stoffe van een nader Vertoog uitmaken: alleen merk ik nu, bij voorraad, aan, dat de 2de, 3de en 4de Vaststellingen gemaklijk tot vaste regelen te maken zijn, 't zij door de Oudheid op te volgen of te verlaten; of zulke bepalingen te maken, die door den eenvoudigsten kunnen gevolgd worden. Maar wat de 1ste Stelling aangaat, deze is tot nocht toe zoo willekeurig behandeld, dat men vele moeite hebben zal, om hierin ene gelijkheid te vinden, ten ware men de oude grondregelmaat geheel liet varen, niet enkel in *wech*, *dach*, *zach*, *gezach*; maar ook in *toch*, *licht*, *gezicht*, *bedacht*, *geslacht*: met een woord, door de CH in 't Nederduitsch geheel in die woorden weg te werpen, en ze alleen te behouden,

1°. In zulke woorden, waarin men de CH uit de 2de Voorstelling, in *wicht* en *wigt*, tot onderscheiding wilde bewaren.

2°. Achter de S in *schoon*, *schijn*, *schieten*, *mensch*, waar de g uit hoofde der voorafgaande harde S nooit plaats kan vinden.

3°. In woorden van vreemde afkomst, en vooral uit de Grieksche X; als *Christus*, *Chaos*, enz.

Ik kome tot de D en T. Zoo klaar de oude taalgesteldheid is met V, F: D en T. Z, S: G, CH: zoo klaar is het ook gelegen met de D en T, voor zulken ten minsten, die niet willens dwalen willen. Immers wie geen vreemdeling in der ouden Schriften is, die weet genoegzaam, dat de T altijd in het slot der woorden de plaats vervuld hebbe van de zachte D, en dat dit zoovast rooi gehouden hebbe, dat de uitzonderingen weinig zijn. Elk weet ook, dat deze twee letters zoona met elkander gelijk staan, dat zij gedurig onderling verwisfelen. Elk weet ook en moet erkennen, dat men federd vele
ja-

jaren hierin alle reden is ter zijde getreden, en men, bij vervolg van tijd, dezen ouden en vasten grondregel heeft begonnen omvertewerpen; terwijl sommigen de stuitwoorden met D, anderen met DT, en de meesten hieria zoovele willekeurige onderscheidingen gemaakt hebben, dat, wilden wij een gedeelte opnoemen, moeite en tijd verloren zouden zijn, en het geduld ten einde raken. Ik zegge dan vooraf, dat de oude Regelmaat altijd geweest is de T, en hiertoe behoeft gij slechts MELIS STOKE opteslaan. Daar vinde ik fol. 43. op een blad: *paert, cont* (bekend), *vant* (vond), *hant, reet* (van rijden), *Gheraet, vaert, ontreet* (van ontrijden), *wart* (werd), *doet* (dood), *stat, tijt, stont, quaet, misdaet, verwoet, ghekeert, onteert* (a), waar thans het meest achtbare gebruik schrijven zoude *paard, kond, vond, hand, reed, Gheraerd, vaard, ontreed, werd, dood, stad, tijd, stond, kwaad, misdaad, verwoed, gekeerd, onteerd*. In het onuitgegeven Dichtstuk van Broeder THOMAS, even oud als M. STOKE (b), vindt men in de XVIII eerste Bladen niet de allerminste afwijking van deze Regelmaat, zoo men op bl. IV. r. 119. eens uitzondert de spelling van *God* voor *Gode*.

Dit nu zoo zijnde, dat men oudtijds in onze Taal van geene D achterop geweten heeft: zoo blijft er over, om ons te verwonderen, hoe er Letterkundigen konden gevonden worden, die ontkennen, dat de D en T niet in schertheid van elkander verschillen, en met elkander niet te schaffen of te verwisfelen hebben. Hierover verwondere ik mij, te meer daar men
niet

(a) Ik vinde in mijne Uitgave 1620. op deze bladz. *lands* gespeld, doch twijfele niet, of het is van de Drukkers, alzo M. STOKE anderszins overal *lant* spelt. Men kan zeer weinig op Drukkers, of Afschrijvers, afgaan, en 't beoordeelen der spelling kan alleen vastgaan, voor zoover het algemeene beloop dit uitwijst.

(b) Zie van hetzelfde gewaagd in A. VERWERS *Brief aan Prof. BELAND* bl. 474. achtst HOOGSTRATEN'S *Geslachtlijst der Zelfst. Naamw.* 1733.

niet ontkent de gelijkheid der Letteren F en V; S en Z; en zich volgens derzelve hard- en zachtheid in 't schrijven van *leven, leert; lezen, leest; blijft* gedragen. Hierop rust niet te min het gansch gebouw der thans door 't gebruik bijna gewettigde gewoonte der spelling met D, in *brood, hand, daad, boord*, enz. Men brengt, 't is waar, voor zijn gevoelen te berde iets, dat in den eersten opslag schijn heeft; (want alle andere bewijzen zeggen niets) te weten, dat, zoo de D en T letteren van een natuur waren, men gevolgtelijk niet, dan walglijk en ongerijmd, dezelve kan te zamen voegen, en de een door de andere besluiten; wanneer men schrijft, *hij zendt, hij randt, hij brandt*." Maar, die dit tegenwerpen, bedenken niet, dat zij iets opwerpen, 't welk zelf in de oudheid geen grond heeft, en dus, dat, als er walglijkheid en ongerijmdheid in deze spelling is, deze ongerijmdheid uit de later opgerezen en nu in zwang gaande spelling voortgevloeid, en niet uit de oudheid herkomstig is. Deze kende zulke spelling met *dt* niet; in tegendeel, wanneer men daar *hij brandt, hij wordt*, enz. schrijft, zoo vindt men of *hij brandet, hij wordet*, of eenvoudig *hij brant, hij wort*. En dus kon ik die geheele voorstel wel overnemen, zonder dat daaruit volgde, dat D en T met elkander niet in scherphheid verwisfelden. Maar mij dunkt, dat ik ook dit niet behoef: alzoo ik vinde, dat deze gevolgtrekking mank ga: „D en T „ worden achter den anderen gevoegd (zegt men); derhalve hare natuur „ is gansch verscheiden, en zij verschillen meer, of anders, dan in de scherpte, „ die in V en F; Z en S; plaats grijpt." Immers, zoo lang het verschil alleen bepaald blijft bij de Werkwoorden, die regelmatig in de Oudste tijden in *ET* uitgingen, volgens 't welke men schreef, *hij levet, gevet, ontvanget (c)*, voor *hij leeft, geeft, ontvangt*; en dus ook *hij zendet, brandet,*

wor-

(c) Ik zoude zeker dit niet verder willen of durven uittrekken; of ik zoude het belachlijk

34 VERTOOG over de TEGENWOORDIGE SPELLING

wordet (waarvoor thans zendt, brandt, wordt), zoo was er noch niet eens zwaarigheid. Want schrijft men, hij brandt, wordt, zendt, zoo zoude men deze D en T, gemaakt uit brandet, wordet, niet zoozeer behoeven aantemerkten als tegen elkander aanbottende letters; maar als zulken, die door ene verzwijging, of meer versnelde uitspraak, der E meer nabij elkander kwamen. Doch, of dit al zoo ware, zoo behoeve ik dit niet bijtebrengen; 't zal volkomen, denk ik, genoeg zijn, aantemerkten, dat men uit een toevallige, en zelf in later tijd opgerezen, zamenvoeging van twee Letters niet kan redeneren tot de natuur en 't ware wezen van die letters. Ik bidde u! stel eens! zoo 't geval ('t geval alleen is toch hier de oorzaak dier samenparing van DT) gewild hadde, dat, zoowel als nu de T, eens een ander soort van letter, b. v. de S, of F, onze Werkwoorden geëindigd had; dan zoude men best zien, dat deze opwerping geen streek houden zoude. Wat dunkt u? zoude men in de plaats van lezet, gehuizet, verguizet, eens met S schrijvende lezes, gehuizes, verguizes, en voorts bij zamentrekking, of uitsnijding (syncope), leeze, gehuize, verguize: zoude men, zegge ik, om die tweederlei letter ZS niet op elkander te doen slaan, dan niet aanstonds de Z in leeze, gehuize, verguize, hebben uitgelaten? Doet men dat niet altijd, ook met de T, wanneer men, b. v. hij batet, hij stortet, nuttet, verandert in hij baat, hij stort, hij nut, in plaats van hij baatt, hij stortt, hij nutt? Of ten hoogsten genomen! men zoude die Z in verhuize (dit eischt de Regelmaat) aanstonds, om de volgende S, verscherpt hebben in S; schrijvende verhuise, en eindelijk verhuis. En dan kwam 't weder op 't zelfde uit. Even dit doet duidelijk zien, dat we van zelf met de DT, in brandet, zendet, wordet, op der Ouden natuurlijke Regelmaat neêrkomen,

om,

en ongerijmd noemen, schoon velen ook doadt, landt, handt, schrijven; zonder de minste regelmaat.

om, de E wegsnijdende, niet te sehrijven *brandt*, *zendt*, *wordt*; maar *brant*, *zent*, *wort*. Men zal zekerlijk zeggen; dat dit van mij bijgebrachte een *Chimeer* is, van allen grond ontbloot. Maar dit is het niet. En, om dit te toonen, behoef ik slechts te herwijzen naar onze Oude Nederduitsche *terminatie* des tweeden en derden Perfoons *Sing. Ind. Praes. Verborum*:

Deze waren *est* en *et*: als,

ik leze, du lezest, hi lezet.

ik bevrizee, du bevrizeest, hi bevrizeet.

Dit waren zij ook bij alle onze aanverwanten;

b. v. In 't Moefo-Gotthisch:

Reifsa, reifis, reifith. 't welk in onze *Dialect* niet anders is, dan:

ik rijze, du rijzest, hi rijzet: furgo (d).

In 't Frankdeutsch:

Ich lesu, thu lesest, lese, of lesis, her lesit (e).

Dat bij ons zijn zoude:

ik leze, du lezest, hi lezet.

In 't Angelfaxisch:

lc leofe, thu leofest, of st zonder e; hi leofeth, of leosth (f): (perdo).

Men

(d) *Rijzen, furgere.* Der Moefo-Gotthen *ei* is bij ons *i* of *ij*; hun *ei* is onze *ei*.

(e) Het Frankdeutsch van WILLERAMUS in *Cantic. Solom.* is onverschillig in 't gebruik van *es* of *est* in *secunda Persona*: hiervan leze ik bl. 2. *thu machost*; bl. 11. *thu weythenes*; *thu rowwes*; bl. 14. *bekennes, willes, gelernes, scames, duost* (d. i. gij doet); maar ook alreeds *thu wilt* voor *wilst*. Ibid. De *Uitgang es* is noch in 't Engelsch gebleven.

(f) Dit *leofan* beteekent *perdere*. Der Angelfaxen *eo* is onze *ie* in *liezen*; waer van bij ons *verliezen*.

36 VERTOOG over de TEGENWOORDIGE SPELLING

Men heeft naderhand die **E** in *leest*, en *lezet*, zaamgetrokken. Maar kan men begrijpen, dat men toen in den tweeden Persoon zal geschreven of gesproken hebben *du leest*, zonder dat die **Z** schiekelijk zal weggeraakt zijn? Men zal zeggen, dat die **Z** toen niet bekend was. Maar dit doet ter zake niet. Ik spreke niet van 't Letterteeken, maar van den Letterklank, en die was in *lese* zacht, terwijl de volgende *est*, of *es* (want zoo is bij velen ook de *secunda Persona Subjunctivi* geweest), hard en scherp waren: waaruit dan volgt, dat, zoo dra *leest* zamenliep in *leest*, de eerste **S** ook verscherpt, en geheel overtollig, wierd. Waaruit men ziet, dat dit denkbeeld niet *chimericq* zij; en 't geen bijzonder hier te pas komt, dat, zoo wel als **ZS** niet bijeen kunnen komen, even zoo **DT** zeer onnatuurlijk tegen elkander botzen: schoon 't gebruik deze vreemdigheid reeds geheel bij velen weggenomen heeft. Ik zegge dan andermaal, dat, zoo 't geval de **S**, in plaats van de **T**, achter aangevoegd hadde, men ongetwijfeld al spoedig de zachtere **Z**, die voor de **S** ging, uit de woorden zoude geworpen hebben, en 't met de **S** alleen laten afloopen. Maar nu! de **D** voor de **T** behoudt men in **DT**, niettegenstaande dezelfde Regelmaat met **ZS**; en het achtbare gebruik is er voor! Tegen een algemeen gebruik, hoe kwaad ook, is het vergeefs te worstelen, het welk daarom te meer kwaad is, omdat men door dit kwaad gebruik zijne zaak tracht goed te maken. Edoch het is er; het heeft er lang geweest; en het gebiedt ons derhalve deze onregelmatigheid over 't hoofd te zien, en 't als ene taalwet aantemen, die enen schijn van gemaklijkheid heeft voor kundigen en onkundigen: 't geen ik ook dan onder dezen bedinge doenbaar achte, dat zulks zich niet verder uitstrekke, dan tot de **DT**, in de zamentrekking van **DET** in Werkwoorden, maar niet oversla tot de Naamwoorden *nood*, *hand*, *kwaad*, waarvan 't meervoud is *nooden*, *handen*, *kwaden*: in welken te schrijven *noodt*, *handt*, *kwaadt*, even zoo
goed

goed is, als of men uit *wijyen*, *leven*, *huizen*, *lezen*, wilde maken *wijvf*, *leevf*, *huizs*, *leezs*. En dus verre als het de DT betreft, ben ik het (gebruikshalve, en niet om de Regelman) eens met den Heer B. HUYDECOOPER op bl. 31—36. van zijne keurige *Proeve van Taal- en Dichtkunde*: doch wien ik, behoudens 's mans hoogachting en welverdienden roem, in het aldaar verder neêrgeftelde, niet wel volgen of toeftemmen kan: zoo, omdat het daar opgegevene niet dan willekeurig is; als, omdat het de vroege Oudheid ten grootften deele, en de betoogde Taalrichtigheid, tegen zich heeft. Daarbij zij 't mij gegund aantemerken, dat, het geen de *Proeve* bl. 31. r. 1. ond. zegt, dat een *bedorven uitspraak de fchryfwys niet bederven moet*, zulks tegen, en niet voor, de *Proeve* strijdt; alzo ik hier trachte te betogen, dat de uitspraak der D niet minder, ja veel meerder dan de overige zachten V, Z, G; te zacht zij, dan dat zij de woorden *nood*, *brood*, *ftrijd*, kan eindigen. Een bewijs harer zachtheid, en groote zachtheid, is, dat zij zelf in Bijvoeglijke *Nomina* dikwijls geheel wegraakt, en men voor *kwaad*, *goed*, *fnood*, *blood*, of *kwade*, *goede*, *fnood*, *bloode*, niet slechts spreke, maar ook fchrijve *kwâ*, *goê*, *fnôê*, *bloê* (welke aanmerking, in de *Proeve* bl. 33. geopperd, ook voor, niet tegen, mij is): En ten anderen ook, dat zij in 't midden der woorden wordt uitgelaten; als, b. v. in *daân* voor *dad*; *doôn* voor *dood*; *verboôn* voor *verbod*; zoodat wij erkennen moeten, dat de D, ten opzichte der T, noch veel zachter van geluid is, dan de Z, V, G, ten opzichte van S, F, CH, wier zachte Z, V, G, zoodanig iets minder lijden, dan de D in *fnôê*, *bloê*: Nu dan, 't besluit hieruit is, dat, de D zoo zacht zijnde, als 't aankomt op het eindigen eens woords met een harde fluitletter, deze zachte D dan vooral in geene aanmerking behoorde te komen, om een woord te eindigen, zoomin als Z, V, G.

Wat voords de voornoemde Taalken-

38 VERTOOG over de TEGENWOORDIGE SPELLING

den Pleiteren voor der Ouden T op 't slot van bl. 31. heeft toegevoegd (*g*), als of wij stelden, dat de Voorstanders der D hunnen grond hadden in de D van 't Meervoud: daartegen merk ik aan, en 't vloeit uit de vroeger bewezen Regelmaat, dat, noch de hun toegeschreven Stelling, noch de door dien Heer daartegen ingebrachte Verdediging, enigen schijn hebbe. De zaak is deze. Men schrijft niet *brood* en *noot*, om het Meervoudige *brooden*, *nooten*. Ook niet met den Heer HUYDECOPER *brooden* en *nooten*, omdat het Eenvoudige geschreven wordt *brood* en *noot*. Zoo dit laatste waar is, hoe zal het dan aangaan met de Ouden, die nooit anders schreven dan *broot*, *brooden*; maar dewelke ook schreven *erf*, *erven*; *berch*, *bergen*; *deucht*, *deugden*. Dus schreef men dan niet *brooden* om 't Enkelvoudige *brood*. Wat is dan de reden? Zij is deze! De grond onzer tale was de slepende *e*; en dus schreef men eertijds *broode* (*brode*), *note*; maar, door de *Metaplasmus* naderhand de *e* ingekort wordende, zoo schreef men, na het veranderen der D in T, omdat ze een fluitletter wierd, zoowel *broot*, als *noot*. Maar de Ouden, schoon zij in 't slot des Enkelvouds de T, S, F, CH, gebruikten, wisten echter zoowel als wij, wat letter, zachte of harde, zulk woord oorspronkelijk vorderde. En 't is dus zeker, dat zij hun Meervoud nimmer aan hun Enkelvoud, gelijk de Heer HUYDECOPER wil, kennen konden; even zoomin, als zij de schrijving van hun Enkelvoud aan hun Meervoud ('t welk de Heer HUYDECOPER wil dat

(*g*) Dit zijn de woorden: „Anderen schersfen hiermede (*), zeggende, dat „men kwanfuis wil, datmen schryve *brood* en *noot*, omdatmen in 't meervoudige zegt, „*brooden* en *nooten*: maar die zo redeneeren, dien moeten de hersfens dwars in 't hoofd „leggen, dewylze een bewys, dat uit zich zelf klaar is, door omkeering verduisteren. „Want men schryft, niet *brood* en *noot*, omdatmen zegt *brooden* en *nooten*: maar integendeel, men zegt *brooden* en *nooten*, omdatmen in 't eenvoudige zegt, *brood* en *noot*. ”

(*) Te weten met de Spelling der D.

dat wij den Voorstanderen der D optijgen) konden kennen, dan voor zoverre *literae eiusdem organi* verwisfelden, en bij elkander bleven. Wat anderen mogten opwerpen, dat men dus doende geen onderscheid kan maken tusfchen *nood* (nooden), en *noot* (noten); *rad* (raderen), en *rat* (ratten); *wand* (wanden), en *want* (wanten); is een taalverderflijke en ongerijmde tegenbedenking, reeds boven in de letter G, CH; beantwoord, die dan eerst plaats zal krijgen, zoodra er een regel of fchrijfrant over alle talen in 't gemeen zal gevonden worden, die de *permutatio literarum tenuium, mediarum, en asperatarum*, onnoodig maken zal: zoodat ik, bij voorbeeld, in 't Grieksch van $\tau\acute{\upsilon}\pi\tau\omega$ niet meer make $\tau\acute{\epsilon}\tau\upsilon\tau\omega$; van $\lambda\acute{\epsilon}\Gamma\omega$, $\lambda\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\chi\omega$, $\lambda\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\kappa\tau\omega$; maar dat die π en τ altijd blijve: zoodat ik in 't Latijn geen *scribo*; *scriptum*; geen *caveo*, *cavum*; uit *voxis* geen *vox*; uit *legis* geen *lex*; meer make: zoodat ik in 't Nederduitsch uit *kooren* geen *gekocht* (voor *gekort*); uit *brengen* geen *bracnt*; en duizend diergelijke verwisfelingen van eensoortige letters niet meer behoefte; en daardoor ook alle *Homonymie* verbanne, die er buiten dat noch oneindige overblijven. Hoe klein en gering is niet het getal van zulke woorden, als *want* (*chirotheca*), en *wand* (*paries*); om uit dien hoofde een Taalregelmaat te bederven; en hoegroot daartegen niet het aantal van noch overigblijvende Gelijknamige woorden, die door geen Spelling te onderscheiden zijn (*h*). Dat ik des Heeren HUYDECOPER's gedachten over de Spelling van 't woord *God*, *Godt*, omhelze, doe ik om het algemeene gebruik; en vrage verfchooning, dat ik, voor 't overige, van zijne denkingswij-

(*h*) De Heer E. SEYBELAAR heeft, in zijn laatst uitgekomen Werk: *Regelmaatige Nederduitsche Spelkoust*, de moeite genomen, omop elke Letter een aantal gelijknamige Woorden bijeen te brengen, waarheen wij den Lezer wijzen. Dezelve geeft bl. 45. vierderlei eer; even zoo veelerlei *eerst* en *effen* op. Ook op bl. 95. zevenderlei *baar* en *baaren*; en op bl. 96. vierderlei *beer*; en bl. 102. zevenderlei *boom*; enz.

wijze omtrent de gronden der Spelling, bijzonder der DT, verschille. Ik blijve dezelfde achtung hem toedragen, die hem anderen naar verdiensten toewijen.

Gezien hebbende, hoe het oulings met de spelling der DT gelegen was, laat ik nu zien, hoe die thans, volgens het meestalgemeen gebruik, gesteld is.

Men heeft thans dezen regel, dat woorden, die zich in de buiging door de D laten kennen, in de stuiting ook door D gespeld worden. Hiertoe behooren:

(1.) De Zelfstandige Naamwoorden, wier Meervoud is DEN; als: *brood*, *hand*, enz.

(2.) De Deelwoorden; als: *bekeerd*, *geloofd*, *gezegd*; om dat men *bekeerde*, *geloofde*, *gezegde*, schrijft: schoon men ook in dezen oulings schreef *bekeeret*, *geloovet*, *gezeget*, de T uit de D veranderd zijnde.

(3.) De eerste Perfoon; als: *ik vind*, *ik brand*, enz.

(4.) De woorden in HEID, om 't Meervoud *heden*; als: *boosheid*, *goedheid*, en soortgelijken.

Met DT eischt men te besluiten den tweeden en derden Perfoon der Werkwoorden in D, die oulings DET hadden; als: *hij* of *gij brandt*, oulings *brandet*; *hij laadt*; *windt* van *winden*; *andwoordt*, *treedt*, *wordt*, enz.

Daar integendeel met de Enkelde T gespeld worden:

(1.) De overige Werkwoorden; als: *gij keert*, *hij keert*; *verzint*; *wint* van *winnen*; enz.

(2.) Alle Woorden, wier Meervoud TEN, of TE, heeft; als: *want* (*wanten*); *noot* (*noten*); *beet* (*beten*); *volmaakt* (*volmaakte*); enz.

Hoe verre men nu dit gebruik te wille kan zijn, en, de Ouden verlatende, hier de nieuwer schrijfwijz volgen, zal ik hierna pogen optegeven. Alleen make ik thans deze opmerking, dat, wat men ook van *gelijkredigheid* in de op-
ge-

genoemde gevallen (niet met de taal maar met zich zelven) praten mag, men nimmer tot ene volmaakte *Evenredigheid* komen kan. Of zal men ook *med* schrijven, omdat men *mede* zegt; *wand* (voor *nam*, *quia*) omdat het van *wanden*, *wenden*, komt? zal men *rondom*, *voordaan*, *andwoord*, algemeen aannemen, daar zelf de oude klank van *rontom*, *voortaan*, noch in die woorden gehoord wordt?

Ik ga over tot de B, en P, en derzelve Verwantschapping, die thans niemand in twijfel zal trekken, offchoon ik in onze taal geen woorden kenne, die onder dezen Regel vallen, dan misfchien enkele uit het Latijn afkomstigen, als *abdiĳ*, *abt*, *ambt*, waarvan 't laatste oulings ook *ampt* gespeld is: waarvan men zie de *Proeve* van den Heer HUYDECOPER. Want, wat betreft de woorden *ebbe*, *kwabbe*, *lubbe*, *ſchubbe*, *ribbe*, enz. deze hadden en hebben een geheel afzonderlijke Regelmaat, zoowel als *dagge*, *plagge*; als *kladde*, *kuſde*, enz. waartoe ik nu zoude overgaan, zoo dit Vertoog niet bereids te lang ware uitgelopen, en 't welk ik dieswegens beſluiten zal, alleen met bijvoeging van enige bevestigingen ten opzichte van 't verhandelde uit Hem, die 't beste van allen de Regelmaat onzer oude land- en grondtale doorzien heeft; ſchoon ik hem in alles niet blindling volgen zoude willen; ik meene den ſchranderen L. TEN KATE.

Voords moet men (zegt hij T. II. bladz. 20.) opmerken:

„ IV. Dat onder onze Gelijkſtammige Talen de Volkeren van ſcherpen en
 „ zwaren Tongeflag, als de Ooſtenrijkers, eenige Zwitfers, Zwaben, enz.
 „ onze zagte Medeklinkers B, D, V, en Z, in hare naest beſtaende harde,
 „ als P, T, F, en S, verwisfelen; en dat ook, het gene aenmerkelyk is, de
 „ Harden bij na nimmer, nogte bij Haer, nogte bij Ons in Zagten verander-
 „ ren, kan ons leeren, dat onze Zagten uit geene Harden geſproten zijn,

F

„ maer

„ maer dat die Zagtheid en dit Onderscheid in de Uitspraek van Ouds her, bij
 „ de eerste geboorte onzer algemeene Oud-Duitsche Moedertael reets ge-
 „ grondvest, en sedert, zulk een reeks van eeuwen lang, op de tong onzer
 „ tusfchenkomende Voorzaten tot verwondering toe naeukeurig, zonder ver-
 „ warring, moet onderhouden geweest zijn; schoon in 't schrijven de bij-
 „ zondere Letterteekenen voor 't zagt en scherp, van langfamer hand eerst
 „ stand gegrepen hebben.”

En T. II. bladz. 28. „ De *Euphonie* heeft meest te zeggen bij de Uitgan-
 „ gen en Agtervoegfels, voornaemlijk bij onzaeklijke; en te mets ook bij
 „ de Voorvoegfels.

„ De gemeenste Regel en Grondslag van de *Euphonie* is, den moeilijken
 „ tongesprong te verbuigen na 't gemak van de Uitspraek, waar uit Wellui-
 „ dentheid en Rolling van Klank volgt.

„ Hier door verkiezen Zagte Medeklinkers bij Zagte, Harde bij Harde te
 „ staen; en Gelykaerdige willen gaerne bij elkander: dus worden veel al de
 „ zagte D, V, en Z, elk in hare scherpe T, F, en S, ten einde van een
 „ Silb, of wanneer 'er onmiddelijk een harde of scharpe *Consonant* voor of
 „ agter komt, verandert, om dat zonder stramme tusfenpoozing een Zagte
 „ niet op een Harde volgen kan: dog de scherpe verwandelen niet in zagte,
 „ om dat daer toe geen nootzack is, als kunnende overal uitgesproken wor-
 „ den. Dus zwigt het zwakste voor het sterkste.”

En dit zelfde heeft lange voor hem reeds de Kanonnik PONTUS DE
 HEUTER opgemerkt, die in zijn hier boven meermaals aangetogen Taak-
 werkjen, op bl. 61., zich dus kort uitdrukt:

„ Worden gebuirletteren genomt Z en S; B en P; T en D; F en V.”

O V E R

OVER HET SCHOON

I N D E

P O È Z Y E,

D O O R

J. M A C Q U E T.

OVER HET SCHOON

I N D E

P O È Z Y E.

Over het Schoon in het algemeen is 'er veel geschreven vooral in de Fransche tale, en ook door eenige beroemde Mannen over de Dichtkundige Schoonheden. In het Nederduitsch vindt men niets origineels over deze Stof. Het Werktje, dat ten tytel voert *over de Schoonheid en bevalligheid* is het beste, dat Wy hebben. Het behandelt deze stof in het algemeen, en is een fraei stukje, waer in de Schryver met veel oordeel alles heeft te samen getrokken, wat de Franschen over het Schoon geschreven hebben. Over het Schoon in de Dichtkunde is men het alzo min eens, als in eenig ander, omdat het ter bovennatuerkundige bespiegelingen behoort, die zeer vele veranderingen ondergaen naer den byzonderen aerd en smaek der menschen. Ik zal het Schoon naer myn gedagten behandelen, alle fyne, afgetrokken bespiegelingen myden, en my toeleggen om het Schoon voor de Praktyk der Dichtkunde zoo uit te werken, dat ik voor Jonge Dichteren van eenig nut kan wezen.

Na alles over het Schoon overwogen te hebben, komt het my voor, dat men in de Dichtkunde Schoon mag noemen de Nature behoorlyk te volgen; haer zoo te schilderen, dat het afgebeelde treft en aendoet. Ik kan in verzen een mensch, dier, gebouw heel wel beschreven vinden, in alle derzel-

ver deelen eene juiste overeenkomst en fymetrye ontdekken; doch dan zal ik nog niet zeggen, dat deze befchryving Schoon is; maer als ik voele, dat het befchreven my treft en aendoet, dan noeme ik het Schoon, en onderscheide het dus van het Goede. Eene behoorlyke navolging der nature, die noch treft noch aendoet, is Goed; maer als zy treft en aendoet, Schoon.

Iemant, die Poëten leest, merkt ftraks, dat alle Dichters niet op dezelfde wyze behagen, maer op verfcheiden wys het harte aendoen, of tot het verftand fpreken. Hierom zal hy besluiten, dat 'er verfcheiden Schoonheden zyn, en dit is in de praktyk waer.

In het algemeen is 'er maer een Schoon; doch daer zyn vele foorten of wyzingen van dit een Schoon, die te famenlopende het volmaekte Schoon zouden voortbrengen; doch dit nimmer doen, omdat 'er geene ftoffen zyn, die zulks toelaten. Om myne gedagten op te helderen, verguïne men my eene overeenkomst uit de Natuerkunde van ons lichaem by te brengen. De volmaekte Gezondheid beftaet alleen in de fchriften der Geneesheeren; want daer is geen mensch, die niet iets lydt in de vaste of vloeiende deelen of in het leven. Daerom is 'er in het lichaem geene volmaekte Gezondheid; doch daer zyn zekere afdwalingen, die men foorten of wyzingen der Gezondheid mag noemen, en de Geneesheeren Temperamenten hieten. Naer mate deze Temperamenten meer afwyken, vermindert de Gezondheid. Uit de onderftelling der volmaekte Gezondheid redeneert een Arts om deze Temperamenten en vervolgens de Ziekten te kennen. De Gezondheid in de Geneeskunde, en de volmaekte Schoonheid in de Poëzye moet men onderftellen, omdat zy de regte lyn zyn, die men behoort voor oogen te houden om de kromme lynen wel te onderscheiden, die des te meer toenemen, hoe verder ze van de regte lyn afwyken, gelyk de Wiskunde leert. Men moet derhal-

ven

ven de volmaekte Schönheid onderstellen, hoewel zy alleen denkbeeldig is, en nimmer in de Praktyk te bereiken, om de andere Schoonheden, zoo vele wyzingen der volmaekte, te bepalen. De roem van een Dichtstuk vermeerdert naer dat 'er meer Schoonheden te famenlopen, of iedere foorte naer den aerd der stoffe best doorsteekt en treft. Men kan hier uit weten, wie een meester, wie middelmatig is, en in welke foorte hy uitmunt. Het gaet even eens in alle andere zaken. Wat zyn 'er vele foorten van Schoonheden onder de Sekse, blanke, blonde, geestige, zagtzinnige Juffers. Nergens vindt men alle de Schoonheden te famen. Ook in de Schilderkunst. Het Koloriet van Rembrand of Van der Werf; de Majesteit of het Verheven van Rubens; het Eenvoudig van Wouwerman of van Hufum; het Teer van Zagtleven zyn alle foorten, die deze meesters doen uitmunten.

Men kan het Schoon in twee voorname rangen of hoofddeelen verdeelen; in Schoonheden, die tot het verstand spreken, en in Schoonheden, die het harte raken. Schoonheden, die tot het verstand spreken, noeme ik de zulken, die door hare goede afbeelding, orde en geschiktheid eene juiste overeenkomst der zaken aen het oordeel brengen, des zy deszelfs goedkeuring en verwondering wegdragen. Schoonheden, die het harte raken, noeme ik de zulken, die door hare kragt het hart overmeesteren, en in het zelve een' diepen indruk en aendoening wekken. Het Schoon, dat tot het Verstand spreekt, verdeele ik in drie geslachten, het Natuerlyk, het Vernuftig, het Betaemlyk. Het Schoon, dat op het harte werkt, heeft by my vier geslachten, het Teer, het Schriklyk, het Stout, het Verheven. Tot een van deze brenge ik alle de andere foorten.

Natuerlyk Schoon noeme ik, wanneer iets eigenaerdig wordt afgebeeld, des de schildery met de wezenlyke zaek overeenkomt, en het verstand door

de

de juiste trekken treft. In eenen ruimen zin genomen verspreidt dit Schoon zich door alle de andere geslachten en soorten. Men kan geene der andere Schoonheden bereiken, of dit Natuerlyk moet 'er by komen, wil het verstand voldaan en het harte getroffen worden, 't zy men aengename, 't zy men schriklyke zaken beschryft. Natuerlyk schetst POOT, hoe men geen' tyd moet verliezen in het minnen:

- „ Galaté, myn Schoone, kom;
- „ Laet ons minnen, spelen, zoenen,
- „ Eer de beevende ouderdom,
- „ Die al stil op wolle schoenen
- „ Aensluipt, onze jeugt verbyt.
- „ Jeugt en minlust raekt men kwyt,
- „ Eer men 't denken kan of merken:
- „ Galaté, de min heeft vlerken (a).

Maar niet minder natuerlyk is de beschryving, die OVIDIUS ons van de Nyd geeft:

- „ Pallor in ore sedet: macies in corpore toto:
- „ Nusquam recta acies: livent rubigine dentes:
- „ Pectora felle virent: lingua est suffusa veneno.
- „ Ritus abest; nisi quem visî movère dolores.
- „ Nec fruitur somno, vigilacibus excita curis:
- „ Sed videt ingratos, intabescitque videndo,
- „ Succesus hominum: carpitque et carpitur unâ. (b)

Het

(a) Ged. I. D. bl. 172.

(b) Metam. Lib. II. vf. 775.-781.

Het Verstand vindt in deze schilderyen eene eigenaerdige afbeelding en nette overeenkomst met de werkingen der nature. Doch daer is een natuerlyk Schoon, dat men meer bepaeld dus noemt, het geen door zyne beminlyke onbedwongenheid en klaerheid treft. Dit noeme ik Eenvoudig Schoon. Het Eenvoudig overtreft het te samengesteld en kunstig zeer ver, om dat men het op eens kan beschouwen, daer men de denkbeelden van samengestelde Schoonheden eerst moest verdeelen en ontwikkelen. De Eenvoudigheid is een edel Schoon, dat zich verre uitstrekt en op vele andere foorten invloed heeft. Vele gieraden in Verzen, Schilderyen, Tael, Bouwkunde zyn blyken van een' bedorven smaak naer het oordeel van POPE:

- » Poëts like Painters, thus unskill'd to trace
- » The naked nature, and the living grace,
- » With gold and Jewels cover evry part,
- » And hide with ornaments their want of art (c).

Hierom is BOERHAAVE's spreuk, *Simplex sigillum veri*, zeer wel uitgedagt. Dit Eenvoudig Schoon heeft vooral plaets in het affchilderen der voortbrengzelen van de Nature, en de aengenaemheden van het Landleven, wanneer men zonder zorgen, buiten kommer de bevallige en, om zoo te spreken, naekte Nature ziet werken, en dat ons als het ware tot onzen eersten en naturelyken staet brengt, in welken alle de tooifels en uitvindingen der kunst ontbraken. Dit Schoon kan men moeilyk door de kunst bekomen. Hoe meer moeite men aanwendt om die beminlyke Eenvoudigheid te bereiken, hoe eer men van dezelve afwykt. Zy moet een' Dichter aengeboren wezen, zal hy 'er gelukkig in slagen. Daer zyn menschen, die zulke naturelyke houdingen

heb-

(c) Essay on Criticism. vf. 296.

hebben, zoo eenvoudig en zoet kunnen vertellen, wien alles zoo gemaklyk afaet, zoo onbedwongen uit de handen komt, dat men 'er zich over moet verwonderen. Iemant, die zulks wil navolgen, maekt zich belachlyk door de kunst. Hoor **TIBULLUS**, dien zoetvloeienden, eenvoudigen Dichter:

- » Me mea paupertas vitae traducat inertî,
- » Dum meus asiduo luceat igne focus:
- » Nec Spes destituat, sed frugum semper acervos
- » Praebeat, et pleno pinguis musta lacu.
- » Parva seges satis est: satis est, requiescere tecto
- » Si licet, et solito membra levare toro.
- » Quam juvat inmites ventos audire cubantem,
- » Et dominam tenero detinuisse sinu. *etc.* (d)

en FOOT:

- » Hoe genoeglyk rolt het leven
- » Des gerusten Lantmans hêen,
- » Die zyn zaligh lot, hoe kleen,
- » Om geen Koningskroon zou geven!
- » Appels enten, peereplukken,
- » Maeien, hooien; schuur en tas
- » Stapelen vol veltgewas,
- » Schaepescheeren, uiers drukken;
- » Zeven kinders en een wyf
- » Zyn zyn daeglyx tytverdryf (e).

Het

(d) Eleg. 1. Lib. I. vf. 3-6. en vs. 37-40.

(e) Ged. 1. D. bl. 367. en bl. 370.

Het Harders- en Landgedicht trekt uit dit Schoon zyne voornaemste bevaligheden. Zulke Dichters halen alle hunne figuren, spreekwyzen van zaken, die het land opgeeft, en bekoren door de eenvoudigheid hunner gedachten, die den geest door geene Scherpzinnigheden vermoeien, en openhartig zyn. Men leze dien schonen Harderszang, genaemd: *de Muzijk in het Tweede Deel der Maendelyksche Bijdragen*: (op bladz. 14.)

„ K O R I D O N .

- „ Dat 's mis, uw boekjen spreekt van lieren:
- „ Maer heb ik ook een beurt? Een veeltjen gaet te ligt,
- „ Een horen is ten krijg, klawier ter Stad gerigt,
- „ Het orgelfeestmuzijk moet door gewelven zweeven,
- „ Een aengename stem is niet aen elk gegeven,
- „ De zoetste Herdersfluit trapt Boschman licht te niet;
- „ Maer vraegt gy mijn vermaek? 'k hoor allerliefst een lied
- „ Van kikkers in de floot met stijfgeblazen longen
- „ Gelyklyk opgezongen:
- „ Dat roept my vrolijk toe: de Winter is vergaen,
- „ De Zomer komt nu aen:
- „ Nu hoeft het Herderdom niet aen den haert te praeten
- „ Van onbekend muzijk, nu mag 't de stulp verlaeten,
- „ En hupp'len hand aen hand
- „ Op 't groen tapeit van 't land
- „ Met poez'le Herderinnen,
- „ Nu komt de tijd van 't minnen,
- „ Nu graest het vee door gras en bloemen heel den dag!
- „ Ja, makkers, 'k wou nog eens dat ik dien tijd al zag

G 2

„ En

„ En die muziek al hoorde,

„ Die my van kindsbeen af veel meer dan iets bekoorde!

In alle deze verzen treft het Eenvoudig Schoon niet alleen het verstand door de juiste trekken van een onbekommerd leven, maer verrast ook het harte, dat zich door die naturelyke weelde voelt getroffen, en graeg aenstonds naer het veld zoude vliegen om in dien staet van onnozelheid te leven. *TIBULLUS* en *POOT* munten hier byzonder uit. Schoon deze Eenvoudigheid uit de gulle nature vloeit, moet men haer echter door de kunst bestieren. Het naturelyk is altyd weeldrig. Bomen en dieren moet men besnoeien en leeren om 'er behoorlyke vruchten en diensten van te trekken. De mensch zonder opvoeding, zonder leiding, blyft onbeschaefd. Die aengeboren trek en bekwaemheid om Verzen te maken, welken de Ouden iet godlyks in ons noemden, is niets anders dan eene sterke verbeeldingskracht, welke de kunst moet leiden, en het oordeel bestieren. *OVIDIUS*, *CATS* en *LA FONTAINE* hebben hunne naturelyke bekwaemheden zeer veel bot gevierd, en vallen daerom meenigwerf in het Overtollige. Zy kunnen hunne gedagten niet bedwingen. Zy zouden tot de eenvoudige Dichters behooren, zoo zy de weeldrigheid van hunnen geest wat meer besnoeid hadden. *JAN VOS* levert ons een voorbeeld van een' Dichter, die veel van de nature bezat, doch dezelve in het wilde liet lopen, waerom hy meenigkeer tot het Buitensporig vervalt.

Eene andre soort van het Natuerlyk Schoon is het *LOS*. Wanneer men iets met eene groote levendigheid onbedwongen zegt en voorstelt, des men het onverwagt in een helder licht zet, en aen de Ziel vertegenwoordigt, die door de kragt der zaken getroffen wordt, noemt men het *LOS*. Het vloeit van zelf uit de gedagten zonder eenige studie of lang overdenken, en verscheelt van het Eenvoudig daer in alleen, dat het met grooter levendigheid en

even

even als voor de vuist wordt voortgebracht. In weinige woorden kan men, meene ik, zeggen, dat Los, het geen de Franschen *naïf* noemen, dat is, wat de schone Natuer levendig uitdrukt. Men kan deze Losheid beter gevoelen dan beschryven. Sommige Dichters hebben haer by uitstek. FOOT's Minnedichten zyn 'er vol van. Men leze het Vers *De Maen by Endymion*:

- „ 't Gaet wel, zei zy, my leit
- „ Aen lucht noch starretransfen:
- „ Hier slaept myn zaligheid.

- „ Nu schein 't eens of 't haer speet,
- „ Dat Jupiter dus wreet
- „ Endymion dorst boeien
- „ Met vaek; dan was 't weêr: neen,
- „ Laet hier vry mankop groeien,
- „ Het slapen sterkt de leên.

- „ Dat ik naer myn geval
- „ Nu eens een zoentje stal,
- „ Wat was 'er aen bedreven?
- „ Maer zoo hy wakker wort!
- „ 'k Zal 't dubbel wedergeven:
- „ Wie doet hem dan te kort (f)?

Men merke gedurig op de laetste regels, hoe levendig zy komen, hoe los zy vloeien. FOOT heeft ook dit losse zeer dikwerf. Dus:

„ Het

(f) Ged. I, D, bl. 156.

- „ Het vinnigh stralen van de zon
- „ Ontschuil ik in 't bosfchaadje.
- „ Indien dit bosje klappen kon,
- „ Wat melde 't al vrijaadje?
- „ Vrijaadje? neen. vrijaadje? jaa.
- „ Vrijaadje zonder meenen.
- „ Van hondert harders (is 't niet schaa?)
- „ Vindtme 'r getrouw niet eenen.
- „ Een wullepfeh knaapjen altijd stuart
- „ Na nieuwe lust zijn zinnen.
- „ Niet langer dan het weigren duurt,
- „ Niet langer duurt het minnen (g).

Men vindt dit Los ook zeer veel in Fransche Liedekens, en in de Werken van QUINAULT, wien BOILEAU, myns oordeels, zeer onrechtvaerdig behandelt in zyne Hekeldichten. Dit Los is de ziel van alle kwinklagen, gelukkige invallen, geestige boert, fraeie zeggens, die de Franschen *beaux mots* noemen. Het werk van DE BRUNE, dat ten tytel voert: *Jok en Ernst*; en *Wetsteen der Vernuftten*; bevat zeer vele voorbeelden van dit Los. Het vloeit geheel uit de nature, en heeft veel gemeens met het Aerdig, doch dat meer kunst toelaet en meer vernuft onderstelt. Wy gaen 'er toe over.

Het tweede geslacht van Schoon, dat tegen het Verstand spreekt, noeme ik Vernuftig. Alles, wat met een fyn oordeel, ryk in vindingen, beschaefd en verstandig wordt voortgebracht, is Vernuftig. Dit vloeit uit vele naturelyke, aengeboren bekwaemheden, trekt veel hulp uit het Eenvoudig, doch laet

(g) Granida I. Bedr. in 't begin.

laet meer kunst toe en verkeert over de verhevenste zaken. Het heeft alom veel invloed. Wanneer Natuer en Vernuft te samen werken, krygt men de grootste Meesterstukken. Het is de grond van dien scheppenden geest, welken de Franschen *Esprit Createur* noemen. HOMERUS, VIRGILIUS, HORATIUS, CORNEILLE, RACINE, MILTON, HOOFF, VONDEL, MOLLIERE, &c. zyn groote Vernuften. Dit Schoon heeft drie foorten, het Aerdig, het Behaeglyk, het Leerzaam.

Aerdig noeme ik hier wat de ziel bekoort door zyne geestigheid, levendigheid en bevalligheid. Hoor hoe Venus zich van de tranen eener Schoone bedient by HOOFT:

- „ Vrouw Venus met haar' starre t'hans klaarder dan de maan,
- „ Bespiedde die vryaadje, en zag het wonder aan.
- „ En hebben teedre traantjens, zey zy, zoo groot een' kracht,
- „ Waarom en is het schreyen niet in der Goden maght?
- „ De traantjens rolden neder. Maar de Godin, al zoet,
- „ Bey, liever zoud' ik schennen, zey zy, myn' roozenhoedt.
- „ En eer zy kon gedoogen, dat iemandt die vertrad,
- „ Ving zy de laauwe traantjens in een koel rooze blad.
- „ Wat geev' ik om mijn roozen, oft 't maakfel van mijn' krans?
- „ Ik zal gaan maaken perlen van ongemeenen glans.
- „ De traanen werden perlen, zoo ras haar 't woordt ontging,
- „ Die zy met goudt deurboorde, en aan haar' ooren hing.
- „ Als Venus in de spiegel zich ziet met dit sieraadt,
- „ Zy wenscht geen' tooverrieme, nocht kransse tot haar' baat (k).

en

(k) Zangen. bl. 634.

en ook dit:

- „ Klaare, wat heeft 'er uw hartjen verlept,
- „ Dat het verdrietjes in vroolijkheidt schept,
- „ En t'aller tijdt even beneepen, verdort,
- „ Gelijk als een bloempjen, dat dauwetjen schort?

- „ Krielt het van vryers niet om uwe deur?
- „ Moogh je niet gaan niet te kust' en te keur?
- „ En doe je niet branden, en blaaken, en braên?
- „ Al, waar 't u op lust een lonkje te slaan?

- „ Anders en speelt 'er het windetje niet,
- „ Op elzetakken, en leuterigh riet,
- „ Als: lustighjes, lustighjes. Lustighjes, gaat
- „ Het watertje, daar 't tegen 't walletje slaat.

- „ Ziet d' openhartige bloemetjes staan,
- „ Die u, tot alle blygeestigheidt, raên.
- „ Zelf 't zonnetje wenscht' u wel beter te moé;
- „ En werpt u een lieffelijk oogelijn toe.

- „ Maar zoo ze kunnen, door al hun vermaan,
- „ Niet steeken met vreughd uw' zinnnetjes aan,
- „ Ik leg u te maaken aan 't schreyen de bronn,
- „ De boomen, de bloemen, de zuivere zon (i).

Veel van dit Schoon vindt men in de schriften van HOOFD. Onder de Uitheem-

(i) Ibidem. bladz. 646.

heemschen munten hier uit CATULLUS, FEDRUS, LA FONTAINE, MARMONTELS *Vertellingen*. Deze laetsten zyn zeer aenmerklyk om hare vernuftige aerdigheid, welke men ook vindt in vele Dichtstukken van POPE. Indien men den *Trouwring* van CATS voor dichtkundige *Vertellingen* neemt, zal men naeuwlyks Aerdiger, vernuftiger Stuktjes vinden. Het *Spaensch Heidinnetje*; *Huwelyk door Dromen*; *Spookliefde*; *Rhodopé*; zyn vol geestige, zoete vindingen. Zy bewaren het betaemlyk veel beter dan de Werken van ARIOSTO, BOCACCIO, en zelfs van LA FONTAINE in zyne *Contes & Nouvelles*. POOT behoort ook tot deze Dichters. De *Beddepraet van Venus en Mars*; en de *Verliefde Venus*; zwemmen in deze Aerdigheid. Zy is de sterkte van dien ongemeenen Landman; wiens andre Werken verre wyken voor zyne Minnedichten, omdat hunne aerdigheid met zoo veel naturelyk vermengd is, en het eenvoudig land ademt. Men mag VAN EFFEN in proza onder onze Aerdige Vernuftten reekenen. De *Hollandsche Spectator* bevat vele *Vertoogen* vol van dit Schoon. Dat van *Thysbuers Osje*; *Agrietjes en Kobus Vryaedje*; enz. behooren 'er toe. Het verdient zyne opmerking, dat de Franschen, wier aerd tot het Losse, Vernuftige en Aerdige overhelt, en die veel van dit Schoon in hunne *Schriften* hebben, vooral in hunne *Blyspelen*, wier *Schoonheden* van dit Vernuftig Aerdig veel afhangen, nog geene Werken, die men *Spectators* noemt, van eenig belang bezitten. Ik weet niet, waerom zy in de vorige eeuwe zulke Werken niet hebben voortgebragt. Mooglyk zoeken zy het Kunstig te veel en verwaerloozen thans het naturelyk Vernuftig. Zy leggen zich wat al te veel toe op het Schitterend en Bloeiend, zelfs in Werken, daer men het Eenvoudig zoekt. VOLTAIRES *Filozofy* van NEWTON leert het, en zy, die de ware Natuerkunde beminnen, zouden in BUFFON's Werken veel liever een eenvoudigen styl en proeven

wenschen, dan al die poëtische toofels en schitterenden styl. Men zoekt in Puntgedichten, Schimpgedichten, Madrigalen, dit Aerdig Vernuftig. Hier, met het Los verëenigd, maakt het veel Schoonheid. OWENUS, wien DE DECKER taemlyk wel in het Nederduitsch heeft nagezongen, is hier een Meester. 't Is jammer, dat MARTIALIS zyn' geest aen zulke onkuifche Aerdigheid verspild heeft; en die van VOLTAIRE, een onvergelyklyk Vernuft anderszins in de Dichtkunde, veelyds strekt tot bederf van Godsdienst en Zeden. HUYGENS is meer gezogt, gedwongen, en geleerd, dan Aerdig. De *Bybelsche Bygchriften* van R. ANSLO verdienen hier eenigen lof. Het Aerdig Vernuftig, met een geestig Scherp gepaerd, maakt de ziel der Schimpgedichten. HORATIUS is een Meester in dit. Hy hekelt zoo fyn en geestig zonder echter te beledigen, dat iedere regel het verstand schërpt. JUVENALIS vaert geweldig uit, en hakt 'er, om zoo te spreken, met de grove byl in. Hy verliest zeer dikwerf het betaemlyk. PERSIUS is gezogt Vernuftig, en zoekt een duisteren, gewrongen styl, die verveelt. BOILEAU is meer Kwaedaerdig dan Vernuftig. Schoon hy HORATIUS in alle zyne Werken zeer veel volgt, mist hy echter dat beschaefd en fyn oordeel van Augustus Hoveling. My zyn in onze tael geen Schimpgedichten bekend, die aenmerking verdienen. Dit Vernuftig Aerdig trekt veel voordeel uit dezelfde bronnen als het Los. Menschen, die vele naturelyke, losse begaefdheden bezitten, vertoonen ook eene Aerdigheid in alle hunne redenen. Het laet wat meer kunst toe, even als men ziet, dat naturelyke, losse houdingen door de kunst der goede opvoeding en beschaving verbeeteren. Het Aerdig en Los, te samen verëenigd, is zoo teer, dat de minste verplaatzing der woorden het kan bederven. Zoo is dit van VIRGILIUS:

5, Malo

„ Malo me Galatea petit lasciva puella,
 „ Et fugit ad falices, & se cupit ante videri (k).

Dat *lasciva puella*, & *se cupit ante videri*; daer het staet in deze verzen, is by uitstek Aerdig en Los, doch zoo teer, dat het naeuwlyks kan vertaald worden. De minste verplaezing der woorden in het Latyn zoude 't zelfs bederven. Schoon ik stelle, dat het Aerdig meer Vernuft en Kunst toelaet dan het Los, meene ik echter, dat men het niet te veel moet *rafineeren*. De Kunst moet hier alleen het Vernuft, even als de Nature in het Eenvoudig, bestieren, opdat het niet te weeldrig worde. Als men het Vernuft te sterk zoekt en naloopt, wordt men koel, of op zyn best bloeiend. De Puntdichten van *HUYGENS* zyn doorgaens in dezen smaek. Hy speelt op eenige woorden van eene dubbelzinnige beteekenisfe. Men kan gemeenlyk best oordeelen, of een Puntlicht aerdig is uit eene natuurlyke Schoonheid, dan of het zyn zwier uit eene gezogte Kunst ontleent, door het over te brengen in eene andre tael. Indien het dan Schoon blyft, is het in de zaken Schoon; doch, als het dan geene of weinige aerdigheden behoudt, bestaet het maer uit gezogte Woordspeelingen. Eenigen echter blyven aerdig, schoon de fraeiheid in een enkeld Woord hangt. Dus is dit van *MARTIALIS*, waer de aerdigheid is in het woord *Vox*:

„ Vox diversa sonat: populorum est Vox tamen una,
 „ Cum verus patriae diceris esse pater (l).

„ Veel

(k) Ecl. III. vs. 64. & seq.

(l) In Amphit. Caesaris. seu Spectacul. Libr. Epigramm. III.

- „ Veel talen, Cezar, spreekt het Volk van uw gebied;
- „ Maer dan slegts eene tael, als 't U 's lands Vader hiet.

Diergelyke geene onaerdige speling is 'er in het woord *Waerachtig*, schoon in een' boertenden zin, by HUYGENS:

- „ Het is waerachtigh, Jan,
- „ Ghy zijt een eerlick man:
- „ Waer-achtigh is het; maer
- „ Dat is wat min als waer (*m*).

Zeer schoon is het Aerdig, als het uit eene ware bron vloeit, en hoe men het keere of wende van alle kanten treft. Zoo is dit van AUSONIUS op DIDO:

- „ Infelix Dido, nulli bene nupta marito:
- „ Hoc pereunte fugis, hoc fugiente peris (*n*).

- „ Ô Dido, wie het noodlot niet,
- „ Dan ongelukken wilde brouwen,
- „ Door aen twee Mannen U te trouwen;
- „ Gy vlucht als de eerste sneeft; gy sterft als de andre vliedt.

Even schoon is dit van G. BRANDT op E. M. KORTENAAR, die in de Groote Kerk te ROTTERDAM begraven ligt:

- „ De Helt der Maas, verminkt aan oog en rechterhant,
- „ En echter 't oog van 't roer, de vuist van 't Vaderlant;

„ De

(*m*) Koren-bloemen. XXIII. Boek; Sneldicht XCV.

(*n*) In Epitaphiis Heroum. Epit. XXX.

- » De grote KORTENAAR, de ſchrik van 's vyants vloten,
- » D'Ontsluiter van de ZONDT, legt in dit graf befloten (o).

Wanneer iets zoo is afgebeeld, dat het de Ziel door eene zoete aendoening bekoort, des zy het wenscht te genieten, omdat zy 'er niets dan lieflyke, streelende trekken, overeenkomstig met de aengename voorwerpen, in ontdekt, noeme ik het Behaeglyk. Daer kunnen Vernuftige, naturelyke teekeningen zyn, die behagen en zelfs het harte beroeren door hare ſcherpheid, als in de Schimpdichten, of door hare afgryſykheid, als in het Schriklyk Schoon; doch deze versta ik niet door dit Behaeglyk, dat ik tegen het Schriklyk overſtelle, en de Ziel zelfs begeert te genieten. De Eenvoudigheid vloeit 'er veel in, en mooglyk verſcheelt het van dit Schoon alleen, dat het een fyner Vernuft en meer Kunst toelaet. De volgende beſchryving van de Elyzeſche Velden by TIBULLUS geeft een voorbeeld van dit Behaeglyk:

- » Hic choreae, cantusque vigent, paſſimque vagantes
- » Dulce ſonant tenui gutture carmen aves.
- » Fert caſiam non culta ſeges, totoſque per agros
- » Floret odoratis terra benigna roſis.
- » Hic juvenum ſeries teneris inmixta puellis
- » Ludit, & aſſidue praelia miſcet Amor.
- » Illic eſt cuicumque rapax mors venit amanti,
- » Et gerit inſigni myrtea ſerta coma (p).

Zoo

(o) Poëzy. D. III. Graſſchriften, bl. 188.

(p) El. III. lib. I. vs. 59 — 66.

Zoo ook de beschryving van APOLLO:

- „ Intonsi crines longa cervice fluebant :
- „ Stillabat Syrio myrtea rore coma.
- „ Candor erat, qualem praefert Latonia Luna:
- „ Et color in niveo corpore purpureus.
- „ Ut juveni primum virgo deducta marito
- „ Inficitur teneras ore rubente genas.
- „ Ut quum contexunt amaranthis alba puellae
- „ Lilia: ut Autumno candida mala rubent (q).

Men vindt dit Behaeglyk Schoon veel in de verzen van CATS, LA FONTAINE, en VONDEL. Men zie by dezen laetsten de beschryving van het Paradyss en van Eva in den *Lucifer*; het beeld van Astarte in den *Salomon*. By VONDEL echter heeft het Vernuftig eenigszins de overmagt op het Eenvoudig. Wanneer dit gebeurt, verliest het Behaeglyk veel. PROPERTIUS beschryft ook de Elyzeefche Velden:

- „ Ecce coronato pars altera vecta phaeo,
- „ Mulcet ubi Elyfias aura beata rosas.
- „ Qua numerosa fides, quaque aera rotunda Cybebes,
- „ Mitratisque sonant Lydia pleetra choris.
- „ Andromedeque, & Hypermnestre sine fraude maritae
- „ Narrant historiae pectora nota suae (r).

In de zalige velden van TIBULLUS reit, en zingt, en luistert men naer
den,

(q) Eleg. IV. lib. III. vs. 27---34.

(r) El. VII. lib. IV. vs. 59---64.

den wildzang der huppelende vogelen. Het van zelf gewasfen graen spreidt 'er kassiegeuren, en het gezegend aerdryk teelt alomme rozen. De Jeugd en Vrysterschap speelt op het lentegroen, en de liefde voert 'er een' gedurigen kryg. Minnaers, te schieyk door den dood weggerukt, wonen hier, en dragen myrthenkransfen om de blinkende kruinen. In **PROPERTIUS** velden vaert men in Jagten door eene lucht, met rozengeuren gebalzend. Daer hoort men klinkende snaren, **CYBEBES** speeltuigen, en de Lydiesche lieren met gemyterde Koren. **ANDROMEDA** EN **HYPERMNESTRA**, eenvoudige Echtgenooten, die van geen bedrog wisten, verhalen de gewaerwordingen van hare harten. In **TIBULLUS** behaegt alles, omdat de Eenvoudigheid met weinig Vernufts gemengd is. In **PROPERTIUS** velden is te veel Vernuft, en zelfs eene gezogte geleerdheid tegen de Eenvoudigheid, des de schone nature met kunstige tooifels overladen wordt. In het Franfch staende Fabelen van **LA MOTTHE** tegen die van **LA FONTAINE**, en de Harderszangen van **FONTENELLE** tegen die van **SEGRAIS** of **RACAN**, als de Elyzeesche Velden van **PROPERTIUS** tegen die van **TIBULLUS**. Men vergeelyke ook de IIIde Elegie van het IIIde Boek by **TIBULLUS** met de XIVde van het Iste Boek by **PROPERTIUS**.

Wanneer een Dichter zyn vernuft aenwendt om het verstand met nieuwe kundigheden te voorzien, de zeden te zuiveren, het harte te verbeeteren op eene aengename wyze, noeme ik dit **Leerzaam Schoon**. De Poëzy heeft een dubbeld oogmerk om te vermaken en te leeren. Een Vers, dat alleen strekt om te vermaken, kan behagen, maer het zal nooit aen een bedaerd verstand zoo wel voldoen, als een Gedicht, dat ook leert. Dit is de ziel van een Dichtstuk. Her **Leerzaam Schoon** in de Poëzye verscheelt van ander leerzaam, dat het op eene aengename, vermacklyke wyze leert. Het Verstand moet

moet niet alleen de lesfen en waerheden in een Dichtftuk goedkeuren, maer door dezelve ook aengedaen worden. De Dichter moet het doornige der wetenfchappen met rozen beftrooien. Hy houdt geen juften regel om alle kleenheden te verklaren, maer kiest het treffende. Daer zyn vele boeken, die over den Landbouw fchryven, en zeer nutte lesfen geven. Doch VIRGILIUS overtreft hen oneindig in zyn Landgedicht, omdat hy op eene aengename wys leert. Iemant kan maer eens of tweemaal een werk als de eerften lezen, maer men kan honderdmalen VIRGILIUS Landgedicht lezen. Dit maekt ook het verfchil tuffen de *Dichtkunft* van HORATIUS en van zyn navolger BOILEAU, en een werk, dat met opzet de regels der Poëzye leert, by voorbeeld dat van SCALIGER. Dit Leerzaam Schoon is de oorzaak van het algemeen genoeg, dat men in CATS vindt. Hy kende de waereld, hy kende het menschlyk hart, hadt veel vernuft, door de fraacie wetenfchappen, en omgang aen de Hoven befchaefd. Geen werken van een Nederlander zyn zoo dikmalen herdrukt, geene in zoo vele vreemde talen overgezet. Tot lof van onze Natie moet men zeggen, dat onze beste Dichters dit Leerzaam Schoon behartigen. Niemant onzer goede Poëten heeft nog getragt den Godsdienst te ondermynen, de Zeden te bederven. Wy hopen, dat zy hier altyd het Betaemlyk zullen bewaren, dat wy nu moeten behandelen.

Dit maekt het derde geflacht van het Schoon, dat tot het Verftand fpreekt. Als men zulke denkbeelden vormt, die het Karakter van de zaken of perfonen, van welken men dezelve maekt, paffen, en de Ziel met eene gepaste hoogachtinge voor dezelve vervullen, heeft men het Betaemlyk Schoon. Dit ftrekt zich door alle fchriften uit, die, zonder dit, elk naer hunne gelegenheden, zich bezwaerlyk ftuende houden. Het moet zoo wel doorftralen

in

in een Liedeken of Kluchtspel als in een Heldendicht, zullen ze voor welgeplaetste ooren verdraeglyk wezen. Dit Betaemlyk voegt vooral in ernstige stoffen, waer men van god, den Godsdienst, enz. handelt. De HEILIGE SCHRYVERS bewaren het overal. Men moet den XVIII en LXVIII Psalmen lezen, waer de Ware god in al zyn' luister en Majesteit wordt afgemaeld met zulke trekken, die Hem voegen, en alles betaemlyk in zyn Karakter onderhouden. Het verstand wordt 'er door vervuld met een' heiligen eerbied. In den Lofzang, dien KALLIMACHUS ter eere van JUPITER gemaekt heeft, vindt men ook zeer betaemlyke trekken. Doch die zelfde JUPITER, die Koning en Wetgever der Goden, wordt in dien zelfden Zang by zyne geboorte in eene riviere gewassen van de vuilheden, die hy met zich ter waereld bragt. Zyn navelband was hem afgevallen; hy zoog eene geit; at zoeten honig, en groeide tot de hoogste Godheid. HESIODUS geeft eene beschryving van zyn' JUPITER, vegtende met de Titans, uit welke beschryving MILTON veel ontleend heeft in zyn' sryd der Engelen. HESIODUS begint verheven en betaemlyk genoeg. Hy schildert zyn' JUPITER met den donder in de hand; doch hy valt haest, daer hy drie Reuzen by JUPITER voegt. JUPITER beschenkt hen met hemelschen nektar om hem te helpen, de Titans naer de Hel te dryven en aen ketenen te sluiten. Met hoe vele zwieren der verheven Poëzye deze Dichters hunne Lofzangen tooien, zy vallen ellendig, omdat het Betaemlyk verloren is. VIRGILIUS bewaert het doorgaens best van alle de Ouden. Op een vrolyk gastmael, doch dat uit Vorstelyke personaedjen en Helden bestondt, zingt IOPAS natuergeheimen:

„ Hic canit errantem lunam, folisque labores;

„ Unde hominum genus, & pecudes; unde imber, & ignes;

I

„ Arctu-

„ Arcturum, pluviisque Hyadas, geminosque Triones (s).

Men merkt klaer, dat dit Betaemlyk Schoon verandert naer de gelegenheden der zaken en perfonen, tuffen welken eene overeenkomst moet wezen. In eene danszael voegen luchtige Schilderyen, zoo zy de eerbaerheid niet bedigen. Een Dichter behoudt in Blyfpelen het Betaemlyk, schoon zyne perfonen verftandige boert voortbrengen. De Fransche Blyfpelen overtreffen die van alle andere naticn in dit Betaemlyk, zoo wel als in het Vernuftig en Aerdig. Geene Natic heeft nog een' MOLLIERE. De Nymf KLYMENE, by hare Speelgenoten zingende:

„ Volcani, Martisque dolos, & dulcia furta:

„ Aque Chao densos divum numerabat amores (t).

verliest het Betaemlyk niet. Op het Gastmael van HERODES zingt de weeldrige SALOME alleen Minnaryen in VONDELS *Joannes*. Zy betamen daer en kwetzen geen eerbare ooren noch karakter, omdat de Dichters hunne pen voorzigtig bestierden.

Tot het Betaemlyk bringe ik ook het Deftig Schoon, 't geen ernstige zaken in eene goede orde en voegzame woorden voorftelt. Als men in eene Raedzael, Vierschaer, Kerke komt, waer alles met orde en welvoeglykheid toegaet, wordt het Verftand getroffen, en vindt zulks Schoon. Het Betaemlyk ligt in de zaken, het Deftig in de woorden, houdingen, gebaeren, die deze zaken uitdrukken. De ftyl en tael komen hier veel in aenmerking, hiërom is het Deftig in alle gewigtige stoffen zoo wel noodzacklyk als het

(s) *Æneid.* lib. I. vs. 742.---744.

(t) VIRGILIUS in *Georg.* lib. IV. vs. 346. & 347.

het Betaemlyk. Het is het Voertuig, om zoo te spreken, van het Verheven, waer toe de deftigheid der woorden veel helpt. Men kan maer zeldzaam zelfs in Heldenverzen en Lierzangen Verheven zyn, doch altyd moet men 'er Deftig blyven. Daer is een Deftig, dat zeer na aen het Verheven komt door de achtbaerheid van den styl en zelfs door het gewigt der zaken, en een Deftig, dat algemeener is. Van de eerste foorte zyn deze verzen, met welken VONDEL zyn' *Palamedes* begint:

- „ Die zorgt, en waeckt, en slaeft, en ploeght, en zwoegt, en zweet,
- „ Ten oirbaer van het lant een lastigh ampt bekleet,
- „ En waent de menschen aen zyn vroomheit te verbinden,
- „ Zal zich te jammerlijck in 't endt bedrogen vinden
- „ Van 't wispeltuigh volck, dat, veel te los van hoofd,
- „ Genooten dienst vergeet, en 't erghste liefst gelooft.

De andere foorte vindt men overal, waer de Dichters niet tot het lage of winderig vervallen. Het Werktuiglyke der Poëzye doet 'er veel toe. Vyf- en Zesvoetige verzen gaen het deftigst, en worden hierom in Heldendicht en Treurspel verkozen. Het Deftig heeft ook iets, gelyk al het ander Schoon, dat aengeboren moet wezen, en moeilyker dan men denkt door de kunst te bereiken is. Men onderscheidt fommige Poëten door dit. Onder de Latynen heeft het by uitstek VIRGILIUS; onder de Engelschen POPE; onder de Franschen VOLTAIRE in zyn *Henriade* en *Treurspelen*; en onder ons VONDEL. Een Dichter van Heldenverzen en Treurspelen mist het niet dan tot zyne schade. Ongelukkig ontbrak het aen HOOGVLIET, wiens *Aartsvader* hier door meenigmalen zwak is. Indien men den *Joannes* van VONDEL met den *Abraham* vergelykt, zal men dit onderscheid merken.

Tot de Schoonheden, die op het Harte werken, hebbe ik het eerst gebragt het Teer Schoon. Alles, wat het Harte, door medelyden te wekken, de sentimenten of zachte gewaerwordingen der Ziele gaende te maken, treft, noeme ik Teer. Dit Schoon berust in die kiefche gefteldheid van het Harte, door welke het deelt in den toestand van een ander, en door deszelfs omftandigheden geraekt wordt. Het is dat fyne van de Poëzye, dat zoo moeilyk wordt nagevolgd, en door de minsten gevoeld, omdat vele menfchen, die zeer wel met hun verftand en oordeel kunnen werken, niet vatbaer voor teere aendoeningen zyn. Alle lieden van een Melankolyk en Flegmatyk temperament, kennen hier naeuwlyks iets van. Het is iets aengeboren, als een goed gehoor in de Muzyk. De Ouderdom en Weelde doven het daerenboven. Deze laetste is mooglyk de voornaemfte reden, dat men thans zoo veel werks niet maekt van eenvoudige, naturelyke ftukken, die deze zoete sentimenten bevatten, als van het Verfchriklyk, en meer geruchts makend Verheven. Hierom verkiefen de Dichters in hunne Treurfpelen dit eerste, en hoort men meer van Heldendichten, fchoon ze zulks alleen in naem zyn, dan van eene stiller foorte van Poëzye. Treurfpelen, die het Harte raken door hunne teere sentimenten, hebben naeuwlyks vat op gemoederen, door de weelde bedorven. Zy moeten yslyke zaken vertoon en om aendoening te wekken; de menfchen op kerkhoven en in knekelhuizen voeren, zelfs in graven doen vallen, en de harten van ongelukkigen eeten, gelyk men zulke ftukken op de Engelsche en Fransche Schouwburgen ziet, fints men de *Comedie attendrifante*, door sommigen niet ongevoeglyk *Larmoyante* genoemd, heeft ingevoerd, in welke men burgergefchiedenissen brengt, die het harte, in de plaets van het met een teeder medelyden te vervullen, door gruwelen en yslykheden verfcheuren. 't Is zelfs in den Godsdienst dus gelegen.

legen. Het Teer, dat men in het Euangelie vindt, en zoo beminlyk voor gevoelige harten is, die het uitlokt naer een Heiland, niets dan liefde ademende, heeft geen kragt op de meesten, alleen te raken door de vrees voor de toekomende straffen.

Al het Pathetieke, dat op eene zachte, beweeglyke wyze het gemoed raakt, eene zoete, medelydende aendoening, zonder vreeze en schrik, verwekt, brengt dit Teer Schoon voort, dat veel al uit godvruchtige gemoeds aendoe-ningen vloeit. Teer is de tael van *Jeptha* tegen *Ifis* in het Treurspel van VONDEL, dat zyn' naem voert:

- „ Gy gaet dan heên naer vader Abraham,
- „ En Josef, en Manasse, vaders stam.
- „ De weerelt zift gy moedigh doorgestreden:
- „ Uw vader blijft in traenen hier beneden
- „ Dus kinderloos, en zonder erfgenaem.
- „ Nu kan noch staet, zeeghaftigheid, noch faem,
- „ Noch heerschappy hem troosten, en genoegen.
- „ De lantman hoopt, na-zweet, en lastigh ploegen,
- „ En zaeien, op den zegenrijcken oogst,
- „ Die hem in 't endt, met aeren kroont, en troost;
- „ En ick, helaes! zie hier, na d' oorloghsvlaegen,
- „ Mijn korenbloem gezengt, en neêrgeflagen (u).

De gelatenheid aen Gods wil in den dood, en de hoop op eene gelukzalige eeuwigheid in ongelukkige en stervende personaedjen hebben veel van dit Teer. Dus *Ifis* in VONDELS *Jeptha*: „ Geen

(u) Bedr. IV. Ton. I. vl. 39---50.

- „ Geen lygend hart, vervolght, en afgeronnen,
- „ Verlangde oit meer naer koele waterbronnen,
- „ Als mijne ziel, na zoo veel strijts, verlangt
- „ En hijght naer Godt, waer aen mijn leven hangt,
- „ Der zielen troost in 't eeuwich licht t' aenschouwen,
- „ Daer engelen om strijt zijn' lof ontvouwen.
- „ Hoe lust het my in Godts onsterfelijkheid
- „ Te deelen, daer men nimmer zucht noch schreit,
- „ Maer eeuwich rust, bevrijt van zorgh en kommer,
- „ In vrede, en stilte, in liefelijke lommer (v)!

Gevoelige harten ryzen met zulke verzen ten hemel. Het Treurspel *Jeptha* van VONDEL en de *Polieukte* van CORNEILLE hebben veel van dit Teer, dat ook voortgebracht wordt door eene zuivre liefde van verscheiden aerd. Men schreit met DAVID, daer hy zynen ABSOLON beklaegt, om deszelfs teedre Kinderliefde, in VONDELS *DAVID herstelt*:

- „ Och ABSOLON, mijn ZOON, hoe vreesde ick voor dien toght!
- „ Och ABSOLON, och of ick voor u sterven moght!
- „ Och ABSOLON, mijn ZOON, de waardste van mijne erven,
- „ Gaf GODT, och ABSOLON, dat ick voor u moght sterven!
- „ Natuur, hoe pijntge ons hart! geweld! geweld! geweld (w)!

Men merkt de groote liefde en vrees van FEBUS voor zynen FABTON in deze verzen van OVIDIUS:

„ Nate,

(v) Bedr. IV. Ton. I. vf. 1---10.

(w) Bedr. V. Ton. II. vf. 6---10.

- „ Nate, cave: dum resque finit, tua corrige vota.
- „ Scilicet, ut nostro genitum te fanguine credas.
- „ Pignora certa petis. do pignora certa timendo:
- „ Et patrio pater esse metu probor. adspice vultus
- „ Ecce meos: utinamque oculos in pectora posses
- „ Inferere, & patrias intus deprendere curas (x)!

en de droefheid der teere *Rosette*, daer zy haren *Galant* begraeft by CATS:

- „ Sy moet, ellendigh wijff! met eygen handen delven,
- „ Sy vreest het doode riff, maer overwint haer selven,
- „ Sy neemtet inden arm, sy stiertet metter hant,
- „ Sy kust het noch eenmael, en graeftet in het fant.
- „ Vaert wel mijn ander ick, mijn lieff, mijn uytverkoeren,
- „ Mijn troost, mijn eenich heyl; och waer ick noyt geboren,
- „ Och had ick noyt geleeft, och waer ick noyt getrouwt!
- „ Soo waer ick niet alleen in dit verdrietich wout (y).

Heel dit verhael van *Rosette* en *Galant* is teer: gelyk de volgende *Klaghteder Prinsesse van Oranjen aen Zyne Hoogheid, over 't oorlogh voor 's Hartogenbosch*, eene zuivre huwelyksliede ademt by HOOFT:

- „ Op goude lelyen, en stralen,
- „ Laat trofsen Franfche en Spaanfche kroon.
- „ Om daar een perrel af te haalen,
- „ En streeft zoo niet, door duizendt doên.

„ 'k Zal

(x) *Metamorph. Lib. II. vf. 89.---94.*

(y) *Houwelyck; III. Deel; of Bruyt: vs. 777.---784.*

- „ 'k Zal d' uw' al aardiger doen blaken,
 „ Van steê, tot steê,
 „ Met traantjens dauwend' op myn' kaken,
 „ Uit minnewee.
- „ Ik pooghde 't gloedje van mijn' liefde
 „ Misfchien te koelen, voor een' stondt,
 „ Kon nijptang 't flitsjen, dat my griede,
 „ Wat trekken uit de diepe wondt.
 „ Maar 't schijnt geweërhaakt, dit is 't mangel.
 „ Helaas! mijn hart
 „ Voelt makkelijk inwaarts gaan den angel;
 „ Te rug, met smart.
- „ Wat mooght ghy, die u niet en zoeken,
 „ Bestooken, in hun voordeel, gaan.
 „ Zoo veel en is 't niet waardt, de vloeken
 „ Van heel Kastilje, op zich te laân.
 „ Denkt liever, hoe Madril zoud' stoffen,
 „ En zijn verquikt,
 „ Vernam 't, van scherp te zijn getroffen
 „ U. Ach! my schrikt (z).

Indien men ook iets uit Onrym mag bybrengen in eene *Verhandeling over het Schoon in de Poëzye*, zoude ik de laetste reden van den HEERE JEZUS tegen zyne leerlingen in het XIV en XV hoofdstuk van JOANNES *Euangelie* aenhal

(z) Mengeldichten en Byfchriften: Bladz. 708. en 709.

halen tot een voorbeeld van dit Teer, 't geen men byzonder ziet uitmunten in alle de schriften van dien Heiligen Apostel. De Figuren kunnen ook iets toebrengen tot het Teer. Dus de beangste *Badeloch* tegen hare dochter

in VONDELS *Gysbrecht van Aemstel*:

- „ Och, dochter! moeders troost is krancke toeverlaet.
- „ De kloekhen deekt vergeefs het sidderende kiecken
- „ Voor een' doortrapten vos met schaduw van haer wiecken:
- „ Hy grijptze beide, en stroit de pluimen in de wint (a).

Korte woorden, met nadruk als by afwending uitgesproken tegen beangste, bedroefde personen, hebben iets, dat het Harte treft door hunne teerheid. *Ik ben Jozef; leeft myn Vader nog (b)?* De HEERE JEZUS, onbekend by de zoekende *Magdalene* in den hof komende, houdt zich een poos bedekt; maer dryft alle vrees uit het harte door een enkeld woord, dat eene groote Teerheid ademt: *Maria (c)*! Verkleinende woorden hebben veeltids iets Teer. Dus de *Klaerisfen*, van *Rachel* by den Bethlehemschen Kindermoord, in VONDELS *Gysbrecht van Aemstel*:

- „ Zy ziet de teëre traentjes hangen,
- „ Als dau, aen druppels op de wangen:
- „ Zy zietze vuil van bloet bemorst.
- „ De winckbraeu deekt nu met zijn booghjes
- „ Gelokene en geen lachende oogghes,
- „ Die straelden tot in 's moeders hart,
- „ Als starren, die met haer gewemel

„ Het

(a) Bedr. V. Ton. IV. vs. 42.--45.

(b) Genef. Hoofdst. XLV. vs. 3.

(c) Joann. Hoofdst. XX. vs. 16.

- „ Het aenschijn schiepen tot een' hemel,
 „ Eer 't met een mist betrokken wert (*d*).

Deze verkleinende woorden moet men echter, myns oordeels, met omzigtigheid gebruiken; want, schoon ze wel eene Teerheid uitdrukken, kunnen ze ook te kwynende en laeg worden, als de waardigheid der personaedje Deftigheid vereischt. Dus schynt my dit van **POOT**:

- „ Ik zagh, o zoet gezicht! uw lieflyke oogjes lonken,
 „ Twee heldre zonnen in een' hemel van albast (*e*).

Een gemeen minnaer mag zeggen met **PROPERTIUS**:

- „ *Cynthia prima fuis miserum me cepit ocellis* (*f*).

Maer de Spreker by **POOT** is een ware **GOD**, de **HEER JEZUS**, die tot zyne Bruid, de Kerke, het woord voert, in wiens mond die verkleinende woorden wat al te laeg, luchtig en kwynende worden. Zoete, vloeiende verzen, die veel eenvoudigheid hebben, begunstigen dit Teer Schoon ongemeen. Onder onze Dichters verdient **JEREMIAS DE DECKER** hier aenmerking. In zyn lyden van **CHRISTUS** is 'er veel van dit Teer, dat het Harte raekt door de eenvoudigheid en vloeiendheid der verzen:

- „ Hier staet hy, die by God voor onze schuld moet spreken,
 „ Als stom en zonder mond:
 „ Ach! ach! die 't al vertroost, staet hier van troost versteken:
 „ Die 't all' verlost, geboeit: die 't all' geneest, gewond.

„ Is

(*d*) Bedr. III. Ton. II. vs. 22.--30.

(*e*) Ged. I. Decl, bl. 37.

(*f*) Lib. I. Eleg. I. vs. 1.

- » Is dit het aengezicht, zyn dit de friske kaken
 „ Van 's Hemels bruidegom,
 „ Waer op het bos in 't blanck zoo vierig plag te blaken,
 „ Het purper van de roos in 't sneeu der leliblom?
 „ Is dit die schoone vriend die ieder deed ontvoncken,
 „ Die beide rood en wit,
 „ Wiens ooggen lieffelyck als duivenoogen bloncken,
 „ Wiens mond was als korael, wiens geurig hair als git?
 „ Ach! ach! hoe ziet hy nu, hoe jammerlyck vervallen,
 „ Hoe flaeu en ongedaen!
 „ Van all' die aerdigheid en zien wy niet met allen;
 „ 't Is al door smart en smaet, door hartzeer all' vergaen (g).

Onder de Franschen munt hier RACINE uit, een beschaefd, net Dichter, die meest altyd eene gematigde Deftigheid behoudt, en zeldzaam valt. Zeer behaeglyk schildert hy alle teere Hartstogten; deze is de reden, dat hy in Verhevenheid voor CORNEILLE wykt. By teere Dichters moet men het Verheven weinig zoeken. Zy zyn geheel vreemd in het teekenen van geweldiger Hartstogten, en declameren meenigmael als zy tot het Schriklyk komen.

Het Schriklyk staet, zoo ik het wel hebbe, tegen het Behaeglyk over, en is een gemengeld Naturelyk en Vernuftig Schoon, dat tegen het Harte spreekt. Daer zyn dingen in de nature, die door hunne akligheid en leelykheid

(g) Goede Vrydag, ofte Het Lyden van JESUS CHRISTUS; VI. Deel; of CHRISTUS gegees-
 felt, bespogen, bespot: vs. 97---112.

heid ons aendoen met vreeze of verwondering. De barre toppen van hoge steile bergen, monsters, reuzen vervullen het Harte met eene zekere somberheid, en treffen ons zoo wel als een bloemryk veld of zagte rivier. Een navolging der Nature en afbeelding van hare akelige voorwerpen, die het Harte met vrees en schrik vervullen, maekt het Schriklyk Schoon. Dit doet ons sterker aen dan het Behaeglyk. Wanneer men meer dan eens eene schoone landouw beschouwt of wel beschreven leest, verwondert men zich niet meer over dezelve. Akelige, verschriklyke voorwerpen zien wy steeds met ontroering afgebeeld. De beschryving, die MILTON van het Paradys geeft, en den aengenen staet onzer eerste Ouderen voor den val, in VONDELS *Lucifer* en *Adam in Ballingschap* lezen we eens of tweemaal met verukking; maer de schriklykheden der Helle; den rampzaligen val van de Engelen; de ongelukken onzer zondige Voorouderen: de straffen van *Ixions* en andere snooden, door VIRGILIUS afgemaeld, lezen we dikwerf met vermaek en aendoening. Oorlogen, Veldslagen, Verwoestingen, verhalen van Zaken, die het Harte verschrikken, kiest men boven historien, die het leven van vreedzame Koningen bevatten. Het Schriklyk treft ons zoo sterk omdat het geweldig is, en een' diepen indruk in de Ziele maekt, die zoo ligt niet wordt uitgewischt als die van het Behaeglyk, dat ons wel schielyk treft, maer ook weder ras verdwynt. Wy heugen lang een pynlyk, angstvallig, ongelukkig uer, en vergeten ras de beste vermaken. Het Vernuftig, om alles op het akeligst voortestellen, vloeit veel in op dit Schoon, hierom zegge ik, dat het Schriklyk iets gemengeld is uit het Natuerlyk en Vernuftig; daer het Behaeglyk de Eenvoudigheid verkiest, en niet te veel Vernuft vordert. Hoe Verschriklyker een Dichter iets beschryft, des te sterker trekt en treft hy den aendagt zyner lezeren. Men siddert by den moord der

Kla-

Klaerisfe in VONDELS *Gysbrecht van Aemstel* :

- „ Zy help den degen trecken
- „ Uit 's ooms gewonde zijde, en zette hem terstont
- „ Den mijter op het hoofd, en kust den bleecken mont.
- „ Hy opent pijnelijk zijn halfgelokene oogen,
- „ En zietze noch eens aen, en schijnt met haer bewogen,
- „ Die hem zijne oogen luickt. hy geeft den lesten zucht.
- „ Zy vangt den veegen geest, en die benaude lucht,
- „ En zwijmt een poos van druck. maer Haemstede, eerze weder
- „ Bekomt, die worrept haer op 't doode lichaem neder,
- „ En boet 'er schendigh meê zijn' godtvergeten lust.
- „ z'Ontwaeckt in 't ende, en wort van 't schellemstuck bewust,
- „ En roept: mijn bruidegom, zie neder hoe ick lije,
- „ En hoe men my schoffeert. ô zuivre maeght Marije!
- „ O Klaere, aenschouwtge dit? vrouw Machtelt, zie uw kint.
- „ De booswicht slaet heur klaght en woorden in den wint,
- „ Gelijk een vogelgrijp 't gepiep der simple duiven,
- „ Als hy 'er uit de vlught een vast krijght in zijn kluiven.
- „ Ga hene, zeght hy, klaegh uw moeder uwe smart.
- „ Hy trappeltze op de buick, en op 't benaude hart,
- „ Dat haer het bloedt ten neus en monde uit quam gevlogen,
- „ En zy den dootnick gaf, en sloot die hemelsche oogen (h).

Men beeft, als men den ondergang van PRIAMUS huis leest, en vooral daer
de

(h) Bedr. V. Ton. I. vs. 178.--198.

de Dichter het verhael doet van den moord diens Konings door **PYRRHUS**; in het tweede Boek van den *Eneas*:

- „ Hoc dicens, altaria ad ipsa trementem
 „ Traxit, & in multo labantem sanguine nati,
 „ Implicuitque comam laeva; dextraque coruscum
 „ Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enfem (i).

Een kille schrik rydt door de leden van elken lezer, die de volgende verzen leest:

- „ Horrendum, & dictu video mirabile monstrum.
 „ Nam, quae prima solo ruptis radicibus arbos
 „ Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttae,
 „ Et terram tabo maculant. mihi frigidus horror
 „ Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.
 „ Rursus & alterius lentum convellere vimem
 „ Insequor, & caussas penitus tentare latentis.
 „ Ater & alterius sequitur de cortice sanguis.
 „ (Eloquar, an fileam?) gemitus lacrimabilis imo
 „ Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad auris:
 „ Quid miserum, Aenea, laceras? jam parce sepulto:
 „ Parce pias scelerare manus. non me tibi Troja
 „ Externum tulit: aut cruor hic de stipite manat.
 „ Heu fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
 „ Nam Polydorus ego (k).

In

(i) VIRGILIUS Lib. II. *Aeneid.* vs. 550.--553.

(k) Idem Lib. III. *Aeneid.* vs. 26.--33. & vs. 39.--45.

In de Treurfpelen van CREBILLON vindt men veel van dit Schriklyk. In de *Nachtgedagten* van YOUNG, met het Teer gemengeld, doet het kragtig aen. Sommigen hebben uit deze sterke werking van het Schriklyk op het Harte gemeend, dat de mensch wreed, kwaedaerdig, bloeddorftig van aard is, en in een staet van oorlog met de geheele nature leeft. Het tegengefelde echter is waer. De menfchen zyn uit hun' aard, eenige monsters van ons geflacht uitgezonderd, meer zagt, goedaerdig en vreedzaam, dan wreed en boosaerdig. Indien zulke afgryfkykheden de algemeene bezigheid der menfchen waren, uit hun' imborst vloeiden, zouden de befchryvingen van zulke afgryfkykheden weinig indruk op die barbaerfche harten maken, omdat alle zaken, die men gedurig in zich zelve ondervindt, en aen welken men van zyne teere jeugd af gewoon is, byna geen aendoening in ons wekken, waerom het Eenvoudig en Behaeglyk Schoon ons minder treffen, dan het Schriklyk. Dit bewyft ontegenzeglyk uit de bevinding der zaken, dat de mensch niet wreed in zyn aard is, noch in een' staet van oorlog met de geheele nature leeft, maer zulks alleen de gedagten zyn van HOBBS en diergelyke zwartgallige Filozofen. Men wordt daer en boven aengedaen op het lezen van een fchriklyk verhael, als het naturelyk gefchilderd is, gelyk men met vermaak een onweder ziet afgemaeld, of eene woedende zee, die de fchepen yslyk flingert, van het strand befchouwt. Welke is de reden hier van? Niet, omdat we wreed, en zoo gezet op rampen zyn, want dan zouden ons alle yslykheden, die wy waerlyk zien en in perfoon bywonen, moeten behagen, even als ons het Eenvoudig, Behaeglyk Schoon, wanneer wy het zien en bevinden, gevalt; maer, omdat wy hier de Nature geweldig zien werken buiten ons gevaer. LUKRETIUS heeft dit reeds gemerkt:

„ Suave, mari magno turbantibus aequora ventis,

„ E

- „ E terra magnum alterius spectare laborem;
 „ Non quia vexari quemquam est jucunda voluptas,
 „ Sed, quibus ipse malis careas, quia cernere suave est.
 „ Suave etiam belli certamina magna tueri
 „ Per campos instructa Tuâ sine parte pericli (1).

Wy achten ons gelukkig, dat we buiten die gevaren zyn, en aen dezelve geene deelgenoten, hierom wekt het gezicht dezer akelige zaken eenig vergenoegen in onze Ziel. Wanneer men de wreedheden en verwoestingen, die de burgerlyke oorlogen te ROME, of de woede van ALBA in ons land, aenregtten, leest, kan men niet nalaten zich te verheugen, dat we zoo gelukkig zyn onder geene Dwingelanden, maer redelyke Wetten en zachte Overheden te leven. Wy zien om dezelve reden Draken, Leeuwen, Tygers, met vermaek afgebeeld, die wy, zoo ze aenwezende waren, met den uittersten afkeer en angst zouden beschouwen. 't Is ook om geene andere reden, dat wy zoo veel deel nemen in menschen, die iets gevaerlyks ondernemen. Spelers, die op den worp van één steen, of de kans van ééne kaerte al hun welvaart zetten, trekken meer onze aendagt, dan zulken, die om weinig geld kunstig spelen. Vele zulke Schriklyke zaken brengen ons ook in eene foorte van verwondering en verbaesdheid, waerdoor zy ons sterk treffen. Een vuerbra-kende Etna, woedende Orkaen verwarren eenigszins onze verbeelding door hunne grootheid. Wy allen hebben een' zeekeren trek naer het ongemeene, en zyn genegen om alle zaken in onze verbeelding te vergrooten, hierom vervullen zulke dingen, zoo ze binnen de palen van het naturelyk blyven, het Harte met schrik, en maken stoute gedagten.

Stout

(1) De Rer. Nat. lib. II. vs. 1.-6.

Stout noeme ik, wanneer een Dichter het naturelyk tot het uiterst brengt, des het Harte daer door ontroerd en verbaesd wordt in de plaets van eene zachte aendoening te gevoelen. De verwaende LUCIFER voert in het tweede Bedryf van VONDELS Treurspel, dat dien naem draegt, deze tael:

- » Nu zweer ick by mijn kroon het al op een te zetten,
- » Te heffen mijnen stoel in aller heemlen tans,
- » Door alle kreitsen heene, en statrelichten glans.
- » Der heemlen hemel zal my een palais verstrecken,
- » De regenboogh een troon; 't gestarrente bedecken
- » Mijn zaelen; d'aertkloot blijft mijn steun; en voetschabel.
- » Ick wil op een karos van wolcken, hoogh en snel
- » Gevoert door lucht en licht, met blixemstrael en donder,
- » Verbrijzelen tot stof, wat boven, of van onder,
- » Zich tegens ons verzet, al waer 't den Veltheer zelf;
- » Ja eerwe zwichten, zal dit hemelschblauw gewelf,
- » Zoo trots, zoo vast gebout, met zijn doorluchte boogen
- » Te barsten springen, en verstuiven voor onze oogen (m).

Deze verzen treffen en verbazen ons door de natutelyke, maer Stoute, karakters van een' magtigen Hoogmoedigen, die hier in zyne woede, drift en gramfchap, dreigende spreekt, bewust van zyne magt; die dit alles zoude uitvoeren, als hy triomfeerde. Zoo zy minder naturelyk, minder het karakter van den fieren Aertsengel waten, zouden ze gezwollen zyn, en tegen het gezond verstand aenlopen, dat zich over de tael van zulk een niet langer zoude verwonderen, als het in dezelve eene onmooglykheid ter uitvoering bemerkte. Dit Schoon is hierom altyd gevaerlyk, en moet met veel omzigtig-

(m) Bedr. II. Ton. III. vs. 8.--20.

tigheid gebruikt worden. Het treft sterk, als het goed is, maer maekt een Dichter bespottlyk, als het mislukt. Dichters, die veel van Grootfpraken of Hyperbóliefche Uitdrukkingen houden, vallen dikwerf, door dit Stout te verre te trekken, tot het buitensporig. Het Hyberbóliesch heeft altyd iets onwaerschyglyk, en geene figuer benadeelt het Ware zoo meenigmael, en maekt in verzen zoo vele windrigheid als de Grootfprack. Men moet haer echter niet geheel afkeuren. Grootfpraken, met maet en oordeel gebruikt, begunstigen niet slegts het Stout, maer leiden zelfs tot het Verheven. 't Is wel zeker, dat *de Grootfpraken* onwaerheden zyn, maer zoo, dat ze, volgens SENEKA, *den geest door de leugens tot de waerheid leiden* (n). Zy verdienen derhalven eene korte beschouwing.

Alle voorwerpen, die onze verbeelding grooter worden voorgesteld dan ze zyn, brengen ons in verwondering en verbaesdheid; doch alle zaken, die ons verbazen, zien we in een valsch licht, zoo lang de aendoening, en de beweging, in de Ziel door de aendoening voortgebragt, dueren; doch dan weder in haren waren staet, als deze eindigen. Het oogmerk der Poëten is vooral op de verbeelding te werken, haer gaende te maken, te verrukken, te verwarmen, te verwonderen. Dit bereiken ze door Grootfpraken. De lezer raekt 'er door als in een' zoeten droom, en beeldt zich in, dat het de ware natuer is, die op hem werkt, zoo lang zyne verbeelding verhit blyft. Men neemt hierom alle Hyperbólen van vergrootende zaken, waerom zy de Hartstogten aenwakkeren, en verwarmen, leidende ons dus op tot het groot en Stout. Nog meer; het menschlyk Harte, niet vergenoegd met het Ware, neigt om alles te vergrooten, en hierom is de Hyperbóle

ons

(n) De Beneficiis, lib. VII. Cap. 23. *In hoc Hyperbole extenditur, ut ad verum mandacio veniat.*

ons eigen, zelfs in gemeene zaken. *Zoo blank als sneeuw; zoo rood als bloed*; gebruikt men om gemeene kleuren te beteekenen. De Grootpraak is daerom zoo heel vreemd niet, maer ligt in het menschlyk Harte. Naeremaal zy dient om ons te verwonderen en te verbazen, moet men haer myden, *voor eerst* in gemeene zaken; *ten tweeden* in gemoedsbeweelingen, die de Ziel nederdrukken, als zorg, kommer; en *ten derden* moet men zyn lezer allengs aen de Grootpraak gewennen, en tot dezelve bereiden. HOMERUS zegt, dat de vergramde POLYFEMUS de kruin van een grooten berg rukte, en naer het schip van ULYSSES wierp (*). Doch hy bereidt zyne lezers eerst om te geloven, dat POLYFEMUS dit vermogt, door de afkomst, sterkte, levenswys, wreedheid van dezen Reus te beschryven. Het is daerom van eene kwade Uitwerking, als men een Vers of Dichtstuk met een Hyperbóle begint, gelyk HORATIUS den XV^{den} Lierzang van het tweede Boek:

» Jam pauca aratro jugera regiae
 » Moles relinquent.

en LUCANUS zyne *Pharsalia*. Die Stoute trekken hebben dan doorgaens iets gezwollen, en de Dichter heeft ruim zoo veel moeite om zich staende te houden, als een Redenaer, die met eene sterke stem begint. Eindelyk dunkt my, dat de Grootspraken niet te lang moeten wezen, omdat het oogmerk is de Verbeelding warm te houden, en als in een' wakenden droom. Indien men haer te lang rekt, begint de Ziel het bedrog te merken, en de fraeiheid verdwynt, even als in lange gebeden de yver en gloed van de Ziel verflaewen, die alleen kort in dien *enthuziasmus* kan volharden. Zoo dra
 men

(*) Odyss. lib. IX. vs. 481. & seqq.

men Grootſpraken en gebeden hiftoriefche begint te maken, worden zy kragteloos. Ik kan my daerom niet voegen by de gedagten dier Franſchen, welken het volgend *Sonnet* van MALLEVILLE tot een voorbeeld van eene fraeie Grootſprack in hunne tael roemen:

- „ Le ſilence regnoit ſur la terre & ſur l'onde ;
 „ L'Air dévénait ſerein, & l'Olympe vermeil,
 „ Et l'amoureux Zéphir, affranchi du Sommeil,
 „ Reſſuſcitoit les fleurs d'une haleine féconde.
- „ L'Aurore deployoit l'or de ſa treſſe blonde,
 „ Et ſémoit du rubis le chemin du Soleil,
 „ Enfin ce Dieu vénoit au plus grand appareil,
 „ Qu'il ſoit jamais venu pour éclairer le monde.
- „ Quand la Jeune Phillis, au viſage riant
 „ Sortant de ſon palais plus clair que l'orient,
 „ Fit venir une lumière & plus vive & plus belle.
- „ Sacre Flambeau du Jour n'en ſoyéz pas Jaloux ;
 „ Vous parutes alors auffi peu dévant elle,
 „ Que les feux de la nuit avoient fait dévant vous.

Daer is zeker zeer veel kunst in dit *Sonnet*; doch alles wordt onwaerſchynlyk door de langheid en hiftoriefche beſchryving van een' ſchonen morgen. Als men met een' trek zyne meeftré ſchoner dan de Zon of Dageraad noemt, treft het door de ongemeenheid, en is Stout; maer als men alle de zwieren van eene klimmende Zon en heerlyken morgen optelt, en dan den glans en luifter eener Vrouwe boven alle die zwieren verheft, verliest men de

de waerschyndykheid, en valt tot het boertige, ten minsten tot het bloeiende. Veel Stout en naturelyker is dit van POOT:

- „ Toen dees maegt eerst tradt in 't leven
- „ Zegt men dat de Dageraet
- „ Haer een' blyden kus quam geven
- „ Die nogh op haer kaekjes staet (p).

Ik hebbe my wat wydlopijger over de Grootspraek uitgebreid, omdat zy ons, als men haer voorzigtig gebruikt, niet alleen tot het Stout, maer ook tot het Verheven brengt; het laetste Schoon, dat wy nog te verhandelen hebben.

Verheven in de Dichtkunde noeme ik, wat in deftige, eenvoudige woorden gewigtige zaken bevat, denkbeelden uitdrukt, die ons door hunne kragt treffen, verwarmen, verwonderen. Het Verheven prent zich diep in onze Ziel, des wy 'er lang aen denken, en stof tot overweeging uit trekken. POOT zegt van den stervenden HEILAND:

- „ Hier sterft het Leven zelf, terwyl het leven geeft (q).

En zeer Verheven:

- „ Hy vecht en sneeft en blyft verwinner in het veld (r).

Welke grootte zaken in weinige, eenvoudige woorden! *Sneven en echter verwinnaer op het veld blyven, en het leven geven*, zyn zulke Verheven gedagten, als men van den stervenden HEILAND maken kan. *CEZAR kwam, zag en overwon, is veel gezegd; maer oneindig minder dan CHRISTUS storf, en blyft*

(p) Ged. I. Deel. bl. 118.

(q) Ged. I. Deel. bl. 20.

(r) Ged. I. Deel. bl. 25.

blyft overwinnaer, en ſchenkt ſtervende het leven. JEREMIAS DE DECKER zingt iets diergelyks:

- „ Wat ging u aen, o dood, uw' doodelyke ſtitfen
- „ Op dezen Held te ſpitfen,
- „ Die door uw' eigen hand
- „ U overweldigt heeft, en ſtervende vermant (s)?

De gedagten kunnen op geen anderen dan eene Godlyke perſonaedje vallen, die ſtervende den dood zelven, dien alvernieler, overwint. Van menſchen zoude het gezwollen wezen, gelyk blykt, als men, tegen de aengehaelde verzen, dezen regel van TASSO ſtelt, die van ARGANT zegt in zyn *Verloſt JERUZALEM*, dat hy

- „ Minacciava morendo, e non languia.
- „ Stervende dreigde en niet verzwakte.

Dit laetſte is onmooglyk, en ſtrydt ten ecnemaal tegen de menſchlykheid. Het is het klatergoud van TASSO, te regt door BOILEAU verworpen.

Om een geregeld denkbeeld van het Verheven voor te ſtellen, zal ik het volgens dezelfs bronnen beſchouwen. Ik vinde drie bronnen, uit welken men het Verheven ſchept; of met andere woorden, die aanleiding tot het Verheven geven. De eerſte is een groot vermogen en voortreflykheid in het Onderwerp; de tweede een groote eerbied en verwondering voor het Onderwerp; de derde alle Hartſtogten en bedryven, die de Ziel opwakkeren door hunne edelheid. De kunst vindt verder nog andere bronnen, om eene rede Verheven te maken, de behoorlyke plaetzing der woorden en het wel gebruiken der Figuren.

Het

(s) Goede Vrydagh, ofte Het Lyden van JESUS CHRISTUS; VII. Deel; of CHRISTUS gekruist: vs. 313.---316.

OVER HET SCHOON IN DE POËZIE. 37

Het groot vermogen en de voortreflykheid van het Onderwerp is de eerste bron van het Verheven, en geeft stof tot groote gedagten. De Godsdienst opent hier een ruim veld, om dat de Majesteit, en het Vermogen der Godheid ons diep treft en verwondert, indien 'er zich een Dichter behoorlyk van bedient. Men heeft uit deze bron het Verheven in de Heldendichten en Lierzangen geschept. Het is bekend, dat LONGINUS, een man van zulk een' fynen smaek in het beoordeelen der werken van het Vernuft, reeds voorbeelden van dit Verheven uit HOMERUS heeft aengehaeld (t). THETIS verzoekt JUPITER, dat hy het leet, ACHILLES door AGAMEMNON aengedaen, wil wreken. JUPITER belooft dit THETIS met een' knik. Die Knik, zegt de Dichter, schudde den grooten Hemel:

„ — — — Μέγαν δ' ἐλάξεν Ὀλύμπου (u).

VIRGILIUS volgt het in dezen regel:

„ Adnuit, & totum nutu tremefecit Olympum (v).

en zeer kragtig HORATIUS:

„ — — — Jovis,

„ Clari Gyganteo triumpho,

„ Cuncta supercilio moventis (w).

Het is een groot denkbeeld, dat men zich van de Godheid vormt, door den geheelen Hemel op haar enklen Knik te doen bewegen. Welke uitwerkingen moet

(t) De Sublim. Sect. ix.

(u) Lib. I. Iliados, vs. 530.

(v) Lib. X. Æneid. vs. 115.

(w) Lib. III. Od. I. vs. 6--8.

moet de Godheid kunnen voortbrengen, als zy geheel werkt, die met een enkele beweging van het hoofd zoo ontzaglyk is. De Dichters in de hedendaegsche talen hebben alle dien knik van HOMERUS nagevolgd, doch, myns oordeels, verzwakt. TASSO:

- „ Cofì dicendo, il capo molle; e gli ampi
- „ Cieli tremaro, e i lumi erranti e fiffi;
- „ E tremò l'aria riverenti, e i campi
- „ Dell Oceano, e i monti, e i ciechi abyffi (x).

Deze verzen klinken rustig, doch verminderen de Verhevenheid door de langdradigheid, en het optellen der verscheiden zaken, die alle minder zyn dan de beevende Hemel alleen. VOLTAIRE is korter:

- „ L'Eternel à ses vœux se laissa pénétrer,
- „ Par un mot de sa bouche il daigna l'asfurer.
- „ A sa divine voix les astres s'ébranlèrent,
- „ La terre en tresfaillit; les Ligeurs en tremblèrent (y).

Deze *Ligeurs* maken hier echter eene geringe vertooning. De val is zoo groot van de starren en de aerde op die *Ligeurs*, dat dit laetste iets heeft, dat raer het boertige trekt. HOOGVLIET is geheel zwak:

- „ Thans spreekt de Hemelvorst, de Schepper van 't Heelal,
- „ Met een verheve stem, bezielt van hemelval,
- „ Waar door de dorpels en de hemelposten beven (z).

Wat

(x) Gierusal. liber. Can. XIII. vs. 74.

(y) Henriade Chant x. vf. 459--462.

(z) Abrah. II. B. vs. 87.--89.

Wat vermindert hier de Uitwerking van het Godlyk Alvermogen door het enkel bewegen der dorpelen en posten van den Hemel; die op GODS knik geheel beweegt by HOMERUS! HOOGVLIETS gedagten zyn genomen uit IZAIAS (a); doch daer beven de posten der drempelen van den Tempel op het Uitroepen van het Heilig lied door de Serafynen, veel mindere personaedjen dan de GODHEID. HOOGVLIET brengt het over tot de stem der Godheid zelve en tot den Hemel. Hy verzwakt dus de Verhevenheid, omdat hy het werk van mindere personaedjen, aen kleener zaken geoefend, tot de magtigste GODHEID over brengt. MILTON komt het naest aen den Griekfchen Dichter:

„ So was his will
 „ Pronounced amongst the Gods, and by an oath,
 „ That shook Heav'ns whole circumference, confirm'd (b).

Dit is het Verheven der HEILIGE SCHRIFTEN, die hier alles overtreffen. De Dichter zingt van GOD: *Hy spreekt en het is 'er; Hy gebiedt, en het staet 'er* (c). Verheven trekken eener almagige GODHEID! LONGINUS (d) merkte reeds de grootste Verhevenheid in dit van MOZES: GOD zeide; *daer zy licht: en daer was licht* (e). Men kan naeuwlyks begrypen, dat Christen-Schryvers geene Verhevenheid in dit van MOZES vinden, en hoe HUËT en BOILEAU daerover hebben kunnen twisten. Wat kan men grooter, wat kan men heerlyker van de GODHEID begrypen, dan dat zy op een enkel woord *het licht*, dat voortreflyk schepzel, voortbragt. LONGINUS (f) brengt tot een

VOOR-

- (a) Prophet. Hoofdst. VI. vs. 4.
 (b) Paradise lost. II. Book vs. 352.--354.
 (c) Psalm XXXIII. vs. 9.
 (d) De Sublim. Sect. IX. §. 18.
 (e) Genef. Hoofdst I. vs. 3.
 (f) De Sublim. dict. Sect. IX. §. 10.

M

voorbeeld van Verhevenheid by die groote kragt en snelte, welke HOMERUS aen de Paerden der Godinne JUNO toeschryft:

- » Zy noopt de paerden aen, die tusfen 's Hemels bogen
- » En tusfen de aerde, vol van edle driften, vlogen.
- » Zoo groot een wydte, als op een klip gezeten man,
- » Die langs de purpren zee heen ziet, bereiken kan
- » Met fcherpziende oogen, zulk een groote ruimte meten
- » De kleppers van de Goôn met eenen sprong (g).

Om nog een sprong te doen, was 'er naeuwlyks ruimte genoeg in het Heelal. HOOGVLIETS beschryving van de kragt der Goddelyke Langmoedigheid, die Gods getergde wraek, zoo gereed om te straffen, wederhieldt, is zeer Verheven:

- » Rechtvaardigheid greep thans den opgevulden horen
- » Van rampen in de vuist, en d'Almaght stondt al reê.
- » De schelle wraakbazuin weêrgalmde driemaal: weê!
- » Het had met Sodoma, Gomorre, en al het lant
- » Toen al gedaan geweest; indien het mededogen
- » Van Gods Lankmoedigheid den arm van zyn vermogen
- » Niet had weêrhouden, en de wraek nogh uitgestelt (h).

Mooglyk is 'er niets zoo Verheven als de tael van de Godlyke Langmoedigheid zelve, daer zy, hangende aen het Kruis, veracht, bespot, in het bitterst van haer lyden, nog voor hare Vyanden bidt: *Vader! vergeef het hun,*

(g) Iliados Lib. V. vs. 768.--772.

(h) Abrah. VII. B. vs. 144.--146 & vs. 150.--153.

hun, want zy weten niet wat ze doen (i). Dit behoort ook eenigszins tot het Teer Schoon. Gelyk de twee laetste voorbeelden ook zouden te brengen zyn tot de tweede bron, een' grooten eerbied en verwondering voor het Onderwerp.

Alles, wat dit verwekt, maekt groote denkbeelden in de Ziele, en leidt tot Verheven gedagten. Van zulken, die laeg en kruipend denken, verbeeldt men zich niet veel groots. Verheven menschen zyn 't, die ons eerbied en verwondering inboezemen door de edelheid en voortreflykheid hunner daden, en woorden. Zoo is deze tael van PALAMEDES:

- » Ick hanthave ieders recht, en pasfe op niemants blaffen.
- » Elx vryheit is de mijne: ick weeghze in eene fchael.
- » Wie hier uit vreeze zwicht: ick sta, gelyck een pael.
- » Dreight PALAMEDES vry te moorden, en te priemen:
- » Hy blijft de zelve man, al sneedt gy hem aen riemen:
- » Hy draeght zich, naer zijn' plicht, gehou, en trou, en kuisch.
- » Men zoecke waer men wil, hier leght d' Eubeër t'huis (k).

OVIDIUS is een Dichter, die tot het weeldrig overslaet door zyne gedagten den vryen teugel te vieren; zyne woordenrykheid valt echter niet zoo dikwerf tot het Gezwollen, als die van STATIUS en LUCANUS. Hy heeft onder zyne weeldrigheid vele Verheven trekken, die een blyk van grooten geest toonen. Men ziet aen de Historie van FAËTON zyn Vernuft vooral te koste gelegd. FAËTON, om zeker van zyne afkomst te wezen, trekt naer het paleis der Zonne, en nadert zynen Vader. Men lette op deze verzen:

» At

(i) LUKAS, in 't Euangel. Hoofdst. XXIII. vs. 34.

(k) VONDELS Palamedes; Bedr. I. Ten. I. vs. 84.--90.

„ At genitor circum caput omne micantes
 „ Deposuit radios; propiusque accedere jusfit (1).

Zy geven een Verheven denkbeeld van FEBUS, dat FAËTON genoodzaekt was van verre hem te beschouwen, en niet magtig zynen vader te naderen, voor dat dees dien cirkel van stralen, die zulk een gloed en glorie van zich worpen, hadt nedergelegd. De HEILIGE DICHTERS geven een diergelyk groot Denkbeeld van de GODHEID, wie de Serafyns niet dan bedekt met de vlogelen durven genaken (m). Het zyn eenvoudige woorden maer Verheven gedachten, die de IZRAËLITEN ook van MOZES moesten maken, toen hy van den berg SINAI afkwam, en het vel van zyn aengezicht glinsterde, 't geen hy moest bedekken, als hy met een ander hadt te spreken (n). VONDEL heeft van dit Verheven zich ook bediend, daer APOLLION aen BELZEBUB, die naer eene beschryving van EVA vraegt:

„ Wat dunckt u van zyn ribbe, en lieve gemalin?

tot antwoord geeft:

„ Ick deekte mijn gezicht en oogen met mijn vleugelen,

„ Om mijn gedachten en genegentheên te teugelen,

„ Zoo dra zy my gemoete (o).

EVA's schoonheid moet ongemeen geweest zyn, dat een Engel haer niet dorst aenzien uit vreeze van in Verzoeking te vallen, en daerom zyne oogen met de vlogelen dekte uit een groot denkbeeld voor het Onderwerp. Dit komt overeen met dat Verheven stilzwigen en bedekken van het aengezicht by de oude Schilders en Dichters. Toen TIMANTHES by IFIGENIA's offerande
 de

(1) Metam. lib. II. vs. 40. & 41.

(m) JESAJA, Prophet. Hoofdst. VI. vs. 2.

(n) Exod. Hoofdst XXXIV. vs. 29.--35.

(o) In Lucifer; Bedr. I. Ton. I. vs. 128.--131.

de naeste vrienden met de droevigste trekken hadt afgemaeld, bedekte hy **AGAMEMNONS** wezen met een fluier om de uitterste droefheid van dien **Vader**, die hy niet naer heure waerdy konde afbeelden, uit te drukken (p). Zeer Verheven is het stilzwygen der Goden op het spreken van **JUPITER**, om hun' diepen eerbied te toonen, by **VIRGILIUS**:

„ Eo dicente defam domus alta filescit,
„ Et tremefacta solo tellus; filet arduus aether (q).

Niet minder Verheven is dit stilzwygen van heel den Hemel op de vraeg van **GOD DEN VADER**, of 'er iemant van de Engelen verzoening zoude willen doen voor 's Menschen zonde, en die op zich nemen, by **MILTON**:

„ He ask'd, but all the Heav'nly quire stood mate,
„ And silence was in Heav'n (r).

Toen **ABRAHAM** den altaer begon te bouwen, op welken hy **IZAACK** zoude offeren,

„ Daalt de Godsstat neêr, en all' de Hemelvolken
„ Slaan 't oog eerbiedigh door den kring van damp en wolken
„ Naar Moryaas gebergte, om 't wonderwerk te zien,
„ Dat, tot een voorbeeld van den Heilvorst, zou geschiên.
„ De Hemel was nu stil; stil waren d'Englereiën;
„ De heilige lofzang zweeg, ook zwegen de schalmeiën;
„ Ja zelfs de heilbazuin der Serafynen zweeg (s).

Deze

(p) Hier toe is gewis dezen Schilder aanleiding gegeven door de uitdrukkingen van den Griekfchen Toneeldichter **EURIPIDES** in Iphigen. in Aulid. Act. V. vs. 1549. et 1550. En wordt van dit konstige Schildery opzettelyk gesproken by **PLINIUS** Lib. XXXV. Hist. Nat. Cap. X. et **VALERIUS MAXIMUS** Lib. VIII. Cap. XI. Ex. ext. 6.

(q) **Aeneid**, lib. X. vs. 101. & 102.

(r) **Parad. lost**; Book III. vs. 267. & 268.

(s) **Abrah. Boek X.** vs. 325.--331.

Deze offerande maakte een Verheven eerbied in de Hemelbewoonderen; die geene woorden wisten om hunne aendoening en verwondering uit te drukken, en in stilte het groote werk aenzagen. Hunne andere zinnen waren in het gezicht gesmolten. Gelyk hier het stilzwygen, wekt de groote beweging somtyds eene Verhevenheid, omdat we ons over de kracht verwonderen. Zoó is de Beschryving van den Reus *TIFBUS*, die met zyne eedgenooten den Hemel bestormde, maer *SICILIE* op het lyf kreeg, by *OVIDIUS*:

- „ *Vasta giganteis ingesta est insula membris*
- „ *Trinacris; & magnis subjectum molibus urguet*
- „ *Aetherias ausum sperare Typhoëa fedes.*
- „ *Nititur ille quidem, pugnatque resurgere saepe:*
- „ *Dextra sed Ausonio manus est subjecta Peloro:*
- „ *Laeva, Pachine, tibi: Lilibaeo crura premuntur:*
- „ *Degravat Aetna caput: sub quâ resupinus arenas*
- „ *Ejectat, flammamque fero vomit ore Typhoeus.*
- „ *Saepe remoliri luctatur pondera terrae;*
- „ *Oppidaque, & magnos evolvere corpore montes.*
- „ *Inde tremit tellus: & Rex pavet ipse silentium*
- „ *Ne pateat, latoque solum retegatur hiatu;*
- „ *Immisfusque dies trepidantes terreat umbras (t).*

Men leest deze verzen met verwondering om hunne eenvoudige uitdrukkingen, maer groote denkbeelden, die ze bevatten. De Reus kreeg een geheel eiland op het lichaem. Een gebergte drukt elke hand; een ander den voet;

een

(t) *Metam. lib. V. vs. 346.-358.*

een ander het hoofd. Hy aëmt echter nog wrack, schudt, wanneer hy, hoe geprangd, zich beweegt, het geheel eiland, des de Vorst der Helle zelf beducht is, dat de grond zal barsten, en het daglicht de beevende schimmen verschrikken. Welke kragten zoude dees TIFEUS bezitten, zoo hy vry mogt werken, wiens enkele poging om zich te bewegen zulke uitwerkingen heeft? De Franschen roemen zeer op het *qu'il mourut* van CORNEILLE in deszelfs HORACE & CURIACE, omdat het zulk een groot denkbeeld van den Ouden HORATIUS geeft. Anderen, vooral onder de Engelschen, vinden 'er eene groote onverschilligheid in. Indien het Verheven bestaet in groote zaken en gedagten, en men den ouden HORATIUS, als een' edelmoedigen Romein, brandende van liefde voor het Vaderland, die alle andere belangen overtreft, aenmerkt, wordt hy, vol yver, daer men hem de vlucht van zyn Zoon, na het sneuvelen der andere kamperen boodschapt, en gevraegd zynde, wat zyn Zoon hadt behooren te doen, antwoord hy zeer Verheven, in een vollen Hartstogt: *gestorven zyn*. Maer, als men HORATIUS stelt zonder eenigen drift, buiten alle vervoering en Hartstogt, geheel stil en bedaerd, des alles gezegd en gedaen wordt volgens de reden, gelyk velen, en onder dezen de Heer BATEUX, het Verheven der sentimenten stellen, dan is 'er in dit van CORNEILLE geene Verhevenheid, maer eene bedaerdheid, die tot het Onverschillig overflaet. Dit laetste kan men echter naeuwlyks begrypen. Geen Vader kan immers by zulke gelegenheden bedaerd wezen, en het lot van zyn Vaderland en Kinderen onverschillig beschouwen. Zulks zoude de menschlykheid verwoesten. Geheel dit Toneel tuffen den ouden HORATIUS, SABINE en KAMILLE, is vol Hartstogten, en de oude Vader voert 'er eene grootmoedige tael. In eenige volgende regelen, na dit, *qu'il mourut*, verliest HORATIUS veel van zyn drift, en beschouwt de zaken bedaerder, en hierom

is

is hy zwakker en declameert eenigszins. Aen het einde zyner rede wordt hy weder in vollen Hartstogt; en de vier laetste regels toonen zyn' yver en moed tegen SABINE:

- „ Vos pleurs en sa faveur font des foibles défenses!
- „ J'atteste des grands Dieux les suprêmes puissances ,
- „ Qu'avant ce jour fini ces mains , ces propres mains
- „ Lavéront dans son sang la honte des Romains.

Uit dit alles ziet men, dat alle moedige daden, die eenigen Hartstogt, welke de Ziel verwarmt, onderstellen; en alle Hartstogten zelve, die de Ziel opwakkeren, de derde bron van het Verheven maken, die met de Tweede zeer dikwerf te samenvloeit. Zulke Hartstogten en daden ontfteken in het gemoed der lezeren een' zeekeeren gloed, een naeryver, om die Verhevenheid te volgen, over welke zy zich verwonderen. Het Verheven kan daerom alleen vallen in sterke Hartstogten, die de Ziel opwakkeren en verhitten, en nimmer in zulken, die haer nederflaen, als Droefheid, Vrees. De moed, dien de jeugdige IULUS vertoont op de Jagt, heeft eene Verhevenheid in zich, by VIRGILIUS:

- „ Spumantemque dari pecora inter inertia votis
- „ Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem (u).

Hierom deelen wy in de bedryven der Overwinnaeren zoo kragtig, omdat dezelve iet moedigs en groots hebben, dat de Ziel in warmte brengt. Daer is eene zeekere sympatye tuffen de menschelyke harten in deze Hartstogten, die het gemoed verlevendigen en iets streelend hebben, het geen zulke

Harts-

(u) Æneid. lib. IV. vs. 158. & 159.

Hartstogten, die de Ziel benaewwen en nederflaen, misfen. Zy groeit aen, wanneer de bedryven teffens deugdzaam en navolgbaar zyn. Bedryven, die meer tot het kwade neigen, verwonderen en verbazen ons wel door hunne Stoutheid, en leiden daerom tot het Verheven; maer zy voldoen het harte minder, omdat het vreest dezelve na te volgen.

Hoor den verwaenden LUCIFER :

- „ Ick zwicht voor geen geweld, noch aertsgeweldenaeren.
- „ Laet zwichten al wat wil: ick wijck niet eenen voet.
- „ Hier is mijn Vaderlant. noch ramp, noch tegenspoet,
- „ Noch vloecken zullen ons vervaeren, noch betoomen:
- „ Wy zullen sneven, of dien hoeck te boven komen.
- „ Is 't nootlot dat ick vall', van eere en staet berooft;
- „ Laet vallen, als ick val' met deze kroone op 't hoof,
- „ Dien scepter in de vuist, dien eersleip van vertrouden,
- „ En zoo veel duizenden als onze zyde houden.
- „ Dat vallen streckt tot eer, en onverwelckbren lof:
- „ En liever d'eerste Vorst in eenigh laeger hof,
- „ Dan in 't gezalight licht de tweede (v).

Hoe Verheven deze tael moge wezen, zy voldoet het harte niet, om dat zy de tael is van eene snode Staetkunde, die zich geweldig tegen zyn wettigen Opperheer verzet. Maer, als zulke redenen de grootmoedigheid en deugd van eene edle Ziel ademen, dan treffen zy het hart niet alleen met verwondering, maer met liefde, en verwarmen het geheel. Dit zal elk ondervinden uit de volgende regelen:

„ Neen,

(v) By VONDEL in 't Treurspel van dien naem; Bedr. II. Ton. I. vs. 86-97.

- „ Neen, PALAMEDES, blijf: ontzie geen ongeval.
 „ Al schiet men pylen uit, gedoopt in bittre gal,
 „ Noch brantmerck door uw vlucht, uit ydele vervaernis,
 „ Uw naem en glori niet, uw zelve tot bezwaernis,
 „ Uw magen tot verwijt, uw vyanden tot vreught:
 „ Maer hef het hoofd om hoogh, en toon dat waere deught,
 „ Als d'eedle pallboom, geen last te draegen weigert,
 „ En tegens 't zwaer gewicht der lasteringen steigert.
 „ Het onverbreeckbaer recht van 't oude Griekenlant,
 „ Ons hantvestboeck, geschat een dier een heiligh pant,
 „ De gulde Vryheit, die vast treurt, en slaet aen 't quijnen,
 „ Ick reis op reis dus lang heb tegens 't ondermijnen
 „ Der boozen voorgestreeën: Ick blijf haer schutsheer noch,
 „ En voorspraeck tegens list, en uitgemaect bedrogh,
 „ Zoo lang een druppel bloets zal uit mijne adren leken;
 „ Zoo lang mijn zuivre tong kan zuivre waerheit sprecken (w):

Als 'er by den Hoogmoed eenige gramschap, jaloezy of verontwaardiging koomt, gelyk het den verwaenden eigen is, voor het voorwerp, dat in het oog loopt, dan ligt 'er in de fiere, verachtende tale iets Verheven. Zoo is dit van BELZEBUB tegen LUCIFER wegens ADAM met verachting:

- „ De poort des Hemels staet voor ADAMS afkomst open.
 „ Een aerdtworm, uit een' klomp van aerde en klay gekroopen,
 „ Braveert uw mogentheit (x).

En

(w) VONDELS Palamedes III. Bedr. IV. Ton. vs. 15-30.

(x) Dezelve in Lucifer II. Bedr. I. Ton. vs. 41-43.

EN LUCIFER tegen GABRIEL:

- „ Het Geestendom, gewijt tot amptenaers van 't hof
- „ Des Hemels, zal voortaan een' aertworm, uit het stof
- „ Gekroopen, en gegroeit, ten dienst staen.
- „ ——— Zullen wy, Stadthouders van Godts maght,
- „ Voor dit geleent gezagh, een wulpsch vermogen, knielen?
- „ Ontelbre lichaemlooze en godtgelycke zielen
- „ Zien buigen voor een grof en zakkende element.
- „ Zoo zal een vreemdeling, een worm, het hooghste woort
- „ Hier boven voeren, en een ingeboren zwichten
- „ Voor vreemde heerschappy (y)?

Kragtig drukt zich de verwonderde, wrokkende APOLLION uit:

- „ 't Vermaeck van 's weerelts hoven,
- „ Een eenigh Eden gaet ons Paradijs te boven.
- „ Had zich APOLLION in zynen last gequeten,
- „ Hy had ons hemelryck in ADAMS Ryck vergeeten.
- „ Bejegt Engelen, hoe schoonze uw oogh behaegden;
- „ Het zijn wanschapeheên by 't morgenlicht der maeghden (z).

Zelfs kan eene groote aendoening over ontvangen weldaden, al slaet zy over tot het Ootmoedige eene Verhevenheid voortbrengen, die treft:

- „ JOANNES loofde GODT, en viel ter aerde neder,
- „ En lagh 'er eene poos op 't aenzicht in het stof,

„ Ver-

(y) VONDEL in Lucifer Bedr. II. Ton. II. vs. 13.--15. & vs. 26.--29. & vs. 50.--52.
 (z) Dezelfde mede aldaer Bedr. I. Ton. I. vs. 41. & 42. & vs. 101. & 102. & vs. 161. & 162.

- „ Verzoncken in zich zelf, verflonden in den lof
 „ Des Allerhooghsten (a).

Hier echter zoude men eene bedenking kunnen maken, of ik my niet tegenspreke, naerdemael ik aen een Hartstogt, die de Ziel nederflaet, eenig Verheven toefchryve tegen myne eige gedagten, die het Verheven in zulke Hartstogten ontkennen; en ook of de bedekking van AGAMEMMONS wezen in de schilderye van TIMANTHES, om diens Konings droefheid te verbeelden (b), om dezelfde redenen, wel Verheven is. Dan ik merke aen, dat de Verheven gedagten hier zoo zeer niet liggen in den Hartstogt zelven, als wel in deszelfs Uitwerking. Wanneer de droefheid zoo groot is, dat zy het Harte overftelpt, fluit zy den mond. Alles, wat zulke menfchen zouden mogen zeggen, zoude zulk eene aendoening niet wekken op het gemoed van den hoorder, als het zwygen, dat tot diep in de Ziel van den aenfchouwer dringt, en dien overtuigt van de grootheid der ongelukken, die edelmoedige Zielen geduldig, fchoon met innig hartzeer, verdragen. Iemant, die van GOD zulke weldaden genoten heeft, dat hy 'er als verbaesd over is, verzinkt ftilzwygend in den lof des Almagtigen om zyne dankbare aendoening te toonen veel fraeier dan of hy duizend woorden gebruikte. In zulk een' Ootmoed ziet men eene woeling van Hartstogten, verwondering over GODS weldaden, en liefde jegens het opperst Wezen. Zulk een Stilzwygen geeft ook wel een doorflaend blyk van een grootmoedig, Verheven Harte, dat zich niet floort aen woorden, maer alleen door daden deszelfs edelheid toont. SARPEDON, zwaer gewond door TLEPOLEMUS, roept zyn vriend HEKTOR, die voorby hem spoedde, tot hulp. Maer dezen fprak de helm-
 fchud-

(a) VONDELS Joannes I. Boek vs. 258-261.

(b) Zie hier boven bladz. 93.

schuddende HECTOR niet aen. Hy haestte zich voorby, begerig de Grieken snel te rugge te dryven en veler Zielen te ontrukken (c). HECTOR volmoed, groote ondernemingen en wraek, tragt SARPEDON niet door woorden te troosten, maer zyn ongeval aan de vyanden, oorzaken zynner wonden, te wreken, en met de daden te toonen, wie hy was. PALAMIDES, voor een verrader en onverlaet uitgescholden, terwyl hy naer de strafplaets ging:

„ Zweegh, en trat voorheen (d).

Wat kan men grooter zeggen van zulk eene personaedje, bewust van zyn onschuld, die hy voor eenen onzydigen rechtbank met kragt van tale zoude kunnen bepleiten, maer die door een' woesten hoop obergeruide en vervoerde menschen, op hem verbitterd, wordt overschreeuwd, dan hem een verheven stilzwygen, de grootheid van zyn gemoed uitdrukkende, toeteschryven. Dit leerde zelf onze HEILAND in de zale van PILATUS, waer Hy de grootheid zynner Ziele, van zonden onbewust, en die het Haer onwaardig reekende de nietsbeduidende en valsche beschuldigingen te beantwoorden, door een diep Stilzwygen toonde (e). In al het pathetieke, tot een' hogen graed gebragt, maekt zulke Stilzwygendheid iets Verheven door de Uitwerking, die het veroorzaekt in het gemoed van den lezer, vooral zoo 'er eene woeling van Hartstogten plaets heeft, en de bedroefde alleen de geheele Ziel niet innemen. LONGINUS stelt mooglyk daerom, dat een famenloop van Hartstogten eene zekere Verhevenheid maken, gelyk in de zulken, die hevig be-

min-

(c) HOMERUS Iliados Libr. E. vs. 679.--691.

(d) VONDEL in zyn Treurspel van dien naem, Bedr. V. Ton. I. vs. 25.

(e) Zoo als men vindt aengeteekend door de Euangelisten MATTHAEUS, Hoofdst. XXVIII. vs. 12.--14. en MARKUS, Hoofdst. XV. vs. 3.--5.

minnen. Hy brengt daer toe een gedeelte van dien beroemden zang der verliefde S A F F O , welke hier op uitkomt :

- „ Gelukkig, die by U, om U alleen mag zuchten ;
- „ Die 't zoet vermaek geniet te hangen van uw mond ;
- „ Wien gy fomtyds een teer een vriendlyk'lonktjen gont.
- „ Der Goden hoogst vermaek haelt dit by die genuchten?
- „ Ik voele een wondre vlam door alle de aders spelen ;
- „ Afweiden heel het lyf, als my uw oog bestraelt ;
- „ En in dien lieven drift, waer in myn Ziel verdwaelt,
- „ Vinde ik geen woorden om myn vreugde meê te deelen.
- „ Daer dryft een zwarte wolk voor myn gezicht ; ik derve
- „ Gehoor, gevoel, en valle in zoete zwymenis.
- „ Heel 't lyf, dat spraekloos, bleek, bang, t'enden adem is,
- „ Bevangt een huivering ; ik snikke, ik beve, ik sterve (f).

Zulke woelingen van verliefde Hartstogten zoude ik liever tot het Teer, dan tot het Verheven, brengen. Dit van S A F F O kooft my kwynende voor, waerom ik de kragt van L O N G I N U S stelling uit het zelve niet klaer genoeg begrype. Zoo iemand in de gedagten van dien oordeelkundigen man valt, zal ik het hem niet kwalyk nemen, maer alleen zeggen, dat 'er vele *Sonnetten* van H O O F T vol van dit Verheven zyn.

Behalven deze naturelyke bronnen van het Verheven zyn 'er nog andéren, die dit Schoon voortbrengen door middel van de Kunst. Het geschiedt door den Spreker zoo aftebeelden, dat men de edelheid zyner Ziele

op

(f) L O N G I N U S de Sublim. Scft. x. §. 1--6.

op het wezen gefchilderd ziet. Men schikt de woorden zoo, dat zy met den moed van den Spreker overeenkomen, en den Hartstogt, in welken hy is, uitdrukken. De Figuren brengen ook veel Verhevenheid in een vers. My dunkt, dat men ABRAHAMS moed en yver uit deze verzen kent :

- „ Dus bidt hy, en begint te blozen in 't gelaat
- „ Van eedel vuur, gelyk de gloeiende granaat.
- „ Een andre trek komt in het edelmoedigh wezen :
- „ Zyn gryze haren staan te bergen opgerezen :
- „ Zyne oogen branden met een levendiger licht.
- „ Elk staat verbaast om zyn verheven aangezicht (g).

De Heer VAN VOOREN tragt GYSBRECHT VAN AEMSTEL tot de overgaef zyner Stad te raden, door hem den noedlottigen toestand zyner zaken, en de onmooglykheid van ontzet voor te stellen, maer de moedige AEMSTEL andwoord hem :

- „ Mijn Heer, ick heb uw'raet voor dees tijt niet van doen (h).

De woorden van een' lettergreep maken hier een barsch en fier andwoord, dat GYSBRECHTS onvertzaegdheid in den uittersten nood toont, wanneer edle zielen nog alles durven opzetten ter behoud hunner eere. Zy toonen ook de verontwaardiging, die deze Held over den raed van zyn vyand gevoelde. Indien het Vers zagter gevloeid hadt, zoude de Verhevenheid, die zelfs in de gedagten ligt, veel verminderd zyn. Een Helden-dichter kiest gemeenlyk de kragtigste woorden om zyne gedagten te doen ryzen. VIRGILIUS zegt *Regnatorem Asiae* voor *Rectorem* (i), en ANTO-

NI-

(g) HOOGVLIET in Abraham V. Boek vs. 11.--16.

(h) VONDEL in Gysbrecht van Aemstel Bedr. V. Ton. III. vs. 54.

(i) Æneid, lib. II. vs. 557.

NIDES *Wesindiaensch* (*k*), en *Oostindiaensch* (*l*), voor *West-Indiesch*, en *Oost-Indiesch*. Zoo deze woorden echter de kracht niet vermeederen, vinde ik 'er geen Verhevenheid in. Het klinken maakt het Verheven niet, en trekt veelyds naer het Gezwollen. De kracht der woorden en hunne goede plaetzing doen alleen de verzen ryzen.

De Figuren, vooral de Overdragten en Gelykenisfen, zetten een vers veel Verhevenheid by, als zy van groote zaken ontleend zyn. Zy verminderen het Verheven, schoon ze goed zyn, en niet tot onnaturelykheid, windrigheid of laegheid vallen, wanneer men dezelve ontleend van geringer zaken. ARIMATHEA willende toonen, waerom JOANNES zoo lang verfholen blyft in de Woestyne, gebruikt deze gelykenis:

- „ Een Cederplant hoeft lang te worstlen tegens vlaegen,
- „ Eer zy met haere kroon de wolcken koom te schraegen,
- „ En taeje wortels in den diepen afgront schiet :
- „ Dan is 't een cederboom, daer beuck noch eicke niet
- „ In eer by haelen magh. de Maen voltreckt haer ronden
- „ Wel twalefmael in 't jaer, aen haer gety gebonden :
- „ De goude Zon rolt eens in 't jaer den ronden kloot
- „ Des hemels om: maer hoe doordringende, hoe groot
- „ Is haere hitte en glans, by flaeuwe maenschijnen (*m*)!

Stel hier tegen eene gelykenis en overdragt van nederiger zaken:

- „ Gelyck een ackerman zich vroegh ten ackerbouwe
- „ Gereet stelt, en den os met lust in 't ploeghjuck spant :

„ Zoo

(*k*) Yftroom I. Boek, vs. 505.

(*l*) 't Zelfde Boek, vs. 870.

(*m*) VONDEL in Joannes. I. Boek, vs. 393.--401.

- „ Zoo zet JOANNES zich bouvaerdigh, om het lant,
- „ Den ongelijken gront der harten, tot genoegen
- „ Van zijnen lantheer, die 't bezaeien zal, te ploegen,
- „ Te breecken met de schaer en 't kouter van Godts woort;
- „ De distel van 't gebreck te smoooren, als 't behoort (n).

Deze verzen hebben eene veel mindere Verhevenheid dan de vorige, die voor deze volgende wyken:

- „ Gelyck de donderkloot al buldrende aen komt rollen,
- „ Geberghte en torens schut, de Steden helpt aen 't hollen,
- „ En duizentduizenden, in eenen oogenblick,
- „ Vertsaeghtheit aenjaeght, en verbijstert, dootsch van schrick:
- „ Zoo schietenze uit den droom (o).
- „ En wie verwondert zich, die op haer jammer ziet?
- „ Des kerckers eeuwigheit, en 't nypende verdriet,
- „ Verdruckten de natuur, die al te noode aen 't wijcken,
- „ Ten leste eens onder 't pack der ranpen most bezwijcken (p).

HOOFD brengt door deze kunst eene groote Verhevenheid in zyne *Sonnetten*. De beweging, die zyne liefste op zyn harte maekte, vergelykt hy met de kragt der Zonne op de waereld in het Derde *Sonnet*:

- „ Wanneer de Vorst des lichts slaat aan de gulde toomen
- „ Zyn' handt, en beurt om hoogh, aanzienlijk, uit der zee,
- „ Zyn' breedtgespraaide pruik van leevendt goudt, waar meê
- „ Hy naar' ankstvalligheidt, en vaak, en kreple droomen,

„ Van

(n) VONDEL in Joannes; III. Boek vs. 16--22.

(o) Dezelve mede aldaer, IV. Boek vs. 367--371.

(p) Dezelve in 't Treurspel, genaemd: Maria Stuart; Bedr. I. Ton. II. vs. 23-26.

- „ Van 's menschen lichaam strijkt, en bergh, en bos, en boomen,
 „ En vollekrijke steên, en velden met het vee
 „ Verdwaalt in duisternis, weêr levert op hunn' steê;
 „ Verheught hy met den dagh het aardrijk en de stroomen.
 „ Maar d' andre starren, als naaryvrigh van die praal,
 „ Begraaft hy in zyn' glans. Zy zwichten all' te maal;
 „ En van d' ontelbre schaar magh 't niemandt by hem houwen.
 „ Aleeveneens, wanneer uw geest den mijnen roert,
 „ Word ik gewaar, dat ghy, in 't haigh aanschijn, voert,
 „ Voor my den dagh, myn' zon, de nacht voor d'andre vrouwen.

Zulke gelykenissen zyn schone *Epizoden*, die Verhevenheid aenbrengen; vooral, als men overdragtig aen levenlooze zaken werkingen als aen levende geest, gelyk HOOFD hier doet; en de Latynsche Dichters zeer dikwerf. Dus: *Pontem indignatus Araxes* (q); *Ferrumque armare veneno* (r); en diergelyken. MARO, inzonderheid, zet zulke figuren hoog:

- „ Ac veluti, lentis Cyclopes fulmina masfis
 „ Cum properant, alii taurinis follibus auras
 „ Accipiunt redduntque, alii stridentia tinguunt
 „ Aera lacu: gemit inpositis incudibus Aetna.
 „ Illi inter sese magna vi brachia tollunt
 „ In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum.
 „ Non aliter, si parva licet componere magnis,
 „ Cecropias innatus apes amor urget habendi (s).

De

(q) VIRGILIUS in *Æneid.* Lib. VIII. vs. 728.
 (r) Dezelve in *Æneid.* Lib. IX. vs. 773.
 (s) *Georg.* Lib. IV. vs. 170-177.

De Dichter gebruikt deze Gelykenis, om den werkzamen aerd der bijen uitte-
druken. Zy is zeer *hyperboliesch*, doch merklyk verzagt door deze waer-
schouwing, *zoo men het klein met het groot moge vergelyken*. Deze voor-
zorg is noodzacklyk in zulke pragtige figuren, die anders door hare
ongemeene stouthed ons bedwelmen, en zich vernietigen, of gezwollen voor-
komen. Ik hebbe onder het behandelen van het Stout Schoon getoond,
hoe de Grootspraek tot dat Schoon en tot het Verheven leidt.

Eene Figuer, die de Grieken *Klimax*, dat is *Opklimming*, noemen, wan-
neer men van het minder tot het meerder kooft, bevordert ook de Verhe-
venheid. HOOFD brengt insgelyks door deze veel zwieren in zyne *Sonnet-
ten*. Dus in het Eerste:

- » Wanneer, door 's wereldts Licht, de blindgeboore jongen
- » Gezicht verkreegh, hy stontd verwondert en bedeeft.
- » Beweging, verwe, stal, van plant, van mensch, van beest,
- » Verbluften zijn gedacht van allen oord besprongen:
- » Voort flooten, toorens door de wolken heen gedrongen,
- » Het tijdtverdrijf van 's menschen onderwindalgeest:
- » Maar ver die zighbre Godt, de schoone zonne meest.
- » Zijn tonge zweegh: 't gemoedt dat riep om duizendt tongen.

Hy begint met de beweging en kleuren, met de gestalte van planten en die-
ren; klimt tot sloten en torens; en eindigt met de Zon.

Eene gedagte ryst, wanneer men het voorleden beschryft als of het te-
genwoordig was, omdat wy minder bewogen worden door het geen verre af
is dan dat naby is. Men leidt den lezer als met de hand tot de zaek, die men
onder zyne oogen brengt. Het verhael van den stryd, dat de Slotvoogd aen
FILOPAIE geeft, ryst hier door merklyk, hoe schoon het op zich zelf is:

- „ De krijghbazuin klinckt op van 'overal.
- „ Zy stooten toe met schrickelijck geschal.
- „ De bodem dreunt, op 't ysfelijck ontmoeten
- „ Van zeisfenradt, en hoeve, en paerdevoeten.
- „ Geschrey, gebriesch, de stofwolck, het gerucht,
- „ 't Geklickklack van het harnas, aen de lucht
- „ Gestegen, mengt zich naer in duizent nooden,
- „ En jammeren van levenden en dooden (†).

Tot het Verheven brenge ik ook het schielyk afwenden eener rede, wanneer de sprekende personaedje iets gebiedt, en zyn gebod zonder verderen omslag van woorden volbragt wordt. NEPTUNUS, de Rivieren in zyn paleis by een geroepen hebbende, gebied hen by OVIDIUS:

- „ Vires effundite vestras.
- „ Sic opus est. aperite domos: ac, mole remotâ,
- „ Fluminibus vestris totas inmittite habenas.

De Stromen zeggen daer niets op; maer kort de Dichter:

- „ Jufferat. hi redeunt, ac fontibus ora relaxant (u).

Het gebod is terstond naer den wil van den gebieder volbragt; wiens gezag daer door groot is.

(†) VONDELS Jephtha; I. Bedr. II. Ton. vs. 97. -- 104.

(*) Metam. Lib. I. vs. 278. -- 281.

V E R D E D I G I N G

VAN DE VOORNAAMSTE

DICHTERLYKE VRYHEDEN.

D O O R

MR. ZACHARIAS HENRIC ALEWIJN.

INHOUD DER HOOFDDEELEN

VAN DIT TWEEDE STUK.

- X. *Van de ellipsis : met eenen uitslap over het gene.*
- XI. *Van den pleonasmus.*
- XII. *Van de synchysis.*
- XIII. *Van de metatbesis en antitbesis.*
- XIV. *Van de prostbesis en apbaeresis.*
- XV. *Van de syncope en epentbesis.*
- XVI. *Van de crasis en diaeresis.*
- XVII. *Van de apocope en paragoge.*
- XVIII. *Van het verzuim der synaloepba.*
- XIX. *Iets over de heterosis temporum, synesis, woordsplitzing, enz. Algemeene aanmerking over het gebruik maken van poëtische vrybeden.*

De negen eerste hoofddeelen zijn te vinden in het IIe deel van de werken dezer Maatschappye, bl. 89. enz.

V E R D E D I G I N G

VAN DE VOORNAAMSTE

DICHTERLYKE VRYHEDEN.

[*Tweede stuk, bevattende de tien overige hoofddeelen.*]

X. HOOFDDEEL.

§. 76. **T**ot hier toe hebben wy gehandeld van het gebruik van het eene woord voor het andere, en van den eenen uitgang voor den anderen. Nu gaan wy over, om te beschouwen, hoe men somtijds een woord overtollig gebruikt, en in eene andere gelegenheid wederom een woord uit de reden uitlaat. Beiden, en overtolligheden, en **UITLATINGEN**, vindt men in alle talen. En dit is niet te bewonderen, wanneer men aanmerkt, dat de meeste menschen geene genoegzame kunde, en zelfs de kundigste niet altijd lust of tijd hebben, om in gemeenzamen ommeegang op strenge taalwet-ten acht te slaan. Wanneer men zijn oogmerk van verstaan te worden bereikt heeft, zo heeft men in zeker opzicht voldaan, en bekreunt men zich weinig, of 'er juist een woord meerder of minder gebruikt zy.

§. 77. De uitlatingen, om van dezen te beginnen, die men by Grieken en Latynen had, zijn vele. Vechnerus in zyne hellenolexia heeft 'er

P

eeni-

cenige aangeteekend : doch de zelve hebben juist niet vele overeenkomst met die genen in onze taal, van welke ik hier denk te spreken.

§. 78. Wy zeggen by voorbeeld in onze dagelijksche gesprekken, of in ons gemeen dialect, *een huis met die 'er in wonen*, in plaatze van, *met hun, die 'er in wonen; waar men gaat, treedt men op distels*, voor, *overal, waar men gaat*, of voor, *waar men gaat, daar treedt men op distels; wie wil, kome vry*, voor, *hy kome vry*; en zo zijn 'er duizend van dien aard. Uit de gesprekken is dezelfde verkorte manier van zeggen overgegaan in de geschriften. En onze poëzy, die niet alleen somtijds met een woordjen te veel is opgescheept, maar die ook door de kortheid kracht van zeggen ontvangt, heeft die wyze van uitlating gretig overgenomen: en dit, zo my voorkomt, met het uiterste recht, schoon ik wel stijfhoofden ontmoet heb, die de vryheid van uitlatingen in het dicht al vry wat zogten te besnoeien. Dan, waarom of onze poëzy daarvan minder gebruik zoude mogen maken, dan men in andere talen gedaan heeft, bekenne ik niet te begrypen.

§. 79. Evenwel moet het gebruik der vryheid in geen misbruik veranderen. Onder het laatste behooren zekerlijk alle die gebrekkige tweeledige voorstellen, waarvan Huydecoper in zyne proeve, bl. 386. volgg., spreekt; als, *wien dit deerde en niet verduwde*, voor, *wien dit deerde, en die dit niet verduwde*. Zo ook, wanneer men het pronomen demonstrativum, het aantoonende steêwoord, uitdrukt, en het relativum, het betreklyke, uitlaat, in stede van het relativum uit te drukken, het demonstrativum uit te laten: want dit baart verwerringe. (*Met dien ze droegen* beteekent natuurlijk, *cum eo, quem portabant*, maar kan nooit beteekenen, *cum illis, qui ea portabant*; dan

moest

moest het *met die ze droegen* zijn.) Immers, dewijl in diergelyke spreekwyzen de omschryving de plaats vervangt van het pronomen demonstrativum, zo kan dit wel achter wege blyven: doch het pronomen relativum te verzwigen is met geëerleie taalkunde bestaanbaar. Laat ons van beide nader zien.

§. 80. Dat onze poëten geene zwarigheid gemaakt hebben, om het pronomen demonstrativum uit te laten, met uitdrukking van het relativum, kan uit deze navolgende voorbeelden blyken. Vondel, poëzy, d. I. bl. 237.

— Laat * overmeeten, tellen,
En weegen, wien dit lust, —

voor *laet hem*. d. II. bl. 79. eveneens,

*Laet * wie hier langs ga niet verdrieten dit te spreken.*

bl. 88.

*In aendacht en bespiegelingen
Van Godt en 't allerhooghste goet,
En * wat wy van den Zoon ontfingen.*

daar *dat*, of *alles*, is uitgelaten. Dus ook M. L., tydwinst, bl. 74.

*De Aartspriester, die, van Godt geheiligd,
In *, wat zyn Israël beveiligt,
Verhooring vindt, zoo ras hy smeekt.*

Poot, ged. d. I. bl. 76.

*Wie niet ontweek * wert strax vermoort en uitgeschudt.*

voor *die wert*, of *hy wert*. En even zo by Hoogvliet, *Abrah. de aartsv.*, bo. VIII. bl. 198.

*Die elk te ryant is, * moet yders gunst ook derven.*

M. L., tydwinst, bl. 29.

*Ik weet, wie Jezus liefst, * zal 't eeuwig leven erven.*

Maar. o! ik weet ook med; wie zyne min versmaadt,

** Verkiest den baaren dood van een onendig sterven.*

bl. 40.

De Heiligende Geest, door zyn gebed verkreegen,

*Leidt *, wie naar Jezus hygt, met een verborgen hand.*

voor *leidt hem*. bl. 223.

*Voor *, die Godt in 't scepzel eeren.*

in stede van *voor hen*. zo ook bl. 229.

Waar ge een enk'le voetstap zet,

Druipt al de aard van zoeten homing,

*Voor *, die op uw gangen let.*

in plaatze van *voor dien, die*.

§ 81. Deze voorbeelden zijn alle goed. En, het gene men by den laatstgenoemden dichter op bl. 22. ontmoet, is dus mede goed. Evenwel de ingewikkeldheid der woorden vereischte wel, dat het uitgelatene pronomen demonstrativum ware uitgedrukt. Zie hier de woorden zelve.

Mag u myn hand een blyden zieldronk brengen, . . .

Jeruzalms gewyden Burger-beker:

Dien,

*Dien, wie er wooning maakt,
Ten blyk, dat Gout hem 't poorterschap verzeker',
Volop, of schaarser smaakt.*

Had hy kunnen schryven, *dien hy, wie er wooning maakt*, enz., het zoude veel duidelyker geweest zijn. Een diergelyk voorbeeld uit G. Brandt, dat wel grammaticae goed, maar om de dubbelzinnigheid te verwerpen is, vindt ge by Huydecoper in zyne proeve, bl. 391. op 't einde.

§. 82. Slechter is het gelegen met de woorden by Vondel, in zyne poëzy, d. I. bl. 216, daar hy van de koningin Christina Maria Alexandra zingt:

*Zy scheidt haer' naem uit Christus, den Behoeder,
Als een Gezalfde; uit * die met hem regeert,
En * zy haer kroon en scepter heeft vereert,
Maria zelf, de zuivre maght en moeder.*

Hier is niet alleen in den tweeden dezer aangehaalde regelen *haar* uitgelaten; maar in den derden regel ontbreekt het pronomen relativum *aan welke*. Deze laatste uilating maakt eene byna volstrekte onverstaanbaarheid. En hieruit kan men opmaken, hoe strydig het zy met ons taaleigen, het betreklyke steêwoord te verzwynen. Drie andere voorbeelden zijn by Huydecoper, bl. 391. en 637. te vinden. Doe 'er noch by uit Vondels poëzy, d. I. bl. 331.

*O Baek, —
Wiens tong met honing is begoten,
En sap van duizent aerdigheên,*

*En * in uw' boezem draeght beflaten
De wetenschappen —.*

voor *En die in uw' boezem* —. Want, niet de tong van Baek, maar Baek zelf, droeg de wetenschappen in den boezem befloten. En op de zelfde wyze, als hier *die* kwalijk uitgelaten is, verzweg Vondel ook wel eens het pronomen demonstrativum *hy*, zonder dat 'er een relativum volgde:

*By graeuwen blijft het niet: maer * dreight —.*

in stede van *maer hy dreight*: zie Huydecoper bl. 107-109. In dezen is *hy* zeker niet na te volgen.

§. 83. -Het sta my vry hier eenen allernoodzakelijksten uitstap te doen. Is het geoorlofd het pronomen demonstrativum uit te laten met uitdrukking van het relativum, maar nimmer het relativum te verzwigen; hoe zal het dan gaan met de spreekwyze, *het gene ik doe is een zwaar werk*? Vele lezers zullen de zwaarigheid myner tegenwerping in het eerst niet vatten. De reden is, omdat zy *het gene* voor een pronomen relativum houden. Maar daarin bedriegen zy zich zeer. En het is juist ten gevalle van zulken, dat ik noodig geoordeeld hebbe deze aanmerking te maken, dewijl verscheiden van onze hedendaagsche dichters, *het gene* voor een pronomen relativum aanziende, en in plaatze van *het welke* gebruikende, hunne poëzy daardoor zeer ontfeeren. Dus schrijft by voorbeeld de anderszins nette van Winter in de jaargetyden, bl. 70., daar hy den polypus aanspreekt:

*Is 't waar, dat door geweer, 't geen anders 't leven kort,
Uw leven werkzaam in verscheiden wezens word?
ó Ja; zo kan natuur door wondren ons bekooren.*

Uw

*Uw ligchaam word geheel in ieder stuk herboren,
In ieder stuk, het geen uw leden word ontroofd.*

Ten Kate schijnt mede in dit wanbegrip geweeft te zijn, wanneer hy, d. I. bl. 489., *een kind het gene*, als wel gezegd, ons voorschreef: vergelijk zyne eerste aanm. op bl. 491., en de negen eerste regels op bl. 492.; hoewel daarmede niet al te wel overeenstemt zijn *het gene dat*, bl. 496., als mede zyne vertaling van *de gene* door *ille*, en dus van *het gene*, daar hy geene vertaling byvoegt, door *illud*, bl. 503. Trouwens, hoe hy in dezen gewankeld hebbe, kan duidelijk blyken uit vergelyking van bl. 256. met 245.

§. 84. Doch, wat Ten Kate of anderen 'er ook van gedacht mogen hebben, *het gene* kan nooit een betreklijk steêwoord zijn, op die wyze, als *het welke* betreklijk op het voorafgaande gebruikt wordt. Wilt gy de reden weten: let maar op de beteekenis in het manlyke en vrouwlyke, *de gene*. *De gene, die daar spreekt; Is, qui (ea, quae) loquitur.* Derhalve dan ook in het onzydige, *het gene, dat ik doe; id, quod facio.* Let ook op de rangschikking in het manl. en vrouwlyke. *De gene, die my eert, niet, die, de gene my eert.* En in het meervoud; *de genen, die myne vrienden zijn, niet, die, de genen myne vrienden zijn.* Dus dan ook in het onzydige eenvoud, *het gene dat ik wil, en niet dat, het gene ik wil; niet het geweer, het gene het leven kort,* zoo als wy by van Winter lezen, en diergelyken. Ook geloove ik niet, dat men immer by de ouden *het gene*, of *tgone* in de beteekenis van *quod*, en dus als een relativum vinden zal, maar meermaals allersterkst in de beteekenis van *illud*, en dus als een demonstrativum. Melis Stoke (uitg. v. Huydecoper) bo. IV. vs. 1414.

*Als de Grave hoerde tgone,
Sprac hi, Ic hebbe te langhe gheslapen.*

vs. 1438.

vs. 1438.

*Sijn neve Ian, sgraven sone
Van Henegouwen, vernam tgone,
Eñ hiet sine perden sadelen alle.*

bo. VIII. vs. 545.

*Hi was cranc. om tgone
Omboet hi Willem, sinen sone,
Tote hem te comen al te hant.*

Om tgone is duidelijk propter id, om dat, of daarom.

§. 85. De vrage blijft derhalve, of het wel gezegd zy, *het gene ik doe is een zwaar werk*. Want hier wordt, tegen het gene, dat wy boven beweerd hebben, het demonstrativum uitgedrukt, het relativum *dat* uitgelaten. Zeker, indien men geene uitzonderingen dulden wil, dan deugt die spreekwyze niet, en dient men, of, met uitlating van het demonstrativum, te zeggen, *dat ik doe, is een zwaar werk*, of voluit, *het gene, dat ik doe, is een zwaar werk*. Niet te min verbeelde ik my, dat het gebruik van *het gene*, in de beteekenis van *het gene dat, id quod*, reeds zo gevestigd is, dat men het uitlaten van het betreklyke steêwoord *dat* achter *het gene* wel aanemen mag, als eene uitzondering op alles, wat wy boven beweerd hebben, en dus berusten in de aanmerking van den heer Huydecoper, in de byvoegfels op zyne proeve, bl. 620.

§. 86. Maar, denkt mischien iemand, zegt men niet, *het gene ik daar doe, dat is eerst een zwaar werk*? Is *het gene* hier niet duidelijk een relativum?

vum? En is de eigenlyke woordęnrang niet, *dat, het gene ik daar doe?* Doch deze tegenwerping vervalť, zo dra men aanmerkt, dat in het laatste lid van dat gezegde *dat* overtollig is, gelijk meermaals, waarvan beneden nader; en dat dus in het eerste lid *het gene* niet anders is dan *het gene dat, id quod*. Even weinig zoude men met grond eenig tegenbewijs kunnen halen uit zulke gezegdens, als 'er b. v. een by M. L. bl. 55. te vinden is:

— O zaa'ge Bybelbladen,
Die my, 't geen duizend feilt, dat groot geheim ontvouwt!

Men ziet klaar, dat die woorden, *'t geen duizend feilt*, als in eene tuschenreden staan, en dat de dichter, had hy in mateloozen stijl geschreven, even goed had kunnen zetten: *O zalige bybelbladen, die my, iets dat duizend feilt, of, eene zaak, die duizend feilt, dat groote geheim ontvouwt!* En dus is hier wederom *'t geen* niet anders dan *het gene dat, id quod*.

§. 87. Laat ons nu noch de overige uitlatingen beschouwen. Over deze valt niet veel te zeggen: dan alleen, dat het uitlaten van het adverbium *daar* gemeen en onberispelijk, het verzwigen der overige woordjens, *om, te, enz.*, minder gemeen en veelal minder goed is. Zie hier cenige weinige voorbeelden. *Daar* uitgelaten. Hoogvliet, Abrah. de aartsv., bo. V. bl. 118.

*Alwaar hy invalt met zyn bende, * maait de doot*
Een' oogst van lyken voor des aardryks zwarten schoot.

M. L. bl. 229. boven reeds aangehaald:

Waar ge een enk'le voetstap zet,
** Druipt al de aard van zoeten honing.*

Q

§. 88.

§. 83. Om. Vondel in de brieven der h. maegden martelaresfen, bl. 5

*Dat was Sint Peters geest, gestuurt * myn aër te stelpen.*

Te. Vondel, poëzy, d. I. bl. 727.

*O hoe krachtigh is de liefde,
Die Leander, niet om * temmen,
Naer zijn Hero toe doet zwemmen.*

De zelfde in Josef in 't hof, 3. bedrijf, op het einde,

*De tijdt zal leeren 't geen nu duister valt om * raemen.*

§. 89. Of, in het Latijn quin. Vondel in Salmoneus, bl. 10.

*Geen hoveling zoo klein, * hy vlamt op hooger staeten.*

Leeuwendalers, bl. 31.

*Want geen kraskeel zoo klein, * men haelt 'er voordeel uit.*

'Er. Vondel, poëzy, d. II. bl. 238.

*De stroomen gapen wijd, om * overheen te stappen.*

Poot, d. I. bl. 64.

*'t Gevest der zwaerden, slechts alleen om * mè te pronken,
Woeg zwaer van goud. —*

Dat, in het Grieksch in. Vondel, poëzy, d. II. bl. 206.

*Ik wenschte * mijn kopy niet scheelde van het leven.*

§. 90. By deze voorgestelde uitlatingen voege men 'er eindelijk noch
eene,

eene, die in dicht niet van bevalligheid ontbloomt is, te weten, wanneer men by voorbeeld, in plaatze van in-vocativo *o waardste myner vrienden*, verkiest te schryven, *o de waardste myner vrienden*; het welke niet anders is, dan eene onvolkomene spreekwyze, dus aan te vullen, *o gy, die zyt de waardste myner vrienden*. Men zie Huyd. proeve, bl. 513. en vergelyke daar mede Heusing. ad Vechneri Hellenolox. l. I. parte II. c. 13. no. 4, p. 240. Voor het overige zoude ik noch van eene menigte andere ellipses kunnen handelen: doch de zelve zouden meestal geheel geene betrekking op het poëtische hebben. Alleen kan ik niet voorby by deze gelegenheid aan te merken, dat de Heer Huydecoper, in het I. deel dezer werken, bl. 39., zich vergist heeft, wanneer hy in de woorden *wtghenomen den sabbet* eenen ablativus absolutus meende te vinden. *Wtghenomen den sabbet* is daar zo veel als *uitgenomen op den sabbat*: even gelijk *den derden dezer maand was ik te Utrecht voor op den derden*.

XI. HOOFDDEEL.

§. 91. **W**eten de dichters gebruik te maken van uitlatingen, even zo bedienen zy zich van OVERTOLLIGHEDEN. En deze bepalen zich voornamelijk tot drie soorten, als namelijk wanneer men overtollig gebruik maakt, of van het pronomèn *die*, *dat*, of van zekere werkwoorden, als *gaan*, *komen*, en diergelyke, of van eenig adverbium, conjunctio, of ander klein woordjen. Laat ons soort voor soort beschouwen.

§. 92. Eerst derhalve van *die*, *dat*. Vondel maakte geene zwaarigheid ter wereld, om deze overtolligheid dikwils te bezigen: nu zoude men het

stopwoorden noemen. Doch, al eens toegestaan zijnde, dat het enkel stopwoorden zijn; wy zullen straks zien, dat Grieken en Latynen ook hunne stopwoorden hadden, vooral de eersten, die in hunne verzen vele woordjens invoegden, welke in het geheel geene of weinig beduidende beteekenis hadden. Dan, dat ons *die* en *dat* niet altijd voor stopwoordjens te houden zijn, maar in tegendeel dikwils kracht en leven aan het gezegde byzetten, zal in het vervolg blyken.

§. 93. Wegens het overtollige *die* en *dat*, zal het genoeg zijn uit eene menigte van voorbeelden, door my opgeteekend, alleen de volgende, zo als zy voor de hand komen, aan te halen. Vondel, poëzy, d. I. bl. 32.

— *Men wroet, men slaeft;*
De bijl die kerft, de schup die graeft.

bl. 340.

Uw water dat ontvonkt mijn vier.

bl. 347.

Haer pruik, vermast van gout en steenen,
Die blonk door 't zwarte lamper heenen.

bl. 349.

Gewenschte wint die vaere in 't zeik.

bl. 352.

Het Beursgeluk dat komt en gaet.

bl. 324.

Zijn hoop die droomt na 's levens licht geen heil
Als 't eeuwigh rusten.

d. II. bl. 101.

Gods die wil uw leven spaeren.

bl. 238.

bl. 238. tweemaal:

De rijken tegens een, gedeelt door vijantschappen,

Die staen in 't harrenas, en trekken hun geweer:

De bittere kou verkleumt: de hitte braet de leden:

De lucht die hangt vol damps, of moort met felle pest.

Even zo in het treurspel Maeghden, bl. (by natelling) 21.

— mijn ooren

Die zouden ongebelght niet hooren zulk een smaed.

Gijsbreght van Aemstel, bl. 37.

Mijn hair dat rees te bergh, —.

de Amsterd. Hecuba, bl. 15.

't Gemoed dat beeft me —.

§. 94. By alle deze voorbeelden zouden 'er gemaklijk noch honderd by te voegen zijn. Doch, waartoe die moeite? Het blijkt uit de opgegevene toch klaar genoeg, dat Vondel geene zwaarigheid gemaakt heeft, zich van dat overtollige te bedienen. Verkeerd valt men dan zo laag op het overtollige *die*, in de Maend. bydragen, d. II. bl. 355. Evenwel moest men my zo niet begrypen, als of ik het voor een sieraad aanzag: geenszins. Vondel, wanneer hy de moeite wilde nemen, om zyne stukken te beschaven, keurde het zelf af. Men kan 'er een blijkbaar bewijs van vinden in zynen Palamedes. In den druk van 1625, by Jacob Aertsz Calom, leest men in het begin van den bekenden rei van Eubeërs,

De voerman van den grooten beyr,

*Op dat hy zijne beurt verwisfel,
Die vlucht met omgekeerde disfel.*

maar in den druk van 1652., by Abraham de Wees, luidt de laatste regel aldus,

Vlucht heen met omgekeerden disfel.

Een voortgelijk voorbeeld van beschaving wegens het bywoord *daar* zullen wy beneden hebben.

§. 95. Dus verre beschouwden wy *die* en *dat*, slechts als stopwoordjens. Nu moete ik noch met voorbeelden bewyzen, dat *die* en *dat* somtijds merkelyk kracht en leven aan de gezegdens byzetten. Vondel, poëzy, d. I. bl. 299., in het vorige reeds tweemaal aangehaald :

*Als Room Fabricius, en Katoos deught wil roemen,
Zegh: Hooft dat was de man, waer door mijn glori wies.*

bl. 447.

*O grijze Amfion! eer van Bethlehem,
Uw welgestelde harp, en helle stem,
Die bouwen 't onvermaert Hieruzalem
Tot aen de wolken.*

bl. 448.

*Godts pijlen, een onlijdelikke smart,
Die zitten diep in zijn doorschoten hart.*

d. II. bl. 395.

*De Kerke, die gy bünken ziet
Van toets en marmarsteen en gout,*

Dat

Dat is de rechte Kerke niet.

O neen —.

in Joseph in Dothan, bl. 9. als men ze natelt;

— De droomen van een kint

*Bestellen die nu stof, om dus, als woeste dieren,
Als wolven op een lam, te huilen en te tiaren?*

§. 96. Omtrend de overtollige werkwoorden, gelijk in het geheel over alle overtolligheden, is de uitspraak van Nylöe, in zyne aanl. tot de ND. taal, bl. 5. 6., vry ruiterlijk. *Gelyk de bastertwoorden, zegt hy, te schuven en te verwerpen zyn, zo heeft men ook alle overtollige woorden te myden, die ter zake niet dienen, den styl maar lam maken, en veel van zynen sieraat beneemen.* — *Komen doen, en komen spreken; hy quam dit te doen; hy komt dit bewyzen; ik quam te schryven; deugt niet: — En Petrus naar buiten gaande, quam te wenen, voor weende: het eerste luidt byna of Petrus uit de zale van Kajafas gaande te Wenen in Oostenryk was aangekomen.* Wat warreling van gedachten! Juister is het oordeel van den grooten Ten Kate, wanneer hy, d. I. redew. XIV. §. 4. bl. 513., *hy quam te slaen* aanmerkt als een verhaalverleden, dat niet onaardiglijk gebruikt wordt in zulk een geval, waarin wy spreken van iets, dat hachelijk was ten opzichte eener volgende en daaraan geketende gebeurtenis; beschouwende wyders §. 17. bl. 524. ons *indien hy mogt komen te gaen* als eene spreekwyze, welker dubbele hachlijkheid zich in het Latijn en in vele andere talen zo aardig niet laat uitdrukken.

§. 97. Intusfchen is het met het werkwoord *komen* en soortgelyke zo gelegen, dat de beste onder onze schryvers de zelve gebezigd hebben, niet alleen in
de

de gevallen, door Ten Kate omschreven, maar ook geheel overtollig. De redenaars hebben zich in dezen mischien meerdere vryheid aangematigd dan hun toekwam. Maar, den dichteren die vryheid te ontnemen, gelijk velen doen willen, (z. de voorr. voor Magna molimur parvi, proeve van mengelpoëzy) is mijns oordeels al te streng gehandeld; zy moeten slechts zorg dragen van binnen behoorlyke palen te blyven. En, vindt men niet by Grieken en Latynen foortgelyke spreekwyzen? Ηράσις λεγειν voor ελεγε. *Coe-pit canere* voor *cecinit*. Zie onder anderen Heusing. ad Vechneri Hellenolex. l. II. c. IX. p. 537. 538.

§. 98. De werkwoorden, welke by onze dichters overtollig gebruikt worden, zijn voornamelyk deze vier: *komen*, *gaan*, *willen*, en *doen*. Laat ons elk afzonderlyk beschouwen. *Komen*. Vondel, poëzy, d. I. bl. 66.

*En het zeeschuim komt gedropen
Uit zijn' muil, in bloet verzopen.*

bl. 116.

*Nochtans ik ken uw' aerdt zoo heusch, zoo hoefsch, zoo edel,
Dat ghy noch luistren komt naer een geringer vedel.*

bl. 312.

*En de schrik my toe quam stoppen
Wat my dient tot ademtoght.*

d. II. bl. 416.

*Tot dat de springvloed der opdonderende volken
Uw hoogheit pletten quam, en uw gewels vertrat.*

en zo op ontallyke andere plaatzen. Doe 'er noch by uit zijn treurspel Noah,
bl. 40.

Een

*Een achtgetal in d'ark zal 't zaet en eene stut
Des menschdoms strekken, als het uit den vloet herboren,
Herstelle al 't leven, dat in 't water quam te smooren.*

en in Samson, bl. 21.

— *of hy snel*

*Ons quaem t' ontvallen door gequel
En druck, die hem omringen.*

doch dit voorbeeld behoort eigenlijk tot dat hachelyke, waarvan Ten Kate spreekt. Schim, bybel- en zede- dichten, bl. 75.

*Keert hy 's avonts, moe gereken,
Naer zyn huis, hy vint zyn vrou,
Die hem met veel vriendlykheden,
Liefde, en ongeveinsde trou,
Welkom kust, en komt omarmen.*

Moonen, poëzy, bl. 63.

— *Met honighraet en visfen,
Die 't Gennezarsche strant hem vrolyk op quam disfen.*

§. 99. *Gaan.* Vondel, poëzy, d. I. bl. 321.

*De Venuzijnsche vogel, blank van pluim,
Gaet bruizen, als een schip voor wint door 't schuim.*

d. II. bl. 110.

*Ghy schift bet wijze van het dwaes,
Wanneerge met den wijzen Haes
Door gras en bloemen heen gaet treden.*

R

bl. 581.

bl. 58r.

*Schrijvers, die voor niemant wijken,
Niemant vreezen, en gaen strijken
Met de kroone van de Pen.*

Brieven der h. maeghden martelaressen, bl. 6r.

*Provence draeght een bergh, drieduizent treden hoogh.
— ten Noorden gaet hy bureu
Met d' Avinjonsche graft. —*

§. 100. *Willen.* Vondel, poëzy, d. I. bl. 32r.

*Wie Flakkus hier wil steeken naer de kroon,
Die tart, als Pan, Apolloos hoogen toon.*

en duidelyker bl. 299.

Als Room Fabricius, en Katoos deught wil roemen.

d. II. bl. 202.

Wat lietge uw zoonen na, toen 's levens licht wou neigen?

bl. 34r.

*Het zy de ridder springt, of keert, of langzaam draeft,
Of wegspost met een vlucht, of in den ringh wil rijden.*

in Palamedes, bl. 55.

*Daer spoeit een speeljacht over 't meer:
Hier roockt een dorrep: ginder veer
Wil in 't verschiet een slot verflaewen,
En. hooger op 't geberghte blaewen.*

Schim,

Schim, in de verzen, die onmiddellijk volgen op die, welke wy zo even §. 98. aanhaalden:

— *hy vint zijn vrouw,*
Die hem —
 — *kust en komt omarmen,*
En in 't hoekje van den haert
Wil verkwikken en verwarmen.

§. 101. *Doen.* Dit woord wordt somtijds overtollig gebezigd van onze jonger poëten op eene wyze, die doorgaans zeer aanstootelijk is. Drie voorbeelden, die zeker niet fraai zijn, heeft Huydec. in zyne proeve, bl. 472. opgeteekend. Twee andere kan men vinden in de Maend. bydragen, d. II. bl. 403. Doe 'er noch deze volgende by. Voet, sticht. ged., d. I. bl. 223.

Myn wieg stond in dit vaderland,
Daar zoo veel zegens vloejen;
Waarom niet daar het zonlicht brand,
En doet de Mooren schroeien?

Laus Deo, salus populo, psalm XLVI. 5.

God stuit, alöm, het oorelogen:
Zyn wil verbreekt de taaije boogen;
Doet spies en speer aan stukken slaan;
De wagenen door 't vuur vergaan.

doch dit zoude noch te verdedigen zijn, met te zeggen, dat God spies en speer door menschen aan stukken doet slaan, en niet zelf aan stukken slaat: maar dan moest 'er ook niet *verbreekt* maar *doet verbreken* voorafgaan; en

het volgende *vergaan* diende dan wel *vernien* of een diergelijk *activum* te zijn. Zie mede in die zelfde beryming psalm CV. 11. Beter laat zich verdedigen het gene men leest in de Proeve van slichtelijke mengelpoëzij van de heeren Van Alphen en Van de Kastele , bl. 22.

Gij, Jesus! die dat vonkjen voedt!
Kunt alles aan doen steeken.

te weten, door uwen Geest. Om echter de waarheid te zeggen, die omschrijving door *doen* smaakt my geheel niet. En ik kan niet begrypen, dat onze eeuw, die zo veel heeft tegen ons *komen te vallen* en foortgelyke spreekwyzen, zo veel gebruik maakt van dat *doen*, dat nergens toe dient, dan om den zin onverstaaubar te maken.

§. 102. By deze vier omschryvingen, door *komen*, *gaan*, *willen*, en *doen*, zoude ik noch eene vijfde kunnen voegen, door *mogen*. Doch daarvan heb ik maar een eenig voorbeeld opgemerkt, te weten in Boddaerts sticht. ged. d. I. bl. 528.

Hy volharde in u te zegenen,
En maak, dat noit drukkend kruis
U mag op uw pad bejegenen.

mag bejegenen voor *bejegene*. Let wel, dat *mogen* zekerlijk meermaals als 't ware overtollig gebezigd wordt, wanneer de zin iets hachlijks vordert; *ik wensch, dat u nimmer eenig onheil moge overkomen*, dit is gemeen: maar in die zamenvoeging, als by Boddaert, achter *maken* of een foortgelijk werkwoord, heb ik het nooit meer opgemerkt.

§. 103. Voeg 'er eindelijk noch eene zesde by, door *kunnen*. Vondel, poëzy, d. I. bl. 216.

— een grooter van vermogen,
 Dan hy, wiens zwaert het Oosten dwingen kon,
 Dan Fabius, die Hannibal verwon.

dwingen kon voor *dwong*, gelijk hy vervolgens *verwon* schrijft.

§. 104. Nu moeten wy noch zien, hoe de dichters wel eens een adverbium, conjunctio, of eenig ander klein woordeken, overtollig gebruiken. Men noemt die veelal stopwoorden, en zy zijn het. Maar waarom zullen wy, wanneer het vers anders niet gemakkelijk genoeg uit de pen wil, zo wel niet een stopwoordjen gebruiken, als de Grieken hun *γα*, *αε*, *ηε*, *ου*, en foortgelyken, die men telkens by hen ontmoet, schoon het in den zamenhang, waarin zy voorkomen, meestal klanken zonder beteekenis zijn; om niet te spreken van hunne conjunctiones *και*, *τε*, *μη*, *γαρ*, *δε*, die wel eens tot walgens toe herhaald worden.

§. 105. By ons heb ik deze volgende woorden, overtollig gebezigd, aangetroffen. Daar. Vondel, poëzy, d. I. bl. 35.

*Te Brusfel, onder 't Bofchbelegh,
 Daer twistme om d'appel van 't gezegh.*

Hoe gemakkelijk had hy kunnen schryven,

*Men twist om d'appel van 't gezegh
 Te Brusfel onder 't Bofchbelegh.*

d. II. bl. 297.

*Aen d'Aemstel, en aan 't T, daar doet zich heerlijk oopen
 Zy, enz.*

doch het welke hy naderhand veranderd heeft, (zie daar de volg. bl.) waarvan wy beneden, wanneer wy van de apocope moeten handelen, noch een woord denken te zeggen.

§. 106. Zo. Vond. poëzy, d. I. bl. 374.

*Zy mint den Vrydom, als haer ziel,
En na dien dierbeyochten fchat
Zoo kroontze 't merkvelt van de ftadt,
Den Vifchershdam, met een gebouw
Waer voor d'Athener ftrijken zou.*

d. II. bl. 85.

*Dat was haer eerfte en lefte leer,
En voort verwelkt zoo zeeghze neêr.*

in Salmoneus, bl. 27.

*Hy vlamt op uw geweer, de Godtheit van uw kroon.
Dat winnende, zoo voert hy uw gezagh ten toon.*

Maeghdebrieven, bl. 57.

*Na'et lange fammelen zoo valt de hofkornel
Met zijn gewapenden in d'uitgestreke cel.*

Dan, men moest dit geenszins verwerren met het gepaste gebruik van *zo*, om de reden te doen zamenhangen, gelijk in dit van Vondel, poëzy, d. I. bl. 347.

*O Diedriks zoon, zoo gy me redt,
Zoo is 'er hoop. —*

alwaar het tweede *zoo*, hoe zeer het 'er wel kon uitgebleven zijn, echter geenszins overtollig is.

§. 107.

§. 107. Het ontkenkende *en*, dat in vroeger tijd nooit overgeslagen werd, maer nu byna geheel buiten gebruik is, liet Vondel mede doorgaans uit. Evenwel, wanneer het hem te pas kwam, om het vers aan te vullen, liet hy niet na, zich 'er van te bedienen. Dus meermaals ten minsten in Gijsbreght van Aemstel, als bl. 13.

*Om niet al levendigh en versch te zijn verstonde
Van hem, die op zijn jaght geen aes en had gevonden.*

bl. 22.

Een woedende gemeente en staet in recht noch reden.

bl. 26.

Geen eeuw en zal uw eer vergeten.

§. 108. Dat wordt dikwils op eene wonderlyke wyze overtollig gebruikt; wanneer dat, wie dat, enz. Vondel in de Amst. Hecuba, bl. 23.

*Wanneer 't gezicht al is gebroken,
En d'eegemael 't oogh heeft geloocken,
En dat de jongste en laeste dagh
Der zonnen glans heeft afgeschoten.*

M. L. Tydwinst, bl. 39.

En denk wie dat hy is! ———

Dit *dat*, zelf overtollig, is zekerlijk een overblijffel van eene groote uitlating, en het zelfde met het Grieksche *ἐν*, ten minsten in *wanneer dat*. *Wanneer dat hy komt* is zekerlijk niet anders, dan *wanneer het gebeurt, dat hy komt*. Doch, wat ik van *wie dat* maken moete, bekenne ik niet te kunnen ramen. Mogelijk is het overtollige steêwoord *dat*, even gelijk wy zagen in de spreekwyze, *Hoofst dat was de man*.

§. 109.

§. 109. Men voege by alle dezen noch, *toe, heen*, en wat 'er meer van dien aard is. Vondel, poëzy, d. I. bl. 200.

— daerze alreé

*In het parlemoër komt vaeren
Naer het Cyperfch eilant heen.*

bl. 438.

*Toen de trouwelooze Herder
Zijne huiswaerdin Heleen
Met de vloot van Ide heen
Over zee fleipte, —*

d. II. bl. 335.

*De Heldenzwaen, van dwalen moe,
Begeeft zich naer den Tijber toe.*

Moonen, poëzy, bl. 76.

— vryaeden en minnen

Dreef u van Kamperveen naer 't weeligh Rynsburg toe.

XII. HOOFDDEEL.

§. 110. **D**e dichters hebben ook eene byzondere vryheid in het fchikken hunner woorden, die wel eens op eenige verwerring uitloopt. Ik verbeelde my, dat de POËTISCHE WOORDENSCHIKKING, of hyperbaton, en het gene dat de letterkundigen SYNCHYSIS noemen, onderscheiden moeten worden. Evenwel het laatste woord fchijnt ook wel in ruimer beteekenis voor allerlei fchikking van woorden, die van den gemeenen trant afwijkt, genomen te worden. Hoe het ook zy, zeker is het, dat en Grieken en Latynen de woorden op eene gantsch andere wyze in poëzy fchikten, dan in onacht,
en

en noch daarenboven wel eens de woorden meer dan naar gewoonte door malkander zetteden.

§. III. Waarom zouden onze dichters, overeenkomstig onze tale, niet het zelfde mogen doen? Ik beken, hoe natuurlyker de orde der woorden is, hoe aangener en hoe verstaanbaarder: en men is wel eens te ver afgeweken. Doch de vryheid als vryheid ons te betwisten, zoude te gestreng zijn. Huydecoper zelfs durft opzigtelyk deze vryheid niet zeggen *Dit deugt niet*, maar verkiest de gematigde uitspraak van *Dit kon beter*. Voorbeelden zijn 'er by onze dichters ook in menigte. Ik behoeve ze niet op te geven. Men zie Huydecopers proeve in, bl. 82—84. en bl. 118: ook A. K. in de Maend. bydr. d. I. bl. 353. 354. Doe 'er evenwel noch by Moonens poëzy, bl. 725.

*Al d'aerde, en wat haer kring alom
Besluit, is 's Heeren eigendom,
En die daer wonen, mensch en dieren.*

Vondel, poëzy, d. I. bl. 302.

*De hemel-had in u dat heiligh pant besloten,
Dat naer zijn Moeders zweemt en Vaders majesteit.*

By de voorbeelden in Huyd. proeve op bl. 118. voege men M. L. tyd-winst, bl. 118.

*U, die het rekent te gering,
In diepen ootmoed uwen schouder
Te vlyen onder 's Heeren juk.*

bl. 152.

Hy, die voor zondaars gaf zyn leven,

S

Wordt

Wordt van geen Bruid vergeefs gebéén.

en noch een diergelijk is 'er op bl. 117.

§. 112. In de opgegevene voorbeelden komt het werkwoord te veel naar voren. Maar men heeft ook eene andere woordschikking, waarin het werkwoord te veel naar achteren komt, en die in myne ooren echter zeer zacht, ja genoegzaam even goed als de natuurlyke is. Adr. Verwer, in zyne *idea linguae belgicae*, cap. 18. p. 67. maakt 'er gewag van, en noemt de zelve *fynchysis*. Tot een voorbeeld geeft hy deze woorden op: *De sonnepaerden 't ligt Ter kimme opvoeren*. Men vindt deze schikking by Vondel duizend malen: als in zijn' *Palamedes*, bl. 25.

Het zweet brack uit van angst: zijn hairen schichtigh rezen.

bl. 30.

Zijn aengewende vlijt tot Ifigeens verschooning

Te lichter hem in gunst kan brengen by den koning.

Hippolytus, bl. 22

Geen leyen vryer is, ———.

en meermaals op de bl. daaraan volgende. Jofeph in Dothan, bedr. 2., begin,

Ter goeder ure wy, om 't vee volop te geven

Van gras en klaver, dat van Sichem herwaert dreyen.

Jofef in 't hof, bedr. 1.

Geen kostelijcke spijs mijn' graegen honger boette,

en

Geen Meroëfche wijn mijn dorstigh hart ververschte.

poëzy

poëzy, d. I. bl. 247.

De Wisselheer vooraen den koopman toegang gunt.

bl. 312.

T en Aemstel met haer stemde.

Ik verslegen driemael hemde.

en,

Want ick nau 't gevaer kon kroppen;

En de schrik my toe quam stoppen

Wat my dient tot ademtoght.

d. II. bl. 232.

En die tracht om recht te gaen,

Dikwils mist de rechte baen.

En ik diende Vondel wel grootendeels uit te schryven, indien ik al de voorbeelden, by hem te vinden, verzamelen wilde. Jonger poëten hebben dit veelal vermijid, en denkelyk als eene verregaande vryheid aangemerkt. Doch, waarom, kan ik my niet begrypen.

X I I I. H O O F D D E E L.

§ 113. **N**u moeten wy ook den poëtischen metaplasmus beschouwen. Verwer en anderen noemen dien in het Nederduitsch rijmverlof. Zoude men den zelve niet natuurlyk kunnen noemen der dichteren vryheid in het spelen? Trouwens, de naam zal niet geven of nemen. Wat de zaak zelve belangt, een dichter kan die vryheid, van nu eens eene letter te verplaatzen of te verwisfelen, en dan wederom 'er eene by te voegen of weg te nemen, niet wel ontberen. De stofte eischt dikwils dat woord en geen ander, en

ondertusfchen de voetmaat laat niet toe dat woord zo te gebruiken als het is, maar eischt of meerdere of mindere of andere letters. Wat schiet 'er dan over, dan gebruik te maken van deze poëtische spelling? Het lust ons eerst te handelen van de METATHESIS of omzetting, en van de ANTITHE- SIS of verwisfeling, en daarna van de overige wyzen, waardoor eene letter by- of afgedaan wordt.

§. 114. Van de poëtische metathesis hebben wy om zo te spreken niets te zeggen, dewijl, ten minsten my, in onze taal maar een woord bekend is, waarin die vryheid plaats heeft, dat is het woord *woestyne*, door omzetting der drie laatste letteren *woesteny*. Dit is bekend, heeft geen bewijs noodig, en wordt van niemand, dat ik wete, afgekeurd; schoon ik gemerkt heb, dat zelfs sommigen, het liever vergehykende met *razerny* en *artzeny*, 'er geheel geene metathesis in erkennen.

§. 115 De antithesis klinkt in kiesche ooren somtijds wat vreemder; en ik heb 'er wel gezien, die den neus optrokken, wanneer zy zulk eene vryheid in een gedicht ontmoeteden. Maar waarom of wy hier ons zelve de handen zouden binden, en niet de zelfde vryheid gebruiken, die onze beste voorgangers zich aangematigd hebben, wete ik niet: vooral, daar de verruiling van letteren in onze taal zeer gemeenzaam is, ook buiten het poëtische, als blyken kan b. v. uit *beeltenis* van *beeld*, *wentelen* van *wenden*, *oorspronklik* van *oorsprong*, *stameren* en *stamelen*, *temmen* van *tam*, *verlengen* van *lang*, *broeien* voor *broeden*, *vergulden* van *goud*, *gracht* van *graven*, enz.

§. 116. De letterwisfeling geschiedt by ons op die wyze, dat, of een medeklinker in eenen anderen medeklinker, of wel een klinker in eenen an-
de-

deren klinker, of eindelijk een medeklinker in eenen klinker, verwandele, de tweeklanken in deze stoffe mede onder den naam van klinkers begrepen. Laat ons van elk byzonder zien.

§ 117. De ruiling van den eenen medeklinker of consonant met den anderen is in onze taal zeer gemeen. Van ouds werd by voorbeeld de N veelal gebruikt in woorden, daar wy nu de L verkiezen. Zie een voorbeeld of drie in de Nieuwe bydragen, d. II. bl. 28. Doe 'er by *vermeten* nu *vermetel*, *metfenaer* nu *metfelaar*, *knuyven* nu *kluiven*: zie Kiliaan. De zelfde schryver zegt: *Galerije*. — *dicitur gaelerije, q. d. gaenerije. n. in l. mutato*. En by Plantijn vindt men *gaelderije* en *galerije*. By geen' van beiden vindt men *ganerije* of *gaenderij*, als een gebruikelijk woord. Zo dat het waarlijk vreemd is, dat hedendaagsche schryvers van zich verkrygen kunnen, om, onder voorwendfel van de afleiding, liever *ganeryen* te schryven dan *gaeryen*. Doch de verregaande kieschheid vervoert velen tot uiterstens, en laat niet toe, dat zy om eenige antithesis of andere soorten van den metaplasmus denken.

§ 118. Dat ook de poëten in het gebruik van den eenen consonant voor den anderen hunne vryheid genomen hebben, kan blyken uit de volgende voorbeelden. *Houwen* voor *houden*. Vond. in Samson, bl. 13.

De hemel strafze, wie ontbreekt haer woort te houwen.

Ouwe voor *oude*. De zelfde, poëzy, d. II. bl. 60.

O jonge zon, geteelt van d'ouwe.

Aelouwen voor *aelouden*. D. I. bl. 410.

140 VERDEDIGING VAN DE VOORNAAMSTE

Zy hoeft geensins te zwichten voor aelouwen.

Schennen voor *schenden*. In Palamed. bl. 73.

— *zoo zal elck een bekennen,*

Dat niemant ongestraft het godlijk zaet magh schennen.

Ook buiten noodzaak van het zogenaamde rijm, in zyne poëzy, d. I. bl. 271.

— *en schenke uw stercke steen.*

Vinnen voor vinden. In Noah, bl. 8.

— *binnen*

Valt ruimte, on daer verblif en ook gerijf te vinnen.

Lonnen voor Londen. poëzy, d. I. bl. 67.

Hier beschoit men andre tonnen

Als de brouwer brouwt te Lonnen.

Van mellen voor melden, en beschudden voor beschutten, zie Huyd. proeve, bl. 419. en 55. 6.

§. 119. De verwiseling van vocalen is in onze taal niet minder gemeen. *Ge, we, me, ze*, voor *gy, wy, my, zy*; *meulen* voor *molen*; en meer anderen van dien aard, zijn overbekend.

Deur voor *door*, en *veur* voor *voor*. Poot, ged. d. I. bl. 145.

Men zegt dat Pallas tenmaal deur

Haer' kristallynen schilt

't Wicht dat de werelt tilt

Bezagh, bly aenlachte, en voorts veur

Een

*Fen zoete godtheit hielt,
Die 't groot Heelal bezielt.*

Vondel, Joseph in Egypten, 1. bedr.

*V. Wie klopt hier aen de kamerdeur?
S. Doe op, de joffers staen 'er veur.*

Meugen voor mogen. De zelfde in Samson, bl. 40.

Verhael 't orakel, dat wy 't klaerder kennen meugen.

en noch eens op die bl. eenige regels vroeger. *Heur voor haar.* M. L. bl. 160.

— in heur' nieuwen tuin.

Rook voor reuk, en toog voor teug. Het eerste in den bekenden rei van Vondels Palamedes, bl. 54.

*Wanneer zich opdoen duizent roken,
En duizent kleuren, voor het oogh,
Van bloemen, als een regenboogh.*

het andere in zyne poëzy, d. I. bl. 318.

*De nektartong verlekkert 't leerzaam oor,
Op zoete toogen.*

Vlogels voor vleugels, bl. 354.

En korte hem die stoute vlogels.

Dul voor dol. H. Schim, bybel- en zede-dichten, bl. 152.

*Wie nu dul en uitgelaten —
Loopt rinkinken langs de straten.*

Dor-

142 VERDEDIGING VAN DE VOORNAAMSTE

Dorven voor *durven*. Vond. in de Gebroeders, bl. 63.

— indien 't geschieden kan,
En wy, vergeef het ons, u wijder vergen dorven.

Van *Kapitolium* en *Pergamom* voor *Kapitolium* en *Pergamum* zie Huyd. proeve, bl. 609. 610.

Mit voor *met*; *winken* voor *wenken*. Poot, ged. d. I. bl. 150.

Zoo moet geen woedend everzwyn
U oit toeyaren mit
Zyn blixemend gebit.

bl. 34.

Ook *Elias*, die *Godts* *winken*
, *Volgde*, zag den *aerdkloot* *zinken*.

Verdrénken voor *verdrinken*. Vond. poëzy, d. I. bl. 63.

Gy ziet hoe *Faroos* *heir* *verdrenckt*,
Nu d'Opperste u de *zege* *schenckt*.

Maeghdebrieven, bl. 6.

Godt *schut*, dat *Quintiarn* *niet* *kome* *te* *verdrencken*.

Smilten voor *smelten*. Zie Huyd. bl. 209. 210.

Verflegen voor *verflagen*. Vond. Samson, bl. 40.

— ick verwacht, en leg *verflegen*
Op 't *aenzicht* —.

Vleisch, *weikt*, voor *vleesch*, *weekt*. Vond. poëzy, d. II. bl. 318.

Hier heeft de *Tekenkunst* *haer'* *eisch*.
Gy ziet geen *verf*, maer *levend* *vleisch*.

Maegh-

Maeghdebrieven, bl. 61.

— de zee in 't zuiden weickt

Den waterkant. —

Verspreede voor *verspreide*, *verspreide*. Poëzy, d. II. bl. 97.

Waer door een lieffelijke lucht

Van bloemen zich alzins verspreede.

April van nieuws de velden kleede.

— Greeken voor *Grieken*. Antonides, vertalingen, bl. 330.

Zoo moet' de zee voor hem niet stiller gaen

Als voor het overschot der sukkelende Greeken.

Speulen voor *spelen*. Vondel, poëzy, d. I. bl. 327.

— hoewel mijn blyde geest vaert speulen.

Dan, al voorbeelden genoeg.

§. 120. Ondertusschen zoude ik voor my, hoe zeer ik de antithesis be-
nevens andere vryheden voorsta, niet licht *verdrenken* voor *verdrinken* gebrui-
ken: om reden, dat ik meene, dat de regelmaat onzer tale vordert die woor-
den, *verdrinken* en *verdrenken*, en foortgelyke, onderscheiden te houden. Is
'er niet een wezenlijk onderscheid tusschen *zitten* en *zetten*, *liggen* en *leggen*,
(zie Huyd. bl. 505.) van welken de eersten neutra, de tweeden activa zijn? *Zetten*
is doen *zitten*; *leggen* is doen *liggen*: zo ook *drenken* is doen of laten
drinken; *verdrenken* doen *verdrinken*. Daar nu de regelmaat, niet een wille-
keurige hersenvond, zulk een fraai onderscheid leert maken, zo is het ze-
ker niet wel gedaan, door een al te ruim gebruik van vryheid alles onder een
te verwarren. Dat het zelfde onderscheid diende stand te grypen tusschen

T

smil.

smilten en *smelten*, geloove ik niet: dan diende immers *smelten* ook gelijkvloeiend te zijn, *smelten*, *smeltte*, *gesmelt*, even gelijk *zetten*, *leggen*, en *drenken*?

§. 121. Ook heeft men enkele voorbeelden van medeklinkers, die in vocalen veranderd zijn; als *hy* *zeit* voor *hy* *zegt* van *zeggen*. By de poëten vindt men ook de volgende veranderingen. *Pluiken* voor *plukken*. Vond. poëzy, d. II. bl. 130.

*In hare schaduw zal uw grijsheit noch ontluiken,
En diep in wintersneeuw de zomerroozen pluiken.*

bl. 403.

By een' kristalijnen stroom

Gouden appelen te pluiken.

en elders meermaals. *Vergouden* voor *vergouden*. bl. 262.

*Al wort de melck der Moeder niet vergouden
Van 't kint —*

zie Huyd. proeve, bl. 125.

XIV. HOOFDDEEL.

§. 122. **D**e PROSTHESIS EN APHAERESIS (men zoude ze in Nederduitsch voorklamping en knooting kunnen noemen) zijn den dichteren mede bekend; schoon scharfer, vooral de prosthesis. Tot deze behoort *gebuurman* voor *buurman* by Moonen, in zyne poëzye, bl. 73.

Maer myn gebuurman, naer zyne oude al gryz van haer

En kennis, beet me in 't oor: —

Geburen is een bekend woord: minder bekend is *gewyze*, dat, by Kiliaan te vinden, nu enkel in zamenvoeging overgebleven is, *spotsgewyze*, *kringsgewyze*.

wyze. Ik zoude van dit gewyze mogelijk geen gewag maken, zo niet al te veel filosoferen ook hierin wederom verbastering veroorzaakt hadde. Men wist van dat *ge* niets te maken, doordien men niet dacht om de prosthesis, en hierom heeft men een adjectivum, uitgaande op *sche*, *spotsche*, verzonnen. Schutte, sticht. gez., d. I. bl. 140.

't Slangenzaad omringt zyn hielen,
Valt hem schotsche wys te voet.

en reeds voor hem onze randfchryvers op den bybel, die doorgaans *spotscher wyze* hebben, als, op II. Chron. XXV. 8. op Job XII. 2. op Pf. LX. 10. op Ezech. XX. 39. op Amos IV. 4. en elders: schoon ook *spot-wyze*, op Zach. XI. 13; en *spots-wyze*, op Mal. I. 9. *Verbondsche wyze* leest men in de levens-beschryving van Mr. P. Boddaert, bl. XXV. Maar, ei lieve! wat zal dat *spotsche* of dat *verbondsche* zijn? een adjectivum? Schrijft men dan ook *bosche*, *kringsche*, *briefsche*? *bosche wyze*, *kringsche wyze*, *briefsche wyze*? Vreemde adjectiva! Ik wete wel, dat men foortgelyke adjectiva in onze taal heeft, *aardsch*, *hemelsch*, *wereldsch*, *ondermaansch*, *ouderwetsch*, *zomersche dagen*, *winterfche avonden*, enz.; en dat zy dus, wat de regelmatigheid betreft, wel verdedigd kunnen worden. Maar de regelmatigheid is niet genoeg: het gebruik dient mede te werken. Zegt men ook *spotsche woorden*? *eene kring-sche vesting*? enz. Immers neen. Ik keure derhalve het gewoone *spotsge-wyze*, *kringsgewyze*, voor merkelyk beter. *Gewyze* is by Kiliaan te vinden, zo als ik reeds gezegd heb; de prosthesis van *ge* is natuurlijk; en die vreemde adjectiva zijn loutere blyken van verlegenheid. Zo schreef ook Vondel, in Samson, bl. 50.

Zoo ruckt hy kruisgewys de beide hooftpylaren
Met bey zijne armen datze buigen overeen.

§. 123. De aphaeresis is bekend in 'k en 't voor ik en het: ook in 's, zo voor is als voor des. Van 's voor is zie Huyd. proeve, bl. 491, 492. Van 't voor het maken onze profaschryvers veel te veel gebruik. En in het algemeen is allerzekerst het gene Anonymus Batavus of Adr. Verwer in zyne *idea linguae Belgicae*, cap. XVII. p. 58, 59, aanmerkt, *nequaquam esse de essentia styli nostri politici, ut detractitium, sive poëticum, metaplasium adhibeamus in prosa*. De plaats is te lang, om die hier uit te schryven, maar waar- dig om met aandacht nagezien te worden; zy geeft blijk van 's mans oordeel. Men leze dit geheele XVII. hoofdstuk, en wie niet willens blind is zal moeten overtuigd zijn, hoe schadelijk het zy, in on dicht de woorden niet voluit te schryven. Intusfchen kan men onzen dichteren het vryer gebruik van de aphaeresis niet wel betwisten, immers zo min als den Grieken, die *Αριδος αυς* voor *γαις*, en diergelyke onthoofde woorden, zonder schroom plagten te bezigen.

§. 124. By ons heeft de poëtische aphaeresis plaats, deels in enkelvoudi- ge, deels in zamengefelde woorden. In enkelvoudige: even gelijk 'k voor ik, 't voor het, 's voor is of des; zo ook 'n voor een, als 'er zo vooraf- gaat. M. L. tydwinst, bl. 178.

Of ergens in een Maatschappy'

Een doorwelleevend man

Zoo'n gruweldaad bedryven kan.

'r voor 'er. Vondel, poëzy, d. II. bl. 498.

Och! wie zou zich niet bedroeven,

Zagh hy 't hart beklemt van schroeven,

Om den Zoon, die 'r onder lagh?

Zo ook in Palam., aangehaald van Huydec. bl. 492.

Schoon hy 'r in wort gevangen.

§. 125. In zamengestelde woorden: als *luk* voor *geluk*, *tuigen* voor *getuigen*, enz. met voorafwerping van *ge*. Dus *bouw* voor *gebouw*. Vondel, poëzy, d. I. bl. 254. in de inwydinge van het stadthuis te Amsterdam;

*Maer nacuwgezetheit schijnt zich, om de prael en pracht
En 't ruim begrijp des bouws, te belgen —.*

Boortestad. d. II. bl. 262.

*Wy volgen in hun schaduw, slechts van veer,
De Grieken, die hun boortesteden bouden.*

zo ook *boortedagh.* d. I. bl. 115. *Tuigen.* in Joseph in Egypten, bl. (het voorwerk niet mede gerekend) 42.

Wy hebben maer te veel bewijs aen zoo veel tuigen.

Reedschap. in zyne Maeghden, 3. bedr.

*Terwijl de slaeger zich gereed maekt, om te slaen,
En mes en reedschap slijpt. —*

Vangenis. in de Maeghdebrieven, in den brief van Aeght aen Makariz, bl. 6.

*— dat tergh des Lantvooghts haet,
Die my in eenen gloet van kolen wentlen laet,
En al geroost geschroockt ter vangenisse leiden.*

Luk voor geluk. Hooft in Geeraardt van Velzen, 5. bedr., begin:

— zoo my maar

In 't hoofd de dampe niet des luks gestegen waar.

ook Vondel, poëzy, d. I. bl. 313.

*Sedert 't luk, hun hant ontwongen,
Is met kracht te rug gesprongen.*

Schut, geschut. bl. 312.

*Kan mijn vreught wel zonder tranen
Wellekomen dezen Vorst,
Die noch onlangs met zijn borst
Uit een onbekommert harte
's Vyants schut en yzers tarte.**Te moet voor te gemoet.* in de Gebroeders, bl. 57.*Zy stapten onversaeght de wisse doot te moet.*

XV. HOOFDDEEL.

§. 126. **D**e SYNCOPE, die men uitwerping, en de EPENTHESIS, die men invoeging zoude kunnen noemen, komen onzen dichteren mede te stade, de laatste zeldzamer, maar de eerstgenoemde ontelbare reizen. Men denke derhalve niet, dat ik den lezer en my zelf zal afmatten met een groot aantal voorbeelden uit schryveren by te brengen. Evenwel verbeelde ik my geen ondienst te zullen doen, met de byzondere manieren van onze syncope in geslachten en soorten te schikken, ten minsten zo veel mogelijk, de min gewoone met een enkel voorbeeld te bevestigen, en eindelijk eenige aanmerkingen er achter te voegen of tusfchen in te mengen.

§. 127.

§. 127. Behalve eenige weinige onregelmatige uitwerpingen, meene ik, dat de woorden, in welke men de syncope aantreft, zich alle vry gemakkelijk laten schikken in drie geflachten, als (I.) eenfilbige, (II.) tweefilbige, en (III.) driefilbige, of, die men daartoe brengen kan.

§. 128. (I.) Eenfilbige woorden. Deze, gelijk van zelfs spreekt, worden niet korter door de syncope. Voorbeelden heeft men in *lest* voor *laatst*, *end* voor *eind*, *oest* voor *oogst*, en *int* voor *inkt*: van welke het eerste en derde tevens eene antithesis of letterwisseling ondergaan. *Lest* gebruikt Vondel altijd, zo veel ik wete: zie b. v. zyne poëzy, d. II. bl. 426. *End* is mede niet ongemeen: zie onder anderen aldaar, d. I. bl. 353. *Oest* vindt men bl. 352.

Dat goude en zilyere oelten baert.

en elders meermaals om het rijm: gelijk men zo in de Roomsche lier, bl. 323. *oest* moet lezen voor *oegst*, om in klank te kunnen slaan op *roest* en *verwoest*. *Int*, bl. 266.

— een haerl. papiers, vol letteren, en printen,
Veel ganzepennen, milt gedoopt in Maroos inten.

en bl. 511.

*Gelijk d' onfaelbre blaen gewaegen,
 Getekent met uw hant en int.*

§. 129. (II.) De tweefilbige woorden, of die men daar voor houden kan, (want de voorzetsels, *be*, *ver*, *on*, *over*, enz., gelijk ook den verlengden uitgang van den infinitivus, van het meervoud, of anderszins, rekene ik niet mede) lydende eene syncope, hebben in den eersten lettergreep, of
 (I.)

150 VERDEDIGING VAN DE VOORNAAMSTE

(1.) eenen enkelen klinker, of (2.) eenen diphthongus. (1.) Een en enkelen klinker: als *vader*, *vaâr*; *gaderen*, *garen*; *weder*, *weêr*; *teêder*, *teêr*; *vedel*, *veêl*; *mede*, *meê*; *goden*, *goôn*; *Joden*, *Joôn*; *schaduw*, *schaâuw*; *ander*, *aâr*; *anders*, *aârs*; *stadig*, *staâg*; *ledig*, *leêg*; *snedig*, *sneêg*. Dit laatste by M. L. bl. 170. (2.) Een en diphthongus: *broeder*, *broêr*; *voeder*, *voêr*; *voeden*, *voên*; *gloeiende*, *gloênde*; *dooden*, *doôn*; *kleeden*, *kleên*; *lieden*, *liên*; *vlieden*, *vliên*; *zeeën*, *zeên*; *weeën*, *weên*: ook, *houden*, *kouen*; *weiden*, *weien*; welke twee laatste voorbeelden even zoo zeer tot de syncope behooren, als de vorige, schoon in de eene tevens de crasis plaats heeft, in de andere niet.

§. 130. (II. 1.) Ik schryve liever *vaâr* en *malkaâr* met *aa* dan met *ae*, omdat uit *goôn*, *staâg*, *leêg*, en diergelyken, duidelijk blijkt, dat in die woorden tevens eene antithesis of letterruiling plaats moet hebben: en waarom dan ook niet de regelmatigheid bewaard in de andere van de zelfde soort? — Of men, by verbuiging van *teêr*, *leêg*, *tere*, *lege*, of *teêre*, *leêge*, schryve, rekene ik om het even. In de eerste schrijfwyze heeft eene eenvoudige uitwerping van *de* en *di* plaats; in de laatste komt by de uitwerping der *d* tevens eene zamentrekking. De eerste is wel de eenvoudigste. *Aâr* voor *ander*, en vooral *aârs* voor *anders*, klinkt niet fraai. Beide heeft M. L. in de tydwinst, het eene bl. 120, het andere bl. 3.

Aârs was ik lang verloren.

Hoe gemaklyk had hy kunnen zetten:

'k *Ware anders lang verloren.*

Overleên voor *overledenen* leest men by Vondel, en evenwel is het niet goed te

keu-

keuren: zie Huyd. proeve, bl. 230. ; daar men ook voorbeelden zal vinden van *beneënen* en *befneënen*.

§. 131. (II. 2.) *Moër* komt fraai in verwijt. M. L. bl. 141.

*Een Jehu, van Godts yver vol,
Mogt op een snooden foram graauwen:
Wat vree? zoo lang die toverkol,
Uw moër, Godts Ifr'el blyft benaauwen?*

Poeder, poër; poederen, poëren; buspoeder, buspoër. Vondel, Joseph in Egypten, 1. bedr.

*Wy quamen om het hair te poeren,
Te krullen, en met goudt te snoeren.*

in het begin van Maria Stuart:

— *brugh en poort,*
Door kracht van buspoër en petarden opgesprongen.

Van *gloeiende gloënde* te maken, wordt strydig gekeurd met den aard onzer tale door den heer B. De Bosch, in deze Maatschappywerken, d. II. bl. 34, 35. Maar waarom toch? Omdat men nimmer *groënde* of *bloënde* vindt voor *groeierende* en *bloeiende*? Deze redenering zoude misfchien goed zijn, indien *gloeien* en *groeien* oorspronkelijk gelijk stonden; doch dit is zo niet. *Gloeien* is oorspronkelijk *gloeden*, men zie Kiliaan in, waarvan noch overig is het substantivum *gloed*; maar voor *groeien* schreef men nooit *groeden*, voor *groeï* nooit *groed*. Ik beken, voor *bloeien* schreef men oulings ook *bloeden*: maar beteekenishalve zijn die twee schrijfwyzen al ras onderschei-

scheiden geworden, en het substantivum van *bloeien* is *bloei*, niet *bleed*. *Gloënde* is dus even goed als *voënde*, en by de dichters, gelijk de heer De Bosch zelf aantoon, menigvuldig te vinden. Laat ons toch niet al te net zijn! Voords is *kniën* in dicht gemeener dan *kniëën*. Zie Vondel, in de Gebroeders, bl. 62. en Huyd. proeve bl. 213. Van *verbreiden*, *verbreeden*, *verbreën* te maken is wel regelmatig, doch wat ongewoon, en daar door duister. Vondel, poëzy, d. I. bl. 293.

*Lijt, dat mijn Zangheldin room met haer harp verbreën,
Hoe ghy geteelt, gesmookt, geheerscht, gespeelt, gestreën,
En overwonnen hebt —.*

§. 132. (III.) Allermest heeft de syncope plaats in driefsilbige woorden, of die men op die wyze, als van de tweefsilbige gezegd is, daar voor houden kan. Vele driefsilbige woorden hebben den eersten lettergreep lang, de twee laatste kort, en maken dus eenen dactylus. Hier door zijn zy veelal niet geschikt voor de gewoone jambische voetmaat. Om derhalve bekwaam te worden tot de gewoone voetmaat, werpen zy den klinker des middelsten lettergreeps weg, en worden daardoor een[^] lettergreep korter. Doch dit geslacht van driefsilbige woorden is zo uitgebreid, dat het, om het regelmatige van der zelve syncope te zien, in soorten zal dienen gescheiden te worden. Ik tel 'er zeven.

§. 133. (III. 1.) Eerstelijk, de eenvoudigste uitwerping is, wanneer, door enkel *e* of *i* uit te laten, de overblyvende consonant, onveranderd, en zonder dat 'er eenige metathesis plaats heeft, zich in de uitspraak voegen kan of moet by den vorigen lettergreep, als *eng'len*, *went'len*, *wond'ren*, *Christ'nen*, *moet'len*, *euw'ge*, *leek'e*, *gier'ge*, *begeer'ge*, *heil'ge*, *kleed'ren*,
looch'-

looch'nen, enz. Hiertoe behooren mede, schoon oorspronkelijk geene dactyli, *hera'rin*, en *schild'ry*.

§. 134. (III. 2.) Ten tweeden, is 'er eene soort, die, den vocaal uitlatende, genoodzaakt is ten behoeve der uitspraak den overblyvenden zachten medeklinker te veranderen in eenen harden, als *schepzelen*, *schepslen*; *onnoozele*, *onnoosle*. Hier toe kan men mede brengen, schoon den laatsten niet kort maar lang hebbende, *artzeny*, *artsny*. Die verandering nu, van den zachten in eenen harden consonant, is iets, dat in onze taal zeer gebruikelijk is: als *ik gave*, *ik gaf*; *ik laze*, *ik las*. Van *erslijk*, en diergelyken, terstond noch een woord.

§. 135. (III. 3.) De derde soort is, die de *e*, *i*, of *y*, verandert in eenerleien vocaal met den voorafgaanden, en den zelve, zo veranderd, voor den overblyvenden consonant verplaatst: even gelijk in *hopet*, nu *hoopt*; *schamet*, nu *schaamt*; *begripet*, nu *begrijpt*. Zodat in zulken meer eene antithesis en metathesis plaats hebben, dan wel eene syncope. Evenwel, dewijl het woord in schijn eene letter verliest, brengt men deze schrijfwyze mede doorgaans tot de syncope. Dus

<table style="border-collapse: collapse;"> <tr><td rowspan="5" style="vertical-align: middle; padding-right: 5px;">E in</td><td style="padding: 2px 5px;">A, <i>schaamle</i>, <i>haapren</i>.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px 5px;">E, <i>eedle</i>, <i>reedloos</i>, <i>zcegnen</i>, <i>heemlen</i>, <i>needrig</i>.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px 5px;">I, <i>begrijplijk</i>, <i>ijde</i>.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px 5px;">O, <i>mooglijk</i>, <i>oopenen</i>, <i>vooglen</i>.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px 5px;">U,</td></tr> </table>	E in	A, <i>schaamle</i> , <i>haapren</i> .	E, <i>eedle</i> , <i>reedloos</i> , <i>zcegnen</i> , <i>heemlen</i> , <i>needrig</i> .	I, <i>begrijplijk</i> , <i>ijde</i> .	O, <i>mooglijk</i> , <i>oopenen</i> , <i>vooglen</i> .	U,		<table style="border-collapse: collapse;"> <tr><td rowspan="5" style="vertical-align: middle; padding-right: 5px;">I of Y in</td><td style="padding: 2px 5px;">A, <i>zaalge</i>.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px 5px;">E, <i>weelge</i>.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px 5px;">I,</td></tr> <tr><td style="padding: 2px 5px;">O, <i>voorge</i>, <i>vroolke</i>.</td></tr> <tr><td style="padding: 2px 5px;">U, <i>vuurge</i>, <i>geduurge</i>.</td></tr> </table>	I of Y in	A, <i>zaalge</i> .	E, <i>weelge</i> .	I,	O, <i>voorge</i> , <i>vroolke</i> .	U, <i>vuurge</i> , <i>geduurge</i> .
E in		A, <i>schaamle</i> , <i>haapren</i> .												
		E, <i>eedle</i> , <i>reedloos</i> , <i>zcegnen</i> , <i>heemlen</i> , <i>needrig</i> .												
		I, <i>begrijplijk</i> , <i>ijde</i> .												
		O, <i>mooglijk</i> , <i>oopenen</i> , <i>vooglen</i> .												
	U,													
I of Y in	A, <i>zaalge</i> .													
	E, <i>weelge</i> .													
	I,													
	O, <i>voorge</i> , <i>vroolke</i> .													
	U, <i>vuurge</i> , <i>geduurge</i> .													

§. 136. (III. 4.) De vierde soort heeft de bepalingen tevens van de tweede en derde soort: *graasge*, *vergeeflijk*, *ijsren*; even gelijk *hevet*, nu *heeft*; *schavet*, nu *schaaft*; *lazet*, nu *laast*.

§. 137. (III. 5.) De vijfde foort is, waarin, *a* of *e* uitgelaten zijnde, de overblyvende consonant zich, onveranderd, by het volgende moet voegen in de uitspraak, zonder dat 'er de metathesis kan plaats hebben, als *dankb're*, *zichtb're*, *ov'rig*, *yo'rig*, *nev'len*, *dav'rend*, *toov'ren*.

§. 138. (III. 6.) De zesde foort is volkomen de zelfde met de vijfde, met dat onderscheid; dat de woorden van deze foort in het midden twee maal den zelfden medeklinker hebben: *wisf'len*, *fidd'ren*.

§. 139. (III. 7.) De zevende of laatste foort van dit geslacht heeft ook twee maal den zelfden consonant in het midden, maar is genoodzaakt, wanneer de vocaal heengaat, tevens uitspraakshalve een dier consonanten, alzo die zich noch by het vorige noch by het volgende kan voegen, mede uit te werpen, even gelijk in *stemmet*, nu *stemt*, en dus eenen geheelen lettergreep te misfen: als *jam'ren*, *lam'ren*, *stom'len*, *mid'len*, *beval'ge*, *wil'gen*, *bil'ken*.

§. 140. Laat ons dit wijd uitgebreide geslacht noch wat nader bezien, en tevens eene enkele plaats uit den eenen en anderen schryver bybrengen. (III. 1.) *Gier'gen*. M. L., tydwinst, bl. 67.

*Men wendt door 't ondermaansch gewemel
Nu hier, dan daar, den gier'gen lust.*

Hair'gen. bl. 238.

*Om myn' hair'gen schedelgrond
Schoon van luis en pluis te kemmen.*

Een'ge. Vondel, poëzy, d. I. bl. 3.

*Indienge t'een'ger tijt, van 'slants bekommeringen
En zorgen wat ontlast, mijn ruw gedicht hoort zingen.*

Ood-

Ootmoed'ge. Poot, ged. d. I. bl. 170.

Zaegt gy myn wel ootmoed'ge ziel.

Herdrin. Moonen, poëzy, bl. 25.

In 't zoet gezelschap der herdrinnen t' huis te haelen.

Schildry. Vondel, Josef in 't hof, 3 bedr.

Want Faro stelde daer uitnemende schildryen.

Dit alles raakt de eerste foort van het derde geslacht.

§. 141. . (III. 2.) Belangende *artsny*, dat wy tot de tweede foort brachten, zie men Huyd. proeve, bl. 271. Of nu *erflijk*, *lieflijk*, *prijzlijk*, *erfnis*, door uitwerping gevormd zijn van *ervelijk*, *lievelijk*, *pryzelijk*, *ervenis*, dan of dezen van die gemaakt zijn door invoeging; ook, of men voluit schryvende, *ervelijk*, *erfelijk*, of *erffelijk*; *pryzelijk*, *pryselijk* of *prijzselijk*, moet schryven, schijnt gantsch twyfelachtig. Ik voor my ben meest voor *ervehijk*, *pryzelijk*, als, zo het my voorkomt, meest met de regelmaat overeenstemmende: ook om dezen te houden voor de oorspronklyke woorden, van welke *erflijk* en *prijzlijk* gevormd worden door uitlating: doch het gebruik, geloove ik, is my omtrend de zachte letters tegen. Hoe het zy, elk hebbe in dezen volkomene vryheid.

§. 142. (III. 3.) Wat de derde foort betreft, ik behoeve een' kundig' en aandachtig' lezer niet te doen opmerken, dat ik by de verhandeling vooral van deze foort twee dingen verondersteld hebbe: eerstelijk, dat de spelling met enkele vocalen, die in het I. Deel der Nieuwe Bydragen zeer wel is verdedigd geworden, by my gehouden wordt voor de rechte; daarna ook, dat

het onderscheid tusschen de diphthongi *ee* en *oo* en de zachte *e* en *o*, iets, dat door Ten Kate heerlijk is uitgehaald, een wezenlijk stuk in onze taalkunde is. Hieruit kan men terstond met behulp van een weinig aandacht begrypen, waarom of ik *begeer'ge*, *kleed'ren*, *looch'nen*, *toov'ren*, en diergelyken, niet tot de derde foort brenge. In de derde foort geschiedt naar mijn begrip eene metathesis of letterverplaatzing: maar, dewijl in de opgemelde woorden een diphthongus voorafgaat, zo kan de uitgelaten letter niet in de voorgaande silbe worden verplaatst: dus kunnen die woorden dan ook niet tot de derde foort gebracht worden. Men kan uit het gemelde tevens bevatten, waarom ik de opgemelde woorden met, maar die van de derde foort, als *schaamle*, *eedle*, *mooglyk*, zonder apostrophus schryve. Immers komt de apostrophus niet meer te pas, zodra de letter, die uitgelaten schijnt, niet uitgelaten, maar verplaatst is, gelijk in *schamele*, *schaamle*; *edele*, *eedle*; enz. geschiedt. Derhalve is de schrijfwyze van sommigen, *schaam'le*, *zaal'ge*, *ed'le*, met dubbele vocalen en tevens eenen apostrophus, nooit goed te maken. Evenwel vooral niet beter bevalt my de spelling van anderen, *scham'le*, *ed'le*. Hoe zal men dit uitspreken? *scham — le?* *ed — le?* of *scha — mle?* *e — dle?* Wie kan *ml* of *dl* te zamen uitspreken? Maar mischien vraagt iemand naar de reden, waarom ik die woorden, die eigenlijk niet volstrekt eene metathesis behoeven, als *hap'ren*, *zeg'nen*, *ned'rig*, *mog'lyk*, *vog'len*, *op'nen*, ook tot de derde, en niet tot de vijfde foort, alsdan iets ruimer te bepalen, gebracht hebbe. Ik bekenne, *pr*, *gn*, *dr*, *gl*, *pn*, laten zich te zamen voegen in de uitspraak, en dus is 'er in die woorden niet volstrekt eene metathesis noodig. Maar wat hindert het, die metathesis te gebruiken in *haapren*, *zeegnen*, en diergelyken, daar wy dezelve toch niet misfen kunnen in *schaamle*, *eedle*, enz.? Waarom minder de metathesis gebruikt in *mooglyk* dan in *gy moogt voor moget*? De metathesis in beide gebruikt, bewaart beter de gelijkvormigheid.

Of

Of heeft men iets tegen de antithesis? Maar waarom minder *haapren* dan *zaalge*? *vooglen* dan *vroolke*? daar de tweede *a* en *o* in het eene woord zo min oorspronkelijk is, als in het andere. Voords bracht ik tot voorbeelden dezer derde soorte by, onder andere, *zaalge*, *weelge*, *vuurge*. Zie het alle drie by M. L., in de tydwinst. *Zaalge* bl. 110. gelijk ook *onzaalge* bl. 100. *Weelge* bl. 160. *Vuurge* bl. 78. Ter bekorting schryve ik deze plaatzen niet uit.

§. 143. (III. 4.) Van *graasge* voor *grazige*, dat tot de vierde soort behoort, speelt my een voorbeeld in gedachten, maar de plaats is my ontschoten. Wegens *vergeeflijk* zy het zelfde gezegd als van *erflijk*, waar van boven §. 141. (III. 5. 6.) Omtrend de vijfde en zesde soort valt niets byzonders aan te teekenen. (III. 7.) *Bevalge* voor *bevallige*, dat tot de zevende behoort, vindt men by Christ. Leonora de Neufville, bespieg. bl. 105.

Doorluchtig kunststuk van den Maker aller dingen!

Bevallge mensch! —

§. 144. Zie daar zo kort mogelijk de een-, twee-, en driefilbige woorden, die de syncope regelmatig ondergaan, afgehandeld. Het gene ik 'er van gezegd hebbe, wil ik niemand opdringen. Is iemand van andere gedachten, ik zal 'er geen harnas om aandoen. Nu moeten wy noch eenige onregelmatige uitwerpingen, en eenige veelfilbige woorden, die door de syncope vervormd worden, kortelyk opgeven. De volgende woorden zijn ons onder het oog gevallen.

§. 145. *Knijn* voor *konijn*. Vondel, in Palamedes, bl. 54.

— *En gaet met honden 't knijn belaege.*

Zo ook by Hooft: zie Hoogstraten en Kluit op *konijn*. *Glei* voor *galei*. Vondel, Ifigenie in Tauren, bl. 31.

Er

*Bestelme 't beelt, op dat de Razernye scheie,
En 'k zal u in Myceen herstellen met mijn gleie.*

Midpunt. M. L., tydwinst, bl. 148. verg. Huyd. proeve, bl. 267. *Vorstendomen*, met eene enkele m. Vondel, poëzy, d. I. bl. 63.

*Nu sbrick niet meer voor Mahomet,
Noch Agars Vorstendomen.
Als d' Opperste den Lesuwsklaeu wet,
Is 't met hun omgekomen.*

Over *Menlaus* en *cermonien* zie men Huydec. proeve, bl. 523. Dus *Maxmiliaan*, met uitlating der eerste i, by Vondel, poëzy, d. I. bl. 229.

Waerna Maxmiliaen, Roomsch Koning, hoogh ge-eert.

(In dezen regel zoude men Vondel niet licht vinden.) *Filisteen* voor *Filistynen* vindt men meermaals in zijn treurspel *Samson*. Noch wonderlyker springt hy om met *zenuwen*, makende daarvan *zeenwen*, *zeenen*, ja *zeën*. Het eerste in zyne poëzy, d. I. bl. 313.

Hollants zeenwen afgesneën.

het tweede, d. II. bl. 249.

*Hoe Godts Wijsheit diep gaet waren
Door ons zeenen, door ons aeren.*

het derde, bl. 317.

— al de vieren,

Die door 't ontvonkbre bloet in zeën en aders zwieren.

Opzigtelijk het tweede, dat my zekerlijk het beste van de drie bevat, kan
men

men aanmerken, dat de ouden zo wel *sene* als *senue* en *senuwe* gebruikten, even gelijk zy zo wel *schaede* als *schaaduwe* zeiden: zie Kiliaan. *Vervreemen* voor *vervreemden*. Vondel, poëzy, d. I. bl. 271.

*Zy zoecken alsins stof om harten te vervreemen,
En u, eer 't iemant rieck', dees kroon van 't hoofd te neemen.*

Beemen voor *Bohemen*. Antonides, Ystroom, bl. 34.

— *geboren om noch eens den staf t' ontwringen
Der Beemen, uit de vuist der wederspannelingen.*

§. 146. Van *godvruchte* voor *godvruchtige* en diergelyken hebben wy boven, §. 34. 35. (in het II. deel dezer Werken, bl. 118 — 120.) gesproken. Wy meenden toen, dat hier geene syncope plaats had, maar dat de poëten de substantiva tot adjectiva mogten maken, even gelijk de Latynen. Doch selder zijn wy van die gedachten te rug gekomen, en denken alsnu, dat hier wel degelijk eene syncope plaats heeft, door uitwerping van *ig*. Niet alleen komt ons nu deze stelling minder gedrongen voor, maar ook zijn 'er woorden, die niets van een substantivum hebben, en echter met uitwerping van die twee letteren by de dichters gevonden worden. Zodanig een is het woord *doorluchte*, voor *doorluchtige*. Vondel, poëzy, d. II. bl. 201.

Hoe komt, doorluchte Drost, dat elk van godtsdienst roemt.

Hierin heeft zekerlijk eene syncope plaats: en zo in al de overige voorbeelden, die wy boven aanhaalden; by welke men noch de volgende kan voegen. Bidloo, brieven der gemart. Apost., bl. 1.

Godvruchte Juliaen, die vaek mijn tranen saegt.

Proeve van mengelpoëzy van Magna molimur parvi, bl. 163.

Doorluchte ziel! die, toen 't geweld, enz.

Voet, slicht. ged., d. I. bl. 101.

*Hy zoeke rust in de ydelheên,
Om zyn gemoed in slaap te wiegen,
En zig met arbeid te bedriegen,
En dansse om 't graf met lugte schreên.*

d. II. bl. 79.

*Hoe goed heeft God aan die vergifte Ratel slang
En Gekko hun geluid gegeven!*

Antonides, mengeldichten, bl. 227.

*Wat tuimelgeest beheerscht het lant? wat bastaerdy
Valt in ons eigendom, en smet, als een harpy
Tot ons schandael geteelt, met haer vergifte pennen
De gansche lucht —.*

Yfroom, bl. 39.

*— maer met vergifter lught
Als Cerberus weleer —*

en in de vertalingen, bl. 330.

O Zuidewint, beroer weêrzijs d'onstuime baren.

Indien het nu den dichteren geoorlofd is *doorluchte* voor *doorluchtige*, *onstuime* voor *onstuimige*, te schryven, waarom dan ook niet *waarde* voor *waardige*? hoe zeer ik het oorspronklyke onderscheid van beteekenis dier woorden, door Huyd. in de proeve bl. 76. 566. aangedrongen, geerne toesta. Trouwens, die schryver bepaalt zelf zijn voorschrift tot het onrijm; *ten minsten*, zegt hy, *achten wy, dat in onrym deeze woorden altyd behooren onderscheiden te worden.*

§. 147. Zo veel hadden wy te zeggen over de syncope of uitwerping. Over de epenthesis of invoeging zullen wy korter kunnen zijn. Vooraf merk ik aan, dat wy de zelve ook in onzen gemeenelandschen dialekt hebben, by voorb. in *driederlei*, *klaarder*, waarvoor eene walgelyke kieschheid verkiest *klarer* te schryven, doch dat onuitspreeklijk is voor sommigen menschen. Verkeerd evenwel zegt men *wesendlijk* en *ordentlijk* voor *wesendlijk*, en *ordenlijk*: zie Huyd. proeve v. taal- en dichtk. Ik herinnere my by deze gelegenheid, dat sommigen verkiezen te zeggen en te schryven *eenvoudig*, even of de *d* in *eenvoudig* overtollig ware, niet bedenkende dat *eenvoudig* van *eenvoud* komt: zie b. v. Magna molimur parvi, proeve van mengelpoëzy, bl. 149. Doch dit in het verbygaan.

§. 148. De dichters hebben hunne byzondere epentheses. Zy hebben die somtijds noodig. En waarom, vrage ik al wederom, zouden wy minder die vryheid hebben dan Grieken en Latynen?

Μελιός δ' αἰορουσ, λιπον περικαλλω λιμνη

begint het derde boek der Odyssea van Homerus. Van *πολις* voor *πολις*, *μεστος* voor *μεστος*, en anderen, zie men Urfini gramm. Graeca, p. 480, 481. *Objice* kon alleen de plaats van eenen dactylus niet bekleeden. Daarom maakte Ovidius 'er *objice* van, Fast. I. 563.

Ille aditum fracti praefruxerat objice montis.

Waarom zullen wy niet eveneens doen; midt, gelijk van zelfs spreekt, ons schikkende naar den aard van onze tale?

§. 149. *Honing* voor *honig* is onze algemeene uitspraak. Ook de dichters, om te gemaklyker op *koning*, *woning*, enz. eenig woord in klank te kunnen laten slaan, gebruiken het zo. M. L., tydwinst, bl. 229.

Goedheids bronner! Hemelkoning!

*Waar ge een enk'le voetstap zet,
Druipt al de aard van zoeten honing.*

Doch Huydec. in zyne proeve, bl. 287., beweert, dat men *honig* moet schryven zonder de tweede *n*. Zekerlijk heeft hy gelijk, zo men het woord oorspronkelijk beschouwt. Behalve dat Willeramus *honiga* heeft, gelijk Huyd. aanmerkt; zo vindt men in de AS. euangelien *hunig*, Matth. III. 4. Marc. I. 6.; by den FT. Tatiaan *honug*, cap. XIII. §. 11. bl. 34. en *honuges*, cap. CCXXXI. §. 2. bl. 224.; en by Plantijn, Kiliaan, en Marnix, *honich* of *honigh*: zie dezès byenkorf, 1578, fol. 265. Doch dit kan immers den dichter niet beletten gebruik te maken van eene vryheid, die men zelfs in de gemeene taal vindt: ten zy men alle vryheden verbannen wil; en waar wou dat heen?

§. 150. *Bekommen*, even als *reppulit* by de Latynen, ~~meer~~ by de Grieken. Vondel, in Hippolytus, bl. 27.

Of 't hart niet noemen wil 't geen 't wenschte te bekommen?

Blommen. J. de Decker, rymoeff. d. I. bl. 350.

*De hovelingen en de blommen
Te haast ontloken of geklommen.*

Tittelen. Boddaert, sticht. ged. d. I. bl. 418.

*Hoe vrolyk telt een mensch den reeks van ertittelen,
En kan zich daar mē kittelen?*

Ook buiten het rijm op de volg. bladzyde;

Om tittelen en namen.

Magna

Magna molimur parvi, proeve van mengelpoëzy, bl. 186.

*Maar gy scheidt nieuwen moed: gy vlamt op hooge tittelen,
Die steigrende eerzucht kittelen.*

§. 151. De invoegingen, tot hiertoe vermeld, vermeederen der woorden lettergrepen niet. Zulke, die dat doen, zijn 'er echter ook, het zy dan, dat de invoeging gegrond zy in den aard van het woord, of dat zy 'er niet in gegrond zy. Hiertoe brenge ik *nietwes* voor het gewoone *niets*, en *leideband* voor het bekende *leiband*, beide by M. L. te vinden. Dus in zijn heerlijk Ander ik, bl. 37.

By hem, die alles heeft, is nietwes van waardy.

en bl. 41.

De Geest, die u bewaart, viert wel den leideband —

Waarom of *godloos* door invoeging niet verlengd zoude mogen worden tot *goddeloos*, begrype ik niet, (zie het II. deel dezer Maatschappywerken, bl. 53.) ten zy men alle epenthesis verwerpen wil. Vondel verloor *goddeloos* met één *d*, in Jeptha, bl. 28.

Een schat u vroom, in 't houden van Godts eedt;

Een ander schelt u goddeloos, en wreet.

welke schrijfwyze ook beter gekeurd wordt in de Maend. bydr. d. II. bl. 344.; schoon ik voor my *goddeloos* verkiezen zoude, om dat men anders al te zeer met zyne gedachten blijft hangen aan de oorspronklyke beteekenis van *zonder God*. De epenthesis bekommert zich zo zeer niet over de regelmaat.

§. 152. Tot de epenthesis brenge ik mede *waarachtigheid* voor *waarheid*, *immers nettigheid* voor *netheid*, en foortgelyke woorden, de zelve beschouwend,

de, als welker gebruik den dichter vrystaat, mids hy maar zorg drage van door het gebruik dezer invoeginge *ig* geene verkeerde denkbeelden te verwekken. Deze invoeginge *ig* is juist het tegengestelde van die uitwerping, waardoor *doorluchtige* verwandelt in *doorluchte*. Waarom zoude het eene den dichter minder vry staan dan het andere? Van de uitgangen *ig* en *achtig* is Huydecopers gevoelen bekend. Daarover kan zyne proeve worden ingezien bl. 21. 118. 569. en 269. waarmede men vergelyken kan F. B. L. C., eenige aenmerkingen de ND. tael aengaende, bl. 80., en het II. d. dezer Maatschappywerken, bl. 20 — 22. Wie lust heeft, om eens eene weêrgâlooze opstapeling van verwarde gedachten en valsche redeneringen te lezen, die sta Zeydelaar op, in zyne ND. spelkunst, bl. 321. 322.

XVI. HOOFDDEEL.

§. 153. **M**et de syncope en epenthesis hebben zeer vele overeenkomst de **CRASIS** of ineentrekking, en de **DIAERESIS** of spalking; doch zijn 'er niet te min van onderscheiden. De syncope werpt letters uit, de crasis eigenlijk niet, maar voegt enkel op elkander volgende letters by een in de uitspraak, en maakt zo twee lettergrepen tot een, zonder eenige letter uit te laten. Want, wat *Pharô* voor *Pharao* en diergelyken belangt, die ik liefst mede tot de crasis brenge, in de zelve worden de op een volgende vocalen by verhaasting als een uitgesproken, even gelijk by de Latynen *Orpheo* en *codem*. Dat 'er in het schryven eene letter uitgelaten wordt, geschiedt enkel ter waarfchouwing, geenszins uit noodzaak. Zo ook, de epenthesis voegt letters in het woord in, de diaeresis eigenlijk niet, dan voor zo ver zy die in sommige woorden noodig heeft, om de uitgerokte
uit-

uitspraak voor het gezicht uit te beelden. Want, zo wel als men *Saül* met twee stippen schrijft, en het *Sau-l* of *Sauwel* uitspreekt, kon men ook *arm* met twee stippen schryven, en het *ar-m* of *arrem* uitspreken. Doch men heeft verkoren *arrem* te schryven, gelijk ik mischien ook verkiezen zoude *Sauwel* te schryven, zonder dat ik zien kan, dat het daarom minder tot de diaeresis behoore.

§. 154. Laat ons eerst de crasis beschouwen. Door de zelve veranderen in de uitspraak de uitgangen *ië*, *iën*, *ia*, *iaan*, in *je*, *jen*, *ja*, *jaan*; de onderscheidene klanken *ai* en *ië* in diphthongen, *ai* en *ie*; en eindelijk de klanken *aö*, *aë*, *äü*, in eene enkele *o*, *e*, en *a*, zodat van de eerste letter byna niets gehoord worde.

§. 155. *Ië*, *iën*, *ia*, *iaan*, in *je*, *jen*, *ja*, *jaan*: even gelijk iets diergelijks te vinden is in het Latijn, om *Antium* tweefilbig te maken. Ovid. Metam. XV. 718.

Et tellus Circaea, & spissi litoris Antium.

By ons op de zelfde wyze *Sicilje*, *Arkadije*, en diergelyken. Vondel, in de opdracht voor *Jeptha*;

*En gy, Meyrouw, die Franschen, Italjaenen,
Als neêrduitsch dicht, in hunne spraeck verstaet.*

poëzy, d. I. bl. 364.

*Zoo riepze en zagh, te rugge naer Sicilje,
Dat eilant in een' gloet van oproer staen;
Die vlam, van daer, in 't hof te Napels slaen,
Tot bijstren schrik der rijkèn van Kastilje.*

Dus

Dus ook *Sicilje* in Moonens poëzy, bl. 323., en wederom *Italjaen* in Vondels poëzy, d. I. bl. 379., *Italjaensche* bl. 420. *Italjanen* bl. 107. *Arkadije* bl. 394. *Masfijaensche* in de Maeghdebrieven, bl. 61. *Sicilje* in Virgilius Eneas, bl. 215.; maar *Sicilie* (*Si-ci-lie*) in den 4. herderskout van dien zelfden dichter:

*O Zanggodinnen van Sicilie, nu, gedrongen
Van een rechtschape vreught, een' hooger toon gezongen.*

Dit zijn alle eigene namen. Doch buiten dat vindt men de zelfde vryheid ook by Vondel in het woord *tronien*, door ineentrekking *tronjen*, in het I. d. der poëzy, bl. 265.

*Zoo ziet hier Janus kerck door mist en waternevels
Met dubble tronjen, twee voorhoofden, en twee geveld,
Van voore en achter uit —.*

§. 156. *At* en *ie* in *ai* en *ie*, tweeklanken: als *Arabiers*, *Feniciers*, *hierarchy*, *Hierofant*, allen van drie lettergrepen, *Tanais* van twee. Vondel, *Joseph* in *Egypten*, 1. bedr.

Aen Arabiers en over Nijl te merckt gebrocht.

Zo ook in *Josef* in 't hof, 1. bedr. In *Salomon*, bl. 43.

De Feniciers staen niet aen Moses wet gebonden.

Antonides, *Yfroom*, bl. 52.

*En weet den gouden oogst der zijde te vertieren,
In Perfiën vergaert, en 't lant der Armenieren.*

M. L.

M. L., Tydwinst, bl. 104.

*Zal by het algemeen verhoor
De Tyrier meer verschooning vinden,
Dan 't Jodendom, —*

Van Winter, Amstelfroom, bl. 84.

*Kon ik u der dwinglandy',
U der wreedste hierarchy',
Utrechts wrok en magt onttrekken!*

Vondel in Salmoneus, bl. 28.

Mistroutge dit, bera u vry met Hierofant.

en in het treurspel Maeghden, bl. 3. na het voorwerk:

*Het vruchtbaerste gewest —,
Door 't welck de Tanais loopt, waar mede d'Europers zijn
Van hunnen nagebuur, den Asiaen, gescheien.*

§. 157. *Äö, äë, ää*, worden door de uitspraak tuit hoofde dezer ineen-trekking veranderd in *o, e, a*; zodat enkel de laatste vocaal, en de eerste genoegzaam niet, gehoord worde; het welke de reden is, waarom wy *zeën* en *kniën* niet tot de crasis, maar tot de syncope brengen, dewijl daarin de voorafgaande klanken, en niet de laatste, gehoord worden: doch, is iemand van een ander gevoelen, wy willen 'er niet over twisten. *Äö* in *o*; als *Pharao, Pharó*. *Äë* in *e*: *Israël, Isrél*. *Ää* in *a*: *Kanaän, Kandán*. Voorbeelden 'er van by te brengen, zoude gemakkelijk vallen; doch de zaak is al te bekend, om bewezen te worden.

Y

§. 158.

§. 158. Even gelijk *Kanaän* in *Kanán* verandert, zo vinde ik ook *an* voor *aan*: eene vryheid, die mischien tot de syncope, mischien tot de crasis, gebracht moet worden; doch de naam wederom zal 'er niet toe doen. Vondel, *Joseph in Dothan*, 4. bedr., naar 't einde:

JU. *Geluck op uwen tocht.* VRA. *Dat neem ick altijd an.*

en zijn navolger, Poot, ged. d. I. bl. 4.

't *Mogt donären, zeit de man;*

En dan waer 't nutst en veiligst noit geselegen:

Zulk weer rant toppen an.

§. 159. De diaeresis, uitrekking, of spalking; heeft plaats, of omtrend diphthongen, of omtrend medeklinkers. Omtrend diphthongen, gelijk *rais* voor *rais*, *aulaï* voor *aulae*, dus *Saül* voor *Saul*, *heïr* of *heier* voor *heir*. Lucretia Wilh. van Merken, in *David*, straks in het begin van het II. boek:

Prins David, Gibeä en Saüls woede ontweken.

zo ook in het I. boek, bl. 1. en 15; boek II. bl. 31. en 62., en elders. M. L., tydwinst, bl. 118.

Der Heiërschaaren Opperheer.

en bl. 93.

Dan of de Heer der heiërschaaren,

U in 't weërbarflig schild gevaaren, ()*

Zyn' wraak aan uwen wrok zal zien?

Om-

(*) In deze woorden van M. L. vond ik voorheen eenen ablativus absolutus, en beschouwde de zelve als duister, in myne verhandeling, waarin ik den nominativus absolutus verdedigd hebbe: zie de *Nieuwe Bydragen*, d. II. bl. 365. 366. Doch ik merk van ach-

Omtrend medeklinkers, als *palliem* voor *pahn*; *arrem* voor *arm*; *worrem* voor *worm*; *erreg* voor *erg*. Dus *errenst* by Vondel, in Gijsbreght van Aemstel, bl. 29.

— 't *Is errenst, en geen spel.*

poëzy, d. I. bl. 315.

Errefvyanden van Spanje,

Errefvrienden van Oranje.

Dus *harrenas* bl. 488., *mellek* d. II. bl. 505., *hallel* en *zelleve* in de vertaling van Ovid. metam. (zie Huyd. proeve, bl. 246. 511.) *erregh* en *verreg* by Poot, ged. d. I. bl. 8., *hellep* by Moonen, bl. 296., *worrem* by M. L. bl. 72., *barrenhertigheden* bl. 92., *zydeworrem* en *storrem* bl. 134., *barrenende* bl. 154., *palliem* bl. 160., *erberremd* en *befcherremd* bl. 217., *fcherrem* bl. 218., *hellem* bl. 241., en *arremzalig* bl. 149.,

Van 't arremzalig tranendal.

doch

achterna, dat de duisterheid, niet in de woorden, maar in mijn verstand geweest is. De ablativus absol., dien ik 'er in meende te zien, is 'er niet. De zamenhang is niet, *U gevaren zijnde*, maar, *de Heer, gevaren zijnde*. De zin is niet; *Daar gy u beschermt met het schild*; maar, *Als hy u in den schild zal gevaren zijn, als hy u zal aanvallen*. Zo dat dan de gewaande ablativus absolutus verdwijnt. Iets diergelijks is wel grooter mannen overkomen. Huydecoper vond zo in een' oud' schryver eenen ablat. absol., die 'er mede niet is: zie zyne Verhandeling over den ablativus absolutus, aangehaald hierboven §. 90. In welke verhandeling (dat ik 'er dit met een woord byvoege) die geleerde schryver mede te kennen geeft, geenen nominativus absolutus in onze bybelvertaling te hebben opgemerkt. Zie 'er echter een' Dan. II. 29. *Ghy, o Coninek, op u leger zijnde, klommen uwe gedachten op* — —: als mede Exod. XXII. 14. *Ende wanneer yemand van sijnen naesten wat begeert, ende het wort beschadigt, ofte 't sterft: sijn heere daer niet by zijnde, hy sal 't volkomelick weder geven*: in welke woorden *sijn heere* mede klaar de nominativus is, even gelijk in het volgende vers: *Indien sijn heere daer by gheweest is, —*.

doch dit laatste is minder goed, niet voor zo veel de diaeresis *arrem* voor *arm* aangaat, maar betrekkelijk de zamenstelling van het woord *armzalig*. *Zalig*, dat *rijk* beteekent, (z. Huyd. proeve, bl. 274.) voegt zich in zamenstelling enkel by substantiva en by werkwoorden, niet by adjectiva. Dus zoude dan *armzalig* beteekenen rijk in armen, *dives pauperibus*, of *dives brachiis*: doch denkelijk meende de dichter *jammerzalig*. Dit in het verbygaan. Van *ellekander* en *ellikander* zie Huyd. bl. 216. 627., die deze laatste uitrekking met meerder recht schijnt af te keuren, dan men in de Maend. Bydragen, d. II. bl. 494., *geterregd* geteekend heeft.

XVII. HOOFDDEEL.

§. 160. **H**et einde der woorden ondergaat al dikwils mede verandering; zo door de afkapping, die men *APOCOPE*, als door de achteraanclamping, die men *PARAGOGE* noemt.

§. 161. De apocope was van ouds bekend by Grieken en Latynen. Van die der eersten zie men Ursini Gramm. Graeca, p. 481. Den tweeden kwam de zelve voornamelijk te pas in de dativi van de vierde, en in de genitivi van de vijfde declinatie.

Jungit equos curru genitor —

zingt Virgilius: ook

Libra die somnique pares ubi fecerit heras.

Wegens den afgekorten dativus van de vierde buiging zie men onder anderen Broukh. op Propert. II. 1. 68.; wegens den genitivus van de vijfde de kant-

kantteekenaars op Ovidii Metam. III. 341. en VII. 737. By ons is de afkapping in onze dagelijksche gesprekken zeer gemeen: *ik hoor*, voor *ik hoore*; *een vrouw* voor *eene vrouw*; *vlie* voor *vlied*; *men zing* voor *men zinge*; *men speel* voor *men spele*, welk *speel* echter eigenlijk maar eene omzetting is, en dus kwalijk *speel*, met eenen apostrophus, geschreven wordt; *ik ken een' verstandig' man* voor *ik kenne eenen verstandigen man*; *ik vlie, klee, doo*, voor *ik vliede, klee, doode*; *kon* voor *konde*; *zou* voor *zoude*; *meer* voor *meerder*; in welke laatste een geheele lettergreep weg blijft; gelijk ook het zelfde gebeurt in *snoo* voor *snoode*, *spa* voor *spade*, *gena* voor *genade*. Het is derhalve niet noodig deze woorden met een kapjen op de laatste letter te tekenen, gelijk velen doen, even of 'er eene syncope en crasis plaats hadden: het is eene eenvoudige achterafslating van den laatste lettergreep.

§. 162. Mijn voornemen is geenszins, om van alle soorten van apocope, die men by de dichters vindt, te handelen. Myne aandacht is voornamelijk gevallen op deze zes; eerstelijk, wanneer de vocaal *e* weg gelaten wordt, en het volgende woord met eene *h* begint; ten tweeden, wanneer de *e* wordt afgekapt voor een woord, dat met eenen eigenlyken consonant begint; ten derden, *ons* en *dees* onverbogen; ten vierden, *d'* voor *den*; ten vijften, *m'* voor *men*; en eindelijk ten zesden, *hun* voor *hunner*, en soortgelijken. Wegens den tweeden persoon van de onvolmaakte tijd, *gy leerde* voor *gy leerdet*, hebben wy boven reeds gesproken, §. 68.

§. 163. Belangende het eerste: het is bekend, hoe by ons de *e* in poëzy wegsnelt, als het volgende woord met eenen vocaal begint. Ook is het bekend, hoe de *h* by de Latynen als het ware voor geene letter, maar enkel voor *ene* aanblazing, gehouden werd, en daardoor niet verhinderen kon,

dat de smelting plaats greep. By ons is dit doorgaans anders. Doch enkele reizen hebben onze dichters zich mede de vryheid aangemaigd, om de *e* te laten wegsmelten in het volgende woord, dat met eene *h* begint. Het is waar, dat deze smelting niet altijd even zacht toegaat, doch uit de voorbeelden, verbeelde ik my, zal blyken, dat deze vryheid, die trouwens ook maar eene vryheid is, in onze gedichten veelal mindere hardheid veroorzaakt, dan men denken zoude, en dus, over het geheel genomen, niet te verwerpen is. Hoe 'er iemand in de Maend. Bydragen, d. I. bl. 279., over gedacht hebbe, zie de lezer zelf, zo het hem luste.

§. 164. Deze afkapping of smelting (want, of men *offerde hem* voluit schryve, en in de uitspraak late wegsmelten tot *offerdem*, dan of men *offerd hem*, met eenen apostrophus, schryve; de zaak is volkomen een) heeft voornamelijk plaats voor de woorden *hem* en *haar*. Trouwens, deze twee zijn het, in welke men in de uitspraak de *h* het minste hoort. Zo zegt men, *ik riepem, ik gaf er de hand*, voor *ik riep hem, ik gaf haar de hand*. In de oudste schriften vindt men duidelyke blyken dier verkorte uitsprake. *Deden, riepen*, ook wel *dedene, riepen*, en diergelyken, voor *deed hem, riep hem*, zal men veel by Stoke, Van Velthem, en soortgelyke schryvers vinden: verg. Huyd. op Melis Stoke, II. 1278. *So dede si en witter vanghenisfen ende lieten op sijn vriheit gaen*, leze ik in sinte Franciscus leuen, handf., f. 7. : en zo duizend maal elders. *Er voor haar* vinde ik by Vondel niet alleen, (zie Huyd. proeve, bl. 276.) maar ook by Oudaan, Roomsche Moogentheid, in de voorr. bl. 15. *en dus zweeft een onbedwonge pen — heenen, en ziet alles beneden zich, om 'er aan geen ding, dan de waarheyd, vast te laten hechten*. Is het dan te bewonderen, dat de *e* op het einde der woorden wel eens weg raakt, wanneer 'er een dezer twee woorden, *hem*, of *haar*, volgt?

§. 165.

§. 165. M. L., tydwinst, bl. 130.

Zoo g' haar aanlegt zonder kloove.

H. 152.

Ik hoore hem over moetwil klaagen;

Ik hoore hem bang en schaamrood vragen; enz.

Boddaert, slicht. ged., d. I. bl. 141.

— *verloor de zond' haar kracht.*

bl. 347.

Eens wyzen Gods, die 't t'haren beste —.

Zo 'er in dit vers iets hards is, is het veroorzaakt, niet door de afkapping, maar door de twee *t*, die te kort op een volgen: men late 'er eens de eerste *t* uit, — *die t'haren beste —*, en alles vloeit zacht.

166. Voor andere woorden, beginnende met eene *h*, klinkt die afkapping somtijds zacht genoeg, somtijds wat harder. Vollenhovius, kruis-triomp, bl. 9.

Die hun Gezald' hunn' Koningk dooden.

Als dit hard is, wete ik niet, wat zacht is. Ons *thands* is niet anders dan het oude *te hand*. *t'Huis* is in onze dagelijksche taal bekend. M. L., bl. 81.

Zoektge onze schuld, o Hemel, t'huis.

Boddaert, slicht. ged., vervolg (of d. II.) bl. 199.

Kan menschenliefde, hoe groot, ons ook bewaren.

Vondel, poëzy, d. II. bl. 202.

Zoo 't lant uw vaders deught zoo wel had erven mogen

Als zijn gedachtenis, s'had zwaerder ruim gewogen

Dan duizend tonnen schets —.

bl. 207.

bl. 207.

Code offerde hy zijn dienst —

Dit vloeit alles zacht genoeg : maar harder is het gene men by Vondel vindt, poëzy, d. I. bl. 287.

Die d'hemel opgeleit heeft als een waerde fchat.

en by de Decker ergens:

In d' hersfens huist hy nu —.

by wien men ook, d. I. bl. 171., leest:

Hoe? zegt het spreekwoord niet: de winnende hand is mild?

Doch mogelijk klinkt dit ook zacht genoeg by hen, die aan den Zeeuwſchen tongval gewend zijn.

§. 167. Voor eigenlyke confonanten of zonder ſmelting vindt men mede de *e* afgekapt, en dat in velerleie gevallen. Dus *t'zamen*-, *t'zyner tijd*-, enz. Vondel, Gijsbreght van Aemſtel, bl. 65.

Indien ick van hem ſchey, wy komen nimmer t'zaemen.

poëzy, d. I. bl. 179.

Hy hanthaeft t'zyner tijds 't geheilighde geſlacht.

bl. 263.

*— — Zoo gavenze ten leste**Zich t' ſchepe, en redden zich —.*

Boddaert, ſticht ged., vervolg (of d. II.) bl. 187.

*Hy eischt hert en tyd geheel.**Woude aan hem alleen een deel*

Daar

*Daar van t' zynen dienste opdragen,
Hy nam zulk een gunst niet aan;
Maar zou die gewis versmaên.*

Moonen , poëzy, bl. 260.

Ga geduurigh by haer t' school.

Geneugt', *geboort'*, *schaamt'*, *gediert'*, en diergelyken, meermaals: bewyzen zijn onnut. Ook *aard'* voor *aarde*; *Room* voor *Rome*: het laatste is eigenlijk eene omzetting en letterwisseling; doch hier geldt mede het gene wy boven §. 135. zeiden, wanneer wy *schaamle* en diergelyken tot de syncope brachten. Vondel, in het meermaals aangehaalde vers,

Als Room Fabricius —

en, poëzy, d. I. bl. 29.

Of is 't een helt van 't oude Room.

M. L., tydwinst, bl. 210.

*Schoon men onder de aard niets armer
Dan een harden zandklomp houdt.*

§. 168. De derde foort van apocope, te weten, *ons* en *dees* voor *onze* en *deze* of voor *onzen* en *dezen*, vindt men niet zeldzaam. *Dees* voor *deze* is wederom eene eigenlyke omzettinge. Wegens *ons* zie men Huyd. proeve, bl. 513., die daar zegt, dat hy niets tegen die vryheid heeft in poëzy. De heer A. K. in de Maend. bydragen, d. I. bl. 340., schijnt 'er min gunstig over te denken. Ik houde het voor eene vryheid, en als zodanig geoorloofd. En waarom toch minder *ons moeder* dan *uw moeder*? Moest dit niet even zeer *uwe moeder* zijn? Zeker, in onrijm gaat men veel te ver in het ge-

Z

bruik

bruik maken van de apocope, gelijk wy reeds boven, §. 123., in het gemeen wegens den metaplasmus uit Verwer bevestigden. *Mijn, uw*, voor *mynne, uwe*, enz., behoorden in onrijm nooit gelezen te worden. Maar, gelijk men in poëzy gerust *mijn, uw, zijn moeder, mijn', uw', zijn' vader*, mag schryven, zo ook *ons* en *dees*, voor *onze, deze; onzen, dezen*.

§. 169. Zie hier noch eenige voorbeelden, zo als ze ons voor de hand komen. Vollenhovius, kruistriomf, bl. 18.

*Dan zienwe vrolijk, hoe de dagh
Van ons verlossing aan komt breken.*

Vondel, poëzy, d. I. bl. 323.

Wie treurt niet, wanneer dees Melpomen treurt?

bl. 463.

Waar van dees kerk en achtiën stomme tuigen.

bl. 472.

Wie kan voorby dees kribben gaen.

bl. 603.

Dees Schoonheit wort met recht van kenners aengebden.

in Samson, bl. 12.

Is 't anders in ons maght. —

Joseph in Egypten, 1. bedr.

Gelijck dees domme Egyptenaren.

en op de volg. bladzyde:

*O oude voester, die ons jeught
Vergunt met andren te vergaren.*

Van

Van Winter, Amsteltroom, bl. 81.

Eerrik! schielyk had de rust —

My deez' nacht in slaap gefust.

en bl. 123.

't Ziet zyn runders greetig azen; —

Dees herkaauwen, gene grazen.

§. 170. De vierde foort van apocope, waarop onze aandacht viel, was *ʒ* voor *den*; iets, dat thands zo gemeen is, dat men het byna voor geene vryheid meer houden zoude. Doch alle menschen denken niet eveneens. In de Maendelyksche bydragen, (een werkjen, waarvan my spijt, dat het niet vervolgd wordt, alzo het recht geschikt was voor de invallende gedachten, waaruit men dikwijls meerder nut kan hebben, dan uit wel uitgewrochte verhandelingen) ik zegge, in de M. bydr., d. II. bl. 86., houdt iemand, die een goed oordeel schijnt te hebben, deze vryheid van *ʒ* in stede van *den* voor eene feil, te versoonen in Hooft, Vondel, en verdere tijdgenooten, maar niet in deze dagen, schoon velen 'er noch gebruik van maken, *omdat zy dus*, zegt hy, *gemakkelyker een vaers zouden maken*. Een ander, teekenende zich M. C., gaat deze aanmerking tegen, bl. 159. 160.; en een derde, A. K., verdedigt die vryheid mede tegen den eersten, op bl. 168. 169. Men zie de aangehaalde plaatzen zelf in, indien men weten wil, wat 'er voor of tegen gezegd wordt.

§. 171. Ik voor my stelle my in dezen geenszins tot richter of tot scheidsman: doch, wil men weten, wat ik daaromtrent denke, ik zal het u zeggen in korte woorden. Ik ben een verdediger der vryheid, en houde deze afkapping voor geoorloofd; doch niet dan in den uitersten

Z 2

nood.

nood. Maar ik vinde het schandelijk, dat onze hedendaagfche dichters zo veel gebruik, of liever misbruik, maken van deze vryheid, waardoor men haast in het vermoeden zoude vallen, dat zy eerst de verzen maakten, en dan naderhand nasloegen, om te zien, van welk geflacht de naamwoorden zijn; eerst fchreven

En leiden de eerste steen,

doch, naderhand' bemerkende, dat *steen* manlijk is, het huismiddeltjen gebruikten van te fchryven,

En leiden d'eersten steen.

Wezenlyk, men zoude byna in dat vermoeden vallen, zo men van velen niet beter wist.

§. 172. Ondertusfchen is 'er wel iets tot verdediging te zeggen. Waarom zo wel niet *d'* voor *den*, als *uw'* voor *uwen*? *een' man* voor *eenen man*? en diergelyken? Ik bekenne, op die tegenwerping valt zo gemaklyk niet te antwoorden. Evcnwel, dit, geloove ik, kan men zeggen, dat onze ooren meer gewend zija aan het eene dan aan het andere. Men zal in gemeenzaam gefprek hooren, en ook in onrijm vinden, *ik zag een' man, ik kwam by uw' zwager*; maar nooit, verbeelde ik my, zal men buiten poëzy hooren of lezen, *zy leiden d' eersten steen*: ten zy misfchien by zulken, die ook zeggen, *ga by de bakker op de hoek*. Als eenig woord met eenen vocaal begint, is onze tong gereeder, om 'er eene *n* tusfchen te voegen, dan weg te laten: waarvan wy ftraks noch nader moeten fpreken.

§. 173. Ik late voords de zake in het midden: doch ik voor my houde het voor een analogum negligentiae, voor iets, dat vry wat heeft van het flordige,

ge, en derhalve voor niet geoorlofd dan in grooten nood. Voor het overige zijn de voorbeelden, vooral by onze hedendaagsche dichters, overvloedig te vinden. Om 'er evenwel niet geheel zonder bewijs af te stappen, zie hier dan een enkel voorbeeld, zo als het in handen valt. Vondel, poëzy, d. II. bl. 88.

Zoo lang men d' Ootmoet noch ontbeer.

bl. 97.

*De leeuwwerk en de koekkoek bey
Verkondighden d' aenstaenden May.*

d. I. bl. 299.

Daer 't konincklijke zwaert u d' eersten Ridder wijdt.

Maeghdebrieven, bl. 4.

Hoe stoffers, aen d' Eufraet, het heir der starren sarden.

en elders. M. L., tydwinst, bl. 74.

By d' avondgloet van 't aardfche puin.

bl. 78.

Hier hangt by d' ingang van 't portaal.

Hoe gemaklijk had hy hier deze stoute vryheid kunnen ontwyken, en schryven ten ingang. Bl. 84. zonder d'invloed. Door d' adem, bl. 90. D' aartsvaderlyken zegen, mede aldaar. En meermaals elders. A. L. F. en A. P. S., proeve van dichtoeff. bl. 93.

Thans tracht ik weer de bocken

Van vorst Justiniaen

Met d' ouden yver op te slaen.

Magna molimur parvi, proeve van mengelpoëzy, bl. 174.

*Denkt, hoe de vogelaar met streelende gezangen
d' Onnooz'len vogel weet in 't looze net te vangen.*

Chr. Leon. de Neufville, bespiegel., bl. 144.

— dan volgt, dat ge een geheel
Besluit in d' omtrek van zyn allerkleenste deel.

Schutte, slicht. gez., d. I. bl. 69.

*Gy moet uw' lof
Met d' onzen paaren.*

Doch, gelijk ik reeds in de inleiding dezer verhandeling, §. II., gezegd hebbe, lierdichters, vooral in zulke korte regels als deze laatste, mogen meerdere vryheid gebruiken. Voor het overige twyfele ik byna, of 'er onder de hedendaagsche dichters wel een is, by wien men deze achterafslating niet vinden zal: maar het walgt my meerder voorbeelden by te brengen.

§. 174. Dit eene moete ik noch aanmerken, dat Vondel het eens verbeterd heeft: te weten in het byschrift op Amstelredam, (poëzy, d. II. bl. 297. 298.) dat oorspronkelijk aldus begon:

*Aan d' Aemstel, en aan 't X, daar doet zich heerlijk oopen
Zy die, als Keizerin, de kroon draagt van Europe,
Amstelredam, die 't hooft verheft aan 's hemels as, enz.*

De spelling met *aa*, welke men hier doorgaans vindt tegen Vondels gewoonte, is opmerkelijk. Ik wete niet, of dit aan den uitgever, of misschien aan Vondel zelf, om deze of gene reden, zy toe te schryven. Wat hiervan zy, hy vond naderhand goed dat begin aldus te veranderen:

Het

*Het T en d' Aemstel voên de hoofstادت van Europe,
Gekroont tot Keizerin; des nabuurs steun, en hope;
Amstelredam, die 't hoofd verheft aan 's hemels as, enz.*

§. 175. Zie daar dan die afkapping, in *d'* voor *den*, door Vondel afgekeurd, zo het schijnt: en tevens het overtollige *daar*, waarvan wy boven §. 105. spraken, verworpen. Evenwel, om recht uit te spreken, ik geloove niet, dat het deze twee dingen geweest zijn, welke Vondel in die regels zo zeer tegenstonden: 'er waren grover gebreken. En wel eerstelijk; *zich opendoen* voor *zich opdoen*, van welken het eerste zich ontsluiten, het andere zich voordoen, zich vertoonen, beteekent, en die dus gantsch verschillende beduidenis hebben, kon nimmer verdedigd worden. Daarna ook dat *copē* met achterafslating der *n*, om in klank te kunnen slaan op *Europe*, hoe zeer diergelyke vryheden by tijdgenooten te vinden zijn, behaagde Vondel niet. Deze twee schynen de voorname beweegredenen ter verandering geweest te zijn: doch, het vers toch veranderende, verhielp hy tevens de mindere vlekken, *d'* voor *den*, en het overtollige *daar*.

§. 176. Jammer is het intusfchen, dat die verandering het gedicht grootendeels beroofd heeft van des zelfs eerste stoutheid. Immers is, ten minsten volgens mijn oordeel, de persoonsverbeelding in het onveranderde veel flouter, veel schilderachtiger, dan na de verandering. Men leere 'er in het verbygaan dit uit, dat te veel beschaven dikwils zeer nadeelig is, en dat men, indien het eenigszins mogelijk is, (hier was het niet mogelijk om het ongehoorde *opendoen*.) zich niet te zeer store aan vryheden, en liever een of meerdere vryheden gebruike, dan dat men de oorspronklyke stoutheid uit een gedicht wegneme.

§. 177. Even gelijk *d'* voor *den*, zo vindt men ook *m'* voor *men*: waartrend de schryver der aanmerkingen in de Maend. bydr. d. II. bl. 87. mede niet zeer gunstig denkt, en ik met hem. Ook is 'er ten voordeele van deze apocope noch minder ter verdediging te zeggen, dan van de vorige. Vondel heeft het zo gedaan, en dat is al de verdediging, die 'er op is. Men gebruike deze afkapping dan in navolging van Vondel, doch niet, dan in den allergrootsten en alleruitersten nood.

§. 178. Zie hier eenige voorbeelden. Vondel, poëzy, d. I. bl. 35.

Daer twistme om d'appel van 't gezegh.

d. II. bl. 204.

— *Wel wilmer noch niet aen?*

doch dit is een hekeldicht, en dus onder de minst nette te rekenen. Bl. 554.

— *daerm' om den zangprijs twiste.*

in de Maeghdebrieven, bl. 37.

— *'t en zy nér in verziét,* —

't Is met dit huis en uw gezelschap omgekomen.

in Hippolytus, bl. 24.

Of in een doncker hock en huis, daerme' in verdwaelt.

Antonides, Yfroom, bl. 36.

Nu zeiltme' om rijker oogst van kostlijkheên te vinden

Van 'swerrelts navel af naer alle vier de winden.

N. S. V. by M. L., in de tydwinst, bl. 126.

Waar zag me ooit grooter Liefde werken?

Bod.

Boddaert, vervolg der sticht. ged. of II. d., bl. 220.

*Nauylks zietm' een schaduw meer
Van de godsyrucht, die welëer
Hier was op den troon gezeten.*

In de Nieuwe bydragen, d. II. bl. 669. en volg. vindt men een gedicht, dat voor het overige in vele opzichten fraai en stout is, doch in welks dertien laatste verzenkoppelen men vijf malen deze harde vryheid van *m'* voor *men* aantreft.

§. 179. . Ongevoelig dijgt myne verhandeling uit. Het wordt tijd, dat wy van de apocope aftappen. Dit eene noch. Ik vinde by M. L., tydw., bl. 179.

*Betwisten onderling, of hun gemeene Vader
Hun sust'ren eer belaagt.*

ook bl. 227.

*Treedfelsstofjes, ligte pluusjes
Vliegen onder Godts gelei
In hunne egaas eijerhuisjes,
En bezwang'ren elk zyn ei,
Om een blauwe bes te teelen.*

in welke voorbeelden *hun* en *hunne* voor *hunner* staat: zo ook *all'* voor *aller* in de psalmberyming van het kunstgenootschap, *Laus Deo, salus populo,* ps. CXXXIX. 12.

*Daar zy, ten spot van uw vermogen,
All' uwer haatren trots verhoogen.*

A a

OF

Of men diergelyke spreekwyzen ook by anderen vinde, durve ik niet bepalen. Zeker, in Vondels woorden,

'k Hebb'er ook noch Hayaelaars,
Die hun halzen voor my wagen;
Die hun vaders degen dragen.

(poëzy, d. I. bl. 315.) zie ik *hun vaders* voor den genit. singularis aan, en niet voor den genit. pluralis.

§. 180. Maar waar voor moet men nu die afgekapte genitivi van het meervoud houden, voor geoorlofd of niet. Zeker, de vryheid is vry verregaande. Intusfchen kan men dit ten haren voordeele aanmerken, dat, indien het geoorlofd is te fchryven *myn moeders vader*, waarvan wy boven, §. 50. zagen, alsdan *hun zusteren eer* niet verwerpelyk fchijnt te kunnen geoordeeld worden, blyvende in beide gevallen het pronomen possessivum onverbogen.

§. 181. Het tegengeftelde van de apocope of achterafkapping is de paragoge of achteraanclamping. De Latijnsche poëten hadden hun *er* achter de infinitivi op *i*. Bekend is het vers,

Quam pulchrum est digito monstrari & dicier Hic est.

Ovidius, die zo gemaklyk gedichten maakte dat hy de behulpfelen, welke anderen gebruikten, doërgeans misfen konde, heeft het echter mede eens gebezigd, Metam. II. 741.

— *venientem prima notavit*

Mercurium: nomenque dei scitarier ausa est.

De Grieken hadden vele byvoegfels. $\epsilon\mu\phi\iota$ voor $\beta\mu\alpha$, en diergelyke, zijn
by

by hunne poëten te vinden: ook noch andere, die uit de verschillende dialecten voortvloeien. Zie Urfini gramm. Graeca, p. 481. In het byzonder is aanmerklijk hunne achteraanvoeging van de *v* in *τυπλουςιν*, *ανδρασιν*, *παισιν*, en zo voorts, wanneer het volgende woord met eene klinker begon; en ook by het eindigen der reden. Het eerste doen ook hedendaags de Engelschen, wanneer zy by voorb. zeggen, *an account*, schoon ze anders *a man* zeggen en schryven zonder *n*.

§. 182. Onze poëten hebben ook hunne byzetsels, voegende achter aan de woorden somtijds, of *e*, of *n*. De byvoeging der *e* geschiedt zelden zonder aanstoet: doch om de juiste grenzen te bepalen, wanneer of de bygevoegde *e* aanstoetelijk zy, wanneer niet, valt moeielijk. De lezer oordeele zelf uit de voorbeelden.

§. 183. Vondel, poëzy, d. I. bl. 377.

*Aenyaert het zwaert, ô Jongeling:
Dat dit gezegende geweste,
Verdadicht door uw deught en kling,
U loof, gelijk 't Gemeene Beste
Uw' onvermoeiden Vader looft.*

in Virgilius, bl. 247.

— behalve ditte stont

*Een marmere kapel van wijlen haer' getrouden
In 't hof —*

poëzy, d. I. bl. 229

*Naer Galen, die de doot wou kiezen, eer dan slave
Te worden op de zee, —*

M. L., tydwinst, bl. 147.

*'T raakt u, Aertsvaderlyk Geslagt!
Die, deelende in uws Vaders schulde,
'T beloofde Vrouwenzaad verwacht.*

bl. 63.

Te boeke staan voor lui van eer.

Vollenhovius, kruistriomf, bl. 15.

*— hoe Godts Zoone, —
Geschantvlekt hangende ten toone,
Zijn leste tranen, leste zweet, —
Vont aan zijn Kruiskerk wel besteet.*

H. Schim, bybel- en zede-dichten, bl. 411.

*En stonden wy noit schuldig aen,
Dit schendig plichtverzuim, o Here!
En hondert andre gruweldaen, —*

M. L., tydwinst, bl. 71.

Het hangend hoofd om hooge beuren

bl. 116.

*Geen uitstel van 't bedreigde kwaad
Deed Salems vloek te niete loopen.*

§. 184. In het byzonder, daar men anders zegt, *hy staat stil*, vindt men by de poëten wel *hy staat stille*. Vondel, in de opdracht van Jeptha, poëzy, d. II. bl. 276.

At-

Allus verbeelde ons Ifak, offerreede

Op 't berghaltaer, den eerstgebooren Zoon.

en buiten alle noodzaak bl. 87.

Terwijl ik hier noch strijde, en sta

Op schiltwacht, reede alle oogenblikken

r' Ontworstelen het zielgevaer.

bl. 397.

Hoewel het zelden stille staet

§. 185. . Eindelijk vindt men noch by M. L. iets, dat grammaticae niet wel schijnt goed gekeurd te kunnen worden: te weten *onze doorzicht*, bl. 154. *ons woeste harte*, bl. 102. spreekwyzes, die ik slechts aanstippe, dewijl Huydecoper breedvoerig over de zulken gehandeld heeft, bl. 190-194. De eerste spreekwyze, *onze doorzicht*, deugt vast niet. Zo worden alle gronden van geslachtkunde omgeworpen. Maar belangende de tweede, *ons woeste harte*, ik voor my zoude geene zwaarigheid maken zo te schryven: Immers het verschillende oordeel van ten Kate en Huydecoper, vergeleken met zo vele voorbeelden, als door den laatstgemelden Heer zijn aanghaald, toonen klaar het beiderleie gebruik, met *e* en zonder *e*. En, om recht uit te spreken, wanneer men let op het gebruik in noch dagelijks uitkomende schriften, en tevens in aanmerking neemt het zeggen van Huydecoper, *Hoe ouder de schrijvers zijn, hoe dit* (het byvoegen der *e*) *gemeener is*; wil ik wel bekennen, dat men in twyfel raakt, wat beter zy, *ons woest hart*, of *ons woeste hart*, *mijn best paard*, of *mijn beste paard*. Dit verdiende noch wel eens nader uit de ouden te worden opgehelderd.

§. 186. De achteraanvoeging der *n* by ons vry gemeen in ons dage-

lijksch gesprek, wanneer het volgende woord met eenen vocaal begint; even gelijk, zo als wy boven zagen, by de Grieken, *παντι, τοιςουσι*, en by de Engelschen, *an account*, enz.; ja zo gemeen, dat de woorden daardoor wel eens allengskens van geslacht veranderen; want, schoon *aandacht* vrouwelijk is, hoort men niet zelden van den kansel, *wy bevelen uweN aandacht den nood der armen*. Aanmerkelijk zijn hieromtrent de woorden van den heer Kluit, in eene aantek. op Hoogstr. geslachtlijst, bl. 298. op het einde, en bl. 299. De dichters gebruiken wel mede de *n* als eene flutletter, zo, wanneer het volgende woord met eenen klinker begint, als op het einde der verzen. Het oordeel, beide van Hoogstraten en Kluit, over deze paragoge, vindt men mede in de gemelde geslachtlijst op het woord *oorlog*, bl. 296. 297. Laat ons de voorbeelden zien, die men by de dichters vindt, en ons oordeel 'er byvoegen. Ten dien einde zullen wy ze in drie foorten scheiden.

§. 187. Tot de eerste foort brenge ik deze navolgenden. Vondel in *Electra*, bl. 7.

Dien aenflagh dient gespoeit, en 't marren geeft gevacr.

Maeghdebr. bl. 8.

*Om dat mijn jongsten aem volhart, by d'oude spraeck
Van 't heir der Christenen. —*

poëzy, d. I. bl. 34.

*Wiens krunkeligen ommekreis
Verstreckt een zomerzonnereis.*

Om nu niet te spreken van de vryheid, die Vondel zich meer dan eens aan-
ma-

matigde, om *slangen* te schryven voor *slange*; waarvan men Huyd. kan inzien, bl. 234. Voeg hier by het gene wy zo even zeiden van *uven aandacht*. Indien men dit alles te zamen wel overweegt, zal men bevinden, dat deze vryheid, zo gebruikt, de grootste verwerring baart, in casus, numerus, en genus, stellende den accusativus voor den nominativus, het meervoud voor het enkelvoud, en het manlyke voor het vrouwlyke; en dat men zich derhalve daarvoor dient te wachten.

§. 188. De tweede foort is deze. Vondel, *Josef in 't hof*, 4. bedr. in den rei:

*Daer de klayspoelenden Eufract,
En Tigris stroom (die sneller gaet
Als pijl of schicht) tot tweemaal met
Malkandre vredig gaen te wedt.*

Maeghden, bl. 21. na het voorwerk:

In 't Oosten deist voor hem de schuimenden Eufract.

Antonides, lofdichten, bl. 209.

*Trajaen, de Roomschen Adelaar,
Uit 's werrelts mist om hoog gevlogen,
Ziet elk met zijn doordringende oogen
In 't harte ——— .*

In zulke gevallen, als deze, is 'er minder gevaar voor de bovengemelde verwerring, toonende de artykel *de* duidelyk den eersten naamval aan. En hierom zoude ik in foortgelyke omstandigheden de aanvoeging der *n* minder verwerpelyk oordeelen, wanneer de nood het vordert.

§. 189.

190 VERDEDIGING VAN DE VOORNAAMSTE

§. 189. . Tot de derde foort brenge ik die substantiva, die nooit anders byna dan in het enkelvoud gebruikt worden; zo de eigen namen, *Romen, Britanjen*, als de gemeene naamwoorden, *aarden, genaden, te vreden, ter eeren*, en diergelyke. *Vondel, poëzy, d. II. bl. 549.*

*Voor 's grooten Cezars aenkomst plagh
Britanjen onder 't hoogh gezagh
Van zyne Koningen te staen.*

M. L., tydwinst, bl. 76.

De groote Goël daalt op aarden.

bl. 55.

O zaliger geluk, o toppunt van genaden.

bl. 163.

Met Godts beloften wel te vreden.

bl. 231.

*Luciaan, die Grieksche Spotter,
Die van Woord noch Schepping wist,
Zong de fraaije Vlieg, ter eeren
Van 't beschikkend Lot; —*

A. Pels, Horatius dichtkunst, bl. 23.

Ter eeren, en ter gunst des nieuwgetrouwden mans.

In zulke woorden loopt men geheel geen gevaar van eenige de minste verwerring. En hierom houde ik deze byzetting der *n* volkomen voor geoorlofd.

X V I I I . H O O F D D E E L .

§. 190. **E**er ik van de dichterlyke vryheden aftappe, kan ik niet nalaten melding te maken van eene vryheid, die men by Vondel noch al vindt, schoon hy hierin niet vele navolgers gehad heeft, te weten het VERZUIM VAN DE SYNALOEPHA of smelting. Men weet, dat by de Latynen, wanneer in dichtmaat een woord op eenen vocaal eindigde, en het volgende woord met eenen vocaal begon, alsdan de laatste lettergreep in het begin van het volgende woord wegfolt; en dat het by ons, gelijk wy in het vorige hoofddeel reeds met een woord gezegd hebben, eveneens is, met dat onderscheid, dat dit by ons enkel in woorden, die met eene E eindigen, plaats grijpt. Doch, gelijk men by de Latynen die poëzywet wel eens verwaarloosde, even zo vindt men van dat verzuim ook voorbeelden by onze dichters.

§. 191. Bekend is het vers van Virgilius,

*Ter sunt conati * imponere Pelio * Osfam;*

waarin men zelfs twee gapingen heeft. Ovidius, heroid. VIII. 131.

*Forfitan & pulsa * Aetolide Deianira:*

in welken brief die vryheid noch buiten dat drie maal voorkomt. Vele voorbeelden kan men vinden by Vossius de arte grammatica, lib. II. cap. 14. Zie ook P. Burm. Sec. ad Antholog. vet. Latin. epigr. to. I. pag. 119. Eveneens Vondel in het Nederduitsch. Dus in zyne poëzy, d. I. bl. 115.

*Om uw Prins Willems wiegh en boortedagh te * eeren.*

bl. 472. in die aandoenlyke bede voor het Walenweeshuis te Amsterdam:

B b

Wie

*Wie kan voorby dees kribben gaen
En stallen, zonder met den Wijzen
Te * offeren een luttel gout,
Om 't naekt en hongrigh kint te spijzen,
Dat in dit Betchem verkout?*

d. II. bl. 63.

*En na een zaligh sterven:
De zaligheids te * erven.*

en in zyne treurspelen: als in Hippolytus, bl. 9.

*Het opgejaeghde wilt met rennen naer te * ylen.*

in Jeptha, bl. 22.

*Een ander sterve en quijne op 't mufte bedt,
Van schreiende * en huilende bezet.*

ook bl. 24., doch daar eene drukfout is. Daar staat,

Als een klanck van gezangk in d' ooren:

maar uit vergelyking met andere verzen van dien rei blijkt het duidelijk, dat 'er staan moet,

Als een klanck van gezangk in de ooren.

En dus is ook daar de smelting verzuimd, in de * ooren. In Gijsbreght van Aemstel, bl. 19.

*Ick zelf en al de stadt was meest om u beducht;
En vreesde * ofge lang verjaegt waert, en geplondert.*

Men denke niet, dat het eene drukfout is, en dat 'er vreesden moest staan:

im-

immers dan moest 'er ook *waren* en niet *was* voorafgaan. In Palamedes, bl. 30.

*En hoopt zijn' laurentelgh op dezen boom te * enten.*

§. 192. Volgens het oordeel van zekeren criticus in de Maend. bydr. d. I. bl. 280. 281. maakt deze vryheid stootende verzen. Ik geloove, dat hy in het algemeen gelijk heeft, vooral, indien hy zulke verzen bedoelt, als 'er in het tweede deel van die zelfde bydragen worden aangetogen, als bl. 349.

*De Heere * is mijn herder en mijn hoeder.*

bl. 383.

*De * armpjes zonder dwang.*

en diergelyke; dat by my slordigheden zijn. Evenwel, dat deze uitspraak in allerlei gevallen waar zoude zyn, kan ik my niet verbeelden. 'Er zijn onder de aangehaalde verzen uit Vondel, die, niet tegenstaande het verzuim der synaloepha, vry glad vloeien. Maar, gesteld, het ware eens anders, 't is in alle geval ook maar eene aangematigde vryheid. Vindt men in het vers,

*Van schreiende * en huilende bezet,*

eene stooting, zy is daar veel eer een sieraad dan feil, en drukt te fraaiet het hikkende en snikkende der krytenden uit. Dan hier komen poëtische ooren te pas.

XIX. HOOFDDEEL.

§. 193. **Z**ie daar eene proeve van dichterlyke vryheden. Ik zegge, eene proeve, omdat de stoffe noch op verre na niet uitgeput is: 'er kon noch veel bygevoegd worden.

Bb 2

§. 194.

§. 194. Dus hebben wy by voorb. geen gewag gemaakt van de **HETEROISIS TEMPORUM** of verwisfeling der tijdbuigingen van de werkwoorden. Want niet alleen wordt het praefens dikwils gebruikt in stede van het futurum, iets, dat algemeen bekend is, maar ook, even gelijk Horatius het imperfectum gebruikte voor het praefens, zingende,

Nunc est bibendum, nunc pede libero

Pulsanda tellus, nunc Saliaribus

Ornare pulvinar Deorum

Tempus erat dapibus, sodales,

(zie wyders Vechneri Hellenol. lib. I. parte II. c. 14.) even zo noemde Vondel den toenmaals noch levenden Paus,

Het Hoof, waervoor zich 's wecrelts asfen boogen,

in zyne poëzy, d. I. bl. 216.; en zingt Voet, sticht. ged. d. I. bl. 83.

Och! dat Loruchama myn taal in 't harte eens drong'!

Och! zag ik den Euphraat en Ganges palmen spreiden!

En 't ryke Scheba voor den Koning, dien ik zong,

Het geurig reukwerk tot zyn' outerdienst bereiden!

Let wel: zo schrijft hy in de inleiding tot de stoffe, die hy noch zingen zal of eerst begint te zingen.

§. 195. Van de **SYNTRESIS**, of liever **SYNESIS**, waardoor een pronomen relativum, een betrekkelijk steêwoord, gebracht wordt tot een substantivum, dat niet uitgedrukt is, maar uit eenig ander voorafgaand woord lichtelijk kan opgemaakt worden, heb ik mede niet gesproken. Deze manier van zeggen, die ook wel in onrijm plaats heeft, kan vooral in poëzy te pas komen. Hiertoe behoort het zeggen van M. L., tydwinst, bl. 214.

Spas-

*Spotters! die u zagt laat wiegen
In een rytuig over straat,
Ziet, eerze u in 't aanzicht vliegen,
Waar uw koetswiel over gaat.*

Ze, t. w. de straatsteenen, die niet uitdrukkelijk genoemd zijn.

§. 196. Even weinig heb ik gesproken van de WOORDSPLITZING, (ik wete 'er geen' anderen naam voor) waardoor men het eene gedeelte van het woord op het einde van den eenen regel, en het andere in het begin van den anderen plaatst. Immers, gelijk men by Horatius leest,

— *sinistra*

*Labitur ripa, Jove non probante, u-
xorius amnis,*

en by Catullus, carm. XI.

*Gallicum Rhenum, horribilesque ulti-
mosque Britannos (*);*

20

(*) Evenwel twyfele ik, of Catullus zo geschreven hebbe. Reeds overlang heb ik gegist, dat in een oud handschrift naar gewoonte met aaneenhangende woorden zal gestaan hebben, *horribilesqueultimosque*; en dat dit had moeten ontwikkeld worden, niet, zo als men gedaan heeft, *horribilesque ultimosque*, maar, door verdubbeling der *u*, *horribilesque uul-
tum Osque*. De woorden *vultus* en *os* worden wel meer by een gevoegd: zie Tacit. de morib. Germ. cap. ult. Plin. epist. II. 13. V. 16. Verg. den ouden grammaticus Cornelius Fronto, in de verzameling van Putschius, p. 2193. Voords, hoe de oude Britten hun aangezicht en geheele lichaam met gedaantens van allerlei beesten beschilderden, waardoor zy zich zekerlijk afschuwelijk en verschrikkelijk maakten, kan men onder anderen leeren uit Lomejeri diés genial., dec. II. disc. VIII. p. 373-375.; van welk beschilderen hun naam van Britten misschien afkomstig is: verg. Ten Kate, d. II. bl. 609. Dit zy genoeg wegens die plaats van Catullus. Maar eveneens is waarschijnlijk ook eene voortgelyke schrijffout ingeslopen in de voorreden van de apotheosis van Prudentius. Daar leest men:

*Est tria summa Deus, trinum specimen, vigor unus,
Corde Patris genita est Sapientia; Filius ipse est:
Sanctus ab aeterno subsistit Spiritus ore.*

B b 3

H y

zo heeft men by ons wel eens het zelfde gedaan. Vondel, poëzy, d. II. bl. 425.

*Twee jonge maeghden waren uit-
Gegaen, in 't kriecken van den dagh,
Daer niemant hek noch draeiboom sluit,
Het Goy voor ider open lagh.*

Boddaert, slicht. ged. d. I. bl. 506.

*Die alle quaad van u en uwe tent had af-
Geweerd, en u den slaap, als zyn beminden, gaf.*

Het genootschap Laus Deo, falus populo, psalm. XL. vs. 3.

*Want gy cischt van myn hand
Het slacht- of spys- of brand-
Of zondenoffer niet.*

Eene menigte andere voorbeelden, zo in zamengestelde woorden, als in zulke, die niet zamengesteld zijn, kan men vinden in Huyd. proeve, bl. 415., daar echter de splitzing der niet zamengestelde met recht wordt afgekeurd.

§. 197. Noch heb ik geheel overgeflagen het *ἕναρον πολερον* of omgekeerde voorstel; als mede der verzen rust, snydingen, slotklanken, en wat van dien aard meerder is; ook den trant onzer verzen, een stuk, dat van onze
dich-

Hy handelt, gelijk ieder merkt, over de heilige Drieenheid. Wat willen dan toch de woorden, *Est tria summa Deus*, beteekenen? En, zo men 'er al eenige beteekenis aan hechten kan, hoe komt het te pas? Denkelijk heeft ook hier het aaneenhangen der woorden in een oud handschrift aanleiding tot misflag gegeven, en in het zelve gestaan, *Est triasumadeus*. Dit moest ontward zijn, niet op die wyze, als men dat gedaan heeft, *Est tria summa Deus*, maar op deze, *Est trias una Deus*. Dus komt dan het volgende uitnemend wel te pas als eene uitlegging, *trinum specimen, vigor unus*: waarop vervolgens dit gezegde verder uitgebreid wordt.

dichters (men lette 'er toch op!) schandelijk verwaarloosd, ja van weinige gekend wordt, schoon Huydecoper het onverbeterlijk behandeld heeft, in zyne proeve, bl. 175—190.

§. 198. En waar zoude ik eindigen, indien ik alles wilde optellen, wat tot deze stoffe gebracht kan worden? Doch ik verbeelde my, dat het verhandelde genoeg zal zijn, om aanleiding tot denken en opmerken te geven aan hen, die lust scheppen in het dichten; ook om zulken, die zich door hunne grillige kieschheid tot hier toe verre heen hebben laten vervoeren, de oogen te openen en den mond te stoppen. Trouwens, dit was mijn groot oogmerk.

§. 199. Oordeelt intusfchen iemand, dat ik, niet alleen genoeg, maar zelfs te veel, voordgebracht, en my somtijds opgehouden heb met dingen, die niet zeer ongemeen zijn, hy bedenke, dat ook dit zyne nuttigheid hebben kan. Vele dingen, die voor den eenen gemeen zijn, zijn voor den anderen ongemeen. 'Er zijn geboren poëten, die, zo zy de tijd al hebben, evenwel niet besluiten kunnen, om hunne aandacht te besteden aan het lezen van allerlei slag van dichteren, onder welke 'er zekerlijk zijn, die, wanneer men het kunstige ter zyde stelt, niet veel nuts behelzen. Voor deze menschen kan het eenig genoeg geven, het gemeene en het ongemeene by een te zien. En, in alle geval, het heeft altijd zijn nut, de dingen, al zijn zy gemeen, in eene zekere schakel by elkander te hebben.

§. 200. Wyders schiet 'er nu niet over, dan dat wy noch eene ALGEMEENE AANMERKING maken. Men heeft namelijk uit het geheele be-
loop en uit meest al de deelen dezer verhandeling kunnen merken, hoe groot een voorstander ik ben van poëtische vryheden. Men moest echter daaruit
niet

niet opmaken, dat ik al die vryheden voor sieraden wil doen doorgaan. Geenszins. Eigenlyke vryheden blyven altijd vryheden: en, hoe minder, hoe beter. *'t Is — best*, zegt de heer Macquet, in de Nieuwe bydragen, d. II. bl. 112., *van de geoorlofde zich zo weinig te bedienen, als men kan. Vryheden, wat verre getrokken, wat te veel gebruikt, worden feilen.* Ik zegge by herhaling; vryheden zijn nooit sieraden, en eigenlyke vryheden vooral niet. Maar de al te groote vreeze voor vryheden bluscht den gloed van dichterlyk vuur uit, en bant het natuurlyke uit de gedichten. En enkel deze vreeze is het, die ik getracht hebbe weg te nemen, ten minsten te verminderen.

§. 201. Vraagt men, wat of eigenlyke vryheden zijn; dat is moeielyk te zeggen. Om die vrage te beantwoorden, diende men de vryheden wel in foorten te schiften, iets, dat niet gemaklyk valt. Evenwel, wil men ten ruwsten eene verdeeling, men onderscheide ze in vier foorten. 'Er zijn vryheden, die naauwlyks dien naam dragen mogen, alzo zy, wel beschouwd, der tale eigen zijn, en die men derhalve gerust altijd in dicht en on dicht mag gebruiken: als by voorb. de enallage adverbii relativi, de zegwyzen, *dat's de man, wat glans*, de synesis, en wat van dien aard meerder is. 'Er is eene andere foort, die aan de eerste zeer naby komt, gantsch niet strydig met de natuur der tale, doch door het gebruik meestal tot de poëzy bepaald, en in zo verre eenen zweem van vryheden hebbende, waartoe men zoude kunnen brengen sommige nieuwe en byzondere woorden, de meeste enkele voor zamengestelde en zamengestelde voor enkele werkwoorden, eenige foorten van den metaplasmus, en zo vervolgens. 'Er zijn ten derden noch andere vryheden, die, schoon min of meer tegen de natuur of regelmaat der tale strydig, evenwel in dicht niet slechts geledens, maar gerust gebezigd kunnen worden, als de gelegenheid het vordert. Hiertoe behoort

hoo-

hooren vele basterdwoorden en staarten, vele ongebruikelyke woorden, eenige byzondere declinatien en conjugatien, eenige ellipfes en pleonasmi, vele foorten van den metaplasmus, en zo voords. Eindelijk, 'er is eene vierde foort, die zo weinig mogelijk, en niet dan in nood, dient gebruikt te worden: als by voorb. de woordsplitzing, waarvan in §. 196. gesproken is; alle harde syncopae; fommige apocopae, als *d'* voor *den*, *m'* voor *men*; veelal de paragoge; het verzuim der fynaloepha; en diergelyken. De twee laatste foorten zijn zekerlijk eigenlyke vryheden: de twee eerste kan men byna niet met den naam van vryheden benoemen. Doch, om alles wel te schiften, en het goede van het kwade, het aanstootelyke van het min aanstootelyke, wel te onderscheiden, daartoe zal een gezond oordeel in de byzondere gevallen meer helpen, dan honderd fijn uitgedachte regels.

§. 202. Mogten nu myne poogingen zo veel mogelijk vooral daartoe helpen dienen, dat het stichtelyke dicht, waarin onze eeuw vry vruchtbaar is, in vele gevallen steviger op zyne voeten stond, en des zelfs voorstanders zich minder eener averrechtsche kieschheid bekreunden, zo dat men Vondels manlyke kunst en Lodensteyns tedere godvrucht te zamen gepaard zage; ik zoude my mijns arbeids, die vry wat breeder uitgelopen is, en my vry wat meerder tijd gekost heeft, dan ik my in den beginne voorgesteld hadde, geenszins beklagen.

T O E T S

VAN DE EGTHEID DER

R Y M C H R O N Y K E,

DIE, OP DEN NAAM VAN

K L A A S K O L Y N,

U I T G E G E V E N I S.

D O O R

J. W A G E N A A R.

T O E T S
D E R
R Y M C H R O N Y K E
V A N
K L A A S K O L Y N.

I. **H**oe nadeelig het verdigten van Geschiedenissen, die men voor waaragtig opgeeft, ook zy aan de geloofwaardigheid en zekerheid van egte verhaalen; nochtans zyn 'er, van den tyd af, dat kennis en geleerdheid in eenige agtinge geweest zyn, menschen gevonden, die, op den naam van vermaarde mannen, of op onbekende naamen, Historien en andere schriften verdigt en uitgegeven hebben. Men heeft, by voorbeeld, alvroeg, redevoeringen verzierd, op de naamen van Demosthenes, Lyfias, Dinarchus en andere beroemde Redenaars der Oudheid (*a*). Een Priester te Efeze verdigtte, in de tweede eeuw des Christendoms, eene *Reisbeschryving van Paulus en Thecla*, op des Apostels naam (*b*). *Vigilius*, Bischof van Thapfus, omtrent het einde der vyfde eeuw, heeft, volgens zijne eigene bekentenis, verscheiden, ook Historische, schriften, onder de naamen van Athanasius, Augustinus en anderen, opgesteld en uitgegeven; sommigen van wel-

ken,

(*a*) DIONYS. HALICARN. *Tom. II. p. 135, 184, 189, 320.*

(*b*) TERTULL. de Baptismo, *Cap. XVII.* MIERONYM. de Viris illustr. *Cap. XVIII.*

ken, eeuwen agtereen, by veelen, voor egt gehouden zyn (c). *Joannes Annus* van *Viterbo*, Dominicaaner Monik, die, in 't midden der vyftiende eeuwe, bloeide, heeft een aanzienlyk getal van fchriften verzierd, op de namen van *Berosus*, *Manetho*, *Megasthenes*, dien hy, verkeerdelyk, *Metasthenes* noemde; *Fabius Pictor*, *Myrsilus Lesbicus*, *Archilochus* en anderen, die van veelen voor egt gehouden; doch van de meesten, alvroeg, als onegt verworpen werden (d). Eindelyk, want men zou deeze lyst, geweldiglyk, vergrooten kunnen, in 't begin deezer eeuwe, deedt zig, in Engeland, een vermomde Franschman op, die voorgaf een inboorling van het Eiland *Formosa* te zyn, en zig *George Psalmanazar* noemde. Op deezen naam, liet hy, eerlang, eene beschryving van het Eiland *Formosa* uitgaan, die by eenigen, terstond, van onegtheid verdagt was (e). De Verdigter, die, voor weinige jaaren (f), overleeden is, heeft zelf, meermaalen, zo hy verzekert, by monde en geschrifte erkend, dat deeze beschryving verzierd was; doch egter tot zynen dood toe, den naam van *Psalmanazar* gedraagen; en het gantsche beloop van zyn snood bedrog zou, veelligt, nooit ontdekt geworden zyn, zo 't niet gebleeken ware, uit een Geschrift van zyne eigene hand, welk, na zyn overlyden, gevonden werdt, en zynen slinkfchen handel openbaarde (g).

II. Men heeft, sedert eenige jaaren, begonnen te twyfelden, of de groote lyst der verdigte fchriften ook nog behoore vergroot te worden met

het

(c) *Voiez* FLEURY *Hist. Eccl. Tom. VII. p. 16.*

(d) *Vid.* VOSSIUS de *Histor. Latin. Libr. III. Cap. VIII. p. m. 609.*

(e) *Zie* Bockzaal van W. SEWEL *July en Aug. 1705. bl. 51. enz. Nov. en Dec. 705. bl. 55a.*

(f) Den derden Augustus des jaars 1763, in den ouderdom van vier en tagtig jaaren.

(g) *Zie* *Algem. Oefenschoole XIV Deel, N^o. X. bl. 404. enz. N°. XII. bl. 465. enz. from the Monthly Review.*

het geschichte Historiaal Ryn, of de Rymchronyke der eerste Graaven van Holland, die, op den naam van KLAAS KOLYN, Monik te Egmond, reeds tot tweemaal toe, in druk uitgegeven, en, by veele geleerden, lang, in groote agtinge geweest is. Ingenomen, door den voorgang van eenige mannen van naame, heb ik deeze Chronyke, ook lang, voor egt gehouden, en, als zodanig, in myne *Vaderlandsche Historie* aangehaald, tot dat ik, eindelyk, aan het twyfelen, en, door myne twyfelingen, aan 't nader onderzoeken geraakt ben: waarvan het gevolg geweest is, dat my geene voldoende redenen voorgekomen zyn, om deeze Chronyke, onder de egte schriften, te tellen; waarom ik haar, in de tweede uitgaave der *Vaderlandsche Historie*, de plaats, die zy, in de eerste beslaagen hadt, t'eenmaal, heb doen ruimen.

III. De Liefhebbers van 's Lands Historie zyn, federt lang, in de verwagting geweest, dat de Heer BALTHAZAR HUYDECOPER, die, mogelijk, meer dan iemand, overtuigd is van de onegtheid van Klaas Kolyns Chronyke, de redenen, waarop deeze zyne overtuiging rust, in eene voor- of narede zynr uitgaave van de *Rymchronyke* van MELIS STOKER, aan 't gemeen zou hebben medegedeeld. Doch, naardemaal die uitgaave nu het licht ziet, zonder dat de algemeene verwagting, ten deezen opzichte, voldaan geworden is; en de hooge jaaren en toeneemende zwakheid van den Heere Huydecoper niet schynen te zullen kunnen gehengen, dat hy aan dit werk nader de hand sla; ben ik te raade geworden, de redenen, die my bewoogen hebben, om Kolyns Chronyke niet voor egt te houden, kortelyk, in geschrifte te stellen, en aan het oordeel van de MAATSCHAPPIE der NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE te LEYDEN, van welke ik de eer heb een Lid te zyn, op te draagen; gelyk ik, by deezen, doe.

IV. Ik stel my voor, *eerst*, te verhaalen, wanneer, en op welk eene

wy-

wyze, de Rymchronyk van Klaas Kolyn, hier te lande, bekend geworden, en by de Liefhebbers der Vaderlandsche Oudheden in agtinge geraakt is, en, *in de tweede plaats*, te doen zien, dat 'er veele en gewigtigen redenen zyn, om deeze Chronyk niet te plaatsen, onder de egte schriften, de waare bronnen, waaruit 's Lands Historie gehaald moet worden. In het verhaal, waarmede ik aanvang, zal ik my, voornaamlyk, bedienen van de berigten, die Mr. Pieter van der Schelling, Schoonzoon van Alkemade, den eersten bekenden bezitter deezer Chronyke, van tyd tot tyd gemeen gemaakt heeft.

V. KORNELIS van ALKEMADE, Commis op het Comptoir der Convooyen en Licenten te Rotterdam (*h*), was reeds bekend voor een verzamelaar van egte schriften en stukken, 's Lands Oudheden en Historie betreffende (*i*), toen hy, in 't jaar 1698 (*k*), de *Rymchronyk van Melis Stoke*, die reeds tweemaal, door anderen, uitgegeven was, voor de derde reize, met zyne aantekeningen, in 't licht gaf. Indien hy toen een Handschrift eener Ouder Rymchronyke van eenen tot hier toe onbekenden Klaas Kolyn bezeten had, was het, naar reden, te verwagten, dat hy 'er iet van gemeld zou hebben. Doch hy spreekt 'er, in de opdracht, voorrede, noch aantekeningen, geen enkel woord van. In zyne *Munt der Graaven van Holland*, die, volgens den titel, in 't jaar 1700, uitkwam, vindt men 'er ook niets van gerept, schoon 't, aldaar (*l*), zeer wel te pas gekomen zou zyn. Hy hieldt, omtrent dien tyd, briefwisseling met *Auriaan Pars*, Predikant

te

(*h*) Zie VAN DER SCHELLING *Holl. Aloude Vryheid* enz. bl. 456, 463.

(*i*) Zie 't zelfde werk bl. 620. enz.

(*k*) Onder aan het titelblad, staat, volgens de gewoonte der Drukkeren, die, doorgaands, een jaar voor uit rekenen, 1699. Zie VAN DER SCHELLING *Holl. Aloude Vryheid*, bl. 451.

(*l*) Bl. 4, 5.

te Katwyk aan den Ryn, die bezig was met het famenstellen zyner *Naamrol der Batavifche Schryverer*. Alkemade boodt hem hierin de handt (m); doch in die *Naamrol*, welke, in 't jaar 1701, uitkwam, wordt *Klaas Kolyn* niet genoemd: waaruit volgt, dat hy, aan Pars, door Alkemade, niet is opgegeven: en, uit het een en het ander, wordt het ten hoogfte waarfchynlyk, dat Alkemade toen nog geen affchrift van *Klaas Kolyn* bezeten heeft, of heeft voorgegeven te bezitten. Van der Schelling heeft ook een uittrekfel uit een brief van Alkemade aan *Simon Eikelenberg* te Alkmaar, van den agtften January 1711, in 't licht gegeven (n) waarin, onder anderen, deeze woorden gevonden worden: *Ik heb, na het uitgeeven van deezen Schryver [M. Stoke] bekomen een affchrift van een Rymkronyk, omtrent een eeuw ouder dan Stoke — — gemaakt door een Egmonder Monnik, Claes Colyn*. Waardoor bevestigd wordt, 't gene wy uit zyn zwygen aangaande *Kolyn*, by het uitgeeven van *Stoke* en van de *Munt der Graaven* en in zyne briefwifeling met *Pars* hebben opgemaakt. Ook heeft Alkemade, volgens van der Schellings verhaal (o), eerst na 't uitgeeven van zynen *Stoke*, uit een' Boekverkooper van Rotterdam verftaan, dat aan deezen geveild was een gefchreeven *Rymchronykje*, veel ouder dan *Stoke*, 't welk de bezitter voorgegeven hadt, zeer raar en het eenige overgebleevene te zyn. Alkemade gaf, wyders, zo van der Schelling fchryft, den Boekverkooper last, om met den veiler, die de bezitter zelf niet was, in onderhandeling te treden: en 't gevolg hier van was, dat de veiler, die voorgaf, reeds vyftig gul-

gul-

(m) Zie VAN DER SCHELLING voorber. voor PARS Katw. en Rynsb. Oudheden, bl. ** 3.

(n) Holl. aloude Vryheid, bl. 468.

(o) Holl. aloude Vryheid, bl. 451. enz.

guldens, vergeefs voor het bloote gezigt van het oorspronkelyke gebooden te hebben, eindelyk, tot eenen hoogen prys, een affchrift van het zelve gekogt hadt; welk affchrift hy, in perfoon, zou hebben overgedaan aan Alkemade, die, volgens zyn, hier voor, aangehaald fchryven, in 't jaar 1711, van den Kolyn nog niets dan dit affchrift, immers het oorspronkelyke nog niet, gezien hadt. Dit affchrift was, fchryft Alkemade, in den zelfden brief aan Eikelenberg, *onoplettelyk en gebreklyk uitgefchreven, door iemand, dien ik zelf gezien en gefproken heb, een man van groote bekwaamheid en fchranderheid, dog ook van een groote losfigheid, van welken ik toen niet heb mogen verftaan, waar het oorspronkelyke gebleeven was, niettegenftaande hierover meer dan twintig brieven zyn gewisfeld, die, eindelyk, in den oorlog, zoo wel als dit boek, is [lees zyn] te zoek geraakt, waarom de tegenwoordige en toekomstende beminnaars des Vaderlands deze zyne daad waarfchynelyk fullen verfoeyen (p).*

Wy zullen over dit ingewikkeld en duifter berigt van Alkemade of van der Schelling thans geene andere aanmerking maaken dan dat daar in, noch de bezitter van het oorspronkelyke, noch de verkooper van het gebreklyk affchrift, noch zelfs de Boekverkooper, die over den koop gehandelt heeft, met naame genoemd worden. Van der Schelling vertelt wel (q); dat de verkoper van het affchrift hem, van wien hy dit affchrift gekogt hadt, die nog een ander dan de bezitter van het oorspronkelyke fchynt geweest te zyn, genoemd hadt, en dat deeze naam ook gevonden werdt, in zekere Inleiding, door Alkemade ontworpen, om, voor

zyne

(p) VAN DER SCHELLING Holl. aloude Vryheid, bl. 468.

(q) Holl. aloude Vryheid, bi. 454. met de Aant.

zyne voorgenomene uitgaave van Kolyn , geplaatst te worden ; doch hy heeft niet geraaden geoordeeld , zelfs deezen naam aan 't gemeen bekend te maaken. 't Blykt , ondertusfchen , uit een brief van Alkemade aan den Professor *Antonius Matthæus* , dat hy , in December van 't jaar 1708 , nog meer niet dan dit gebrekkelyk affchrift gezien hadt. En dat hy , zelfs in 't jaar 1711. nog niet anders hadt gezien , is , uit zyn fchryven aan Eikelenberg , afteneemen (r).

VI. Midlerwyl , hadt Alkemade aan deezen en genen kennis gegeven , dat hem eene Rymchronyk , ouder dan die van Stoke , in handen gevallen was. En van der Schelling zelf verbergt niet , dat sommigen , en , onder deezen , de Heer *C. van Someren* , Zoon van Johannes van Someren , Schryver van *de herftelde oudheid of befchryving van Batavia* , die toen te Gorinchem woonagtig was (s) , al in 't jaar 1705 , aan de egtheid van deeze Chronyk getwyfeld hadden (t). *Matthæus* verzogt Alkemade dikwils , om dit Werkje eens te mogen zien. Doch dit werdt , onder verfcheiden voorwendfels , altoos , geweigerd (u). Van 't begin en 't flot , nogtans , en misfchien van nog eene of twee plaatfen zondt hy hem , eerlang , affchriften : en dit gaf gelegenheid , dat *Matthæus* , voor 't eerst , zo ik my niet bedriege , openlyk , van Kolyn , als van een oud , egt en waardig fchrift , gewag maakte , in de Opdragt van het IX. *Deel* zyner *Analecta* , welk , in 't jaar 1709 , uitgegeven werdt. Hy geeft , hier , den aanvang en het flot der Rymchronyke op , zo als het hem , door Alkemade , toegezonden

(r) VAN DER SCHELLING Holl. aloude Vryheid, bl. 457, 461, 468, 469, 470, 521.

(s) Zie VAN DER SCHELLING op PARS Katw. Oudheden, bl. 474. *Aant.* en bl. 510.

(t) VAN DER SCHELLING Holl. aloude Vryheid, bl. 454.

(u) Als boven bl. 456, 458,

den was, en betuigt zeer te verlangen, dat Alkemade dit fraaye stuk eens, eindelijk, in 't ligt geeven mogt. Doch 't gene met reden vreemd schynen mag, hy meldt ook, dat Alkemade dit Werkje bezat, **OP PERGAMENT** geschreeven (v); daar wy hier voor (bl. 208.) gezien hebben, dat Alkemade, in 't jaar 1711, schreef, nog niet anders van Kolyn gekend te hebben dan een gebrekkelyk afschrift, *geschreeven*, (vermoedelyk, niet op pergament) *door iemant dien hy zelf gesproken hadt*; en daar van der Schelling ons berigt, dat deeze uitschryver verhaald hadt, uit den verkooper van het afschrift te hebben verstaan dat Kolyn *honderd en vyftig jaaren in deszelfs geslagt geweest was, op perkament*, en dat het, *by iemand van deszelfs voorouders, uit de plondering der Abtdye van Egmond, gekogt*; doch *nu met den oorlog t'zoek geraakt was* (w). Hoe zullen wy dit knoopen? Heeft Alkemade Matthaeus wys gemaakt, dat hy een Handschrift bezat op pergament. Of heeft Matthaeus Alkemade kwalyk verstaan, of kwalyk onthouden. Doch laat ons voortgaan.

VII. Matthaeus hieldt nog al by Alkemade aan, om meer van Kolyn te zien; tot dat Alkemade, bewoogen, naar 't schynt door het loffelyk berigt, welk de Profesfor, voor het IX. Deel der *Analecta*, van Kolyns Chronyke en van haaren bezitter gegeven hadt, eindelyk, beloofde, hem een afschrift van zyn afschrift te zullen toefchikken, gelyk hy, in 't begin des jaars 1710, deedt. Hy hadt dit afschrift, met zyne eigene hand, gemaakt.

Mat-

(v) *Habet eum [Colinum] IN MEMBRANA diligentissimus ejusmodi antiquitatum indagator Cornelius ab Alkemade, quem utinam tandem edat* En wat verder, na 't opgeeven van 't begin en 't slot van Kolyns Chronyke: *Excerpta haec et submitit idem, quem divi et cujus est manuscriptum Cornelius ab Alkemade. Florentius, cujus mentio hic, Florentius est, puto, III. Sed dici poterunt certiora, si id fiat aliquando, et utinam modo fiat! ut Auctor, qui mendojus et lacunis ut audio, deformis, integer et incorruptus, tandem publici fiat juris.*

(w) VAN DER SCHELLING Holl. sloude Vryheid, bl. 452, 468.

Matthæus hieldt het, tot aan zynen dood, die, in 't zelfde jaar 1710, den vyf en twintigsten Augustus voorviel (x), onder zig. Alkemade verzogt toen zyn afschrift te rug. Men antwoordde, dat 'er na gezogt zou worden: en, eindelyk, werdt hem gemeld, dat het niet te vinden, en waarschynlyk, in een pakket, onder de boeken van den Profesfor verkogt geworden was (y). My is niet bekend, dat 'er, in eenige jaaren na dien tyd, van Kolyn, in openbaaren druk, gewag gemaakt is. Doch GERHARD DUMBAR, Secretaris der Stad Deventer, beslooten hebbende, in navolging van Matthæus, eenigē *Analecta* uit te geeven, plaatste Kolyns Chronyke in 't eerste Deel derzelven (z), welk, in 't jaar 1719, uitkwam, zonder eenige opholderendē aantekeningen, en zelfs zonder ergens te melden, van waar hy het handschrift, waarnaar deeze uitgaave geschiedde, bekomen hadt. Hy noemt het Werkje (a), in de Opdragt, alleenlyk zeer raar en overoud, en hy zegt, dat het met regt, onder de eerste en beste Schriften over de Hollandsche geschiedenisfen geteld mag worden (b). En van dien tyd af, werdt Kolyn, by veelen, met agtinge, aangehaald. Henrik van Rhyn was een van de eersten, die 'er, in zyne Aantekeningen op Hugo van Heusfers Kerkelyke Oudheden van Kennemerland, welken, in 't jaar 1721, het licht zagen, dikwils, met lof van gewaagde (c). De Profesfor Henrik Cannegieter noemt,

(x) Vid. C. BUEMANNI Tractat. Erud. p. 219.

(y) Zie VAN DER SCHELLING Holl. aioude Vryh. bl. 460, 461, 462, 466, 467.

(z) Bl. 241. enz.

(a) Het gantsche Chronyke bestaat, uit iet minder dan twaalf honderd regels. die in DUMBARs uitgaave, op veertig bladzyden, gedrukt zyn, niet op veertien, zo als men, verkeerdelyk, leest by VAN DER SCHELLING Hollands aioude Vryheid, bl. 524, zonder dat het, in de drukfeilen, verbeterd is.

(b) *Opusculum perrarum ac antiquissimum, interque primos ac optimos Rerum Hollandicarum scriptores, jure merito annotandum*

(c) Zie de voorr. §. III—XIII. en 't Werk bl. 454, 477, 489, 492. en elders van den Druk in Octavo.

noemt, in eene verhandeling, die, in 't jaar 1734, uitkwam, Kolyn een overoud en getrouw Schryver; haalt hem, dikwils, aan, en verlaat 'er zig op, in berigten, welken, by geene andere bekende oude Schryvers, gevonden worden (*d*). Geen wonder, dat Mr. Gerard van Loon en anderen, na Cannegieter, Kolyn voor egt gehouden en gebruikt hebben.

VIII. Doch, midlerwyl, hadden Alkemade en van der Schelling, die voorgegeven hadden, aan eene uitgaave van Kolyn te arbeiden, ongaarne gezien, dat zy door Dumbar, voorkomen waren. Te meer, om dat zy vastfelden, dat hy zig bediend hadt van het afschrift, door Alkemade, aan Matthaëus toegezonden, en, na zyn dood, vermist, zonder aan Alkemade de eer van de ontdekking deezer Chronyke, welke hy zig aanmaatigde, ergens, te geeven. Van der Schelling schreef, al in 't jaar 1726, dat van Alkemade Kolyn ontdekt, en aan Matthaëus een Kopy gezonden had, die, na zyn overlyden, in andere handen geraakt was (*e*). En, in 't jaar 1745, gaf hy, in een aantekening op zyne uitgaave der *Rynsburgsche Oudheden van Adriaan Pars* (*f*), klaarlyk, te kennen, dat in Dumbars uitgaave, het afschrift, door Alkemade, aan Matthaëus gezonden, met al de gebrekkelikheden en hiatus (gaapingen), die 'er in gevonden werden, grootendeels, gevolgd was (*g*); terwyl hy verklaarde, nog voorneemens te zyn, om, met behulp der aantekeningen van Alkemade, die, reeds in 't jaar 1737, overleeden was (*h*), haast eene nieuwe uitgaave van Kolyn onder de Drukpers te brengen. Van Loon was egter de tweede, die hem voor-

kwam,

(*d*) Differt. de Brittenburgo etc. p. 3, 4, 67, 68, 119, 126, 131, 132, 133.

(*e*) Voorr. voor 't Holl. Tiendregt. bl. 5.

(*f*) Bl. 337, 338 in de Aant.

(*g*) Zie ook VAN DER SCHELLING Holl. aloude Vryh. bl. 521.

(*h*) C. BURMANNI Traject. erud. p. 363.

kwam, geevende, kort na dat van der Schelling de *Oudheden van Pars* uitgegeven hadt, en nog in 't zelfde jaar 1745, eene tweede en zwierige uitgaave van Kolyn in 't licht, zonder dat hy egter eenig nieuw handschrift nagtig geworden; maar genoodzaakt geweest was, de uitgaave van Dumbar, eeniglyk, te volgen. In 't voorberigt, geeft hy, nogtans, te kennen, dat Dumbar Kolyns geschreeven Chronyk, niet, op de verkooping der Boeken van den Profesfor Matthaeus, gekogt, maar uit Braband bekomen hadt: 't welk waar kon zyn, alware zyn affchrift het zelfde geweest, welk, eertyds, aan Matthaeus geleend geweest was. Van der Schelling hadt ook nergens geschreeven, dat Dumbar zelf Alkemades affchrift, op de verkooping van Matthaeus Boeken, gekogt hadt. Wy laten ons, wyders, niet uit, in een verslag van den twist, die, over van Loons uitgaave, tusfchen hem en van der Schelling, ontstaan is. Wy merken alleenlyk aan, dat van der Schelling, in den loop van dit geschil, gedrongen door van Loon (i), wel niet duidelyk geschreeven, maar zig egter zo uitgedrukt heeft, als of hy wilde doen gelooven, dat Alkemade nog voor deszelfs overlyden, of hy, naderhand, *het oude, waare Handschrift van Kolyn* bekomen hadt, en dat hy 't nog bezat. Zyne bewoordingen, die wy aan den voet deezer bladzyde aanhaalen (k), zyn egter zo ingerigt, dat hy, uit kragte derzelyen, niet

zou

(i) Zie zyn Voorbericht op K. KOLYN, bl. XI.

(k) *W:l*, vraagt hy, van Loon *presumeeren*, en den *Leezer* doen *presumeeren* en *vermeeden*, dat van Alkemade en van der Schelling, of een van beiden zoo [ontrouw of ligtgeloozig] zouden te werk gegaan hebben, met het voors. *oude waare Handschrift van Kolyn*, dat alleen onder hen berust heeft? — — — Is Kolyn by ons al uitgegeeven? Is 'er al gelegenheid by ons geweest, om van het waare oude Handschrift gebruik te maaken pablyk, en dat te vertoonen? Zie *aloude Vryheid*, bl. 530, 531. Te vooren (bl. 527.) hadt hy geschreeven: *de zogenaamde aanstaande uitgeever zal nooit verlegen of beschroomd wexen, om het waare oude handschrift, waarvan hy zig bediend heeft, en zal bedienen, aan allerlei Liefhebberen, zig des verstaande, te vertoonen.*

zou kunnen gedrongen worden, om dit oude, waare Handschrift, immer, te vertoonen. Ook berœept hy, om den regten naam en titel van Klaas Kolyn te bewyzen, zig, op eene andere plaats van het zelfde werk (1), alleenlyk, op een Kopy van Kolyn, die hy bezat, en die toen, (in 1746), omtrent vyftig jaaren oud, en dus, ongetwyfeld, dezelfde Kopy was, die Alkemade voorgegeven hadt, omtrent den aanvang deezer eeuwe, van zekeren ongenoemden kwant, die 'er zelf den uitschryver van was, gekogt of overgenomen te hebben. Maar wie ziet niet, dat zyn bewys veel beter geklemd zou hebben, zo hy 't, uit het oude, waare Handschrift van Kolyn hadt kunnen ontleenen?

IX. Wat Dumbars uitgaave betreft; zy is, naar alle waarschyndlykheid geschied, naar het affchrift, door Alkemade gemaakt, en aan Mat-haeus toegezonden; 't zy hy het, op de verkooping van des Profesfors Boeken, hadt laten koopen; of dat hy, na dat het, aldaar, door een' ander gekogt was, uit Brabant bekomen hadt, gelyk van Loon geschreeven heeft (m). Want, indien hy een ander affchrift gehad hadt, zou hy 't, aan sommigen, immers, aan van Loon, met wien hy briefwisseling hieldt, wel eens vertoond hebben; waar van egter niets gebleeken is. Hy zou het ook, in eene Opdragt of Voorrede zyner Uitgaave, hebben verhaald, om dus het vermoeden te voorkomen, dat hy een gebrekkelyk affchrift, en dat, naauwlyks, tien jaaren oud was, gevolgd hadt. Doch dit is al mede niet geschied. Alkemade was wel meer gewoon, affchriften, met zyne eigene hand, van het affchrift, welk hy zeide gekogt te hebben, te maaken, en aan deczen en genen uit te leenen. Immers, ik weet, dat wylen de

Heer

(1) Holl. sloude Vryheid, bl. 421.

(m) In het voorber. zyner uitgaave van K. KOLYN bl. V,

Heer FRANS VAN LIMBORCH, Advokaat Fyskaal van 's Lands Domeinen, zulk een afschrift van Alkemade ter leen gehad heeft, waarin twee gaapingen, die, in Dumbar, en zelfs in van Loons, Uitgaave, gevonden worden, zyn aangevuld (n). De Heer Profesfor PETRUS BURMANNUS SECUNDUS bezit een geschreeven Kolyn, waarin deeze zelfde aanvullingen, en nog een of twee meer, gevonden worden (o). Evenwel, houd ik dien

(n) Vers 894, by DUMBAR, zynde vs. 892, by VAN LOON, (welk verschil hieruit ontstaat, dat van Loon de gaapingen niet geteld heeft) en luidende,

Ti ave ti kroen van Franken,

luidde, in dit afschrift,

Ti ane ti kroen van Franken,

en daarop volgde deeze regel,

Hytickede namaals hogen.

En op vs. 1051, by Dumbar, zynde vs. 1049, by van Loon, en luidende, by Dumbar,

Sprak mit dollen en arren moe (by van Loon moede)

volgde, in het afschrift,

Dit geeve my God daertoe.

(o) De gaaping na vs. 158, by Dumbar, zynde vs. 157, by van Loon, en luidende,

Hat ie ix [ieic] voor overwanen [overwaren]

is, in dit afschrift, aangevuld,

Als die zolkes hab ervaren,

en de aangehaalde regel luidt daar,

Hat ix ia voor overwaren,

vs. 278, by Dumbar, zynde, door verplaatsing, by van Loon, vs. 248, luidt, by Dumbar,

Ti my -- intich nimmer wisten,

by van Loon, zonder gaaping,

Ti my intich nimmer wisten,

en, in dit afschrift,

Ti mi twintig nimmer wisten,

't welk ik niet versta.

E c

dien voor zeer jong, en gemaakt, lang na Dumbar, en mogelyk na van Loons, uitgaave. Dumbar uitgaave is 'er, doorgaands, in gevolgd, ook met de mislagen (p); schoon 'er, hier en daar, verschil in de spelling, en zelfs, in sommige woorden, in gevonden wordt. Het affchrift, waarvan wy spreekken, en 't welk, te vooren, niet in zulke goede handen geweest is, is vyf en dertig bladzyden groot, als menze telt; en, met tweederlei gemaakte handen, geschreeven op inlandsch papier van 't merk *het gekroonde Amsterdamsche Wapen*, en, naar het oordeel van kundigen, niet zeer oud. De voorige bezitter wilde doen gelooven, dat *Henrik Laurensz. Spiegel* dit affchrift gemaakt hadt, en hadt 'er, ten dien einde, een proefdrukje van zyn afbeeldfel, zo als het, voor de laatste Uitgaaven van den *Hertspiegel* gevonden wordt, voor geplaatst. Doch zo Spiegel Kolyn gekend hadt, zou hy zo lang niet onbekend gebleeven zyn. Spiegel kon ook, na 't onderschrift der Chronyke; 't welk hier, met verkortingen, geschreeven is, en luidt: *Esriptum of Conscriptum est per manum Nicolai Colini in hegmont*, niet schryven, gelyk hier, met de zelfde hand, als het laatste en grootste gedeelte van het Chronykje, gelezen wordt: 't welk ik meene dat te zeggen is, geschreeven met de hand van Nicolaus Colinus tot Egmond. Op bl. 18 staat, nevens de woorden

Tideric — — — —

Ti darde Greva gebooren,

op den rand, ook al met dezelfde hand, by anderen de 4de, 't welk al mede
de

(p) En, onder anderen, de groote misflag, in vs. 1031, by Dumbar, zynde vs. 1029, by van Loon,

in de plaats van. *MCX en iene,*

MCX en icne.

de jongkheid van dit affchrift bewyst. Wy behoeven 'er ons dan niet verder mede te moeyen, en gaan nu over, om in de tweede plaatse te toonen, dat 'er veele en gewigtige redenen zyn, om Kolyns Chronyke niet voor egt te houden.

X. 1. De naam van *Klaas Kolyn* is egter niet t'eenemaal onbekend geweest, hier te Lande. In den loop der Hoeksche en Kabbelijauwsche onlusten, ontstondt 'er een geweldige twist tuschen eenige Edelen, aan welker hoofd zig bevondt *Filips*, Zoon van *Dirk van Wasfenaar*, Burggraaf van Leyden, en de Burgery dier Stad, die op huisstormen en doodslaan uitliep. In deezen twist, hadt zig, aan de zyde der Bürgeren, gestoken zekere *Claes Colyn*, die geduurende het houden der vermaarde Paardenmarkt te Valkenburg (q) doodgeslaagen werdt. Doch deeze Claes heeft geleefd twee eeuwen na den tyd, waarin onze Rymchronykschryver zou geleefd hebben, gelyk, uit zekere uitspraak van Hertoge Albrecht van den twaalfden May des jaars 1381, af te neemen is (r). Men kan, nogtans, den naam des zoogenaamden Chronykschryvers, ligtelyk, uit dien van deezen gefneuvelden Claes Colyn ontleend hebben. En 't verdient, veelligt, eenige opmerking, dat, in deeze zelfde uitspraak, juist drie Heeren van Alkemade, Jan, Willem en Alter, genoemd worden; en dat onze Kornelis van Alkemade, die, zo wy meenen, verstondt, uit deezen adelyken huize, afkomstig te zyn, dit oude stuk zeer wel kan gekend, of 'er een affchrift van bezeten hebben. Doch wy geeven dit niet hooger op dan voor eene bloote gisfing. De Chronyk werdt, ondertuschen, zodra niet bekend, of eenigen twyfelden aan derzelve egtheid; gelyk wy hier voor (bl. 209.) gezien hebben.

De

(q) Zie PARS Katw. Oudheden. Voorr. bl. 21. [16.] Aant.

(r) Zie MIERIS Charterb. III. Deel bl. 181.

De twyfeling verdween egter, allengskens, by de meesten. Omtrent den jaare 1740 vernam ik, voor 'teerst, dat 'er, by eenigen, nog aan getwyfeld werdt: doch het gezag van verscheiden geleerden bevestigde my, in 't gevoelen der meerderheid, tot dat ik, eenige jaaren later, verstondt, dat de Heer **BALTHAZAR HUYDECOPER**, toen reeds bezig met het maaken van aantekeningen op de Rymchronyk van Melis Stoke, Kolyn, als een nieuw, verdigt stuk, verwierp. Dit bragt my tot nader onderzoek. Ik bevond, welhaast, dat de taal van den zogenaamden Kolyn, t'eenemaal, verschilde van de taal, die, in de twaalfde eeuw, hier te Lande, geschreeven werdt; gelyk de Heer Huydecoper, sedert, uitvoeriglyk, getoond heeft. De Ouden schreeven, by voorbeeld, *fende*; Kolyn *zant*: de ouden *hier*; Kolyn *hi*: de ouden *die*; Kolyn *ti*: de ouden *predicti*, voor *predikte hy*; Kolyn *preecte i*: de ouden *e-wi-et*, in drie greepen, voor *gewyd*; Kolyn, in twee greepen, *ewiet*: de ouden *hone*, voor *hoon*; Kolyn *hoen*: de ouden *fins*, *finos* of *zyns*; Kolyn *fin en zin*: de ouden *haerre moeder zuster*; Kolyn *irren mouderes zusteren*: de ouden *Heer en Haere*; Kolyn *Here*: de ouden *twint*, in de betekenis van *zier*; Kolyn *twint*, als thans de Kinderen spreken in de betekenis van *twintig*. *Almaengen* is, by de ouden, het *Land der Allemannen*, *Alemannia*, in 't Latyn; by Kolyn is *Allemangen* de naam niet van het Land; maar van de bewooners (*s*). Daar de ouden *des syt gewis* schreeven, schryft Kolyn *dat zyt gewis* (*t*). Kolyn schryft *sinne* voor *zonder*; *murch*, voor *moeras* of *modder* (*u*); dat men, by de ouden, niet

(s) CANNEGIETER heeft (*Dissert. de Brittenburgo* p. 68.) dezen mislag in Kolyn reeds opgemerkt, en wil, daarom, in de plaats van *mitte*, *uitte Allemangen* leezen.

(t) Zie HUYDECOPER op STOKES, I. Deel, bl. 15, 8, 20, 17, 20, 96, 161, 161, 9, 165, 33, 95.

(u) Vs. 738, 839, by DUMBAR, vs. 736, 837, by VAN LOON.

niet ontmoeten zal. Hy gebruikt ook onduitsche woorden, gelyk *coustume*, elders *Kostumen* en *Condise* (v), die men, by de ouden, niet ligt zal aantreffen. Hy bedient zig, meermalen, van plumpe hedendaagsche uitdrukkingen; gelyk *gebruut* of *gebruid*; *geklopt*, voor *geslaagen*, van een Leger spreekende (w). Hy zegt, dat Vrouw Geertruid iemand behoefde, *dieze stuwde*, dat is, merkt de Heer Huydecoper aan, *dieze dreef*, gelyk men de Kalveren en Varkens doet, omze voort te krygen (x). Wat dunkt ons? Bewyzen zulke voorbeelden niet, dat de Chronykschryver de taal van den tyd en van het Land, waarin hy gehouden wilde worden geschreeven te hebben, niet verstaan heeft, en maakt zulks zyn schrift niet zeer verdagt van onegtheid? Wy willen, nogtans, niet ontveinzen, dat men van de meesten deezer taalgebreken reden zou kunnen geeven; indien men, anders, eenig goed bewys voor de egtheid onzer Chronyke kon te berde brengen. Men zou dan, mogelyk, kunnen zeggen, dat wy weinig Nederduitsch schrift hebben van de twaalfde eeuwe; dat 'er, in honderd jaaren tyds, merkelyke verandering in de taale komen kan; dat Kolyn, veelligt, een bovenlander geweest is, die vry wat hoogduitsch of westfaalsch, onder zyn nederduitsch, heeft kunnen mengen; dat ook veele taalgebreken, in zyne Chronyke, mogelyk, minder aan hem, dan aan de mislagen der uitschryveren te wyten zyn, enz. Doch zo lang ons alle bewys voor de egtheid van dit stukje ontbreekt, klemmen zulke redenen luttel. Wy hebben, daarenboven, verscheiden andere redenen, die ons aan de egtheid van deeze Chronyke moeten doen twyfelden. Laat ons haar, om dit klaarlyk te zien, eens, van nader by, beschouwen.

XI.

(v) *Vs.* 461, 646, 685, by DUMBAR, *vs.* 490, 644, 683, by VAN LOON.

(w) *Vs.* 141, by DUMBAR, *vs.* 140, by VAN LOON.

(x) Zie HUYDECOPER op STOKES, I. Deel, *bl.* 373, 150, 268.

XI. 2. De zogenaamde Klaas Kolyn geeft voor, geleefd te hebben; ten tyde van Graave Florens den III., die, van 't jaar 1157, tot het jaar 1191, geregeerd heeft. Hoor hem zingen (y):

*Nu keren wi weder gelick
Totten Greve Tiderick.
Das Creeffschap Hollant gelagen
Unde bericht, unse dagen,
Billicke unde nawens,
Adel heare Greve Florens,
Is ein Stik van Frieslant voren
Gewesen,*

Ook spreekt hy, fomtyds, van dingen, die, lang voor den tyd van Florens den III. gebeurd waren, als of hyze, alleenlyk, uit mondeling verhaalen, wist. Van Diederik den III., by hem den II., gewaagende, zegt hy (z):

*Ik heb verstaen al voirwaer,
Dat hi stierde XLVI. jaer.*

En van den Scheepsfryd voor Yffelmonde, in 't jaar 1076, melding maakende, drukt hy zig dus uit (a):

*Biscop Koenraad [Koenraad] wurde gewont
En gevaen, zo men mi zeyde.*

Doch hy spreekt wederom van veel laater gebeurtenissen, als of hyze, in geschiedschriften, gezogt, of gevonden hadt. In deezer voege, meldt hy, by

voor-

(y) *Vs.* 410, enz. by DUMBAR, *vs.* 408, enz. by VAN LOON.

(z) *Vs.* 801, by DUMBAR, *vs.* 799, by VAN LOON.

(a) *Vs.* 1018, by DUMBAR, *vs.* 1016, by VAN LOON.

voorbeeld, de Dood van Vrouwe Petronelle, de Weduwe van Florens den II (b),

*Ente starf ave overwaer
XI^c en XLIII. jaer,
Ente laghet te Rinsborch begraven,
Date zi vele gaven
In hoire tiden ane gaf.
Verder vinden wi ni daer af.*

Onmiddelyk daarna,

*Tideric kwam an den berichte
Na zinen Vader als ti geschichte
Oms zeggen vanne dese tied.*

Wat verder (c),

*Dese Tiderick vinde ic af,
Dat i tot ons Heren graf;
Mit groeter gere is gevaren,
Als men onses Heren jaren
XI^c en XL. schreef.*

En nog verder (d),

*Hadde icn Wyve ti Sofie hiet,
Ti was, als men beschreven ziet,
's Palsgreven Dochtere [Dochter] van Rine.*

Maar

(b) Vs. 1102, enz. by DUMBAR, vs. 1100, enz. by VAN LOON.

(c) Vs. 1150, by DUMBAR, vs. 1148, by VAN LOON.

(d) Vs. 1158, by DUMBAR, vs. 1156, by VAN LOON.

Maar wat waarfchynlykheid heeft het, dat 'er van deeze dingen reeds vry wat gefchreeven zou zyn ten tyde van Florens den III.? En is 't niet veel eer te vermoeden, dat de Schryver hier vergeten heeft, in wat tyd hy wilde gehouden worden, geleefd te hebben? Nog meer. Onze Kolyn geeft, in den aanvang zyner Chronyke, voor, dat hy gebruik gemaakt heeft van oude boeken, die in 't Klooster te Egmond, bewaard werden: en op eene andere plaats (e), fchynt hy te kennen te geeven, dat hy aldaar iet uit de aloude gezangen der Barden nagefchreeven hadt (f). Maar, indien dit waar is; van waar komt het dan, dat Melis Stoke, uit die zelfde boeken en gezangen niets aangehaald heeft? Of warenze, in zynen tyd, reeds allen t' zoek geraakt? Hoe komt het, vooral, dat Kolyn ons, uit de oudere boeken en gezangen volftrekt niets-verhaalt, dan 't gene wy reeds, uit Strabo, uit Caefar, uit Tacitus, en anderen, wiften, en 't gene men by Doufa, by Scriverius, en by andere latere Schryvers, leezen kan? Of heeft hy, in eenig oud boek, gevonden, dat Claudius Civilis reeds den Hollandfchen roeden Leeuw, in zyn Schild, of op zyn Standaard, voerde, gelyk hy, dwaaslyk, fchryft (g)? En is 't niet veel waarfchynlyker, dat de opfteller deezer Chronyke met eene kennis van oude boeken en gefchriften heeft willen pronken, die hy niet gehad heeft, noch konde hebben, en dat zyn werk van veel later' tyd is, dan hy ons wil doen gelooven?

XII. 3. Wy zullen in dit vermoeden kragtiglyk bevestigd worden, als
wy

(e) Vs. 154, enz. vs. 161, by DUMBAR, vs. 153, enz. vs. 159, by VAN LOON.

(f) Vs. 160, by DUMBAR, vs. 158, by VAN LOON.

En ti Barden woizen lezen,

Ti nog overich haben wezen

Minen daghen binnen Hegmonde:

Zolckes hab ic [ic] zo bevonden.

(g) Vs. 76, 82, by DUMBAR en by VAN LOON.

wy de Rymchronyk van Melis Stoke met de Rymchronyk van Klaas Kolyn vergelyken; wanneer blyken zal, dat Klaas Kolyn, of de Schryver, die zyn^e Perfoonaadje heeft willen speelen, Melis voor zig gehad, en dikwils uitgefchreeven, heeft; en, gevolgelyk, geene eeuw voor Melis, kan geleefd hebben. Wy zullen, om dit te doen zien, de woorden van beide de Chronyken, zo alsze, in eenige voornaame plaatfen, al in den aanvang, voorkomen, en reeds, door den Heere Huydecoper, aangewezen zyn, in twee Kolommen, nevens elkanderen stellen:

MELIS STOKE,

In HUYDECOPERS uitgaave,

E. I.

vs. 41. *Oude Boeken hovic ghewaghen
Dat al tland, beneden Nimaghen,
Wilten Neder Zaffen hiet,*

76. *Die Neder Zaffen luten nu Vriefen.*

94. *Int carnacion ons Heren,
Ses hondert neghentich ende viere.
Doe fende hi inden landen fciere
Willebroerde, de eerst bekeerde
Die Vriefen, en gheloven leerde.
Tote Westcappel dat hi quam
Daer he aenbeden vernam
Mercuriufe over enen God
Dat beelde, doer ons Heren ghebod,
Brac hi, en hevet tfolc gheschouden:
Muor dat hevet hi fwaer ontgouden.
Want een die Mercuriufe wachte,
Sloeghen in fyn hoeft onfachte,
Dat hi fforte daer fyn bloet.*

Noch-

KLAAS KOLYN,

by DUMBAR EN VAN LOON,

vs. 164. *Alte bouken ons verkonfen*
[162]

137. *Tusfen maar Zee ende Nymagen*
[136]

139. *Al die Goyen [gouen] heten Neerfaffen*
[138]

144. *Zo das 't lant hi al te samen*
[143] *Namaels hite Frieslant by name.*

vs. 382.
[380] — *dat kerflike gelove.*

*Als hun Gode van boven
Gepraket van sint Willeboert [Willi-
boert;]*

*Ti Pippyn, alse hi hoert,
Zant in borenes ons Heren
Ses hondert en negontich [negentich]
viere.*

*Ti Friefen goede te doen kont
Totte Weskaste ky wont
Ein Gofse Wodin aenbeden
Mercuriufe na heydenfe seuen:
Den i brac, unde terfont
Wurde i fwarelike wont [wort zwarc-
like gewont]*

F f

Van

Nochtan predicte hi metter spoet
 Twooert ons Heren, als Gods Seriant
 Van den Westende van Vrieslant
 Oestwaert duer de lande recht,
 Onthier en hi quam Tutrecht,
 Dat Wiltenborch hiet te voren.
 De afgode dede hi te storen,
 En maecter ene Kerke mede
 Misse te horen den Kerstinede,
 En daer toe ons Heren woert.
 En wanten te Romen in de poert
 Sergius die Pauwes benediede,
 En hine Aertsche biscop wiede
 Te prediken ons Heren woert,
 Sette hi Tutrecht in de poert,
 Den Biscope stoel, en besat,
 Als Aertsche biscop, eerst de stat,
 En noyt seder over een
 Ne was daer Aertsche biscop gheen.
 Inghels was Willibroert becant,
 Gheboren van Noorthumbert lant.
 En want de Ingels syn gewassen,
 Als men leest, van Neder Zassen,
 Conste hi te bet de Vriesche tale
 Dat mach elcman proeven wale.

vs. 149. ——— de Biscope Wolfram
 En in Vrieslant dat hi quam
 Prediken, niet als de blode:
 So dat hi den Hertoghe Rabbode
 Van Vrieslant so hevet belopen,
 Dat hi hem Kerstyn wille doen dopen;
 En was ter vonten komen,
 En hevet den enen voet ghenomen
 En dien in de vonte gheset.
 Doe waghedi, eer hi woert ginc bet,
 Weder dat sine vorders waren
 Meer onder der saligher scaren,
 So inder hellen ghevalien neder?
 Sente Wolfram antwoerde weder

Dat

Van ti Mercuriose wachte.
 Ester preekte i mit krachte,
 Oestwaert onsen Here te recht;
 En te quam al to Utrecht
 Storen ti Godsen onverholen
 Alsje Paus Serges hadde bevolen;
 Ti em Aersbiscop hadde ewydet.
 t'Utrechten i lies
 Zynen stoel, ende bekeren [bekere]
 Vele luden t'onfen Here.
 Angels uten Neersassen was
 Van Northumberlande, das
 Ons tie Schrefsten laten horen,
 Sinte Willebeerd geboren
 En te preecken zy te maet [maal]
 Gode in ti Friesse taet.

vs. 257. Adgilt berichte ti Friesen;
 [227] Ende na hem ti verrisen
 Radebolt; ti onsen Here [Heren]
 St. Wolfram wilde bekeren.
 Ende lieten [lietet] zo belopen,
 Offen [offe em] wilde laten dopen:
 Mer wen i sien voete plante
 En ti ander in te fonte
 Zetten wolde; sprak i myn,
 Zeg mal weer min Atteren [Alteren]
 zyn,
 In ti himmelum, of weder
 In ti hol gevaren neder?
 Wolfram antwoerde hem, das
 Alle wijs ongekerstent was

Stor-

Dat sine maghe waren verloren
 De Heidyen storven daer te voren.
 Rabbout sprac: Soen much ic niet
 Mier gheselschap, wats ghesiet,
 In der hellen niet begheven,
 En metten lettelt aermer levers
 In hemelrike, sonder waen,
 Die mi een twint niet en befaen.
 Uter wouten hi den voet wt toech;
 Ente duvel, dine verdroech,
 Die hem vele goets behiet,
 Ne hilt hem vorwaerden niet;
 Want hi starf op den derden dach,
 En voer daer hi sine maghe sach.

Storven, wisfelic verloren.
 Wal sprac i, ix [ic] laets u horen,
 Das ic [ic] by das meerder erven
 Van mien Alteren, na mien sterven,
 Dan wil wisen vry van schanden,
 In Wodins over zelige landen
 Tan mit luttel armen Christen,
 Ti my . . . intich nimmer wisten.
 Uten fonten is hy toghen, [getoghen]
 En tum derden daghe gedroghen
 Gravewaerts, om sien gesellen
 Zien en spreken in den hellen.

vs. 317. Syt des seker ende gheswes,
 Dat de Graeffscap van Hollant es,
 Een stic van Vrieslant ghenomen.

523. Dat sine Graeffscappe lach ghelaghe,
 Tusfchen _____

vs. 415. „ Dat wi den Grave Diderike,
 „ Onsen Ghetrouwen sekerlike,
 „ Souden gheven een Foreest,
 „ Dat in dat Graeffscap is meest,
 „ En Wasda bi namen heet;

470. In sinen tiden eist ghesiet,
 Dat sinte Aelbrecht was vonden
 Bi ere Nonnen, _____

1152. Ghetruut sach wel, dat soe breke
 Helpen hadde, _____

1158. Hiet men doe, als ict vernam,
 Grave van Vrieslant _____

1316. Nochtow was Hollant verloren.

B. II.

vs. 19. En wan met scepe den wynch mede.

vs. 412.

[410] Das Greeffschap Hollant gelagen
 Unde bericht unse dagen,
 Billicke unde na wens
 Adel heare Grece Florens,
 Is ein stik van Frieslant voren
 Gewesen, _____

vs. 520.

[518] Dat zi voegen zoude mede
 Wasda dat Foreest
 In haer mogent'ede 't meest
 Aen zin Graeffschepe als voren

vs. 527.

[525] In zin tide [tiden] wiert gewonnen
 Dat iyk Aelbrechts van eine Nonne,

vs. 940.

[938] Ende want zi behoefde troist
 Ende helpe, _____

vs. 949.

[947] Hietmen van Frieslant Grave.

vs. 995.

[993] Tot noch was Hollant sonder zyne
 Heure, _____

vs. 1012

[1010] Diederick wast, ti de wyge wan.

.Ff 2

446.

446. En woer ten langhen levene.
Begraven was hi tEgmonde,

vs. 596

[594] Js gevaren ten lange leven
Tot Hegmondt, daer i ter uutoer
Ise gelegte en begraven.

In alle deeze plaatfen, ziet men zulk eene blykbaare navolging van Stoke; dat men, naauwlyks, twyfelden kan, of Kolyn heeft hem voor zig gehad, terwyl hy fchreef. Hy heeft wel eenige poogingen gedaan, om zig te verbergen; doch de aap kykt overal den mouw uit. Wie ziet niet dat *nochtan*, in *efter*; in *finen tiden*, in *in zin tide*; *vonden*, in *gevonnen*; dat *foe breke helpen hadde*, in *want zi behoefde troist ende helpe* te veranderen; en 't woord *wyck* te bederven tot *wyge*, meer ftrekt om het bedrog te ontdekken, dan om het, ware 't mogelyk, te bewimpelen? Men voege hier by, dat Kolyn woorden van Melis gebruikt, die zeldzaam voorkomen, en om welken hy, naar alle waarfchynlykheid, niet zou gedacht hebben, zo hy Melis niet had naargezien: gelyk zyn, *acnbeden*; *wachten*, voor bewaaren; *belopen*, en anderen. Zelfs ontleent hy (vs. 522. [520.]) Melis de rymlap *meest*, waaraan, naauwlyks, eenige zin te geeven is; omdat hy niets anders op *Foreest* heeft weeten te rymen: Somtyds, volgt hy Melis ook, zonder hem te verftaan. *Noch toe*, 't welk *toen nog* betckent, vat hy (vs. 995. [993.]) op in den zin van *tot nog toe*. En met het woord *twint*, dat zo veel als *zier* zeggen wil, heeft hy geheel geen' raad geweeten. Hy fchynt 'er *twintich* van te hebben willen maaken, gelyk men leest, in het affchrift, hier voor (bl. 215. Aant. o) vermeld; doch ziende dat dit woord niet te pas kwam, heeft hy de twee eerfte letters weggeworpen, 'en, tuffchen 't voorgaande woord en den staart *intich*, eene kleine gaaping gelaaten. Van Loon geeft *intich*, zonder gaaping, en verklaart het *iet*, zonder eenig bewys. Zeer aanmerkelyk is 't, dat Kolyn zelfs eene misrekening van Melis, van tien of negen jaaren, onbe-

onbedagtelyk, naschryft: te weeten, in de drie eerste uitgaaven van Melis, niet in de voorhanden zynde Manuscripten, leest men, dat Florens de II., in 't jaar 1122, gestorven is, en dat Diderik de VI., die hem onmiddelyk opvolgde, na eene regeering van 45 jaaren, in 't jaar 1157, overleedt; Kolyn vertelt dit juist zo, zelfs volgens het handschrift, waar van wy, hier voor (bl. 215.) gewaagden, met de geringe verandering van 1157. in 1156., om dat het zo in 't rym te pas kwam (h). Maar zo de zogenaamde Kolyn, Melis gebruikt en gevolgd heeft; dan is hy zo oud niet, als hy voorgaeft, en een Verdigt schryver. Want wy kunnen niet denken, dat iemand, ligtelyk, Melis voor een' uitschryver van Kolyn houden zal; en meenen dat dit de oorzaak is van de overeenkomst, die tusschen de twee Chronyken bespeurd wordt. Melis verklaart immers, uitdrukkelek, dat hy, in de oudste geschiedenissen, eene Latynsche Chronyk gevolgd heeft. En die Chronyk is nog voor handen. Men kan 'er uit zien, dat Melis de waarheid verklaard heeft. Daarenboven, verschilt Melis overal van Kolyn waar deeze iets byzonders heeft. Kolyn plaatst, by voorbeeld, maar één' Diderik voor Arnoud; Melis twee. Melis stelt den bekenden Giftbrief van de Kerk te Egmond op 't jaar 863., en schryft hem Karel den Kaalen toe; Kolyn houdt Karel den Simpelen voor den Schenker, en 't jaar 923. voor den tyd der gifte, en brengt, daarenboven, een brief van 't jaar 922. te voorschyn, daar, noch by Melis, noch by iemand anders, eenige melding van gevonden wordt. Zou Melis Kolyn gevolgd hebben, en zulke gewigtige byzonderheden, stilzwygends, voorbygegaan zyn? Neen. Kolyn heeft Melis gevolgd, en is, derhalve, jonger dan deeze.

XIII. 4. En zo wy de treden van deezen Chronykschryver verder nagaan, zullen

(h) Zie HUYBECOPER op STOKER I. Deel, bl. 393.

zullen wy bevinden, dat hy veel, en mogelyk verscheiden eeuwen, jonger is dan Melis. De Heer Huydecoper schroomt niet, Kolyn te noemen een' *onbeschaanden beuzelaar (i)* en een' *jongen bedrieger, die, zynen gladden kin met een' gemaakten gryzen baard bedekt hebbende, meende gehoord te zullen worden als een oud man; even als de ezel, die een leeuwenhuid aangedaan hadt (k)*. En hoe jong hy hem aanzage, mag men, uit eene andere plaats (*l*), afneemen, waar hy Kolyn *daarin oprecht* noemt, dat Robrecht [de Vries] of, gelyk hy schreef, Robbrecht, *in zynen tyd, die niet lang geleeden is, genaemd wierdt* Robbert. En wanneer wy zien, dat hy de aanhaalingen en giffingen van SCRIVERIUS, die, in 't jaar 1660., overleeden is, overal, daar 't hem te pas kwam, naargeschreeven en bevestigd heeft, zal men, naauwlyks, twyfelen kunnen, of de vermomde Klaas Kolyn heeft, na Scriverius, geschreeven (*m*), en zyne rymen, uit het onrym van deezen geleerden, opgesteld. Uit Scriverius (*n*), heeft hy geleerd, dat 'er *Barden* geweest zyn, *die met sangh ende liedtjens de vrome daden ende de gheschiedenissen verkondichden*. Scriverius tekent uit Strabo aan, dat Rhamis, Dogter van Veromir, Koning der Batavieren, met Sefihak, Zoon van Segomir, Koning der Cheruscen, getrouwd geweest is: en dit vindt men, met eenige verbastering der eigen naamen, ook juist by onzen Chronykschryver (*o*). Van Julius Paulus en Claudius Civilis weet hy pas zo veel als hem Scriverius (*p*), en een vertaalde Tacitus, hebben kunnen leeren

(i) Op STOKER I. Deel, bl. 213. vergel. bl. 215.

(k) Als boven, bl. 149.

(l) Als boven, bl. 269.

(m) Zie HUYDECOPER op STOKER I. Deel, bl. 205, 212, 213.

(n) VOORR. op 't Oud Batavien bl. 4.

(o) V. 54.

(p) Oud Batavien bl. 7.

ren (q). 't Gene hy van Hengist en Horfa vertelt (r) vindt men ook al by Scriverius (s). De Giftbrief der Kerke van Egmond, die alle oude Schryvers, en zelfs een of twee oude Handschriften, op het jaar 863. stellen, meent Scriverius (t) dat, in 't jaar 923., gegeven is: en zulks is ook juist het gevoelen van onzen vermoonden Kolyn, die den brief op het jaar 923. plaatst (u); schoon hy de voorzigtigheid gehad heeft van 'er slegts een kort uittreksel van te geeven. Te weeten, Melis hadt den brief reets geheel be-rymd, en, als Kolyn zulks ook ondernomen hadt, zou de navolging te blykbaar geweest zyn. Veiliger vondt hy 't een brief van 't jaar 922., die niemand ooit gezien hadt, of nog gezien heeft, op rym te stellen (v). Scriverius vermoedt, na Doufa, dat Diderik de I. een Zoon van Gerolf geweest is (w). En onze Rymer vertelt juist hetzelfde (x). 't Gene hy van Diderik den III., Diderik den IV., Florens den I., Vrouwe Geertruid, Robrecht de Vries, Godevaard den Bultenaar, Diderik den V., Florens den II., Vrouwe Petronelle, en Diderik den VI. verhaalt, wordt voor ver het grootste gedeelte gevonden of in het *oud Batavien*, of in de *Leevens der Graaven* van Scriverius. En mag men nu niet vraagen, of een Schryver, die, door den gantschen loop van zyn werk, eens is met Scriverius; die met Scriverius overeenkomt, in 't geene deze geleerde man, over onze oude Graaflyke

Histo-

(q) *Vs.* 72. *enz.*

(r) *Vs.* 113. *enz.*

(s) *Oud Batavien. bl.* 26.

(t) *Graaven bl.* 35.

(u) *Vs.* 501. *enz.* [499. *enz.*]

(v) *Vs.* 434. *enz.* [*vs.* 432. *enz.*] Zie ook HUYDECOPER op *STOKE I. Deel*, *bl.* 231, 232.

(w) *Oud Batavien. bl.* 69, 70.

(x) *Vs.* 213. *enz.* 353. *enz.* [211. *enz.* 350. *enz.*]

Historie, gegist heeft; ja, in zulke giffingen zelfs, die hem in 't byzonder eigen zyn, niet moet geagt worden na Scriverius geschreeven te hebben? En zo de vermomde Kolyn zulks gedaan heeft; kan men dan nalaten, zyn schrift, met den Heere Huydecoper onder de jonge verdigte Schriften, te tellen?

XIV. 5. Men voege hier nu nog, eindelyk, by, dat niet blykt, dat iemand ooit verklaard heeft een oud Handschrift van Kolyns Rymchronyke gezien te hebben. *Doorteen oud Handschrift*, versta ik geen handschrift van de twaalfde eeuw, den tyd, waarin Kolyn zou geschreeven hebben; maar, ten minsten, een Handschrift van de vyftiende, of zestiende, of zelfs van 't begin der zeventiende eeuw. En my is niet bekend, dat iemand ooit gezeid heeft, zulk een handschrift te hebben gezien. Alkemade zelf, die veel met zynen Kolyn schein op te hebben, heeft zulks, zo ver bekend is, nimmer gezeid; noch geschreeven. Hy sprak wel van een affchrift, gemaakt door iemand, dien hy gezien en gesproken hadt; maar naar een ouder en beter Handschrift bleef hy nog zoeken (y). Van der Schelling schryft, in 't jaar 1746, dat hy een affchrift bezat, welk omtrent vyftig jaaren oud was (z); doch hy verklaart, in zyne Schriften, daar 't nogtans zeer te pas kwam, nergens, duidelyk (a), dat 'er een ouder Handschrift onder hem beruften. Eer Alkemade Kolyn bekend maakte, hadt 'er niemant van gehoord. En na dien tyd, verliepen ten minste twaalf jaaren, eer Dumbars uitgaave het licht zag. Zouden de Liefhebbers van 's Lands Oudheden, die, in 't jaar 1709,

in

(y) Zie VAN DER SCHELLING Holl. aloude Vryh. bl. 457, 469, 470, 471, 520.

(z) Zie hier voor, bl. 210. *Aant. w.*

(a) Zie VAN DER SCHELLING, in de aangehaalde Plaats op bl. 213. *Aant. k.*

in de opdracht van het IX. Deel der *Analec̃ta* van Matthaëus, den lof van Kolyns Chronyke al hadden kunnen leezen, niet, ernstelyk, naar een oud handschrift gevraagd, en gezogt hebben? En, zo zy 't hebben gedaan, is het te vermoeden, dat zy 't niet zouden gevonden, of 'er ten minste niet iet van gehoord hebben, indien 't immer in wezen geweest ware? Alkemade en van der Schelling hebben 'er, zo zy voorgeeven, zelve naar gezogt, en zy zeggen nergens, dat hun zoeken niet t'eenemaal vrugteloos geweest is. Zy berigten ons, dat het oude en egte Handschrift, uit de plondering der Abtdye van Egmond, gekogt zynde, in 't begin deezer eeuwe, reeds honderden vyftig jaaren, in 't geslagt van den Kooper bewaard was geweest (b). BOR (c) en METEREN (d) verhaalen, 't is waar, dat Brederodes afgedankte knekten, in de Lente des jaars 1567, het Klooster te Egmond beroofd hebben. VAN LOON weet 'er by te vertellen, dat zy een groot getal oude met de hand geschreeven boeken, die aldaar gevonden werden, ten deele verscheurd, ten deele verstrooid, ten deele aan de huisluiden verkogt hebben: van welken zy, voor een groot gedeelte, door zekeren Heer, opgekogt, en naar Brabant gevoerd zouden zyn. Hy vermoedt, wyders, dat Kolyn, onder deeze vervoerde Schriften, geweest is (e). Doch hoe hy aan alle deeze kundigheden geraakt zy, zegt hy niet. En 't moet ons vrystaan, het voornaamste van zyn verhaal in twyfel te trekken. De knekten van Brederode, vier of vyfhonderd man sterk, deden een' verhaaften stroop, door Kennemerland en Westfriesland, plonderende de Kloosters, en, onder anderen,

(b) Zie hier voor, bl. 210,

(c) III. Boek f. 119. [168].

(d) II. Boek, f. 46.

(e) Voorber. op KOLYN bl. V.

ren, de Abtdy van Egmond. Maar de Graaf van Megen zat hen zoo dicht op de hielen, dat zy, te Medenblik, fcheep gingen; aan den Muiderdyk wederom optraden, en, door de Veluwe en Betuwe, naar 't Kleeffche ftreefden, daar zy de vendels fcheurden, en verliepen (*f*). Wat dankt ons? Hadden deeze vlugtende Knegten tyd, om oude boeken byeen te raapen, te fcheuren, of aan de huishuiden te verkoopen? Verre van daar. Zy zогten geene vermufte fchriften; maar de kostelykheden, welken, in de Kloosters, voor handen waren, en den voorraad van spyze en drank, die aldaar opgelegd was. Of, zo zy 't op fchriften gemunt hadden, moesten zy, vooral, de Giftbrieven niet hebben agtergelaaten, welken de geleerden, naderhand, in de *Archiven* der Abtdye, gevonden en uitgefchreeven hebben (*g*). Ook hebben zy, aldaar, verfcheiden Chronyken, en, daar onder, ook de Rymchronyk van Stoke, verfchoond, die, federt, gevonden, en, gedeeltelyk, in 't licht gegeven zyn (*h*). En zou een prullig Chronykje, als dat van Kolyn, juist waardig geweest zyn, dat het, door ftroopende knegten, geroofd werdt? Maar genomen 't was gefchied; zo moet volgen, dat het, te vooren, in de Abtdy bewaard geweest is. En is dit zo; van waar komt het dan, dat het, noch door den Latynfchen Chronykfchryver, eerst door Sweertius uitgegeven; noch door Melis Stoke; noch door Wilhelmus den Procurator; noch door Beka of Heda, of eenigen anderen Hiftorieschryver, die voor de tyden der plondering geleefd hadden, en eenigen van welken in de Abtdye gewoond, of toegang tot dezelve konden hebben (*i*), gekend, gebruikt of

aan-

(*f*) Vaderl. Hiftorie VI. Deel; bl. 232.

(*g*) Vid. DOUSAE *Annal. Libr. V.* p. 178, 226, 369, 486.

(*h*) Zie J. VAN DER DOES VOORR. *op* STOKEL. SCRIVERIUS Oud. Batavico bl. 69, 82.

(*i*) Zie SCRIVERIUS Toetst. *op* 't Goutfche Chronycken bl. 255.

aangehaald is: 't welk, onder anderen, hier uit blykt, dat zy geen van allen iet hebben van 't gene Klaas Kolyn byzonders heeft? Beka, die omtrent het midden der veertiende eeuw bleide, schryft uitdrukkelyk (*k*), dat hy de Schriften, Handvesten en Brieven, die te Egmond [*apud Egmundam*] gevonden werden, naarstiglyk verzameld, en, eenen geruimen tyd agter een, gebruikt heeft (*l*). Doch hy verhaalt niets, 't gene eenigen schyn heeft van uit Kolyn ontleend te zyn. Nog meer. Alkemade, en van der Schelling verhaalen, dat Kolyn in 't begin deezer eeuw, reeds honderd en vyftig jaaren, in één geslagt bewaard geweest was. Zo hunne rekening naauwkeurig is; dan moet dit waardig stuk bereids omtrent den jaare 1550 in dit geslagt geweest zyn. Maar dan kan het uit de plondering der Abdye niet gekogt wezen, die niet voor 't jaar 1567 geschied is. Doch laat ons zo scherp niet zien. Zy hebben, mischien, alleenlyk eene ruwe rekening willen opgeeven. Wy willen dan onderstellen, dat zy geene honderd en vyftig, maar honderd en dertig, jaaren gemeend hebben. Maar van 't jaar 1570 tot het jaar 1700, zyn overal, waar Nederduitsch gelezen en gesproken wordt, met naame in Brabant, in Vlaanderen, in Holland, menigten van geleerden geweest, die hun werk gemaakt hebben van het naarspooren van oude schriften en stukken, dienstig tot opheldering en bevestiging van 's Lands Historie. Is het eenigszins te vermoeden, dat 'er, onder die allen, niet eenigen geweest zouden zyn, bekend aan, of zelfs vermaagschapt met, het geslagt, welk dit overoud Chronykje bezat; en hier

door

(*k*) In Epist. dedicat. Chronici.

(*l*) Wy volgen de gedrukte Latynsche uitgaave van BEKAS *Chronyke*; doch willen egter niet verbergen, dat de woorden *apud Egmundam* [te Egmond] volgens BUCHERLIUS aantekening, in zyn handschrift niet gevonden werden; gelyk menze ook niet vindt, in de oude Nederduitsche Vertaaling van Bekas *Chronyke*.

G g 2

door in staat, om 'er 't gezigt van te krygen; of om, ten minste, te vernemen, dat het 'er was, en wat het al byzonders inhield? Immers, zo men Scriverius verhaald hadt, dat 'er eenigen van zyne giffingen, zo duidelyk, in bevestigd werden; hoe heet zou hy geweest zyn, om 'er iet meer van te wecten! Ten minste, zou hy den bezitter, in een nadrukkelyk vers, vermaand hebben, om 'er hem eenig gebruik van te gunnen, even als hy den bezitter van den Donatus van Kosters Drukkerye bezwoer om dit werk voor den dag te brengen (*m*). Doch, noch Scriverius, noch eenige andere geleerden, der zestiende en zeventiende eeuw, hebben iet van Kolyn geweten, voor dat Alkemade dit fraaye stuk te voorschyn bragt. Alle de voorgestelde redenen moeten elk onpartydigen dan, onzes oordeels, doen besluiten, of, dat de Rymchronyk van Klaas Kolyn, eerst omtrent den aanvang dezer eeuw, verdigt is, of, ten minste, dat de oudheid en egtheid derzelve, door geene ééne goede reden, bewezen wordt; en dat 'er, daarentegen, verscheiden redenen zyn, om het werkje, onder de verdigte schriften, te tellen.

XV. Vraagt men my nu, wien men dan voor den verdigter te houden hebbe; ik antwoord, dat ik, daaromtrent, weinig meer dan bloote giffingen weet voor te stellen. Terwyl de Heer Huydecoper bezig was met het ontwerpen zynere aantekeningen op Melis Stoke, weet ik, dat hy Alkemade, als den verdigter, verdagt heeft gehouden (*n*). En men moet, inderdaad, erkennen, dat Alkemade's handelwyze omtrent zynen Kolyn, altoos, zo bedekt en bewimpeld geweest is, dat hy zig, daar door, met reden, verdagt heeft gemaakt. Nooit heeft hy iemand het Handschrift, welk hy voorgaf gekogt te hebben, in handen gesteld. 't Is zelfs geheel onzeker,

(*m*) Zie zyne Laurecrans van de Haarlemsche Drukkery, XXI. Cap. bl. 104.

(*n*) Zie ook zyne Aant. op STOKES, I. Deel bl. 33.

ker, of hy 't, buiten van der Schelling, ooit iemand heeft laten zien. En hy heeft liever de moeite willen neemen van 'er eigenhandige afschriften van te maaken, en ze zynen Vrienden ter leen te geeven, dan hun 't gebruik van zyn gekogte Handschrift vergunnen. Nooit heeft hy, of van der Schelling, bekend gemaakt, van wien dit Handschrift gekogt was. Nooit heeft men, uit hen, kunnen te weten komen, in welk geslagt, het oorspronkelyke, anderhalve eeuw, bewaard was geweest. Zelfs hebben zy zig nooit laten ontvallen, waar dit geslagt gehuisvest was. Alleenlyk, doen zy ons vermoeden, dat men 't niet te Rotterdam zoeken moet, om dat zy verhaalen, dat 'er, over Kolyns Chronyke, met den Verkooper briefwisseling gehouden is (o). Ja men heeft den naam des Boekverkoopers, die met den Veiler van 't Handschrift gehandeld heeft, altoos zorgvuldiglyk bedekt gehouden. Waar toe diende zulk eene verregaande bedektheid, dan om Alkemade verdagt te maaken, dat hy met valsche waar ter markt kwam, en zelfs schuld hadt aan de vervalsching? Waarom heeft van der Schelling, na Alkemades dood, en na dat Kolyn, reeds tweemaal, uitgegeven was, alle deeze geheimen, even zorgvuldig, willen bewaaren? zou 't niet meer eer voor zynen Schoonvader geweest zyn, indien men hem anders, ten onregte, verdagt gehouden hadt, dat hy iet van dit alles aan 't gemeen hadt medegedeeld? Maar hy heeft Alkemade laten sterven, en is zelf ten grave gegaan, zonder de gedagtenis zyns Schoonvaders te zuiveren van eene schandvlek, die 'er nog op blyft kleeven. Men heeft zig zelfs te binnen gebracht, dat Alkemade, meermaalen, voorgegeven heeft, schriften of brieven te bezitten, welker egtheid verdagt was (p). En de Heer Huydecoper houdt een' Giftbrief van 't jaar 1199, ten behoeve der Abtdye van Rhyns-

(o) Zie hier voor, bl. 207,

(p) Zie MIERIS Charterb. II. Deel, bl. 183.

Rhynsburg verleend, voor onegt (q), waar van Alkemade het oorspronkelijke, behoorlyk bezegeld, bezeten zou hebben (r); 't welk hy aan *Joannes Franciscus Foppens* medegedeeld hadt, die 't, in zyn vervolg op MIRAEUS (s), gephatst heeft, gelyk het, naar een Notarieel afschrift, ook door PARS, in de *Rynsburgsche Oudheden* (t), uitgegeven was. Wy herhaalen niet, 't gene wy, hier voor (bl. 210), aantekenden, wegens een Handschrift van Kolyn, op pergament, 't welk Alkemade, zo Matthaeus schreef, zou bezeten hebben; doch 't welk nooit voor den dag gekomen is. Nogtans willen wy, met dit alles, Alkemade niet voor den Verdigter verklaaren. Mogelyk zyn 'er redenen te bedenken, die hem kunnen verontschuldigen. En wy zouden hem gaarne verdedigen willen, indien zeker was, gelyk, voor weinige jaaren, uit den mond van wylen *Frans van Mieris*, door den Heere GERARD MEERMAN, verhaald is, dat de Verdigter van Kolyns Chronyke, niet Alkemade, maar *Hendrik Graham*, Advokaat in 's Hertogenbosch, geweest is (u), die dan het afschrift, welk Alkemade bezeten heeft, aan hem zou moeten verkogt hebben. Doch ook hier van hebben wy geene genoegzaame zekerheid. Ondertusfchen kan zugt naar de eer van voor een' bezitter van oude en raare schriften te worden gehouden; of begeerte naar het voordeel, dat men zig belooft uit het venten van zyne eigene verdigtzels voor egte stukken, menschen van geen regt eerlyke beginfels, somtyds, beweegen, om valsche Schriften voor den dag te brengen. Wenschelyk is 't, dat zy 't, in deeze verlichte eeuw, nooit wederom, met zulk een' uitflag, doen mogen, als zy 't, naar alle waarschyndlykheid, met de Rymchronyke van den zogenaamden Klaas Kolyn, gedaan hebben.

(q) Aant. op MELIS STOKER, II. Deel, bl. 560.

(r) Zie MIERIS Charterb. I. Deel, bl. 134.

(s) Nov. Diplom. Collect. p. 362.

(t) Bl. 409. van den eersten, en bl. 387. van den tweeden, Druk.

(u) Zie VAN DE WALL Handv. van Dordrecht, I. Afd. bl. 3, 4.

D E
W A R E D I G T K U N S T

A L T I J D

E E N V O U D I G ,

D O O R

P I E T E R V A N D E N B O S C H .

D E
W A R E D I G T K U N S T

A L T I J D

E E N V O U D I G .

Ik zing hoe waar vernuft, door goeden smaak geleid,
Geen' yden toot verkiest in digterlyke zangen;

Hoe 't al zijn kragt ontleent van ware eenvoudigheid,
Daar 't luistrende ooren boeit, en harten houdt gevangen.

Nooit zal de bloote klank een vloeijend maatgedigt
Doen ryzen tot den rang van grootfche meesterftukken;

Een Digter, die zyne eeuw aan zyne kunft verpligt,
En duurzame eer bedoelt, moet freelen en verrukken.

Al rekt hy 't koppelwoord tot aan den vierden voet;
Al volgt zijn ftoute ftijl den trant der Oosterlingen;

Al vindt men rijm en maat en taal en spelling goed,
't Is veel te weinig om voor 't menschlijk hart te zingen.

Al freelt hy hier en daar door fraaije klanken 't oor;
Al treft hy nu en dan door meesterlyke trekken;

H h

Al

Al straalt en zwier en vuur in zyne zangen door,
Nog heeft men niet genoeg om 't ware Schoon te ontdekken,
't Vernuft, naar eisch gevormd, door zorg en vlijt beschaafd,
Door valschen smaak van kunst verbysterd noch verwilderd,
Door denkskracht gesterkt, met kundigheên begaafd,
En door Natuur geleid, weet hoe men treffend schildert.
Het agt geen onderwerp geschikt voor Poëzy,
Dat voor Verbeelding zich niet levendig laat malen,
't Vindt in de digtstof zelf den grond der schildery,
En heeft een volle bron om 't bywerk uit te halen.
't Schetst ieder voorwerp met zijn eigen kleuren af;
Het zorgt om ieder beeld in juiststen stand te brengen:
Natuur, die Schilders verw, en Digtters woorden gif,
Leert ook in Poëzy het licht met schaduw mengen.
Natuur, een vyandin van weitsche woordenpraal,
Van vergezogte kunst in schryven of in spreken,
Bemint Eenvoudigheid, die opgesmukte taal
Met zoo veel regts vermijdt als andre kunstgebreken.
Haar eerste poging is dat elk haar moog' verstaan.
Zy weet hoe klaarheid strookt met grootheid van gedagten.
Zy wijat elk denkbeeld met gepaste woorden aan,
En blijft de deftigheid in taal en stijl betragten.

Het

Het digterlijk Vernuft, gevormd voor 't ware Schoon,
Schikt woord en zaak en stof en spreekwijs naar elkander.

Het zingt met Melibé op zagten herderstoon;
't Legt sterker klanken in den mond van Alexander.

Het volgt in ieder' trek de leiding van Natuur.
Wat werking wagt men niet van zulk een digtvermogen!

't Neemt aller harten in; 't genoeg blijft van duur.
De Digter spreekt: men ziet; de blinde zelf krijgt oogen.
Hy zingt; men hoort zijn' zang, en luistert met vermaak.

Hy schetst het schoon der Deugd; men moet haar Schoonheid voelen.

Hy maalt de Wraakzugt af; elk ijst en gruwt van Wraak.
Hy schildert Ongeluk; de Deernis slaat aan 't woelen.

Zoo veel vermag de Kunst, van valschen opschik vry;
Zy kan genoeg, drift, of grootsche neiging baren:

Wy hooren nooit den toon van ware Poëzy,
Of voelen 't zagt geweld van juistgestelde snaren.

Het gryze Fabeldigt erkent de kragt der lier.
Arion heeft, met vrugt, het zeegevaar bestreden:

Een Orpheus heeft, volleerd in eedlen citerzwier,
Door zangen 't woud getemd, ja zelfs de hel verbeden.

De lof van waar Vernuft valt laat en tijd te sterk.
Het wordt van eeuw tot eeuw, hoe Momus 't laak', geprezen;

En ieder landaart blijft Homeers en Maroos werk,
Verwonderd over 't schoon, tot eer der oudheid lezen.

Zoo lang de zuivre kunst, met onbedorven smaak,
Natuur naar 't leven schetst, met woorden en gedagten,
Blijft wyze Reden zelve een schuldeloos vermaak,
Of nuttig tijdverdrijf van hare poging, wagten.

Maar heeft het valsch Vernuft, dat blinkend klatergoud
Van hooge waarde schat, dat zingen stelt in brommen,
Dat ongemaakten zwier voor onbehaaglijk houdt,
In weêrwil van Apol den Zangberg niet beklommen?

Heeft niet een dwaze drom, ten hoon der Poëzy,
Zijn geestvermoeijend werk, zijn laffe beuzelingen,
Zijn klanken zonder zin, zijn zotte rymery,
Zijn windrig maatgeluid aan 't volk verkogt voor zingen?

Ja de ongeschikte stem van 't smaakbedervend Choor,
Het hinderlijk geraas van woelende Onverflanden,
Klonk Griekenland en Rome in 't kunstbeminnend oor;
Het oordeeltergend heir verscheen in alle landen.

Mag thans in 't vry gewest, na Vondel, Hoofst en Poot,
Een edel digtertal met roem de snaren roeren,

Nog houdt de dwaasheid aan, by Land- en Tijdgenoot,
Om haar verkeerden smaak, waar 't mogelijk, in te voeren.

Al zien wy Letterkeer en Tijd- en Naamgedigt
 Naar 't lage volk gevlugt, of uit onze oord verbannen;
 Al treedt geen Raadselschrift stoutmoedig meer in 't licht;
 Nog heeft de valsche kunst de snaren niet ontspannen.
 Zy schildert, maar de verw, van hier en daar gehaald,
 Is niet naar eisch gemengd om schoon voor 't oog te komen.
 Men zie haar Tafereel; 't is ongeschikt gemaald.
 Het gloeit van goud: het vuur vermengt zich met de stroomen.
 Men hoort op 't Schouwtooneel een Lier- of Heldentoon:
 Men voert zijn Helden in met onbezonnen razen;
 Vertoont een Herderin door weitschen opschik schoon;
 En gaapt verschriklijk wijd om op een fluit te blazen.
 Het Leuzelend Vernuft speelt zelfs met bloot geluid;
 't Zoekt woorden, die in 't oor gelyke klanken baren;
 Het steent voor steenen; 't weent te Weenen; en besluit
 Dat zulk een kunst het oor kan snoeren aan de snaren.
 ó Gy! die 't schoon der Kunst in al dien opschik stelt,
 Vergeeft my dat ik u den naam van Digtters weiger'.
 Hoe juist ge uw maten schikt, hoe net ge uw voeten telt,
 Hoe rijk uw rymen zijn, hoe hoog uw zangtoon steiger',
 Hoe zeer ge een' woesten hoop, te ligt by 't oor geleid,
 Verwonderd luistren doet naar onverstaanbaar spreken,

Hoe zeer ge u zelf verheft op uw hoogdravenheid,
 Nog blijft de regte toon aan uwen Zang ontbreken.
 Het vindingrijk Vernuft, dat ware schoonheid mint,
 Agt Letterspeling niets: het noemt geen' Digter schrande,
 Zoo 't reis op reis in 't werk geen treffend denkbeeld vindt,
 Zoo 't eene denkbeeld niet geschikt is naar het ander.
 Men volge Vondel, Hooft en Poot in Poëzy.
 By hun zijn goede smaak en digterlyke trekken
 En juiste schildering, van valsche beelden vry,
 En ware Eenvoudigheid in al dat Schoon te ontdekken.
 Natuur verschaftte aan Hooft den levendigsten zwier.
 Men leze al wat hy schreef: zijn Schriften zijn verheven.
 Natuur floeg zelf de hand aan Vondels gouden Lier;
 Zy leerde Poot den toon van 't vrolijk Akkerleven.
 Nog brengt ze in 't Vaderland een' eedlen Digtrei voort,
 Die oor en harten treft door grootsche Meesterstukken.
 Al zingt verkeerde smaak, al wordt zijn stem gehoerd,
 De ware Eenvoudigheid blijft streelen en verrukken.

